

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

NÉPSZÁMLÁLÁSI KÖRKÉP KÖZÉP-EURÓPÁBÓL 1989–2002

NÉPSZÁMLÁLÁSI KÖRKÉP KÖZÉP-EURÓPÁBÓL 1989–2002

szerkesztette:
GYURGYÍK LÁSZLÓ
és SEBŐK LÁSZLÓ

TELEKI LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY
Budapest, 2003

A kötet megjelenését
az Oktatási Minisztérium NKFP
„A Kárpát-medencei magyar települések integrált adatbázisa”
alprogramja támogatta.

A borító Sebők László
„Közép- és Délkelet-Európa nemzetiségi térképe 1989–1992”
c. munkájának felhasználásával készült.

© Teleki László Alapítvány, 2003

Nyomdai előkészítés: Kalonda Bt.
Nyomdai kivitelezés: PrinterArt Kkt.

ISBN 963 86388 1 8

Tartalomjegyzék

Előszó	7
<i>Lakatos Miklós</i>	
A magyar társadalom átalakulásának főbb jellemzői a rendszerváltozást követő évtizedben	10
<i>Gyurgyík László</i>	
Szlovákia népességének és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években	31
<i>Gyurgyík László</i>	
A szlovákiai magyarság lélekszámcsökkenésének okai	46
<i>Molnár József, Molnár D. István</i>	
Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrajnai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek a tükrében. . . .	62
<i>Horváth István</i>	
A 2002-es romániai népszámlálás előzetes eredményeinek ismertetése és elemzése	80
<i>Kiss Tamás</i>	
A romániai magyarság a 1992-es és 2002-es népszámlálások tükrében	97
<i>Sebők László</i>	
A 2002-es szerbiai népszámlálás kérdőjelei, különösen a Vajdaság vonatkozásában	118
<i>Sebők László</i>	
A 2001-es horvátországi népszámlálás magyar nézőpontból	135
<i>Göncz László</i>	
Gondolatok a muravidéki magyarság beolvadásának okairól	151

Gerhard Baumgartner

Ausztia magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében.	158
Összegzés.	170
Népmozgalmi és népszámlálási adatsorok.	176
Summary.	225

Előszó

Az elmúlt másfél évtizedben a közép-európai térség országaiban az 1990 körüli rendszerváltások és a piacgazdálkodásra való áttérés következtében korszakos jelentőségű társadalmi átalakulások történtek. Ezeknek egyes részjelenségeire a társadalomkutatók számos esetben felhívták a tudományos és politikai közélet figyelmét, de az alapvető kutatásokhoz és elemzésekhez eszközeik nem minden esetben voltak elégségesek. A szociológiai jellegű feltárások mellett ilyen – egész országokat lefedő – vizsgálatokhoz a népszámlálási adatok feldolgozása és kiértékelése elengedhetetlenül szükséges. Az 1990 körül megtartott népszámlálások adatsorai ennek a kihívásnak még csak a lehetőségéről adtak számot, a társadalmi folyamatok szintjén még csak a változások kezdetei voltak regisztrálhatók, a folyamatok számszerűleg néhány évvel később jelentek meg az egyes országok statisztikaiban (az iskolai végzettség mutatóinak és az egyes gazdasági ágazatokhoz tartozók arányának változásai, a munkanélküliek számának növekedése stb.). A Magyarországon és a környező országokban a 2000. évet követően megrendezett népszámlálások több vonatkozásban is meghatározó jelentőséggel bírnak, hiszen a régió országaiban – kivéve Ausztriát – ez a rendszerváltás után megrendezett második népszámlálás, azonban az első olyan census, amely a rendszerváltás utáni társadalomfejlődés következményeiről is látteletet nyújt.

A posztoszocialista társadalmak átalakulása, a nagymértékű munkanélküliség megjelenése, az országonként eltérő ideig tartó gazdasági recesszió, az elszegényedő szociálpolitika, a lakáshoz, lakhatáshoz jutás lehetőségeinek beszűkülése a '80-as években is már zömmel csökkenő népességű, illetve lassuló népességnövekedésű országok lakosságszáma alakulásának további csökkenését eredményezték. Ezzel párhuzamosan a határok megnyitása a szocialista időszaktól eltérő élet- és életmód-stratégiák kialakítását tette lehetővé, elsősorban a fiatalok kisebb-nagyobb rétegeinél. A hosszabb-rövidebb ideig tartó külföldi munka, tanulás lehetősége szintén a reprodukciós folyamatok csökkenését erősítette. (Ezen belül – a határon túl élő magyarok számára is – felerősödött a Magyarországon történő tanulás, munkavállalás lehetősége.) Általános trenddé vált a „késleltetett” házasságkötés, mely éves szinten a házasságkötések számának csökkenésében és az együtt élők számának emelkedésében mutatkozott meg – ez pedig a megelőző évtizedben is csökkenő születések számának még gyorsabb apadását eredményezte. Látnunk kell a régió egyes országaiban lezajlott folyamatok gyökeresen eltérő vonatkozásait. Az egyes országok eltérő demográfiai, gazdasági, politikai, etnikai potenciállal lépték át a helyi rendszerváltások startvonalát, eltérő fejlődésük volt a '90-es években, s a 2000 körüli évek censusai is eltérő fejlődésről nyújtanak látteletet. A „példásan tanuló” Magyarországgal vagy Szlovéniával szemben az anarchiában és gazdasági kilátástalanságban leledző Ukrajna között nagyon változatos átmenet mutatkozik: az utolsó pillanatban „jó útra tért”

Szlovákia mellett a balkáni államok nehezebben meghatározható, de egyértelműen kedvezőtlenebb helyzetben vannak. A fokozatosan demokratizálódó, de gazdaságilag még lemaradt Romániával szemben Horvátország a délszláv háború kataklizmájából lassan látszik magára találni, Jugoszláviában pedig – egyelőre – csak felvillannak a kibontakozás perspektívái. E madártávlatból megfogalmazott társadalmi-politikai pillanatfelvétel előterében már jobban kidomborodnak az egyes országok demográfiai és társadalomszerkezeti fejlődésének súlypontjai.

A Teleki László Intézetben 2002. november 7-én második alkalommal került sor egy teljes egészében demográfiai, illetve a közép-európai országok népszámlálási gyakorlatával foglalkozó konferenciára. A szervezés közben érkezett hírek arról informáltak bennünket, hogy az első közzétett (horvátországi, szlovákiai és romániai) adatok szerint a kárpát-medencei magyarság – egyébként prognosztizált – fogyása minden előzetes várakozásnál nagyobb mértékű. Természetesen erre azonnal reagálnunk kellett, s a konferencia szerkezetét és témáját jelentős mértékben átszerveztük és a határokon túli magyar közösségekkel foglalkozó előadások számát megnöveltük.

Konferenciánk első részében előadóink a hét szomszédos országban és Magyarországon bekövetkezett demográfiai, település- és társadalomszerkezeti változásokat elemezték, elsősorban a két utolsó (1990, illetve 2000 körüli) népszámlálások adataira támaszkodva. Ismertették az egyes országok etnikai összetételében bekövetkezett általános változásokat – számos esetben figyelembe véve az egyes országok kisebbségpolitikájának következményeit is. *A második szekcióban* a környező országokban élő magyarság számában bekövetkezett változások okait vizsgáltuk, mert az általánossá váló népességfogyás, a negatív természetes szaporodás a legjelentősebb mértékben itt mutatkozott, de a népmozgalmi és a migrációs adatok alapján levonható első következtetések – úgy tűnik – csak részben adtak magyarázatot ezekre a változásokra.

A kötetben szereplő tanulmányok alapján véve az előadások írott, kiegészített változatainak tekinthetők, de számos esetben tartalmilag többek annál, hiszen szerzőtársainkkal együtt az elmúlt fél évben megjelent új adatokat még az utolsó pillanat után is megpróbáltuk feldolgozni és beépíteni. Ennek következtében a tervezett kötet szerkezete is megváltozott: kimaradt Mirnics Zsuzsa érdekes előadása a vajdasági magyar fiatalok közérzetéről – a szerbiai népszámlálási adatok néhány adatsora ugyanis akkor még nem, de mára már hozzáférhetővé és feldolgozhatóvá vált. (Mirnics Zsuzsa előadásának lényege egy tanulmányában egyébként hozzáférhető.^{*}) Kimaradt továbbá Sík Endre élénk vitát eredményező hangos gondolatmenete a népszámlálási adatsorok „alig vagy korlátozottan használható” voltáról, főbb megjegyzései ugyanis a tanulmányokban, illetve a zárszóban jelen vannak. Ugyancsak a zárszóban bukkannak fel Melegh Attila konferenciánkat összegző beszédének fontosabb észrevételei.

* Mirnics Zsuzsa: Hazától hazáig. (A Vajdaságban és Magyar és Magyarországon tanuló vajdasági magyar egyetemi hallgatók életkilátásai és migrációs szándékai) In: Fészekhagyó vajdaságiak, Szabadka, 2001.

Az utolsó népszámlálások egyes, egészen friss adatsorainak hozzáférhetőségét annyira fontosnak és hasznosnak éreztük, hogy a témával foglalkozó kollégák és érdeklődők számára ezek közül néhányat mellékletben közzéteszünk.

Ez a konferencia egy kutatás kiindulópontját jelentette, amely a Határon Túli Magyarok Hivatala felkérésére a térség magyar közösségeinek demográfiai helyzetét és kilátásait elemzi.

A magyar társadalom átalakulásának főbb jellemzői a rendszerváltozást követő évtizedben

A rendszerváltozás kezdete óta eltelt több mint egy évtized történelmi mértékkel nézve rövid időszak, amely azonban rendkívüli jelentőségű társadalmi-gazdasági változásokat hozott magával. Ezek a változások azonban egy hosszabb folyamat részei voltak, egyes jelenségek már több évtizede jelentkeztek, mások pedig néhány év alatt lezajlottak. A jelen dolgozat csak arra vállalkozhat, hogy a statisztika eszközeivel felvillantsa ezeknek a változásoknak néhány főbb momentumát és bemutasson néhány olyan főbb jellemzőt, melyek a mai magyar társadalom számára kiemelt fontossággal bírnak. További korlátja ennek a tanulmánynak, hogy adatai csak a népszámlálások, főleg a 2001. évi népszámlálás felvételéből származnak, ezért csak azokat a témákat tudja vizsgálni, melyek e népszámlálások programjaiban szerepeltek. Továbbá főleg azokra a kérdésekre tér ki, melyek a határon túli magyarság szempontjából is fontosak (pl. születésszám csökkenés, gazdasági aktivitás, vallás és nemzetiség).

I. Demográfiai folyamatok, társadalmi-foglalkozási változások

Korunk egyik fő kihívása a népesség számának és korösszetételének alakulása. Egyes országokban a népesség túlzott növekedése, más országokban pedig a lakosság számának drámai csökkenése okoz problémát. Hazánk ez utóbbi országok közé tartozik. A népesség számának kérdése a történelem során mindig alapkérdés volt és az is maradt. A népek tündöklése és bukása sokszor demográfiai katasztrófákkal volt kölcsönhatásban, különösen így volt ez a népvándorlások korában. A dolgozatnak nem tárgya a kérdés bővebb tárgyalása, csak megjegyezni kívánjuk, hogy egy adott ország népmozgalmának alakulása sokszor hatással van a társadalom összetételére, a gazdasági aktivitásra, a jóléti rendszerek működésére és a gazdasági fejlődés irányára.

A magyar népszámlálások – 1949 kivételével – egészen 1980-ig a népesség növekedéséről számoltak be. A növekedés az 1970-es évek végén lelassult, a népesség maximumát közvetlenül az 1980. évi népszámlálást követő évben, 1981-ben regisztrálták. Azóta évenként változó ütemben, de tartósan fogy az ország népessége (*1. táblázat*).

Az 1990-es évekre is jellemző volt az élve születések alacsony – évről évre csökkenő – száma. E kedvezőtlen folyamatban nagy szerepe van annak, hogy az elmúlt évtizedben jelentősen csökkent a szülőképes nők száma, ugyanakkor magas létszámú női korosztályok közelítették meg, illetve hagyták el a szülőképes kor felső határát. A fejlett országok mércéje szerinti közepes termékenység és a rendkívül magas halandóság miatt Magyarország ma Európa legkedvezőtlenebb demográfiai helyzetű

1. táblázat. A népesség számának alakulása

Év	Népesség	Az előző év százalékában	
1960	9 961 044		
1970	10 300 996	103,4	+ 3,4
1980	10 709 463	104,0	+ 4,0
1990	10 374 823	96,9	– 3,1
2001	10 198 315	98,3	– 1,7

országai közé tartozik. Míg a közepes vagy még ennél is alacsonyabb termékenység sok más európai országra jellemző, addig a magas halandóság főleg a volt szocialista országokat jellemzi, melyek között Magyarország az egyik legrosszabb helyzetű ország. A népességszám csökkenése tehát e két kedvezőtlen jelenség egymást erősítő voltában jelentkezik. Ugyanakkor el kell mondani, hogy az 1990-es évtizedben enyhe javulás állt be a halandóság csökkenése területén és egyes demográfusok szerint – e téren – további kedvező változások várhatók. Azonban hiába javulnak a halandósági mutatók, ha a születésszám tovább csökken, ugyanis e tény hosszú távon a népesség további erőteljes fogyását jelenti. Ezért az európai országok többségében a népességszám csökkenésének egyik ellenszereként jelenik meg a kellő kontroll alatt tartott, ellenőrzött bevándorlás eltérése esetenként ösztönzése. Az 1990-es évtizedben már Magyarországra is jellemző volt, hogy a népességszám még jobban csökkent volna, ha a két népszámlálás (1990 és 2001) között a vándorlási egyenleg nem lett volna pozitív. Az állampolgársággal kapcsolatos adatok is ezt igazolják, ugyanis a népszámlálás 93 ezer nem magyar állampolgárt, valamint 17 és félezer olyan kettős állampolgárt írt össze, akiknek egyik állampolgársága magyar volt, így az ország lakónépességéből 110 ezer 600 fő valamely más országnak az állampolgára. (Ha ehhez hozzáadnánk azokat, akik megkapták a magyar állampolgárságot és lemondtak a korábbiáról, akkor ez a szám még nagyobb lenne.) Ennek a körnek egyharmada Románia, egy-egy tizede Jugoszlávia, Ukrajna, illetve együttesen a többi környező ország állampolgára. A környező országok Magyarországon élő állampolgárainak négyötöde magyar anyanyelvű, illetve nemzetiségű. A Magyarországra történő bevándorlás Janus arcúságát mutatja, hogy egyfelől pozitív a népesség csökkenésének mérséklésében betöltött szerepe, másfelől negatívumként jelentkezik szívóhatása a környező országok magyar nemzetiségű lakosságára.

Az európai országok többségére az is jellemző, hogy a népesség nemek szerinti összetételében erős nőtöbblet mutatkozik. Magyarországon ez úgy jelentkezik, hogy ugyan a második világháború után tapasztalt magas nőtöbblet az azt követő két évtizedben gyors ütemben csökkent, azonban ez a folyamat megállt és az 1980-as évtized kezdetétől – elsősorban a férfi halandóság kiugróan magas aránya következtében – ellenkező irányba fordult és napjainkig erőteljes emelkedést mutat (2. táblázat).

A magas nőtöbblet – nem csak nálunk – jelentős társadalmi problémákat is okoz azáltal, hogy – különösen idősebb korban – megbontja a nemek egyensúlyát, és soka-

2. táblázat. A népesség nemek szerint, a nemek aránya, 1900–2001

Év	Összesen	Férfi	Nő	1000 férfira jutó nő
1900	6 854 415	3 418 016	3 436 399	1 005
1910	7 612 114	3 792 344	3 819 770	1 007
1920	7 986 875	3 874 111	4 112 764	1 062
1930	8 685 109	4 248 452	4 436 657	1 044
1941	9 316 074	4 560 875	4 755 199	1 043
1949	9 204 799	4 423 420	4 781 379	1 081
1960	9 961 044	4 804 043	5 157 001	1 073
1970	10 300 996	4 992 103	5 308 893	1 063
1980	10 709 463	5 188 709	5 520 754	1 064
1990	10 374 823	4 984 904	5 389 919	1 081
2001	10 198 315	4 850 650	5 347 665	1 102

kat arra kényszerít, hogy hosszú időn keresztül egyedül, magányosan éljék életüket. Magyarországon még külön problémát okoz, hogy az európai országokhoz képest nagyon magas a középkorú férfiak halandósága és már a 40–59 évesek korcsoportjában is 1000 férfira 1089 nő jut.

A vázolt folyamatok eredménye, hogy a társadalom idősödik. Ez azt jelenti, hogy drasztikusan csökken a 20 éven aluliak és nő a 60, illetve a 70 éven felüliek száma. Ez a tendencia számos gazdasági, társadalmi problémával jár. Jelentős terhet ró az állam által működtetett jóléti rendszerekre, átalakítja a fiatalabb és idősebb generációk kapcsolatrendszerét (3. táblázat).

A népesség korstruktúrájának változása jól követhető a háztartásokat alkotó személyek korösszetételében is. Az 1970-es évek aránynövekedését követően folyamatosan csökkent a csak fiataikorúakból, azaz a csak 30 évesnél fiatalabb személyekből álló háztartások aránya, míg a csak idősek alkotta háztartásoké minden népszámlálási ciklusban emelkedett. A kétgenerációs, vagyis a két korosztály tagjait magukba foglaló háztartások közül csak a fiatal- és időskorúak képezte háztartásoknál figyelhető meg egyértelmű tendencia, részesedésük népszámlálásról népszámlálásra csökkent, arányuk 2001-re másfél százalék alá esett. A háztartások legnagyobb hányadát kitevő, fiatalok és középkorúak alkotta háztartások aránya a kezdeti csökkenés után

3. táblázat. A népesség korcsoport szerint, 1960, 1990, 2001 (%)

Korcsoport	1960	1990	2001
0 – 14	25,4	20,5	16,6
15 – 64	65,7	66,2	68,2
65 – X	8,9	13,2	15,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

4. táblázat. A háztartások a háztartástagok korösszetétele szerint, 1970–2001 (%)

Év	Összesen	Csak			Fiatal- és közép-	Fiatal- és idős-	Közép- és idős-	Fiatal-, közép-
		fiatal-	közép-	idős-				
korú személlyel								
1970	100,0	11,1	12,4	16,7	37,5	3,1	8,2	11,0
1980	100,0	12,0	15,7	17,8	36,0	2,2	8,7	7,7
1990	100,0	9,4	16,8	21,1	36,3	1,8	8,9	5,7
2001	100,0	7,7	15,9	24,3	36,5	1,4	8,5	5,7

1980-tól nőtt, míg a közép- és időskorúaké 1990-ig nőtt, ezt követően valamelyest csökkent (4. táblázat).

Már ezek az adatok is jelzik a magyar társadalomban végbement azon változásokat, hogy a lakosság egyre inkább eltávolodik a többgenerációs együttélési formától, általában egy lakásban egy háztartás (családháztartás) él, sőt, jelentősen megnőtt az ún. egyszemélyes („egyedül élő” v. „háztartását egyedül vezető személy”) háztartások száma és aránya. Az egyedülállók száma 1960 óta megkétszereződött, az akkori nem egészen félmillióról mára egy millió fölé emelkedett. Negyven év alatt az egyszemélyes háztartások összes háztartáson belüli aránya 14–15 százalékról 26 százalék fölé emelkedett. (5. táblázat)

További jelentős változás, hogy a családok között jelentősen nőtt az élettársi kapcsolatok száma, arányuk az 1990. évi 4,3 százalékról 9,5 százalékra nőtt. Ugyancsak jelentősnek mondható az egyszülős családok hányada, jelenleg a családok 16–17 százalékában csak az anya vagy csak az apa él együtt gyermekével. A 2001. évi népszámlálás által rögzített, a magyar társadalomra jellemző háztartás és családösszetétel egy több évtizede elindult folyamat eredményét foglalja magába. Ez azt mutatja, hogy atomizálódott a magyar társadalom, általában a szűken vett családok külön-külön élnek lakásaikban és – mint látható – jelentős azoknak a száma és aránya, akik ezt élettársi kapcsolatban, illetve gyermekeket egyedül nevelve teszik (6. táblázat).

Az elmúlt évtizedek legpozitívabb eseményei közé tartozik, hogy a népesség iskolázottsági szintje az elmúlt évtizedekben, így az 1990. évi népszámlálást követő években is folyamatosan emelkedett. Tovább folytatódott az iskolakötelezettségi korból kilépő személyek körében az általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb végzettségűek arányának csökkenése és a megfelelő korú népesség minden ennél magasabb szinten szerezhető végzettségének növekedése. Ezen belül külön említésre méltó, hogy a népességből az egyetemi, főiskolai végzettséget szerzők aránya, különösen az utóbbi három évtized alatt jelentős mértékben emelkedett. A felsőfokú iskolázási lehetőségek bővülése következtében és a megnövekedett tanulási igények hatására az egyetemi, főiskolai végzettségűek száma és aránya egyaránt gyors ütemben nőtt. A 25 éves és idősebb népességben belüli arányuk az 1960. évi 2,7 százalékhoz képest

5. táblázat. A háztartások háztartás-összetétel szerint, 1960, 1990, 2001

Háztartás-összetétel	Háztartás			Háztartásban élők		
	1960	1990	2001	1960	1990	2001
	szám			százalék		
Egy családból álló háztartás						
Házaspár és élettársi kapcsolat együtt	.	2 282 163	2 202 339	-	58,7	57,0
Egy szülő gyermekkel	.	410 601	412 635	-	10,6	10,7
Egy családból álló háztartás együtt	2 423 622	2 692 764	2 614 974	78,7	69,2	67,7
Két családból álló háztartás	160 421	97 100	117 740	5,2	2,5	3,0
Három vagy több családból álló háztartás	3 947	3 004	5 917	0,1	0,1	0,2
Családháztartás összesen	2 587 990	2 792 868	2 738 631	84,1	71,8	70,9
Egyszemélyes háztartás	446 928	945 973	1 013 889	14,5	24,3	26,2
Egyéb összetételű háztartás	44 183	150 691	110 182	1,4	3,9	2,9
Nem családháztartás összesen	491 111	1 096 664	1 124 071	15,9	28,2	29,1
Összesen	3 079 101	3 889 532	3 862 702	100,0	100,0	100,0
				9 537 383	10 123 829	9 944 832

6. táblázat. A családok összetételének változása, 1960, 1990, 2001

Év	Össz.	Házaspáros típusú családok			Egyszülős családok	Egyszülős családok közül	
		együtt	házaspár	élettársi kapcsolat		apa	anya
						gyermekkel	
1960	100,0	86,6	..	..	13,4	9,0	91,0
1990	100,0	84,5	80,2	4,3	15,5	19,8	80,2
2001	100,0	83,5	74,0	9,5	16,5	12,4	87,6

2001-re megnégyszereződött, 1990-hez képest pedig valamivel több, mint 30 százalékkal nőtt az egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkezők száma (7. táblázat).

7. táblázat. A népesség iskolai végzettsége, 1960, 1990, 2001

Iskolai végzettség	1960	1990	2001
10-X éves, egy osztályt sem végzett	3,2	1,2	0,7
15-X éves, legalább az ált. isk. 8. évfolyamát végezte	32,8	78,1	88,8
18-X éves, legalább középiskolai érettségije van	8,8	29,2	38,2
25-X éves, egyetemi, főiskolai oklevele van	2,7	10,1	12,3

A népesség iskolázottsági színvonalának növekedése egyre inkább lehetővé teszi, hogy a magyar társadalom megfeleljen a 21. század kihívásainak és valóban létrehozza a tudásközpontú társadalmat. Ez létkérdés az alkalmazkodás szempontjából, ugyanis a gazdaságban, a termelésben és a szolgáltatásban a technológiai változások oly gyorsak, hogy csak egy sokoldalúan képzett munkaképes lakosság tud megfelelni korunk követelményeinek.

A magyar társadalomban az 1990-es évtizedben a legdrámaibb változások a gazdasági aktivitás terén következtek be.

A népesség számának csökkenésével és a korstruktúrának az időskorúak irányába történő elmozdulásával egyidejűleg a foglalkoztatottak száma és aránya az 1980-as években csökkenni kezdett. A csökkenés folyamata 1990 után felgyorsult. A rendszerváltozás, a társadalmi és gazdasági átalakulás időszakában ez részét képezte a gazdasági aktivitás strukturális átrendeződésének. Az 1990-es évtized első felében a foglalkoztatottak száma igen nagymértékben, kerekén egymillió fővel esett vissza. Ez egyenes következménye volt a gyors ütemű privatizációnak, a létszámleépítéseknek, a gazdaságtalan vállalatok, vállalkozások megszűnésének. Az évtized közepétől a visszaesést stagnálás, majd a foglalkoztatottak számának lassú növekedése váltotta fel. Ennek ellenére a 2001. február 1-jén a tizenegy évvel korábbiakhoz képest a foglalkoztatottak száma még mindig közel egyötöddel volt kevesebb.

A 2001. évi népszámlálást megelőző évtized gazdasági és társadalompolitikai gyakorlatának másik lényeges következménye, hogy megnőtt az inaktív keresők száma. A rendszerváltozást követő években meglehetősen széles körben biztosítottak

lehetőséget az akkori nyugdíjkorhatárt (férfiaknál 60, nőknél 55 év) megközelítő dolgozóknak a korengedményes nyugdíj, majd az előnyugdíj igénybevételére. Emellett a piacgazdaság térhódításából adódóan a korábbinál szűkebbé vált a valamilyen egészségkárosodásban szenvedő munkavállalók szervezett foglalkoztatásának a lehetősége, aminek következtében e munkavállalók közül sokan rokkantsági nyugdíjasok lettek; mások – akiket egészségügyi problémáik a „teljes foglalkoztatottság” időszakában érdemlegesen nem gátoltak az aktív kereső tevékenységben – a létszámleépítések hatására elvesztett munkahelyük helyett nem az átmeneti munkanélküli segílyt vagy támogatást, hanem inkább a rokkantsági nyugdíjazás lehetőségét választották. Végeredményben – a fiatalabb korcsoportokat is érintően – erőteljesen bővült a rokkantsági nyugdíjban részesülők köre.

A nyugdíjban, illetve nyugdíjrendszerű ellátásban részesülők számának emelkedése az utolsó néhány évben mérséklődött, sőt az öregségi nyugdíjasok csoportjában legújában már számszerű csökkenést idéz elő a nyugdíjkorhatár fokozatos emelkedése. 2001-ben férfiaknál 61, nőknél 57 év volt a korhatár.

Az inaktív keresők sajátos rétegét alkotják a gyermeknevelési segélyezésben részesülők. A körükben tapasztalható átmeneti létszámcsökkenést a gyermekgondozási díj visszaállítása megszüntette.

Az eltartottak köre 1990 óta fokozatosan zsugorodott, aminek alapvető oka, hogy a születésszám évtizedek óta tapasztalt kedvezőtlen alakulása következtében alacsonyabb a munkavállalási koron aluliak, valamint a döntően nappali tagozatos tanulmányokat folytató 15–19 éves korúak száma.

Az ismertetett tényezők a népesség gazdasági aktivitás szerinti összetételét a 8. táblázat szerint befolyásolták.

A foglalkoztatottak összetétele különböző strukturális jellemzők szerint vizsgálható. E strukturális jellemzők változása – bár különböző mértékben és módon – érzékelteti, hogy a társadalom és gazdaság szerkezete az utóbbi két évtizedben, főleg a rendszerváltozás óta alapjaiban átrendeződött.

A dolgozók foglalkozási főcsoport szerinti összetétele huzamosabb idő óta folyamatos átalakulást mutat: a foglalkoztatottak között a vezető, értelmiségi és egyéb szellemi foglalkozásúak aránya fokozatosan emelkedik. 1980-ban a foglalkoztatottak 31 százaléka, 1990-ben egyharmada, 2001-ben 41 százaléka folytatott szellemi

8. táblázat. A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 1980–2001 (%)

Év	Összesen	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott	100 foglalkoztatottra jutó nem aktív lakos
1980	100,0	47,3*	–	20,6	32,1	111
1990	100,0	43,6*	1,2	25,6	29,5	129
2001	100,0	36,2	4,1	32,4	27,3	176

* A nyugdíj és gyermekgondozási ellátás mellett dolgozók nélkül.

tevékenységet. E tendencia mögött az is meghúzódik, hogy az elmúlt évtizedben a foglalkoztatottak számának csökkenése – elsősorban a munkanélkülivé válás következtében – főleg a fizikai foglalkozásúakat érintette. A fizikai foglalkozásúak számának csökkenése egyben azt is jelzi, hogy az ország gazdasági szerkezete mindjobban a képzettebb munkaerő alkalmazását igénylő gazdasági ágazatok, tevékenységek irányába mozdult el. A szolgáltatási jellegű tevékenységet folytató foglalkoztatottak arányának jelentős emelkedése, a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás, valamint az ipar és építőipar területén dolgozók súlyának visszaesése a foglalkozások oldaláról is bizonyítható. Különösen számottevő a visszaesés az egyéb (szakképzettséget nem igénylő) fizikai foglalkozásoknál. (A korábban ipari, építőipari tevékenységet folytatók közül az állástalanná vált fizikai dolgozók egy része a szolgáltatások területén található munkalehetőséget, ez a munkanélküliségre mérséklően hatott.) (9. táblázat)

9. táblázat. A foglalkoztatottak megoszlása összevont foglalkozási főcsoportok szerint, 1980–2001 (%)

Összevont foglalkozási főcsoport	1980*	1990*	2001
Vezető, értelmiségi foglalkozású	14,5	16,2	20,5
Egyéb szellemi foglalkozású	16,1	17,0	20,3
Szolgáltatási foglalkozású	7,7	8,6	15,8
Mezőgazdasági foglalkozású	5,4	4,0	3,1
Ipari, építőipari foglalkozású	41,4	40,2	31,5
Egyéb foglalkozású	14,9	14,0	8,8
Összesen	100,0	100,0	100,0

* A nyugdíj és gyermekgondozási ellátás mellett dolgozók nélkül.

A jelen dolgozat terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy további olyan jelentős változásokról szóljunk, mint az országban fennálló jelentős területi különbségekről, a lakásviszonyok látványos javulásáról, a nyelvtudás és az ingázás mértékének növekedéséről, a nemzetközi vándorlás intenzitásának növekedéséről és a modernizáció kétértelműségéről. Még két olyan kérdést elemzünk, melynek vizsgálatára a 2001. évi népszámlálás jelentős gondot fordított. Ezek közé tartozik a nemzetiségi hovatartozás és a vallás témája.

II. Nemzetiség

A nemzetiségi összetételt az eddigi népszámlálások két, illetve – 1941 óta – három kérdéssel vizsgálták. A nemzetiség konkrét kérdése szerepeltetésének szükségessége többször is felmerült, ennek ellenére a második világháborúig csak az anyanyelv, mint a nemzetiségi összetétel legfontosabb meghatározója, és a nyelvismeret szerepelt a felvételi tematikában. 1941-ben tették fel először a nemzetiségre vonatkozó közvetlen kérdést.

A 2001. évi népszámlálás nemzetiségi összetételt vizsgáló kérdéscsoportja, amely öt kérdésből állt, a korábbi népszámlálásokétól nem csak a kérdések mennyiségében, hanem a válaszadási kötelezettséget és a válaszok számát illetően is eltért. A nyelvismeret kérdésére mindenkinek kötelező volt válaszolni, míg a másik négy kérdés – tekintettel az adatvédelmi és a kisebbségek jogairól szóló törvényekre – az önként megválaszolható kérdések közé tartozott. A nemzetiségi összetétellel összefüggő kérdéseknél – a nyelvismeret kivételével, amelynél mindig is több választ lehetett megjelölni (bár volt olyan magyar népszámlálás is, amelynél csak a hazai kisebbségek nyelvét lehetett bejegyezni) – korábban kérdésenként csak egy válasz bejegyzésére és feldolgozására kerülhetett sor. Tekintettel egyes hazai kisebbségi szervezetek határozott igényére, 2001-ben lehetőség volt mindegyik kérdés esetében több válasz megadására, ezáltal a többes kötődés kinyilvánítására.

Az összeírás módszere az interjú volt, azaz számlálóbiztos kereste fel az összeírandókat. Emellett természetesen biztosított volt az önköltés lehetősége is. A számlálóbiztosok az összeírás előtt felkészítő tanfolyamon vettek részt, ahol szóban is felhívták a figyelmüket arra, hogy a kérdőíveket a bevallásnak megfelelően kell kitölteni, függetlenül a számlálóbiztos személyes véleményétől vagy a többi kérdésre adott válaszoktól. Különösen fontos ennek betartása azon kérdések esetében, amelyek belső érzést tudakolnak. Ebbe a körbe tartoznak a nemzetiséggel összefüggő kérdések is.

A kérdések 17 előnyomtatott válaszlehetőséget tartalmaztak. A felsorolásban a hazai kisebbségek megnevezése ábécében követte egymást, az érdemi válaszok sora a „magyar” válaszszóval zárult. Tekintettel arra, hogy a hazai cigányság körében a „cigány”, mint a kisebbségi törvényben szereplő, összefoglaló nemzetiség vagy nyelv mellett a nemzetiségi nyelvhasználatában két nyelv (a beás és a romani) fordul elő viszonylag gyakran, ezek megjelölésére is volt lehetőség. (A nemzetiségi kérdéseknél értelemszerűen nem volt megjelölhető a csak nyelvet jelentő „beás” és „romani” válasz). Emellett – mind az anyanyelvhez, mind a másik három, a nemzeti kötődés önként megválaszolható kérdéséhez további választ is be lehetett írni, valamint meg lehetett jelölni, hogy „nem kíván válaszolni”. A kérdésekre – a többi kérdés választól függetlenül – egyenként legfeljebb három választ lehetett adni.

Az adatvédelmi törvény bizonyos személyes adatokat, így a nemzeti, etnikai hovatartozásra vonatkozót különleges védelemben részesít. Az önként megválaszolható kérdések a személyi kérdőív végére kerültek. A kérdéseket tartalmazó fejezet elején kiemelten szerepelt a tájékoztatás, hogy a további kérdésekre a válaszadás nem kötelező. A nemzetiségi hovatartozással összefüggő kérdések esetében az összeírtnak csak mintegy 5–6 százaléka élt ezzel a lehetőséggel. A pozitív fogadtatásban jelentős szerepet játszottak a nemzetség etnikai kisebbségek jogait biztosító, az adatgyűjtés és adatkezelés körülményeit szabályozó, a különleges adatok védelmét garantáló hatályos jogszabályok, valamint a hazai kisebbségek aktivitási, helyi és országos szervezetei is (10. táblázat).

Az egyes kérdésekre adott értékelhető válaszok aránya alapján a 2001. évi népszámlálás nemzetiségi vizsgáló programja sikeresnek tekinthető.

10. táblázat. A nemzetiségi hovatartozással kapcsolatos válaszok jellemzői

Nemzetiségi hovatartozást meghatározó kérdés	Összes	Érdemi	1000 főre jutó átlagos érdemi válasz	Egy választ adók		Két választ adók		Három választ adók		Nem válaszolók	
	válasz			száma	‰	száma	‰	száma	‰	száma	‰
Nemzetiség	10 316 723	9 746 186	956	9 510 631	932,6	115 886	11,4	1 261	0,1	570 537	55,9
Nemzetiségi kulturális kötődés	10 349 808	9 721 480	953	9 423 111	924,0	142 259	13,9	4 617	0,5	628 328	61,6
Anyanyelv	10 239 552	9 698 446	951	9 616 410	942,9	40 361	4,0	438	0,0	541 106	53,1
Családban, baráti közösségben beszélt nyelv	10 337 821	9 779 575	959	9 505 691	932,1	129 250	12,7	5 128	0,5	558 246	54,7

A következő táblázat alapján megállapítható, hogy az értékek illeszkednek a korábbi népszámlálásoknál tapasztalt tendenciákba. A nemzetiségi nyelvet anyanyelvüknek vallók száma alig változott. Az új nyelvi kérdésre, a családi, baráti közösségben használt nyelvre adott válaszok csaknem azonos mennyisége arra utal, hogy az anyanyelv valóban szoros meghatározója a nemzeti közösséghez tartozásnak. Az előző népszámlálás óta a kisebbségi törvényben elismert, a magyar népszámlálások tekintetében „új” kisebbségek közül különösen az örmények, az ukránok és ruszinok létszáma emelkedett, az anyanyelv szerint vizsgálva egyedül a lengyelek száma csökkent.

Tovább folytatódott a cigány nemzetiségüket vállalók számának 1990-ben tapasztalt ugrásszerű növekedése, közel kétszázezren vallották magukat e közösséghez tartozónak.

Az anyanyelv és a családi, baráti körben használt nyelv a német nyelvet vallók esetében mutat legnagyobb különbséget, a közösségben használt nyelv javára, ugyanakkor azonban a német anyanyelvűek száma egytizedével csökkent. A német nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz két és félszer többen kötődnek, mint amennyiben német anyanyelvűnek vallották magukat, de számuk több mint másfélszerese a családi, baráti közösségben németül beszélőknek, és csaknem másfélszerese a német nemzetiségűeknek (11. táblázat).

A táblázat adatai a négyféle nemzetiségi kérdés válaszait önmagukban tartalmazzák. A választól függően ugyanaz a személy nemzetisége, kulturális kötődése, anyanyelve vagy családi, baráti közösségben használt nyelve szerint más-más nemzetiségi csoportba is tartozhat. Egy nemzetiségi csoporton belül háromszor számolták el azt, aki az adott kérdésre három választ is megjelölt. Adott nemzetiségen, nyelven belül is előfordulhat halmozódás, mert egyes válaszok a feldolgozás során csoportosításra kerültek (pl. a beás, romani válaszok a táblázatokban egyaránt a cigány megjelölésű adatok között szerepelnek, annak ellenére, hogy más nyelvcsaládba tartoznak).

1990-ben csak az anyanyelv és a nemzetiség bevallására volt lehetőség. E szerint általában a hazai kisebbséghez tartozók száma növekedett (a kevés kivétel közé tartoznak például a románok). A nemzetiségi bevallások számának növekedése legnagyobb mérvű – kétszeres – a németek körében volt. A létszámgyarapodás tömegét tekintve viszont a cigányság száma emelkedett. A létszámemelkedések mögött az a pozitív attitűd is megjelenik, hogy az adatbevallás önkéntessége ellenére, a polgárok egyre jobban vállalják identitásukat, bíznak abban, hogy a KSH adataikat bizalmasan kezeli és érzékeli a jogállamiság biztonságát és legitimitását. Ez azért is öröndes, mert egyre inkább felejtődik annak emléke, hogy – külső ráhatásra – a KSH, az 1941. évi népszámlálás anyagából névjegyzéket állított össze az 1945–1949 közötti német lakosság kitelepítésének segítéséhez.

III. Vallás, felekezet

Az összeírt személy vallására vonatkozó kérdés 1949-ig minden népszámlálás programjában szerepelt. A feltett kérdésre adott válasz az egyén bevallásán alapult, tehát nem kellett dokumentumokkal igazolni a személy vallási hovatartozását. A válasz-

11. táblázat. A hazai kisebbségek jellemzői

Hazai kisebbség	Az anyanyelvet vallók		A nemzetiséghez tartozást vallók		A nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődők	Családi, baráti közösségben a nyelvet használók
	száma		száma			
	1990	2001	1990	2001	2001	2001
Bolgár	1 370	1 299	..	1 358	1 693	1 118
Cigány	48 072	48 685	142 683	190 046	129 259	53 323
Görög	1 640	1 921	..	2 509	6 140	1 974
Horvát	17 577	14 345	13 570	15 620	19 715	14 788
Lengyel	3 788	2 580	..	2 962	3 983	2 659
Német	37 511	33 792	30 824	62 233	88 416	53 040
Örmény	37	294	..	620	836	300
Román	8 730	8 482	10 740	7 995	9 162	8 215
Szerb	2 953	3 388	2 905	3 816	5 279	4 186
Szlovák	12 745	11 816	10 459	17 692	26 631	18 056
Szlovén	2 627	3 187	1 930	3 040	3 442	3 119
Ruszin	674	1 113	..	1 098	1 292	1 068
Ukrán		4 885	..	5 070	4 779	4 519

adás elsősorban az anyakönyvezés szerinti felekezet megadására szorítkozott, függetlenül a vallásosságtól, a vallásgyakorlás formájától.

A 2001. évi népszámlálásnál 50 év után ismét lehetőség volt a vallási hovatartozás bejegyzésére. A kérdőív a nemzetközi ajánlásnak megfelelően – hasonlóan a választ is kérdező korábbi magyar népszámlálásokhoz – az egyházhoz, felekezethez, vallási közösséghez tartozást kérdezte.

Vallásra, hitfelekezetre vonatkozó kérdés

24. Vallása, hitfelekezete?

nem tartozik egyházhoz, felekezethez

X

998

nem kíván válaszolni

X

999

A korábbiakhoz képest eltérést jelentett, hogy a jelenlegi adatvédelmi jogszabályok szellemének megfelelően a vallási kérdésre az adatszolgáltatás nem volt kötelező. Továbbá újszerű, hogy a „vallása, hitfelekezete” kérdésre adott válasz a bevallás szerinti tényleges vallásra vonatkozik, függetlenül esetlegesen gyermekkorban az egyházi anyakönyvekbe történt bejegyzésektől, megkereszteléstől, egyházi adó fizetésétől stb. Nem kérdezte a népszámlálás, hogy az összeírt gyakorolja-e vallását. A kérdés lehetőséget adott a „nem tartozik egyházhoz, felekezethez”, vagy a „nem kíván válaszolni” válasz megjelölésére is. Eltérés volt a korábbi népszámlálásokhoz

képest abban is – több vallási szervezet tiltakozására –, hogy ezúttal egyetlen vallás megnevezését sem nyomtatták elő a kérdőíven, tehát a válaszadás nem az előnyomtatott válasz megjelölésével, hanem a vallás, felekezet nevének bejegyzésével történt.

A népesség nagy többsége érdemben meghatározta vallási hovatartozását. A lakosság kevesebb mint egytizede – 1 millió 34 ezer fő – nem kívánt válaszolni a kérdésre, és csak mintegy 70 ezren hagyták üresen azt.

A lakosság csaknem 260-féle egyházhoz, felekezethez, vallási szervezethez, közösséghez sorolta magát. A népesség közel 55 százaléka, a vallást megjelölők csaknem háromnegyede a katolikus egyházhoz tartozik. Közülük 5,3 millió a római katolikusok száma, a görög katolikusoké megközelíti a 269 ezret. A református egyházhoz tartozónak vallották magukat 1 millió 623 ezren, az evangélikusok száma 305 ezer. Az izraelita vallást alig 13 ezren jegyezték be. A lakosság 14 és fél százaléka egyházhoz, felekezethez nem tartozónak mondta magát. Az elmúlt 50–70 évre jellemző a nagy egyházakhoz tartozók létszámának csökkenése, a kis egyházakhoz tartozók arányának az emelkedése. Amíg 1930-ban a népesség kétharmada volt katolikus és minden ötödik ember református, addig ezek az arányok 2001-re lecsökkentek. Ugyanezen időszak alatt a baptisták száma majdnem kétszeresére, az adventistáké pedig 400 főről, 5800-ra emelkedett. A különféle vallásokhoz tartozók számát nagymértékben befolyásolták a második világháború időszakában és azt követően végbe ment deportálások, lakosságcserék, kitelepítések. Egyes kisebb vallási közösségekhez tartozóknak a becsléttől vagy más forrásból rendelkezésre álló létszámadataitól lényegesen eltérő adataiban közrejátszik egyrészt a vallási közösség tagjait a múltban élt atrocitások miatt kialakult félelem, másrészt a vallási szervezet hozzáállása a népszámláláshoz. Az országban sok száz éve jelenlevő vallási közösségek közül – érthető okok miatt – a magukat az izraelita valláshoz sorolók száma marad el leginkább a becslést és a vallási szervezet által kimutatott létszámadatoktól (12. táblázat).

A katolikusok 15 százaléka él Budapesten, 2 százalékponttal kisebb arányban, mint az össznépességből a fővárosban lakók. A községekben 40 százaléuk él, mintegy 5 százalékponttal többen az ország községi népességének arányánál. Az izraeliták közel háromnegyede Budapesten él, körükben a községi népesség aránya nem éri el a 7 százalékot. Mind az egyházhoz, felekezethez nem tartozók, mind a kérdésre nem válaszolók aránya Budapesten a legmagasabb. Az eltérés településtípus, ezzel együtt a település nagysága szerint fokozatosan csökken. Az egyházhoz, felekezethez nem tartozók kevesebb, mint egyötöde, a kérdésre nem válaszolók alig több mint egynegyede él községben. Amíg a reformátusok, evangélikusok 39–40 százaléka lakik községekben, addig a baptistáknak már csak 35, és az adventistáknak, valamint a többi protestáns felekezethez tartozóknak csupán 30–31 százaléka él ilyen településtípusban. A más istenhiten alapuló vallást, a buddhizmust, a hinduizmust stb. követők zömében városlakók (13. táblázat).

A különféle vallásokhoz, felekezetekhez tartozók aránya a régiók és a megyék tekintetében követi a történelmi tradíciókat és az egyes nemzeti kisebbséghez tartozók földrajzi elhelyezkedését. Amíg a Nyugat-Dunántúl lakosságának több mint három-

12. táblázat. A népesség vallás szerint, településtípusonként

Település-típus	Összesen		Egyházhoz, felekezet- hez tartozók együtt	Katolikus együtt	Ebből: római katolikus	Református	Evangélikus	Izraelita	Más egyházhoz, fele- kezethez tartozók	Nem tartozik egyház- hoz, felekezethez	Nem kíván válaszolni	Ismeretlen, nincs válasz
	szám	%										
Budapest	1 777 921	100,0	64,4	47,1	45,5	12,6	2,6	0,5	1,5	19,5	15,1	1,0
Megyei jogú város (m.jv.)	2 033 919	100,0	69,6	51,9	49,1	13,4	3,2	0,1	1,1	19,1	10,6	0,6
Többi város	2 761 040	100,0	73,1	51,6	48,9	17,6	2,8	0,1	1,0	16,3	10,0	0,6
Városok Budapest nélkül	4 794 959	100,0	71,6	51,8	49,0	15,8	2,9	0,1	1,1	17,5	10,3	0,6
Városok együtt	6 572 880	100,0	69,6	50,5	48,1	14,9	2,8	0,2	1,2	18,1	11,6	0,7
Községek, nagyközségek	3 625 435	100,0	83,7	61,8	58,8	17,7	3,2	0,0	1,0	8,2	7,6	0,6
Ország összesen	10 198 315	100,0	74,6	54,5	51,9	15,9	3,0	0,1	1,1	14,5	10,1	0,7

13. táblázat. A népesség vallás szerint, régióként

Közép-Magyarország	2 861 798	100,0	68,6	49,7	48,3	13,9	3,0	0,4	1,5	16,7	13,8	1,0
Közép-Dunántúl	1 124 701	100,0	74,1	56,6	56,0	13,6	3,2	0,0	0,7	15,5	9,9	0,5
Nyugat-Dunántúl	1 000 233	100,0	86,3	77,1	76,8	3,5	5,3	0,0	0,4	5,6	7,5	0,6
Dél-Dunántúl	992 368	100,0	79,2	66,7	66,4	9,3	2,4	0,0	0,8	11,5	8,7	0,6
Észak-Magyarország	1 290 392	100,0	81,4	62,0	57,5	17,1	1,4	0,0	0,9	10,0	8,1	0,5
Észak-Alföld	1 551 171	100,0	73,4	35,8	26,0	35,3	1,2	0,0	1,0	17,7	8,3	0,6
Dél-Alföld	1 377 652	100,0	70,9	51,5	51,0	12,9	4,9	0,0	1,6	18,7	9,8	0,6

negyede mondta magát római katolikusnak, addig az Észak-Alföld népességének csupán egynegyede. Az utóbbi régióban a reformátusok vannak túlsúlyban és a római katolikusok mellett a görög katolikusok. Nyugat-Dunántúlon viszont a népesség 3 és fél százaléka református. Az evangélikusok aránya a Dunántúl nyugati és déli részein 5 százalék körüli aránnyal a legmagasabb. A görög katolikusok háromnegyede Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él. Hajdú-Bihar megye népességének 43 százaléka reformátusnak vallotta magát. Az ortodox felekezetekhez tartozók közül a románok Békés megyében, a szerbek Békés, Csongrád és Pest megyében, a bolgárok pedig a fővárosban képviselnek nagyobb létszámot. (14. táblázat).

14. táblázat. Egyes vallásokhoz tartozók átlagos életkora nemenként (év)

Felekezet	Neme		Összesen
	Nő	Férfi	
Római katolikus	43,7	39,3	41,7
Görög katolikus	41,1	37,1	39,2
Református	44,4	40,3	42,5
Evangélikus	46,8	42,3	44,8
Izraelita	55,9	48,7	52,6
Más egyházhoz, felekezethez tartozik	41,3	36,1	39,1
Nem tartozik egyházhoz, felekezethez	29,0	28,8	28,9
Nem kíván válaszolni	35,4	33,8	34,6
Ismeretlen, nincs válasz	39,0	34,3	36,7
Összesen	41,1	37,1	39,2

Általában jellemző, hogy a vallása, felekezeti hovatartozása kérdésre érdemi választ adók – azaz a valamilyen egyházhoz, felekezethez tartozást bejegyzők – átlagos életkora magasabb, mint a népesség egészének, a férfiakénak vagy a nőkénak. A vallási, felekezeti hovatartozásukat vállalók aránya az életkorral párhuzamosan növekszik. A gyermekkorúak körében nem éri el a 65 százalékot, a valamely valláshoz tartozók aránya, a fiatal felnőtt korúak között már több mint kétharmaduk (68 százalék) jelölt meg vallást, felekezetet. A 40–59 évesek körében a valláshoz tartozók aránya ennél tíz százalékponttal is több, az időskorúaknak viszont csak alig több mint egytizede nem tartozik valamilyen valláshoz, felekezethez.

A jelentősebb vallásokhoz, felekezetekhez tartozók közül viszonylag a legfiatalabbak görög katolikusok, idősebbek náluk a római katolikusok, majd az életkorban a reformátusok, továbbá az evangélikusok következnek. A nagyobb létszámúak közül az izraeliták a legidősebbek.

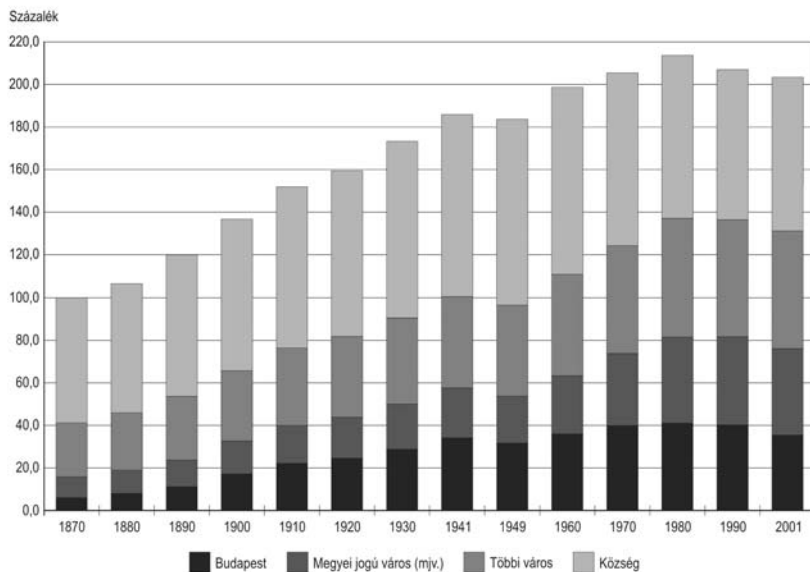
Az 50 év után újra felvett vallással kapcsolatos adatok azt mutatják, hogy a magyar lakosság döntő többsége, az ún. történelmi egyházak által megjelenített vallásokhoz kötődik. Természetesen – a kérdés jellegéből következik –, hogy a válaszolók között egyaránt megtalálhatók a vallásukat rendszeresen gyakorlók és azok, akik

csak demonstratív jelezték kötődésüket egy adott valláshoz. Ez utóbbiak inkább egyfajta hagyományt, a szülői ház iránti tiszteletet, érzelmi elkötelezettséget jeleztek, mintsem tényleges templombajarást és sűrű vallásgyakorlást. A népszámlálás nem alkalmas a sokfajta, sokágú vallással kapcsolatos kötődést részletesebben jelezni, ezért csak a vallásszociológiai kutatásokból lehet megállapítani a valláshoz való kötődés intenzitását. A népszámlálási adatok azonban arra alkalmasak, hogy az egyes valláshoz tartozók demográfiai-foglalkozási különbségeit bemutassák és arra is alkalmasak, hogy felvázolják az ország vallási térképét, mely a korábbi népszámlálási adatokkal összevetve meglepő állandóságot mutat.

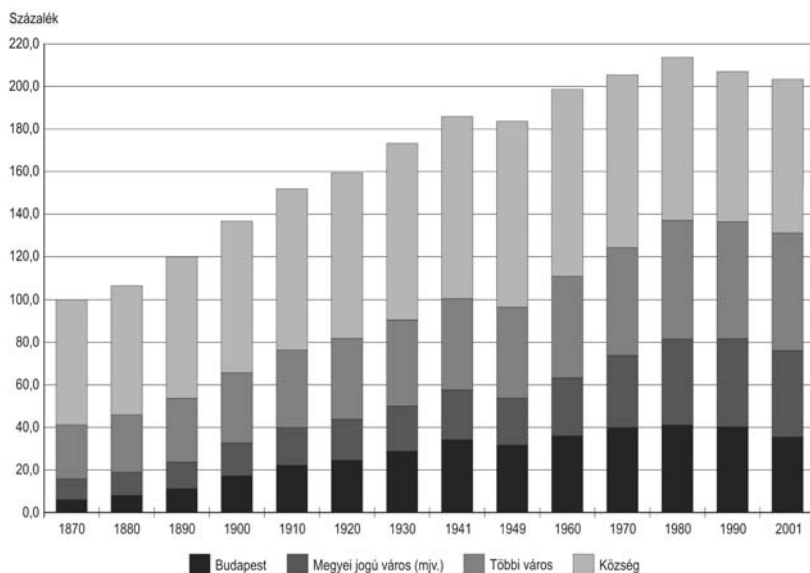
Melléklet

Grafikonok és kartogramok a 2001. évi népszámlálás 6. kötet sorozat alapján

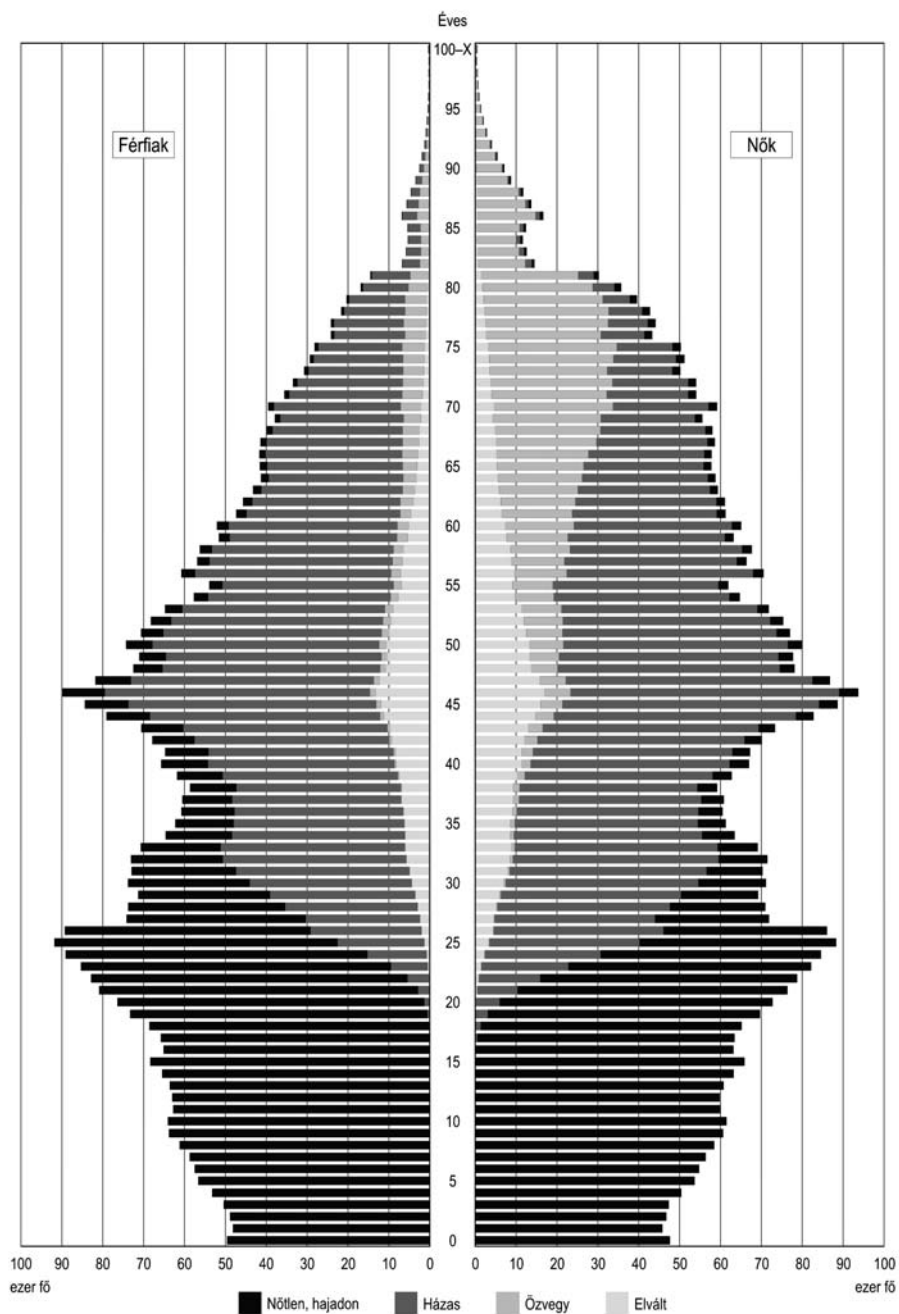
A népesség számának alakulása településtípusonként, 1980–2001



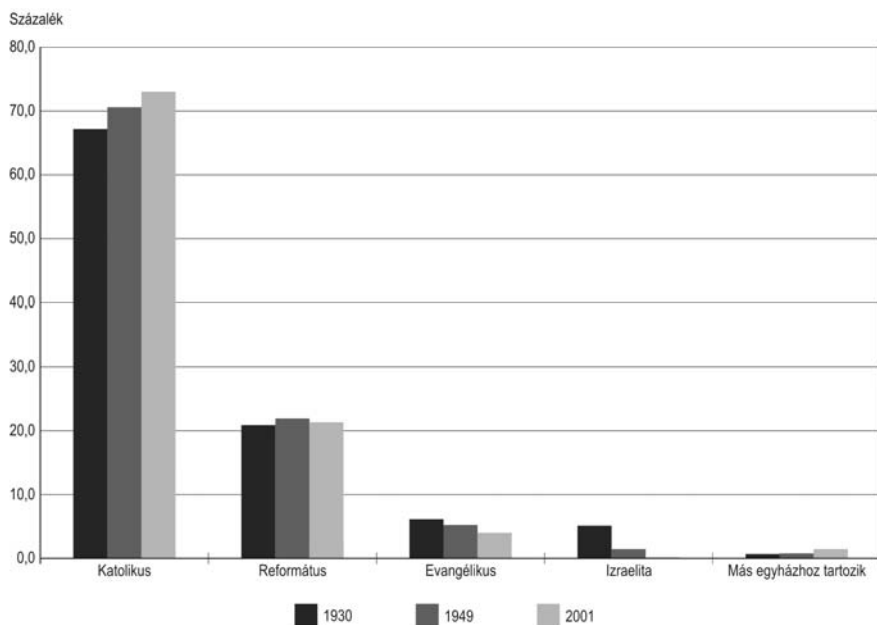
Természetes szaporodás, illetve fogyás, 1901–2000



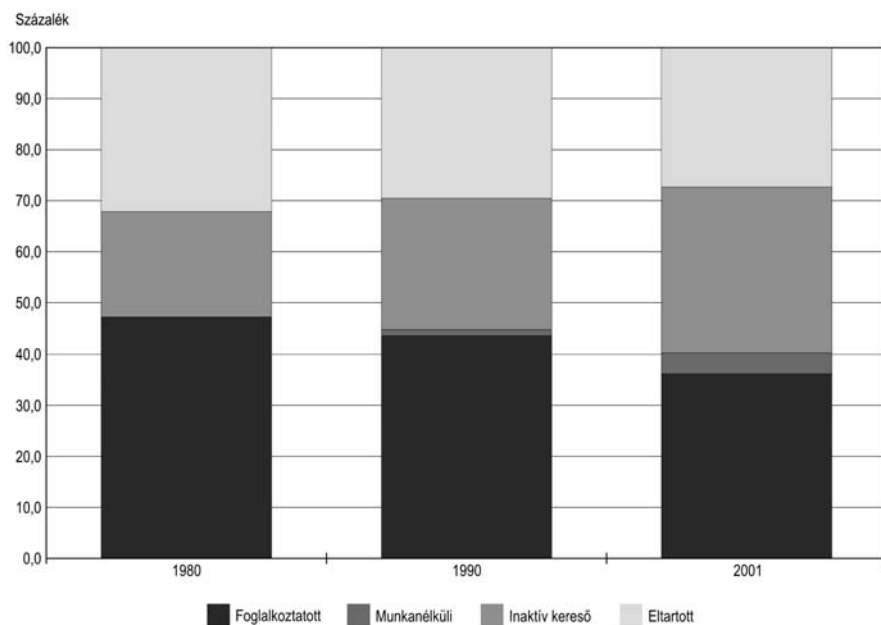
A férfiak és a nők száma korcsoportok szerint, 1930, 1990, 2001



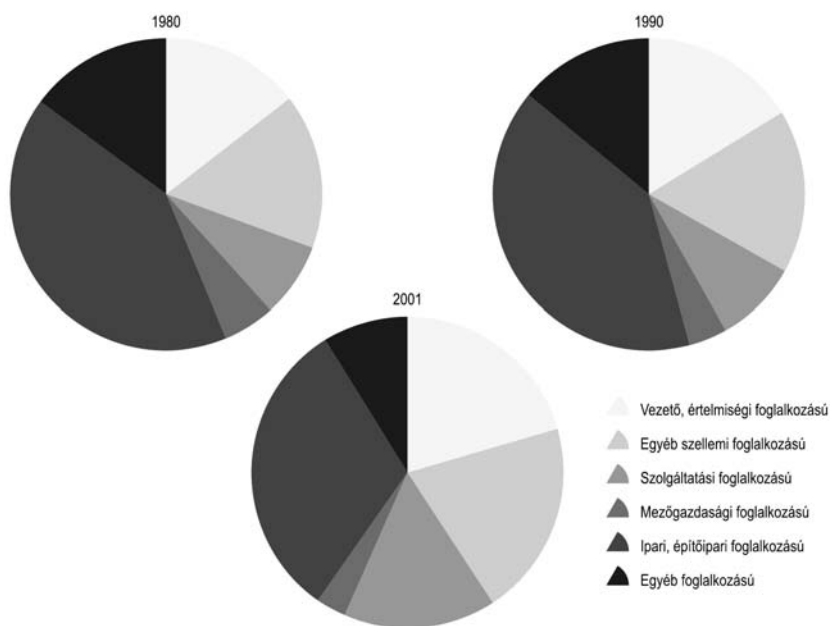
Az ismert vallásúak megoszlása vallás szerint, 1930, 1949, 2001



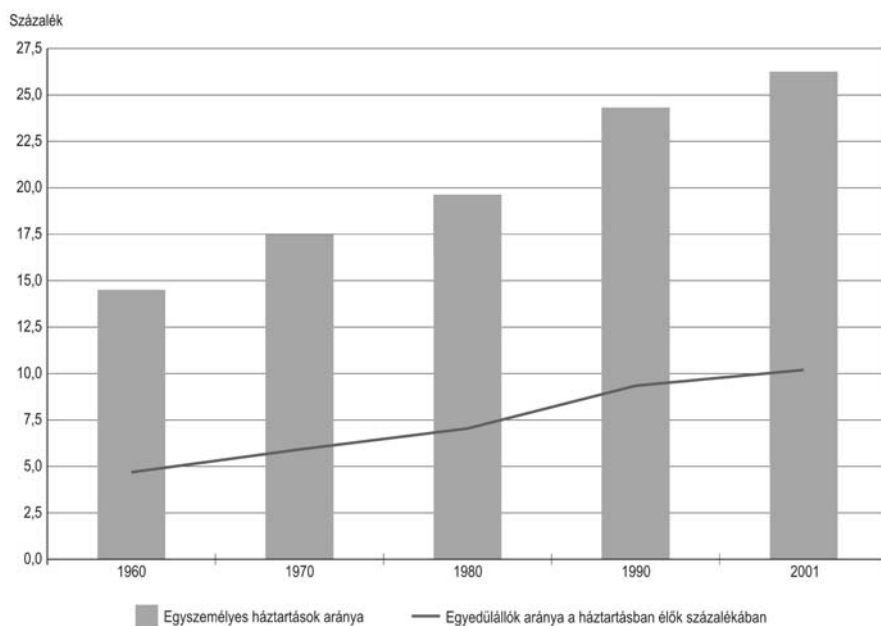
A népesség gazdasági aktivitás szerint, 1980-2001



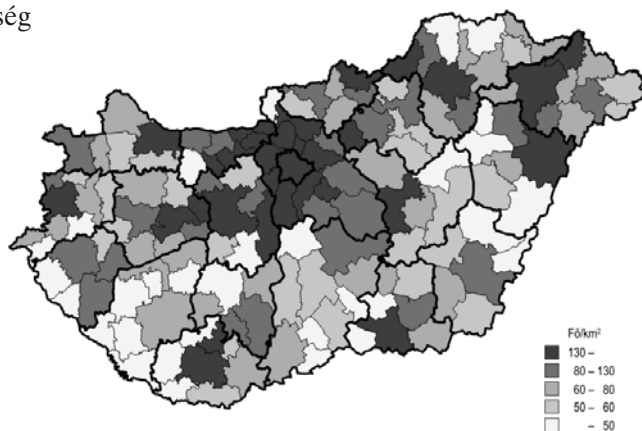
A foglalkoztatottak megoszlása összevont foglalkozási főcsoport szerint, 1980-2001



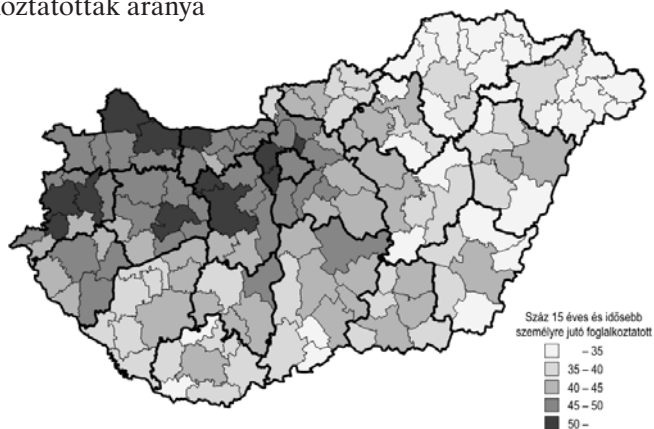
Az egyszemélyes háztartások arányának alakulása, 1960-2001



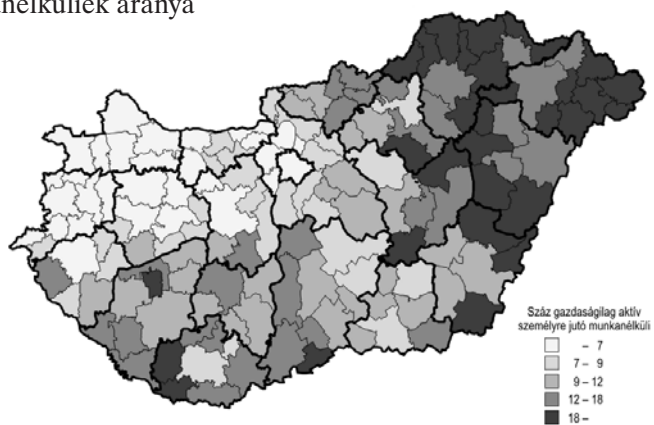
Népsűrűség



A foglalkoztatottak aránya



A munkanélküliek aránya



Szlovákia népességének és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években

Az 1989-es fordulatot megelőző évtizedekben Szlovákia lakosságának a száma dinamikusán növekedett. Az '50-es években 3 442 317-ről 4 174 046-ra (731,729 fővel, 21,3%), a '60-as években 4 174 046-ról 4 537 290-re (363 244 fővel, 8,7%), a '70-es években 4 537 290-ről 4 991 168-ra (453 878 fővel, 10,0%), a '80-as években (4 991 168-ról 5 274 335-re (283 167 fővel, 5,7%)) emelkedett. A '90-es években, pontosabban az utolsó két népszámlálás közti időszakban a növekedés sokkal kisebb volt, mint a korábbi évtizedekben: 5 274 335-ről 5 379 455-re (105 120 fővel 2,0%) (1. ábra¹)

Az 1990-es években Szlovákia népmozgalmi mutatói a korábbi évtizedekhez viszonyítva jelentős mértékben megváltoztak (2. ábra).

A születések száma, illetve a nyers születési arányszám drámai mértékben, a halálozások száma igen kis mértékben apadt, a nyers halálozási arányszám stagnált. 1990-ben még 25 ezer fővel haladta meg a születések száma a halálozásokét, 2001-ben pedig már 844 fővel többen haltak meg, mint ahányan megszülettek. Szlovákia népessége számának növekedéséhez éves átlagban 2 ezer fős pozitív vándorlási egyenleg is hozzájárult. A korábbi évtizedekben, a csehszlovák érában évente több ezren költöztek el Csehországba, s a nemzetközi vándorlási egyenleg is negatív volt.² Hasonlóan a környező országokban lejátszódó folyamatokhoz, a házasságkötések csökkenése mellett a válások száma is dinamikusán emelkedett. 2001-ben 23 795 házasságkötésre 9 817 válás jutott (41,2%). Ezzel párhuzamosan nőtt a házasságon kívüli születések aránya (2001-ben megközelítette a 20%-ot).

A 2001-es census adatai nem térnek el jelentős mértékben az 1991-es népszámlálás időpontjától a 2001-es census időpontjáig számított népességszám adataitól. Az ún. továbbszámított adatok 128 282 fős növekedést jeleztek előre (az 1991-es év

1 A rendszerváltás előtti évtizedek népesedési folyamataival összefüggésben nem tekinthetünk el a csehországi népesedési folyamatokra történő kitekintéstől. A korábban egy államalakulatot alkotó két országrész népesedési folyamatai igen nagy mértékben eltértek egymástól. Csehországban a népesség száma sokkal kisebb mértékben emelkedett, mint Szlovákiában. 1980 és 1991 között Csehország népessége mindössze 11 288 fővel nőtt, s ez a növekedés is a Szlovákiából Csehországba irányuló migrációnak volt köszönhető: a '80-as években Szlovákiából évente átlagosan 3,8 ezerrel többen költöztek Csehországba, mint fordítva.

2 1981 és 1990 között Szlovákia vándorlási szaldója negatív volt. Éves átlagban 3 945-en hagyták el az országot, ebből 3 790-en Csehországba vándoroltak.

első öt hónapjára vonatkozó adatokat az éves adatok alapján becsültük). Ennek a növekménynek egy jelentős része vándorlási többletből ered.³

A természetes szaporodás kumulált értéke a vizsgált időszakban szerényebb, 108 ezer főt tett ki. A 2001-es census ettől az értéktől 23 ezer fővel kisebb növekedést mutat. A különbség nem számottevő, ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy a mechanikus népmozgalmi adatok szintjén kimutatott vándorlási különbözet mellett a migráció egy rejtett formája is része a vándorlási folyamatoknak.

Az 1991 és 2001 között kimutatott lélekszám-növekedés nagyságát egy másik szempontból is meg kell vizsgálnunk. Mindkét időpontból rendelkezünk adatokkal a lakosság állampolgárság szerinti megoszlásáról. Mivel az egykori Csehszlovákia csak az 1989-es fordulat után nyitotta meg határait, az azt megelőző időszakhoz képest többszörösére növekedett az ország területén tartózkodó külföldiek, de az ország területén kívül tartózkodó csehszlovák állampolgárok száma is. Míg 1991-ben Szlovákia területén 75 386 nem szlovák állampolgárt számoltak össze (ebből 52 947 volt cseh, többi 22 439 pedig idegen állampolgár), addig 2001-re a megszámlolt nem szlovák állampolgárok száma 109 799-re nőtt (ebből 7 039 többes, 101 849 idegen, 911 ismeretlen). Az adatok jelzik az országban tartózkodó idegenek számának gyors növekedését, azonban egyes részletek vonatkozásában csak következtetéseket vonhatunk le. 1991-ben a nem szlovák állampolgárok legnagyobb része, mintegy 70,2%-a cseh állampolgár volt, 1991-ben a csehek nem minősültek idegeneknek (a szlovákok és a csehek is ugyanannak a szövetségi államalakulatnak voltak a polgárai). A helyzet 1993. január 1-jével, Csehszlovákia kettéválásával változott meg. A két időpont között a Szlovákiában élő cseh nemzetiségűek aránya 15,6%-kal (52 884-ről 44 620-ra) csökkent, ugyanakkor a szlovák állampolgársággal rendelkező cseh nemzetiségűek aránya 28,6%-ról 76,2%-ra növekedett.⁴ Másként megfogalmazva: míg 1991-ben a 37 544 cseh nemzetiségű cseh állampolgár élt Szlovákiában, 2001-ben 10 579 idegen és többes állampolgárságú személy (többségük feltehetőleg cseh állampolgár volt).⁵ De így is a cseh állampolgárok aránya az 1991-es állapot töredékére csökkent. Ily módon a 10 év alatt nagymértékben megnőtt számú idegen állampolgárok között a nem cseh és szlovák állampolgárok aránya többszörösére nőtt. A két census között a szlovák állampolgárok száma csak 70 707-tel nőtt. A Szlovákiába irányuló bevándorlás erősödését jelzi az 1991-es és 2001-es népszámlálás közti időszakban kimutatott 20 000 fős vándorlási többlet is.

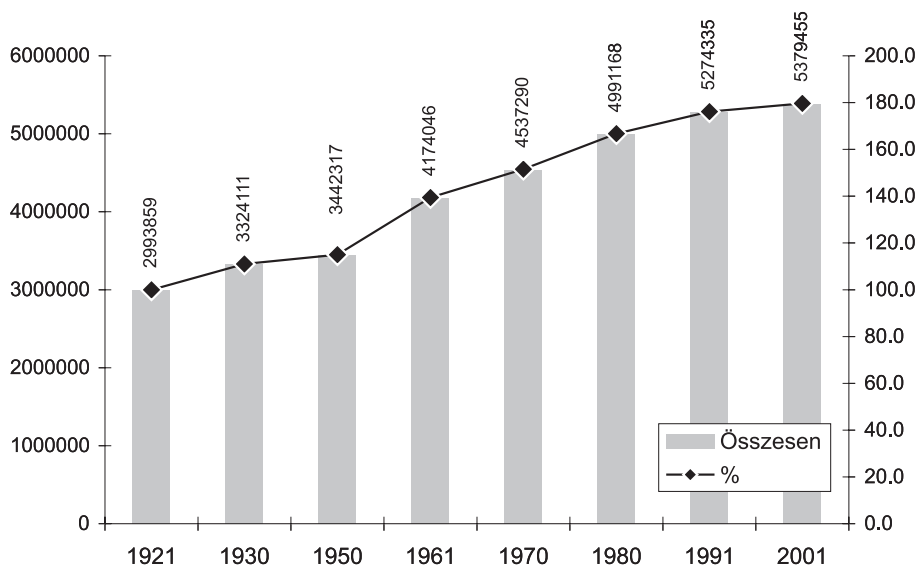
A lakosság számának növekedése az ország egyes térségeiben eltérő módon alakult. Évtizedek óta a természetes szaporodás az ország keleti, illetve északi részein

3 A számított népesség a népességnek az a száma, amelyet két népszámlálás között lévő évekre vonatkoztatva úgy számítanak ki, hogy a népszámlálási adathoz hozzáadják az azóta eltelt időszakban születettek számát és levonják az elhaltakét. A kapott eredményt a vándorlási egyenleggel módosítani kell. Vö. Hoóz István (1988): *Demográfia*. Budapest.

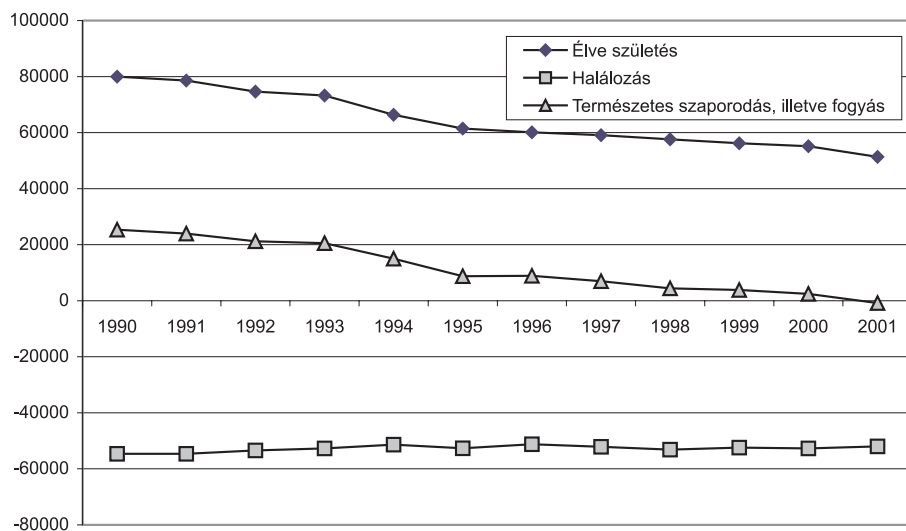
4 A cseh nemzetiségűek arányát csökkentette egy részük Csehországba történő elvándorlása, illetve egy kis részük szlovák irányba nemzetiséget váltott.

5 1991-ben a Szlovákiában élő cseh állampolgárok közül a 37 544 cseh mellett 9 191 szlovák, 3985 morva, 1 214 magyar és 1 013 egyéb és ismeretlen nemzetiségű volt.

1. ábra. Szlovákia népessége számának alakulása 1921-2001



2. ábra. A természetes szaporodás, illetve fogyás Szlovákiában 1990–2001



a legmagasabb. Ily módon a növekedés eltérései már kerületek szerinti bontásban is megfigyelhetők.⁶ A legnagyobb mértékű növekedés az Eperjesi, Kassai és a Zsolnai kerületekben volt kimutatható. A népesség száma a Pozsonyi és a Nyitrai kerületekben csökkent, a többi kerületben csak kis mértékben emelkedett.

1. táblázat Szlovákia népességének néhány mutatója kerületek szerinti bontásban az 1991-es és 2001-es népszámlálási adatok alapján

Kerületek	Állandó népesség száma		Különbség	A nők aránya 2001-ben	Főbb korcsoportok		
	1991	2001			gyermek-	produk-tív-	időskorúak
Pozsony	606 351	599 015	-7 336	52,7	14,9	63,0	18,9
Nagyszombat	541 992	551 003	9 011	51,3	17,7	63,5	18,2
Trencsény	600 575	605 582	5 007	51,1	18,0	62,8	18,8
Nyitra	716 846	713 422	-3 424	51,7	17,3	62,4	19,8
Zsolna	668 771	692 332	23 561	50,9	20,4	62,2	17,0
Besztercebánya	659 320	662 121	2 801	51,7	18,1	62,2	18,8
Eperjes	739 264	789 968	50 704	50,8	22,8	60,9	15,9
Kassa	741 216	766 012	24 796	51,5	20,3	61,8	17,0
Szlovákia össz.	5 274 335	5 379 455	105 120	51,4	18,9	62,3	18,0

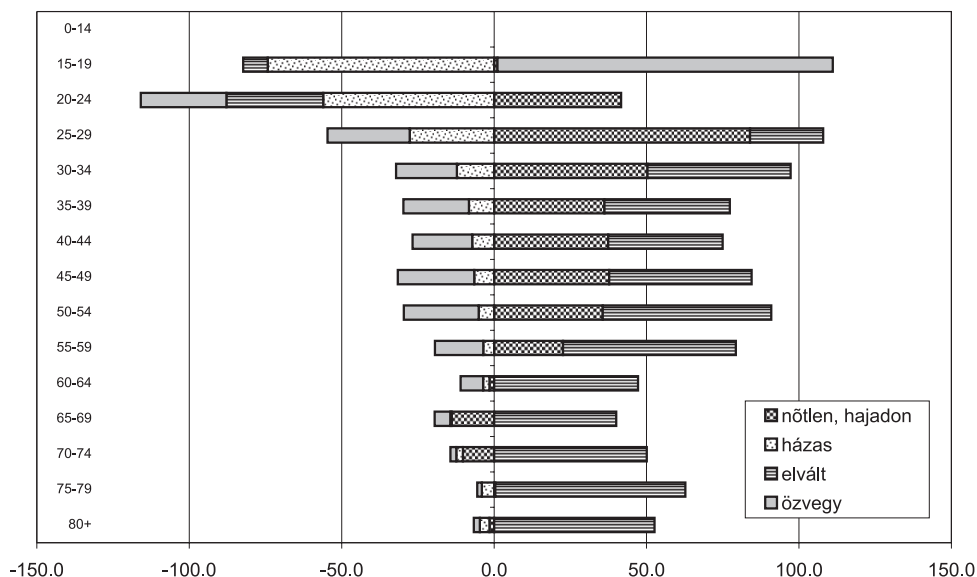
A Pozsonyi kerületen belüli kimutatott jelentős lélekszám fogyatkozás Pozsony város lakosságának (az évtized folyamán bekövetkezett) 13,5 ezer fős (442 197-ről 428 672-re) csökkenésével magyarázható. Ez a csökkenés az alacsony pozsonyi termékenység és a jelentős mértékű elvándorlás együttes hatásának következménye.

Szlovákia lakossága családi állapot szerinti megoszlásának változásai részben tükrözik a '90-es évek demográfiai folyamatait. A teljes népességben belül a nőtlenek aránya megfelel a 10 évvel ezelőtti állapotnak, a házások aránya 6%-kal (47,7%-ról 44,9%-ra) csökkent, az elváltak aránya 55%-kal (2,8%-ról 4,3%-ra) emelkedett. Igen kis mértékben, 2,2%-kal (7,1%-7,2%-ra) emelkedett az özvegyek aránya. Az ismeretlenek számának mintegy 20-szorosára történő növekedése (0,1%-ról 1,3%-ra) a népszámlálási adatlapok önkitöltős adatfelvételi módszerének pontatlanságával magyarázható.

Az összlakosság családi állapot szerinti megoszlása vajmi keveset árul el azokról a dinamikus folyamatokról, melyek a '90-es években lezajlottak. A változások dinamikája jobban megfigyelhető a családi állapotnak a korcsoportok szerinti változásai alapján (3. ábra).

6 Szlovákia területe 1996 óta 8 kerületre, s ezeken belül 79 járásra tagolódik. Az 1991-es népszámlálás egyes területi bontású mutatóit átszámoltuk az 1996 után kialakított kerületekre.

3. ábra. Szlovákia lakossága családi állapot és korcsoportok szerinti megoszlásának változása 1991–2001, %



A nőtlenek és hajadonok, továbbá az elváltak arányának növekedését figyelhetjük meg a 20–59, illetve a 25 éven felüliek valamennyi korcsoportjánál. Az özvegyek aránya a 15–19 évesek korcsoportján kívül valamennyi korcsoportnál csökkent. A legnagyobb átrendeződések a fiatalabb korcsoportoknál figyelhetők meg. A 202–24 éveseknél 41,7%-kal, a 25–29 éveseknél 83,9%-kal nőtt a nőtlenek/hajadonok aránya. Ezzel párhuzamosan a házasok aránya a 20–24 éveseknél 56%-kal, a 25–29 éveseknél 27,7%-kal csökkent.

A „házassági piac” beszűkülése a családok számának csökkenését eredményezte, az összlakosság számának több mint 100 ezer fős növekedése mellett. A családok száma 1%-kal, (1 425 004-ről 1 414 381-re) az eltartott gyermekek száma 15%-kal, (1 624 954-ről 1 381 442-re) csökkent. Jelentős mértékben, 9,2%-kal apadt a gyermekeket nevelő családok aránya is (861 482-ről 782 432-re).

Az 1990-es években Szlovákia településszerkezete több vonatkozásban is módosult. Az 1989-es fordulat után a korábbi évtizedekben felsőbb döntés alapján „összeházasított” községek egy része újból visszanyerte önállóságát, ezzel párhuzamosan viszonylag kis – regionálisan eltérő – mértékben tovább folytatódott a kisebb községek nagyobb helységekké történő összeolvadása is. Mivel a legnagyobb számú változásokra, községszétválásokra a ’89-es fordulatot követő 1–2 évben került sor, a községek száma 1980 és 1991 között (2725-ről 2825-re) nagyobb mértékben emelkedett, mint az utolsó két népszámlálás közti időszakban (2825-ről 2883-ra).

Az 1990-es években a korábbi évtizedekhez viszonyítva megtorpantak az urbanizációs folyamatok. Az ezt megelőző évtizedekben folyamatosan emelkedő számú városi népességgel szemben 1991 és 2001 között már egy minimális csökkenés is kimutatható. 1991-ben a lakónépesség 56,1%-a, 2001-ben 55,6%-a élt 5 000 főnél nagyobb lélekszámú településen.⁷

A városi jellegű településeken élők aránya csökkenésének talán az egyik legjelentősebb oka a korábbi évtizedekben költségvetési keretből közvetve vagy közvetlenül finanszírozott panellakás építések beszüntetése. Ebből adódóan a nagyobb városokba történő migráció is jelentősen visszaesett. Bizonyos mértékben csökkentette a városalakók arányát a korábbi évtizedekben a városokhoz csatolt települések egy részének ezekről történő leválása, de a városi népesség arányának csökkenéséhez hozzájárult a (nagyobb) városokban tapasztalható alacsonyabb termékenység, illetve egyéb életmódbeli különbségek a falvak és városok között. A városokba történő bevándorlás csökkenése mellett a városokból falvakba történő elköltözés is felerősödött, régiónként eltérő mértékben, s elsősorban a nagyobb városok vonzáskörnyezetében található településekre. A városokból kiköltözők egyik jellemző rétegét azok alkotják, akik panellakásaikat újonnan épített családi házra tudják felváltani, egy másik, a városokból kiköltöző réteghez viszont azok a szerény bevétellel rendelkezők (nyugdíjasok) tartoznak, akik a dráguló városi megélhetés költségeit próbálják ily módon kompenzálni.

A 1990-es években a szlovákiai települések nagyságcsoportjainak megoszlásában nagyobb változásokra nem került sor. A 10 000-nél nagyobb lélekszámú városok száma nem változott, ugyanakkor a 10 000-nél kisebb lélekszámú települések száma (kivéve a 200–499 lakosú településeket) növekedett. A falvak számának növekedése a '90-es években folytatódó községszétválások, illetve városokról történő leválások eredménye. A lakosság számának alakulása részben követi a települések számának ezek nagyságcsoportjai szerinti alakulását. A 10 000-nél nagyobb lélekszámú városokban élők száma ugyan kis mértékben emelkedett (2 611 292 főről 2 621 587 főre), az e településeken élők aránya az összlakosságon belül viszont (49,5–48,5-re) csökkent. Az 1 000–10 000 lakosú településeken élők száma és aránya is emelkedett. Ezzel szemben a két 100 000 fő feletti nagyváros lakossága több mint 10 ezer fővel csökkent. Ebből Pozsony népessége 13 525 fővel csökkent (442 197-ről 428 672-re).

A falvak népességszámának növekedését befolyásolta a falvak számának növekedése, s a városokból történő kiköltözés is. Ugyanakkor nem tekinthetünk el a regionális eltérésektől sem (2. táblázat).

Szlovákia népességének nemek szerinti megoszlása a vizsgált időszakban alig változott. A népességen belül a nők aránya 10 év alatt 51,2 százalékról 51,4 százalékra emelkedett. A nemek megoszlása közti különbség kerületek szerinti bontásban is elenyésző. A nők aránya a Pozsonyi kerületben volt a legmagasabb (52,3%), s legkisebb (50,8%) az Eperjesi kerületben volt.

7 Szlovákiai körülmények között az 5 000 főnél nagyobb lélekszámú települések adatai megbízhatóan jellemzik a városi településeknél bekövetkezett változásokat. 1980-ban Szlovákia lakosságának 50,2%-a élt 5 000-nél nagyobb lélekszámú helységeiben.

2. táblázat. A szlovákiai községekben élő lakosok száma és aránya a helységek nagyságcsoportjai szerint 1991–2001

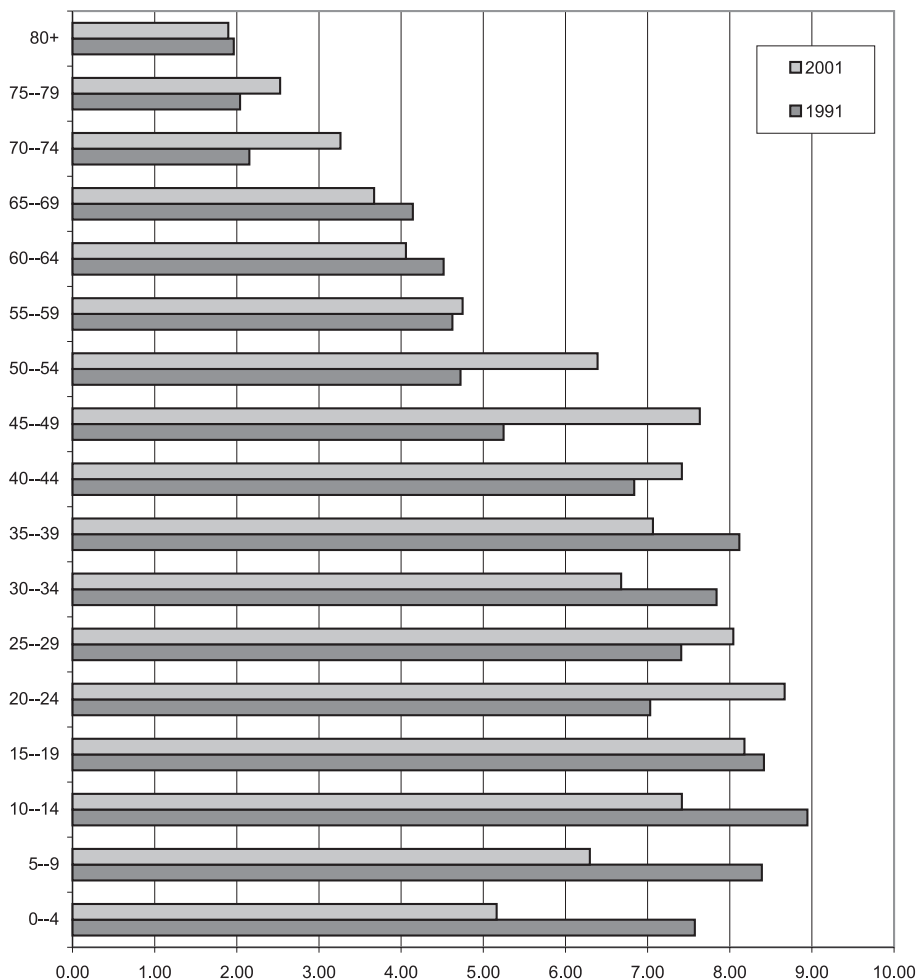
A helységekben élő lakosok száma	1991				2001			
	Közsé- gek száma	%	Lakosok száma	%	Közsé- gek száma	%	Lakosok száma	%
< 199	340	12,0	43 729	0,8	365	12,7	45 808	0,9
200–499	822	29,1	284 966	5,4	805	27,9	276 280	5,1
500–999	780	27,6	554 632	10,5	786	27,3	556 289	10,3
1000–1999	522	18,5	737 614	14,0	547	19,0	767 561	14,3
2000–4999	237	8,4	695 873	13,2	253	8,8	743 307	13,8
5000–9999	50	1,8	346 229	6,6	53	1,8	368 623	6,9
10000–19999	32	1,1	456 958	8,7	32	1,1	460 574	8,6
20000–49999	29	1,0	836 960	15,9	29	1,0	850 194	15,8
50000–99999	9	0,3	640 017	12,1	9	0,3	646 054	12
100000 felett	2	0,1	677 357	12,8	2	0,1	664 765	12,4
Összesen	2 825	100,0	5 274 357	100,0	2883	100,0	5 379 455	100,0

Szlovákia népességének lassú, fokozatos előregedése már több évtizede megfigyelhető. Az 1990-es évek jelentős termékenységsökkenése felgyorsította az előregedést, s nagy mértékben megváltoztatta a népesség korcsoportok szerinti megoszlását. A születések számának visszaesése a gyermekkorúak arányának csökkenését, s ezzel párhuzamosan a produktív és időskorú népesség arányának emelkedését eredményezte. Szlovákia lakosságának átlagéletkora 33,6-ról 36,1 évre emelkedett. A teljes populáción belül a gyermekkorúak aránya 5 százalékponttal (24,9%-ról 18,9%-ra) csökkent, s csaknem hasonló mértékben növekedett a produktív korúak aránya (57,8%-ról 62,3%-ra), míg az időskorúak aránya ez utóbbitól szerényebb mértékben (17,3%-ról 18 0%-ra) emelkedett. Az egyes kerületeken belül kimutatott népességszám növekedése szoros összefüggést mutat az egyes főbb korcsoportokhoz tartozók arányának változásával. A nagyobb termékenységgű kerületekben a fiatalabb korcsoportok aránya magasabb az országos értékeknél, az időskorúak aránya pedig ennél alacsonyabb. A gyermekkorúak és az időskorúak aránya kerületenként nagyobb mértékben szóródik, mint a produktív korúak aránya. A gyermekkorúak aránya a legalacsonyabb a Pozsonyi (14,9%), s legmagasabb az Eperjesi kerületben. De a Zsolnai és a Kassai kerületben is meghaladja a 20%-ot. Az utóbbi három kerületben a legmagasabb az időskorúak aránya is.

Az öregedésről pontosabb képet kapunk, ha a lakosság ötéves korcsoportjait vizsgáljuk meg 1991-ben és 2001-ben (4. ábra).

1991-ben legtöbben a 10–14 évesek (8,9%) és a 15–19 évesek (8,4%) korcsoportjaihoz tartoztak. Ez a '70-es évek második felében a születések számának jelentékeny növekedésével magyarázható. A legfiatalabb korcsoportok aránya ettől jóval kisebb. További, lélekszámukban jelentős kohorszot az ötvenes évek első felében születettek képez-

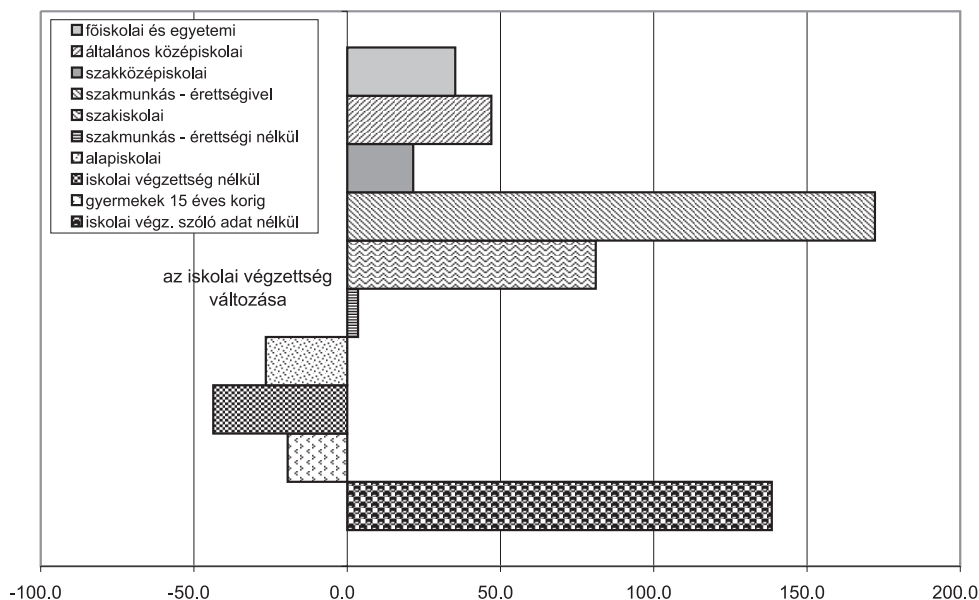
4. ábra. Szlovákia lakosságának öt éves korcsoportok szerinti megoszlása
1991, 2001, %.



nek (1991-ben a 35–39 évesek). A tőlük 10 évvel idősebbek számának alakulását a második világháború eseményei befolyásolták meghatározó mértékben.

A 2001-es korfa (eltekintve a 10 éves időeltolódástól) leginkább abban tér el az előzőtől, hogy drámai módon csökkent a fiatalabb korcsoportokhoz tartozók aránya. Az ábra adataiból látható, hogy a 20 éven aluliaknál valamennyi öt éves korcsoportban az oda tartozók aránya csökkent. A leglátványosabb csökkenés a két legfiatalabb korcsoportban volt megfogható: a 0–4 évesek aránya 30,5%-kal, az 5–9 éveseké 23,5%-kal csökkent.

5. ábra. Szlovákia lakosságának iskolai végzettség szerinti változása 1991–2001, %.



Szlovákia lakosságának iskolai végzettségi mutatói a '90-es években tovább javultak. A korábbi évtizedekhez hasonlóan tovább emelkedett a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. A legkisebb mértékben az érettségivel nem rendelkező szakmunkások aránya emelkedett (5,6%). Az érettségivel záruló iskolatípusokat végzettek között viszont éppen az érettségivel rendelkező szakmunkások aránya emelkedett a legnagyobb mértékben (177,6%-kal). A korábbi évtizedek változásaihoz viszonyítva szerényebben emelkedett a szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők aránya (24,0%). A főiskolai és egyetemi végzettségűek aránya 37,9%-kal emelkedett. A 116 ezer fős gyarapodás megfelel ugyan a '80-as évek növekedésének, ám a '90-es években diplomát szerzettek közül 18 ezren bakalaureus (alacsonyabb szintű felsőfokú végzettség) fokozattal rendelkeznek. S végezetül nem tekinthetünk el attól sem, hogy a '90-es években a szlovák felsőoktatás intézményi keretei jelentős mértékben bővültek.

Feltehető, hogy a népszámlálás során kimutatott felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma némileg alacsonyabb lehet a ténylegesnél, mivel a rejtett migránsok között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők az országos átlagnál valószínűleg nagyobb arányban vannak jelen. A '91-es állapothoz viszonyítva csökkenés csak az iskolai végzettség nélkülieknél és az alapiskolai végzettséggel rendelkezők között volt kimutatható (5. ábra).

Szlovákia lakosságának gazdasági aktivitás szerinti megoszlása több szempontból is jelentős mértékben módosult. A teljes népességen belül a gazdaságilag aktívak arányának nem csekély mértékű emelkedése (46,6%-ról 51,1%-ra) a nagyobb lélekszámú korcsoportok kereső korba lépésével magyarázható. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a ténylegesen keresők (aktívak) aránya jelentősen csökkent, mivel a munkanélküliek, munkát keresők száma és aránya – a teljes populáción belül – ötszörösére (2,0%-ról 10,4%-ra) emelkedett. A kimutatott demográfiai folyamatokkal összhangban érzékelhetően csökkent a szülési szabadságon lévők aránya (3,0%-ról 2,5%-ra), emelkedett a nem dolgozó nyugdíjasoké (17,6%-ról 18,9%-ra), s csökkent az eltartottak (32,8%-ról 28,9%-ra), elsősorban a tanulók, nem iskoláskorú gyermekek, továbbá a háztartásban dolgozó nők aránya. A munkaerő-piaci helyzet romlása a dolgozó nyugdíjasok arányát is csökkentette (1,5%-ról 1,3%-ra).

3. táblázat. Szlovákia lakosságának megoszlása gazdasági aktivitás szerint
1991, 2001, %

Gazdasági aktivitás	1991	2001
gazdaságilag aktívak	49,6	51,1
ebből szülési szabadságon lévők	3,0	2,5
munkát keresők	2,0	10,4
dolgozó nyugdíjas	1,5	1,3
családi gazdaságok kisegítői	0,0	0,0
nem dolgozó nyugdíjasok	17,6	18,9
egyéb függetlenek	0,1	1,1
eltartottak*	32,8	28,9
Összesen	100,0	100,0

* háztartásban dolgozó nők, szakmunkástanulók, 15 éves és idősebb diákok és tanulók, gyermekek (15 éves korig), egyéb másokra szorulóknak.

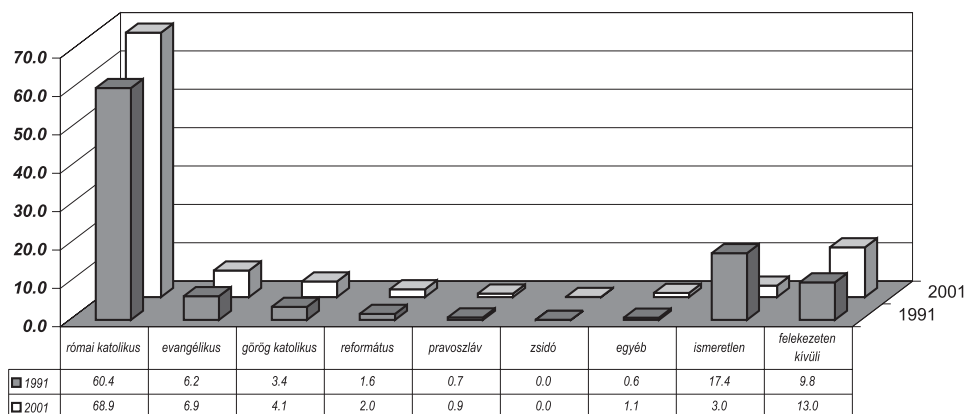
A gazdaságilag aktív népesség gazdasági ágazatok szerinti megoszlásának változásai kevésbé követhetők, mint az eddig ismertett demográfiai és társadalomszerkezeti változások. A vizsgált populáció 22,6%-ának ismeretlen az ágazatok szerinti hovatartozása (1991-ben 4,5% volt ismeretlen). Továbbá jelentős mértékben módosult az egyes tevékenységi körök ágazati besorolása, illetve olyan összevont új kategóriák szerint történt, melyek nem feleltethetők meg a korábbi besorolásoknak. Bizonyos átrendeződések így is nyomon követhetők, melyek a (cseh)szlovákiai rendszerváltás utáni időszak transzformációjának felemás következményei. A mező-, erdő-, halgazdaságban dolgozók aránya 59,5%-kal, az iparban dolgozóké 34,1%-kal, az építőiparban dolgozóké 42,7%-kal csökkent. A kereskedelembe foglalkoztattak aránya 16,2%-kal emelkedett. A terciális szférához tartozó területek részletesebb elemzését nehezíti a kialakított ágazatcsoportok összetétele (pl. az ingatlanügyletek, a tudomány és fejlesztés egy csoportba került).

A lakosság felekezeti hovatartozásának tudakolására 1991 előtt 4 évtizeden keresztül nem került sor. A 10 évvel ezelőtti rákérdezés során a felekezeti hovatartozás megvallásánál a lakosság egy jelentős része bizonytalan volt, azaz nem vallott be semmilyen felekezethez tartozást, ugyanakkor felekezeten kívülinek sem vallotta magát. 2001-ben az 1991-es népszámlálási adatokhoz viszonyítva töredékére (17,4%-ról 3,0%-ra) csökkent a magukat felekezetiileg be nem azonosítók aránya. Ez azonban nem magyarázható egyértelműen a religiozitás megerősödésével, inkább arról van szó, hogy az egyes egyházak és felekezetek a több évtizedes marginalizált állapotból fokozatosan integrálódtak a szlovák társadalomba, s immár a társadalmi hovatartozások egyik elfogadott válfaját a felekezeti kötődések jelentik. A különböző vallási felekezetekhez tartozók aránya összesen 11,2%-kal nőtt. A felekezetekhez tartozók arányának növekedésével párhuzamosan emelkedik a magukat felekezeten kívülinek vallók aránya (9,8%-ról 13%-ra). Az 1991-es népszámlálás során az ismeretlenek, azaz a magukat semmilyen felekezethez tartozónak nem vallók, de felekezeten kívüliként sem meghatározók igen magas aránya egyrészt a rendszerváltás előtti évtizedek egyházüldözéseire, másrészt a korábbi állampárthoz tartozók egy részének az egyházakkal szemben megnyilvánuló ambivalens viszonyulására vezethető vissza, azaz oly rövid idővel a '89-es változások után még kérdéses volt számukra, hogy az elhalványult vallási gyökereikhez való visszatérést, vagy a felekezeten kívüliséghez tartozásukat deklarálják.

2001-ben a vallási felekezetek többé-kevésbé nyertesnek érezhetik magukat, mivel az egyes egyházi közösségekhez tartozók száma és aránya is emelkedett. Ugyanakkor a felekezeten kívüliek arányának emelkedése jelentős mértékben meghaladja a történelmi egyházakhoz tartozók arányának növekedését. A „történelmi egyházakhoz” tartozók lélekszámának növekedése tömegében jelentős, a kisegyházakhoz tartozók aránya viszont csaknem megduplázódott. A zsidó felekezethez tartozók aránya 2,5-szeresére emelkedett. Az ország lakosságán belül a katolikus egyház dominanciája az 1991-es arányához viszonyítva tovább erősödött. Szlovákia népességének a (római és görög) katolikusok 73%-át (1991-ben 63,8%-át), az evangélikusok 6,9%-át (6,2%), a reformátusok 2,0%-át (1,6%), a pravoszlávok 0,9%-át (0,7%) és az egyéb egyházakhoz tartozók 1,1%-át (0,6%) teszik ki. A felekezeti hovatartozás vonatkozásában is jelentős területi különbségek mutatkoznak. Legmagasabb a felekezeten kívüliek aránya Pozsonyban (29,3%), továbbá azokban a járásokban, melyeknek lakossága korábban evangélikus dominanciájú volt, vagy több nagyobb felekezet együttes jelenléte jellemezte, miközben egyik sem volt közülük többségben (Liptószentmiklósi 21,2%, Túrócszentmártoni 24,8%, Besztercebányai 25%, Zólyomi 22,1%, Rozsnyói járás 24,8%) (6. ábra).

A leginkább vallásosnak Észak-Szlovákia egyes zömmel római katolikusok által lakott járásai (Nagybiccsei 2,3%, Csacai 1,9%, Námesztói 1,1%, Turdossini 2,6%), továbbá Kelet-Szlovákia zömmel római és görög katolikusok lakta járásai (Bártfai 2,6%, Mezőlaborci 3,2%, Kisszebeni 1,9%, Sztropkói 1,7%, Felsővízközi 3,1%, Varannói 3,0%, Szobránci 2,2%) mutatkoztak. Ezek közül egyes járásokban a római

6. ábra. Szlovákia népességének felekezeti megoszlása 1991–2001, %



katolikus aránya megközelítette a 100%-ot (Námesztói 97,6%, Csacai 95,2%, Turdossini 95,0%), az evangélikusok, valamint a görög katolikus abszolút többséget csak egy-egy járásban (Miavai 60%, Mezőlaborci 55,5%) alkottak. A pravoszlávok legnagyobb arányban Kelet-Szlovákiában élnek. Három járásban arányuk megközelelti, illetve meghaladja a 20%-ot (Mezőlaborci 29,0%, Szinnai 21,1%, Felsővízközi 19,8%). A reformátusok legnagyobb aránya a Komáromi (16,7%), a Tóketerebesi (14,5%), a Nagymihályi (10,7%) és Rozsnyói (10,3%) járásban mutatható ki.

Nem túlzás azt állítani, hogy a 2001-es népszámlálás során talán a legnagyobb érdeklődés a lakosság nemzetiségi összetételének alakulását előzte meg. Több nemzetiség (magyarok, romák) részéről bizonyos feltételezések fogalmazódtak meg népességszámuk alakulását illetően.

Az 1989-es változásokat követően a népszámlálási kérdőívben szlovákiai nemzetségek korábban évtizedeken keresztül csaknem változatlan listája módosult. E változás leginkább a roma etnikum nemzetiségi kategóriaként történő felvételében mutatkozik a népmozgalmi és népszámlálási statisztikákban.⁸ Az első alkalommal 1991-ben kimutatott jelentős számú (75 802) roma népesség statisztikai értelemben a korábbi időszakban magukat szlovák, illetve magyar nemzetiségűeknek vallók közül rekrutálódott, ily módon a roma nemzetiség bevezetése problematikusá tette a korábbi népmozgalmi adatok alapján történő népességszám becslések (számított népesség), az érintett nemzetiségek népszámlálási adatainak értelmezését.

A 2001-es népszámlálás előtt megfogalmazódtak olyan vélekedések, melyek a roma népesség számának jelentős mértékű növekedését tételezték fel, s ezzel a nemzetiségek száma és aránya változása magyarázatának problematikuságát

8 Az 1991-es népszámlálásnál a roma nemzetiség mellett még néhány további nemzetiséggel bővült a nemzetiségek listája, ezek azonban alacsony létszámukból adódóan nem jelentettek problémát a nemzetiségek számában bekövetkezett változások értelmezésében.

hangsúlyozták. Nos, ezek a vélelmek nem igazolódtak be, a roma nemzetiségűek száma emelkedett, de 2000-ben az ún. számított népességszámuk 93 093 fő volt (az 1991-es népszámlálás során kimutatott romák számának módosítása népmozgalmi adatokkal 2000-ig), magasabb a 2001-es népszámlálás alkalmával kimutatott 89 920 főnél.⁹ Ebből arra következtethetnénk, hogy a két népszámlálás között kimutatott roma népességszám változása a többi nemzetiségek számának és arányának alakulását nagy valószínűséggel érdemlegesen nem befolyásolta.¹⁰ A roma népmozgalmi adatok elemzése egy sajátos jelenségre hívja fel a figyelmet. Az országos értékeknél jóval magasabb roma születési arányszám mellett a romák halálozási arányszáma töredéke az országos értékeknek.¹¹ A roma hovatartozás vállalásánál egy sajátos jelenséggel állunk szemben: eltérő szituációkban eltérő mértékű kötődésekkel találkozunk. A jövő és a jelen irányába (a születések és a népszámlálás során kimutatott népességszám bevallásánál) mutató roma hovatartozás vállalása elfogadható arányban áll egymással. A múlt felé viszont (a halálozások számának alakulásánál) a roma hovatartozás egyfajta tagadását figyelhetjük meg. Azaz a roma népmozgalmi mutatók megbízhatatlansága miatt csak igen óvatos következtetések fogalmazhatók meg.

A 2001-es nemzetiségi adatok több vonatkozásban is nem várt eredményt hoztak (4. táblázat).

A szlovák nemzetiségűek száma az 1991-es adathoz (4 519 328) képest 95 526 fővel növekedett, ami nagyjából megfelel a várakozásoknak. Ezt jelzi, hogy a szlovákok aránya a két időpont között 0,1 százalékponttal, 85,7%-ról 85,8%-ra növekedett. A magyar népesség száma 46 768 fővel (567 296-ról 520 528 főre) és aránya 10,8%-ról 9,7%-ra, nem várt mértékben visszaesett. (A szlovákiai magyarság számának alakulásával e kötetben található másik dolgozatunkban külön foglalkozunk.) A csehek száma 52 884-ről 44 620-ra és aránya 1,0%-ról 0,8%-ra szintén csökkent. Ez a csehek egy részének szlovák irányba történő nemzetváltásával, illetve Csehországba történő visszaköltözésével magyarázható. A németek és a lengyelek száma és aránya gyakorlatilag nem változott. Ugyanakkor jelentős mértékben nőtt a ruszinok száma (17 197-ről 24 201-re) és aránya (0,33%-ról 0,45%-ra). Ezzel párhuzamosan, igaz nem ilyen nagy mértékben, csökkent az ukránok száma (13 281-ről 10 814-re) és aránya is (0,25%-ról 0,20%-ra). Az ukrán és ruszin közösségekhez tartozók identitásának bizonytalanságára vezethető vissza a két nemzetiség körében kimutatható

9 Szlovákia nemzetiségeinek a 2000. évre vonatkozó számított népességszámait a *Bilancia polyby obyvatelstva v Slovenskej republike podľa národnosti 2000* (Štatistický urad Slovenskej republiky, Bratislava) c. publikáció tartalmazza.

10 A roma nemzetiség számának csekély mértékű változása abban az esetben lehetne hatással a többi nemzetiség megoszlására, amennyiben a romák területi megoszlása jelentősebb mértékben módosult volna. Ennek a vizsgálatától ebben a dolgozatban eltekintettünk.

11 Csak az utolsó két – nemzetiségi bontásban rendelkezésre álló – év népmozgalmi adatait ismertetem: 1999-ben az évközi roma népességszám, 90 359 fő mellett a születések száma 1 910, a halálozásoké 59? volt. (Azaz a nyers születési arányszám 21,1 ezreléke mellett a halálozási arányszám értéke 0,65 ezreléket tett ki). 2000-ben az évközi roma népességszám, 92 189 fő mellett a születések száma 1 892, a halálozásoké 85? volt. (Ebben az esetben a nyers születési arányszám 20,5 ezreléke mellett a halálozási arányszám 0,92 ezreléket tett ki).

4. táblázat. Szlovákia népességének és nemzetiségi megoszlásának alakulása
1991 és 2001 között

Nemzetiség	1991		2001	
	szám	%	szám	%
Szlovák	4 519 330	85,7	4 614 850	85,8
Magyar	56 7296	10,8	520 528	9,7
Cseh	52 884	1,0	44 620	0,8
Német	5 414	0,1	5 405	0,1
Ukrán és ruszin	30 478	0,6	35 015	0,7
Lengyel	2 659	0,1	2 602	0,0
Roma	75 802	1,4	89 920	1,7
Egyéb és ismeretlen	20 474	0,4	66 511*	1,2
Összesen	5 274 340	100,0	5 379 460	100,0

* 2001-ben az egyéb és ismeretlen kategóriában tüntettünk fel 2348 morvát, 890 horvátot, 434 szerbet, 1590 orosz, 1179 bolgárt, 218 zsidót, 5350 egyéb nemzetiségűt, valamint 54 502 ismeretlent.

ellentétes irányú mozgás. Jelentős eltérés a korábbi népszámlálás által kimutatott nemzetiségi megoszláshoz viszonyítva, hogy igen nagy mértékben megnőtt a Szlovák Statisztikai Hivatal által „ismeretlenként” elkönyvelték száma (1991-ben 8 782 fő, 2001-ben 54 502 fő).

A szlovákiai nemzetiségek lélekszáma változásának magyarázatához az egyes nemzetiségek 2000. év végi számított népességszámát is figyelembe vettük. Ezen adatok arra engednek következtetni, hogy a vizsgálatba bevont egyes nemzetiségek többségének a 2001. évi népszámlálási és a 2000. év végi számított adatai nem különböznek jelentősebb mértékben egymástól. A legnagyobb eltérés a magyar nemzetiségűeknél mutatható ki (45 401 fővel voltak kevesebben a magyarok a népszámlálási adatok, mint a számított népességszám alapján).¹²

Előretekintés

Felmerül a kérdés: hogyan fog alakulni Szlovákia lakosságának száma az elkövetkező évtizedekben. A szociológus szakmai ártalomként egyfajta mély szkepszissel közeledik a különböző „előrejelzésekhez”, mivel az „előrejelzések” abból a feltételből indulnak ki, hogy az előreszámításoknál alkalmazott modellekbe bevont változók bizonyos értékeit a kutatók képesek bizonyos határok között becsülni. Ebből adódóan az előreszámítások elkészítői a modellbe beépített paraméterek értékeinek becsült változásaitól függően több – általában egy maximális (magas), egy minimális (alacsony)

12 Az egyes nemzetiségek száma az 1990. december 31-i számított népességszámuk alapján:

Szlovák	4 623 370	Cseh	53 675	Lengyel	3231
Magyar	565 929	Ruszin	17 256	Német	5371
Roma	93 093	Ukrán	15 807	Szlovákia össz.	5 402 550

és egy közepes – változatot dolgoznak ki. A vizsgált társadalmi jelenségnek elég széles mozgástér marad ahhoz, hogy a két szélső változat értékei között biztonságosan elférjen. A népesedési szempontból kevésbé mozgalmas időszakokra kidolgozott előreszámítások természetesen jobban közelítenek a későbbi valós folyamatokhoz, mint a mozgalmasabb időszakokra készített becslések.

Úgy tűnik, hogy térségünk országairól népesedési szempontból távolról sem állítható, hogy kevésbé mozgalmas időszak elé néznénk, mint amilyen az elmúlt évtized volt. Kételyeim alátámasztására egy példát említenék: a Szlovák Statisztikai Hivatal 1996-ban kidolgozta Szlovákia lakosságának előrebecslését. Nos a népesedési folyamatok már 2–3 évvel a prognózis elkészülte után a pesszimistább változatnál is kedvezőtlenebb realitást tükröztek. E prognózis szerint Szlovákia népességének a száma 2005-ben éri el a maximumát, s utána kezd csökkenni. Ezzel szemben a rendelkezésre álló adatok arra utalnak, hogy Szlovákia lakosságának a száma valószínűleg már 2001-ben kulminált, s 2002-ben nagy valószínűséggel csökkent. A 2001-es népszámlálás után a Szlovák Statisztikai Hivatal egy intézete újabb, 2025-ig terjedő prognózist készített 3 változatban. 2010-re az alacsony variáns 5 342 ezer fővel, 50 ezer fős csökkenéssel számol, a magas variáns viszont némi, 5 386 fős növekedést is feltételez. 2025-re a prognózisok alacsony és magas variánsai 5 096 ezer és 5 335 ezer közötti értékekkel számolva 240 ezer fős népességszám eltérést valószínűsít.

IRODALOM

A Szlovák Statisztikai Hivatal honlapja <http://www.statistics.sk/webdata/slov/scitanie/tab>
Bilancia pohybu obyv. podľa národnosti v SR za rok (1992 ... 2000) ŠÚSR, Bratislava.

Gyurgyík László (2001): A 2001-es szlovákiai népszámlálás első eredményei. *Regio*, 3. sz. 247–260. o.

Hoóz István (1988): *Demográfia*. Budapest.

Národnosť a náboženské vyznanie obyvateľstva SR (definitívne výsledky sčítania ľudu domov a bytov 1991). ŠÚSR, Bratislava, 1993.

Prognóza vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike do roku 2025. Štatistický úrad SR, 2002.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov k 3. marca 1991 v Českej a Slovenskej federatívnej republike. FŠÚ, Praha, 1991.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Základné údaje. Národnostné zloženie obyvateľstva. Štatistický úrad SR, 2001.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bývajúce obyvateľstvo podľa národnosti, podľa materinského jazyka a pohlavia za SR, kraje a okresy. Štatistický úrad SR, 2002.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bývajúce obyvateľstvo podľa päťročných vekových skupín, podľa pohlavia, a náboženského vyznania za SR, kraje a okresy. Štatistický úrad SR, 2002.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bývajúce obyvateľstvo podľa národnosti, najvyššieho stupňa školského vzdelania a stupňa ekonomickej aktivity za SR, kraje a okresy. Štatistický úrad SR, 2002.

A szlovákiai magyarság lélekszámcsökkenésének okai

I. Elméleti és módszertani megközelítés

A 2001-es népszámlálás a szlovákiai magyarság számának 47 ezer fős csökkenését mutatta ki. A 20. század második felében (1950-től) a szlovákiai magyarok száma folyamatosan emelkedett, de az 1970-es és az 1980-as években a növekedés mértéke már igen alacsony volt.¹

A magyarság számának csökkenése nem érte váratlanul a kérdéssel foglalkozó szakembereket, mivel már 1994-től a magyarok halálozásának száma magasabb volt, mint a születéseké. Meglepő, váratlan a fogyatkozás mértéke volt.

Ahhoz, hogy egy nemzeti kisebbség számának változását két népszámlálás közti időszakban becsülni tudjuk, nem elégséges a népesedéstudomány által alkalmazott módszer a népességszám továbbszámítására. E módszer lényege, hogy az utolsó népszámlálás adataihoz hozzáadja az eltelt időszak természetes és mechanikus népmozgalmi adatainak összegét. (Azaz az utolsó népszámlálás óta eltelt időszak születéseinak számából kivonja a halálozások számát, s ehhez hozzáadja a vándorlási különbözetet). Országos viszonylatban vagy egy-egy régió népességszáma alakulásának vizsgálatánál ez a megközelítés elfogadható eredményekhez vezethet, ám a nemzetiiségek számított népességszámát egy további tényező – a kisebbségek irányából a többség irányába mutató nemzetváltás – jelentősen torzíthatja és nagy mértékű pontatlanságot eredményez(het).²

Tanulmányunkban a szlovákiai magyar népesség száma alakulásának okait vizsgáljuk az utolsó két népszámlálás közti időszakban. Ahhoz, hogy egy társadalmi jelenséget, folyamatot – esetünkben egy nemzeti közösséghez tartozók számának változásait – vizsgálhassuk, két aspektust kell tekintetbe vennünk. Az első arra keresi a választ, hogy milyen tényező-együttesek hatására változott ily módon a szlovákiai magyarság száma, ezen belül megbecsülve az egyes tényezők súlyát is. A második aspektus azt igyekszik tisztázni, hogy milyen mérési hibával kell számolnunk, milyenek ennek a „mérésnek” (esetünkben censzusnak, népmozgalmi adatfelvételnek) a körülményei. (Másképpen mondva, az első aspektus azt igyekszik tisztázni, hogy mennyien tartoznak a vizsgált etnikai csoporthoz, hogyan változott a csoporthoz tartozók száma az utolsó „mérés” óta, a második pedig, hogy milyenek ennek a mérésnek a körülményei.)

1 Az 1970-es és az 1980-as népszámlálás közti időszakban a szlovákiai magyarok száma 552 006-ról 559 490-re, az 1980 és 1991 közötti időszakban 559 490-ről 567 296-ra növekedett.

2 E módszer pontossága országos viszonylatban egyrészt a természetes és mechanikus népmozgalom adatainak, rögzítésének pontosságától függ. Jelentős torzítást eredményezhet, ha nagy mértékűek a nem regisztrált migrációs folyamatok.

Analitikusan a két aspektus elkülöníthető egymástól, a gyakorlatban a kettő egybemosódik. A jobb áttekinthetőség érdekében először a mérés körülményeinek változását, s ezt követően a népességszám alakulásának folyamatát vizsgáljuk.

A népszámlálási és a népmozgalmi adatfelvételek körülményeinek, illetve ezek módszereinek eltéréseiből adódó kérdéseknek két vetületét vesszük tekintetbe.

1.1. Az első a népszámlálás (és a népmozgalmi adatfelvételek) körülményeinek, illetve a népesség kisebb-nagyobb részének a népszámláláshoz való viszonyulásában bekövetkezett változásokat öleli fel. Ide sorolhatók a változások:

- a népszámlálási kérdőíven (népmozgalmi statisztikai adatlapokon) feltűntetett nemzetiségek listájának összetételében;
- a lekérdezés körülményeiben (anonim lekérdezés, a nemzetiségek nyelvén is közzétett adatlapok);
- a lakosságnak a cenzushoz való viszonyulásában (ez megnyilvánulhat válasz-megtagadásban, nem adekvát válaszadásban stb.);
- ide tartozik továbbá a kettős kötődések vállalásának (részbeni) feloldhatatlanságából adódó dilemma a népszámlálási/népmozgalmi adatfelvételek során.

1.2. A második vetületben a népszámlálási és a népmozgalmi statisztika módszereinek – adatfelvételi gyakorlatának – eltéréseit taglaljuk. A népszámlálások alkalmával a megkérdezettek a (cseh)szlovák gyakorlatban a népszámlálási kérdőíveket maguk töltik ki (önkitöltős módszer). A népmozgalmi statisztikai adatlapok kitöltését ezzel a feladatkörrel felruházott hivatalos személyek végzik, az érintettek (házasságkötés, válás, migráció), illetve az érintettek hozzátartozóinak (születés, halálozás) közlései alapján.

2. A második aspektus a vizsgált nemzeti közösséghez tartozók számának alakulását meghatározó tényezőket öleli fel. Ezt három vetületben elemezzük:

2.1. A népmozgalmi események a vizsgált időszakban éves szinten a természetes szaporodás/fogyás és a vándorlási különbözetek összegét adják.

2.2. A tágan értelmezett nemzetváltási folyamatoknak – analitikusan – két aspektusát különítjük el: a nemzetváltási folyamatokat és a nemzetváltási folyamatokat befolyásoló külső tényezőket.

2.2.1. A nemzetváltási folyamatokat két relációban vizsgáljuk:

2.2.1.1. A kisebbségi etnikum és a többségi domináns etnikum relációban.

2.2.1.2. A vizsgált kisebbségi etnikum – más kisebbségi, nem domináns etnikumok relációjában.

2.2.2. A nemzetváltási folyamatokat befolyásoló külső tényezőket három csoportba sorolhatjuk:

2.2.2.1. Ezek közül általában meghatározónak tekinthetők a többségi társadalom kisebbségpolitikája, illetve annak változásai a vizsgált etnikum irányában, a vizsgált időszakban. Ez a tényező tulajdonképpen a nemzetváltást meghatározó tényezők közé sorolható, s jelentősége akkor növekszik, ha a vizsgált időszakban változás következik be a többségi társadalom kisebbségpolitikájában. (Amennyiben nincs

érzékkelhető változás, akkor ez a tényező elhanyagolható). Ily módon a korábbi évtizedek adatai alapján már többé-kevésbé ismert struktúrájú és mértékű asszimilációhoz egy további forrásból származó asszimilációs, vagy disszimilációs (extra) veszteség, vagy nyereség járul hozzá.

2.2.2.2. A vizsgált kisebbség „anyanemzetének” a határon túli „nemzetrészeihez” való viszonyulásában bekövetkezett változás jellege. Amennyiben ezt a viszonyulást mind a verbális, mind a konkrét cselekvési stratégiák szintjén a kisebbségek pozitívan értékelik, jelentős disszimilációt erősítő tényezővé növekedhet. Ennek a tényezőnek a súlya a '90-es években megnőtt.

2.2.2.3. E tényező súlya az előzőknél kevésbé ismert. Amennyiben mindkét állam (a kisebbség és az anyanemzet államának) keretei egy nagyobb szervezeti keretbe integrálódtak, felmerül a kérdés, hogy ez az államok feletti képződmény hogyan viszonyul a nemzeti kisebbségek kérdéséhez.³ A közeljövőben Magyarország és Szlovákia is az EU tagja lesz. Felmerül a kérdés, hogy a két ország közti határok virtuálissá válása, a vándorlás, munkavállalás szabadsága milyen mértékű migrációt eredményez Szlovákia és Magyarország relációjában. Kérdés, hogy a szlovákiai magyarság erre a lehetőségre hogyan fog reagálni. E tényezőcsoport együttes hatása empirikusan kimutatható, az egyes altényezők csak analitikusan különíthetők el egymástól.

2.3. A népmozgalmi statisztika által nem rögzített („rejtett”) vándorlás. (Ide tartoznak mindazok, akik külföldön tanulnak, dolgoznak, s egy részüknek külföldön ideiglenes, huzamos tartózkodási engedélye van, vagy akár már le is telepedtek, de a kibocsátó ország statisztikája ezt nem rögzíti.) A rejtett migráció kategóriájába sorolhatók a rendszerváltást megelőző időszakban emigráltak is, akikről jobbra a népmozgalmi statisztika közvetlenül nem vett tudomást. A két népszámlálás közti időszakban a rejtett migráció közvetlenül nem mutatható ki, utólag a továbbszámított adatok és az utolsó népszámlálás adatának különbségében jelentkezik.

II. Empirikus megközelítés

1. A népszámlálási és a népmozgalmi adatfelvétel körülményeinek, módszereinek eltéréséből adódó problémáknak csak egy részével áll módunkban foglalkozni, s azoknak is csak egy része kvantifikálható. Bizonyos aspektusokkal kapcsolatban csupán feltételezzük, hogy ilyen, vagy olyan jellegű hatása lehet a nemzeti hovatartozás bevallásának alakulására. Ennek ellenére e hatásokkal is számolnunk kell.

1.1. Az első igen tág problémakör a (népszámlálási/népmozgalmi) adatfelvétel körülményeinek, illetve a társadalom egészének vagy egy részének a népszámláláshoz való viszonyulásában bekövetkezett változásoknak a következményeit öleli fel.

3 Egy nagyobb szervezeti egységbe történő integráció hatása a nemzetváltási folyamatokra ambivalens lehet. Amennyiben a többségi állam és az anyanemzet egyazon gazdasági integráció tagja, akkor ez javíthatja a két állam egymás közti kapcsolatait, másrészt az integrációs céloknak alárendelődhet a határon túli kisebbségek kérdése.

1.1.1. A népszámlálási kérdőíven (népmozgalmi statisztikai adatlapon) feltüntetett nemzetiségek listájának a változása jelentős mértékben módosíthatja az egyes nemzetiségek kimutatott számát. Az 1960-as évektől 1990-ig e két adatfelvétel során alkalmazott nemzetiségi lista összetétele gyakorlatilag nem változott. 1991-től a cseh nemzetiség mellett a morva, a sziléziai, továbbá a roma nemzetiség is megjelent az adatlapokon. Ez utóbbi felvétele a nemzetiségek listájára nem elhanyagolható mértékben módosította Szlovákia nemzetiségi összetételét az 1991-es népszámlálás alkalmával, de a '90-es években is. Az 1991-ben kimutatott 75 802 roma döntő többsége a szlovák, egy kisebb, de a szlovákiai magyarság országos arányánál feltehetőleg nagyobb része rekrutálódott a magyar népességből.⁴ (A roma lakosság számának növekedése és a magyar népesség számának csökkenése közti összefüggések részletes vizsgálatára a 2.2.2. pontban térünk vissza.)

1.1.2. A lekérdezés körülményeinek a változása is eltérő hatást fejt ki a nemzetiiségek nemzeti hovatartozásának a vállalására. Az anonim lekérdezés és a nemzetiségek nyelvére is lefordított adatlapok alkalmazása a vegyes lakosságú területeken a nemzetiségek hovatartozás-vállalását erősítheti. E hatás sem kvantifikálható közvetlenül.

1.1.3. A megkérdezett populációnak a cenzushoz való negatív előjelű viszonyulása, illetve ilyen irányú változása – a kérdések növekvő hányadában a válaszmegtagadás, illetve nem adekvát válaszok formájában artikulálódik. A 2001-es népszámlálás alkalmával a lakosságnak mintegy 1%-a nem, illetve nem „megfelelően” válaszolt a nemzeti hovatartozását tudakoló kérdésre. A nem válaszolók mellett Szlovákiában nem élő etnikumokhoz tartozóknak (több ezren indiánnak és eszkimónak) vagy egy helyett több nemzetiséghez tartozónak vallották magukat. 2001-ben az ismeretlen vagy kiértékelhetetlen nemzetiségűek aránya az 1991-es érték hatszorosa volt.

Az ismeretlen nemzetiségűek egy vonatkozásban – állampolgárság szerint – jelentős mértékben eltérnek a többi nemzetiségtől. Szlovák állampolgár mindössze 41,8%-uk volt, a census során megszámolt népességnek viszont 98,0%-a tartozott ide. Ennek alapján, ha megpróbáljuk becsülni, hogy az ismeretlenek milyen arányban csökkenthették az egyes nemzetiségek számát azáltal, hogy nem („nem megfelelően”) identifikálták magukat, akkor ehhez az egyes nemzetiségeken belül az idegen állampolgárok arányát is tekintetbe kell vennünk. Azaz azoknak a nemzetiségeknek a körében, ahol az idegen állampolgárok aránya magasabb, feltehetőleg az ismeretlen nemzetiségűek aránya is magasabb lehet. A Szlovákiában élő magyar népességnek 1,1%-a volt idegen állampolgár, Szlovákián belül ez az érték 1,9% volt. Feltételezhetjük, hogy a magyar népességből az ismeretlenek irányába mutató veszteség bizonyos mértékben alacsonyabb az országos átlagnál.

E megközelítés mellett további hipotézisek is megfogalmazhatók. Felmerülhet az a feltevés is, hogy az ismeretlenek aránya magasabb a városokban, mint a falvak-

4 Lásd Gyönyör József (1989): *Államalkotó nemzetiségek* c. kötetében a korábbi népszámlálások alkalmával végzett cigányösszeírásokról szóló ismertetését.

ban, mivel az idegen állampolgárok is inkább nagyobb településeken élnek, mint falvakban. A települések nagysága és az ismeretlenek aránya közti összefüggést sikerült kimutatnunk. Míg országosan az ismeretlenek aránya alig haladta meg az 1%-ot, a falvakban és kisvárosokban az ismeretlenek aránya 0,6%-0,8%, a nagyobb városokban 1,2–1,4%, a két nagyvárosban 1,6% körül mozgott. Mivel a szlovákiai magyarság nagyobb arányban él falvakban, mint városokban, ezért az ismeretlenek számának 8,8 ezerről 54,5 ezerre történő növekedése becslésem szerint a magyarság számát közvetve mintegy 4000 fővel csökkenthette.

1.2. Külön kell foglalkozunk a népszámlálási és a népmozgalmi statisztika módszerei és adatfelvételi gyakorlata eltéréseinek a kérdésével. A társadalomtudományi vizsgálatok során – azonos társadalmi jelenségek vizsgálatánál – az eltérő módszerek alkalmazásával gyűjtött adatok jelentős mértékű torzítást eredményezhetnek. A szlovákiai magyarság lélekszámcsökkenése okainak vizsgálata a hosszú '90-es években igényli mind népszámlálási, mind népmozgalmi adatok alkalmazását. Olykor egy-egy modellen belül mindkét adatforrás alkalmazására sor kerül, s ebből adódóan nem elhanyagolható torzítások mutatkoznak. (Lásd a 2.2.1. pontot.)

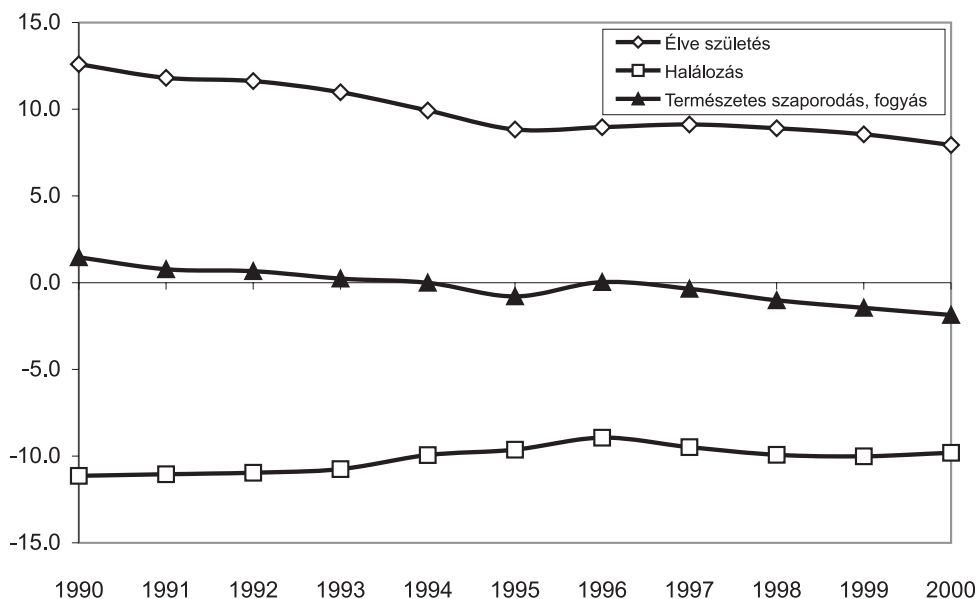
2. A nemzeti közösségekhez tartozók számának alakulását meghatározó tényezőket 3 főbb csoportba soroltuk. Empirikus megközelítésben 4 dimenzió mentén vizsgáltunk. A nemzetváltási folyamatokat (2.2.2.) befolyásoló külső tényezőket külön dimenzióként kezeljük.

2.1. Népmozgalmi események. A rendelkezésre álló népmozgalmi adatok szerint az 1990-es évek közepéig a (magyar) születések száma magasabb volt a halálozásoknál.⁵ Az 1990-es évek elején a magyar természetes szaporodás növekménye minimális volt. 1990-ben a magyar természetes szaporodás már 1000 fő alá csökkent, s 1994-től a szaporodást fogyás váltotta fel. Míg a (magyar) születések száma és aránya fokozatosan csökkent, a halálozások száma és aránya lényegében nem változott. A magyar születések száma 1991 és 2001 között 6707-ről 4498-ra, azaz 33%-kal csökkent (1. ábra).

(Országos viszonylatban a vizsgált időszakban a születések száma meghaladta a halálozásokét, első alkalommal csak 2001-ben volt magasabb a halálozások száma a születéseknél.) Összevetve az országos értékeket a magyar népesség népmozgalmi adataival kiderül, hogy Szlovákia népességének születési és halálozási arányszámai kedvezőbbek. A magyar népességet az országosnál alacsonyabb születési és magasabb halálozási értékek jellemzik. A mechanikus nemzetközi vándorlási mérleg pozitív, országosan és a szlovákiai magyar népesség körében is a bevándorlók száma magasabb az elvándorlókénál. Ezért az ún. tényleges szaporodás (a természetes szaporodás és a vándorlási különbözet összege) országos és szlovákiai magyar értéke nagyobb a természetes szaporodás értékeinél.

5 A magyarság számának és népmozgalmának alakulását az 1918 és 1991 közötti időszakban lásd Gyurgyik László: A (cseh)szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918–1998. In: Filep Tamás Gusztáv, Tóth László (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. k. Budapest, 1998.

1. ábra. A szlovákiai magyar népesség természetes szaporodása, illetve fogyása 1990–2000



Az 1991-es népszámlálás adatainak a népmozgalmi adatokkal történő továbbszámítása a 2001-es népszámlálás időpontjáig a szlovákiai magyarság mintegy 2 ezer fő csökkenését mutatta ki. A '90-es években a magyar születések számában bekövetkezett változások nagyságát jól példázza, hogy 1970 és 1980 között a magyarok tényleges szaporodása 31 ezer, 1980 és 1990 között 19 ezer fő volt.

2.2. Nemzetváltási folyamatok.⁶ Egy nemzeti kisebbségnek más etnikumokhoz fűződő interetnikai kapcsolatai két aspektusban – a többségi és más kisebbségi etnikumokhoz fűződő kapcsolatai szintjén – vizsgálhatók. A nemzetváltási folyamatok közvetve megfigyelhetők a magyar nyelvterülethez tartozó települések etnikai jellegének változásai alapján is.⁷ 1991-ben a 10%-nál nagyobb magyar arányú települések (523 helység) lakosságának 61,5%-a, 2001-ben 56,8%-a volt magyar, a szlovák népesség aránya 36,4%-ról 39,3%-ra emelkedett. Növekedett az egyéb és ismeretlen nemzetiségűek aránya is 2,1%-ról 3,8%-ra. A magyar népesség arányának csökkenése fordított arányban van az egyes településeken élő magyarok arányával: a magyar

6 Fogalomhasználatunkban megkülönböztetjük az asszimiláció és a nemzetváltás folyamatait. Az első alatt olyan hasonulási folyamatokat értünk, amely két nemzeti etnikai csoport relációjában a hasonulás kezdeti szakaszaitól a teljes beolvadásig terjed, s komplexen több dimenzió mentén vizsgálható. A nemzetváltásra általában egy változó, a nemzetiségi (esetleg anyanyelvi) hovatartozás változása során kerül sor.

7 A magyar nyelvterülethez tartozó településeknek azokat a helységeket nevezem, ahol a magyar népesség aránya eléri, illetve meghaladja a 10%-ot.

többségű területeken a csökkenés mértéke jóval alacsonyabb, mint a magyar kisebbségű településeken.

1. táblázat. A magyar népesség számában 1991 és 2001 között bekövetkezett változások nagysága a településeken élő magyarok aránya szerint

aránya	A településeken élő magyarok		
	száma 1991-ben	száma 2001-ben	számának változása (%)
10% alatt, min. 100 fő	39 893	32 494	81,5
10–50%	83 381	71 707	86,0
50–80%	185 291	171 252	92,4
80% felett	252 296	239 033	94,8

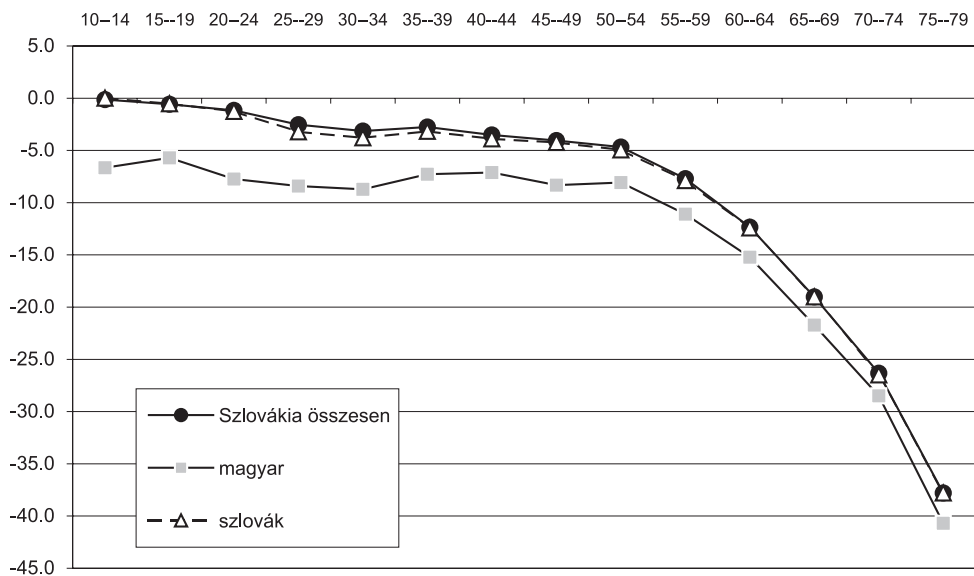
A nemzetváltási folyamatok jellegének vizsgálatára egy további, közvetlenebb lehetséges alternatívát Szlovákia össznépessége és a vizsgálatba bevont nemzetiségek (esetünkben a magyar és a szlovák nemzetiség) ötéves korcsoportjaihoz tartozók számában bekövetkezett változások összehasonlítása jelenti az 1991-es és a 2001-es népszámlálás közti időszakban (2. ábra).

Szlovákia lakossága és a nemzetiségek egyes korcsoportjaihoz tartozók számában (arányában) bekövetkezett változások különbsége bizonyos feltételek mellett alkalmas mutatóul szolgálhat a nemzetváltási folyamatok becsléséhez. Vizsgálatunk gondolatmenete azon alapszik, hogy az egyes ötéves korcsoportokhoz tartozók számát két népszámlálás közti időszakban több tényező befolyásolja. Az egyik leglényegesebb a halálozási arány, mely az idősebb korcsoportok felé haladva növekszik, a másik pedig a nemzetközi vándorlásban keresendő. Úgy is fogalmazhatunk, hogy ez a megközelítés akkor szolgál megbízható, értékelhető, használható adatokkal, ha a vizsgálatba bevont etnikumok korszpecifikus halálozási, illetve vándorlási mutatói nem térnek el jelentős mértékben egymástól. A szlovákiai magyar népesség nyers halálozási mutatói kedvezőtlenebbek az országos értékeknél. Ez jelentős mértékben magyarázható a szlovákiai magyarság kedvezőtlenebb korösszetételével. Az elemzés pontosságát a két népszámlálás időpontjának egybeesése (10 éves eltéréssel) is befolyásolja. (Ez azért lényeges elvárás, mivel egy-egy naptári éven belül a születések száma hullámzik. Az 1991-es és a 2001-es népszámlálás időpontja igen kis mértékben, alig 3 hónappal tér el egymástól.

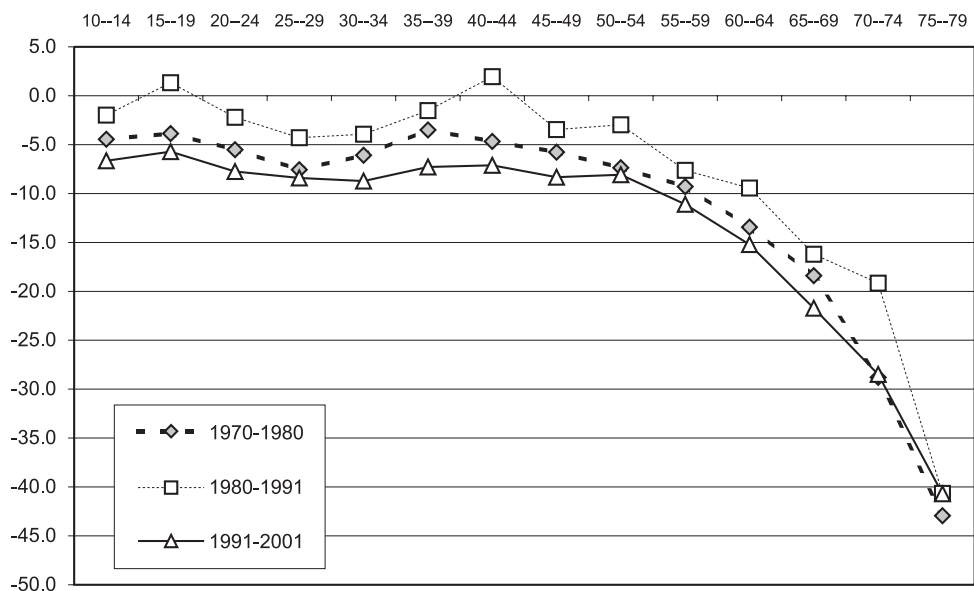
A megbízhatóság további lényeges összetevője az összlakosság és a szlovákiai magyarság vándorlási különbözete közti eltérés (mely mindkét esetben pozitív).⁸ Ugyan a magyar vándorlási többlet aránya 3x kisebb, mint az országos érték, ez vizsgálatunk megbízhatóságát nem csökkenti. Problémát akkor jelenthetne, ha a magyar vándorlási többlet aránya magasabb lenne az országos értéknél.

8 Szlovákiában 1991 és 2001 között 19 773 fős vándorlási többlet mutatható ki. A szlovákiai magyarság számát 628 fővel növelte a vándorlásból származó nyereség ugyanezen időszakban. Azaz a magyar vándorlási többlet az országos érték 3,2%-a.

2. ábra. A magyar és szlovák nemzetiségű lakosság ötéves korcsoportjainak változása Szlovákiában 1991–2001, %



3. ábra. A magyar és szlovák nemzetiségű lakosság ötéves korcsoportjainak változása Szlovákiában 1991–2001, %



Első ránézésre az országos adatok szintjén megfigyelhető, hogy az egyes öt éves korcsoportok fogyatkozása a két népszámlálás közti időszakban (meghatározó mértékben a korszpecifikus halálozási mutatókkal összefüggésben) az életkor előrehaladásával enyhén növekszik. Az 50–54 évesek korcsoportjától a növekedés egyre nagyobb mértékben gyorsul. Ez a természetes folyamat némileg eltérő módon alakul Szlovákiai összlakossága, illetve a magyar és a szlovák nemzetiség esetében. A szlovák népesség korcsoportonkénti fogyatkozása csaknem azonos az összlakosságával. A magyar népesség esetében eltérő a helyzet. Ugyan a magyar népesség öt éves korcsoportjaihoz tartozók számának fogyatkozása nagyvonalakban követi az országos trendeket, azonban a 10–14 és 30–34 évesek öt éves korcsoportjainak csökkenése mintegy 5–7 százalékponttal nagyobb az országos értékeknél. Az idősebb korcsoportok felé haladva az eltérés csökken, de az országosnál nagyobb mértékű magyarságfogyatkozás megmarad. Megfigyelhető, hogy a magyar népesség fogyatkozása öt éves korcsoportonként a 10–14 évesek csoportjától 40–45 évesek korcsoportjáig legalább kétszer akkora mint az összlakosság esetében. Vizsgálatunk a legnagyobb eltérést az országos és a magyar népesség korcsoportjainak fogyásában a gyermek és fiatalkorúak korcsoportjainál mutatta ki. Ezért megerősíthető az a feltevésünk, hogy e markáns különbség meghatározó része nem az adatok esetleges pontatlanságának, torzulásának, hanem a nemzetváltási folyamatoknak a következménye.

Ha a korábbi két évtized adatait is hasonló módon megvizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a magyar népesség korcsoportok szerinti fogyatkozása a '90-es években volt a legnagyobb mértékű. A fogyatkozás hasonló lefolyású, de kisebb mértékű volt a '70-es években. A '80-as években viszont a csökkenés sokkal kisebb mértékű volt, egyes korcsoportok lélekszáma a 10 év alatt még növekedett is, azaz egyfajta (átmeneti jellegű) disszimiláció következett be a magyarság javára ezeknél a korcsoportoknál⁹ (3. ábra).

Erre a kedvező változásra annak ellenére került sor, hogy a roma nemzetiség felvétele a népszámlálási adatlapra a magyarság számát is negatívan befolyásolta. A grafikonon a 10–14 évesek képezik (2001-ben) a legfiatalabb korosztályt. Azoknak az adatai, akik a két census közti időszakban születtek, nincsenek a grafikonon feltüntetve, mivel csak az utolsó népszámlálás alkalmával lettek először megszámolva. Az egyes korcsoportokhoz tartozók korábbi adata – a korszpecifikus születések száma – a népmozgalmi statisztikából származik. (Azaz itt két különböző módszerrel felvett adat összevetésére kerül sor.) Ezért a 0–9 évesek adatait külön megvizsgáltuk, s azt tapasztaltuk, hogy az eltérés még nagyobb, mint a népszámlálási kohorszok esetében. A magyar 0–4 éves népesség száma 10,3%-kal, az 5–9 éveseké 15,6%-kal volt alacsonyabb a 2001-es census alkalmával, mint a születések száma az anyakönyvi ada-

9 Ezt a disszimilációt más megközelítésben is megfigyelhetjük. Az 1980-as években egyes kelet-szlovákiai járásokban a magyar népesség (1990-ig) továbbszámított adatainál az 1991-es népszámlálás adatai magasabbak voltak.

tok alapján. Szlovákia népességén belül a 0–9 évesek száma 2,3%-kal csökkent.¹⁰ A rendelkezésre álló adatok alapján Szlovákia lakosságának fogyatkozása és a magyar népességfogyatkozás különbsége kiszámítható. Ez az 1991-es és a 2001-es census közti időszakban mintegy 26 ezer fő fogyatkozást jelent. (Másképpen megfogalmazva, mivel a magyar népesség valamennyi kohorszon belül nagyobb arányban csökkent, mint az összlakosság, ez az – országos fogyatkozási aránytól való – eltérés a magyarság számát 26 ezer fővel csökkentette.) Ennyire becsülhető tehát azoknak a száma, akiknek a nemzetisége nemzetváltás következtében változott meg.¹¹

Mivel a szlovákiai magyarság esetében két irányban tételezünk fel jelentős mértékű asszimilációt, ez az érték e kettő összegét adja. A nemzetváltás meghatározó trendje a többségi szlovák nemzetiség irányában zajlik, s egy további, az előzőnél szerényebb veszteség az, ami a kisebbségi roma népesség irányába mutatkozik. Mivel ez utóbbit a rendelkezésre álló adatok alapján pontosabban becsülhetjük, először a magyar–roma relációt vizsgáljuk, s a kettő különbségetként határozzuk meg a szlovák irányba zajló változásokat.

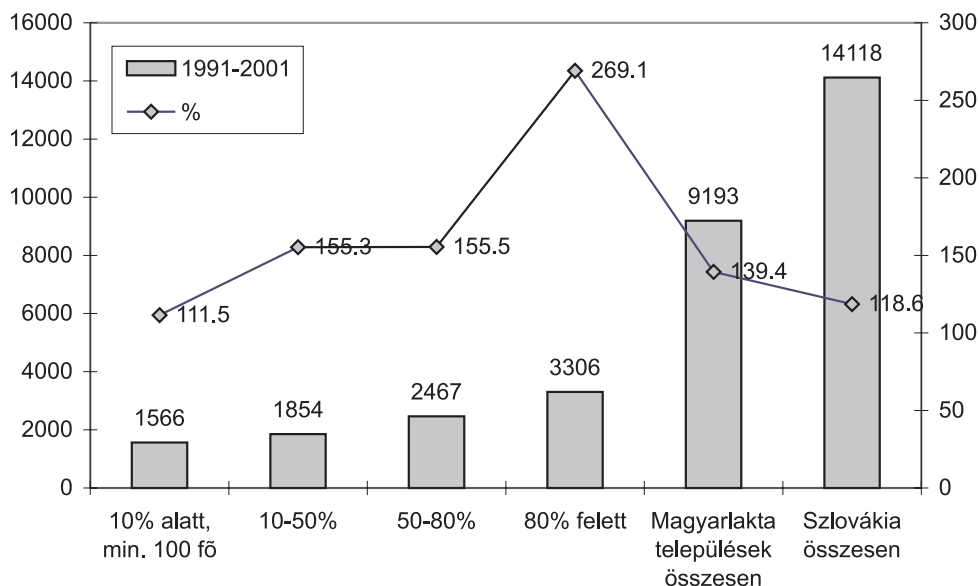
2.2.1. A nemzetváltási folyamatok két kisebbség relációjában (a módszertani részben második aspektusként feltüntetett) kimutatható nemzetváltásra terjednek ki. A magyar nemzetiségű népességnek a többi szlovákiai nemzeti kisebbség közül legkiterjedtebb interetnikai kapcsolatai a romákkal alakultak ki. A többi nemzetiség által lakott területek más régiókba helyezhetők, vagy e nemzetiségek lélekszáma igen alacsony, illetve szórványban élnek. A magyarlakta területeken a legjelentősebb számú etnikumot a romák alkotják. (A romák először az 1991-es népszámlálás alkalmával jelentek meg a nemzetiségek listáján.) Lélekszámuk 10 év alatt 75.802-ről 89.920-ra (18,6%-kal) emelkedett. A magyarlakta településeken az arányuk ennek többszörösével, 39,4%-kal növekedett. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a roma népesség arányának növekedése a magyarlakta területeken milyen jellemzőkkel bír (4. ábra).

A szórványjellegű településeken a romák számának növekedése (11,5%) az országos növekedési arányuk alatt marad. A magyar nyelvterületen a magyar kisebbségű (10–50%) és az enyhe magyar többségű (50–80%) településeken a romák aránya több mint másfélszeresére (155,3%-ra, illetve 155,5%-ra), az erős magyar többségű településeken pedig több mint két és félszeresére (269,5%-ra) emelkedett. Úgy tűnik, hogy a roma (irányba történő) hovatartozás vállalásnak, hovatartozás váltásnak az erős magyar többségű településeken kedvezőbbek a feltételei, mint Szlovákia többi területén. Feltehető, hogy a magyarlakta területeken az évtized folyamán roma nemzeti hovatartozás irányába váltók a korábbi évtizedekben a magyar népesség arányánál kissé magasabb arányban vallották magukat magyarnak (Gyönyör 1989).

10 Szlovákiában a kisgyermek 1,5%-a hal meg 1 éves kora előtt, az idősebb, 2–9 évesek halálozási arányszáma néhány tized százalék.

11 Ez a csökkenés a nemzetváltások egyes aspektusaiból, az intragenerációs változásból adódik. A nemzetváltások egy másik aspektusával, az intergenerációs változásokkal itt nem foglalkozunk.

4. ábra. A romák számának, arányának változása a magyarlakta településeken 1991–2001 (1991=100%)



Egészében a roma irányba történő nemzetiségváltásból származó magyar veszteség mintegy 4–6 ezer főre becsülhető.

2.2.2. A szlovák–magyar interetnikai kapcsolatok meghatározó jellemzője, kísérő jelensége a magyar kisebbség irányából a szlovák népesség irányába mutató asszimiláció, melyet a népmozgalmi és népszámlálási adatok szintjén nemzetváltásként értelmezünk. A magyar népesség 47 ezer fős csökkenéséről a két utolsó census közti időszakban a magyar lakosság nemzetváltásból fakadó veszteségét – az öt éves korcsoportokhoz tartozók számában, arányában bekövetkezett változások alapján – 26 ezer főre becsültük. Ebből a roma irányba zajló statisztikai hasonulást leszámítva, a szlovák irányba zajló nemzetváltás 20–22 ezer főre tehető. Itt hívnám fel a figyelmet arra, hogy ez a szám nem tartalmazza azt a veszteséget, amely a magyar etnikai reprodukció csökkenéséből (a szlovák népesség irányába) következett be.¹²

2.3. A nemzetváltási folyamatokat befolyásoló külső tényezők vizsgálata (melyeket elméleti-módszertani bevezetőnkben 3 csoportba osztottuk) empirikusan leválasztható a nemzetváltási tényezők vizsgálatáról oly módon, hogy a nemzeti hovatartozás vállalásának/változásának vizsgálatánál egy további változót vonunk be, melyet a nemzeti kötődés szempontjából „probléma mentesebbnek”, megbízhatóbbnak, stabilabbnak tartunk, mint a nemzetiség kategóriáját. Az anyanyelv kategóriája (leg-

¹² Az etnikai reprodukció csökkenésének okaival, azaz amikor a magyar nemzetiségű anyák gyermekeinek egy része más nemzetiségű lesz, a népmozgalmi adatok elemzésénél foglalkoztunk.

alábbis térségünkben) megbízhatóbban méri egy adott nemzeti kisebbséghez tartozók számát, mint a nemzetiség kategóriája.¹³

Néhány „apró” probléma azért itt is felmerül: egyrészt a csehszlovák népszámlálások alkalmával az anyanyelvre csak 3 alkalommal (1970, 1991, 2001) kérdeztek rá, másrészt nem tettek közzé az anyanyelvre vonatkozó részletes adatokat. Országos bontásban a korábbi adatok csak a közigazgatási egységek, kerületek és járások szerint és az utolsó, 2001-es népszámlálás községsoros adatai kerültek nyilvánosságra. A korcsoportok és társadalomszerkezeti adatok anyanyelv szerint nem ismeretesek. Ez behatárolja a nemzetváltási folyamatokat befolyásoló külső tényezők vizsgálatának lehetőségeit. Amennyiben egy vizsgált időszakban egy adott nemzetiség irányába mutató nemzetváltási folyamatokat befolyásoló külső tényezők (a többségi társadalom, az anyanemzet, esetleg e kettőt egy nagyobb szervezeti keretbe integráló egység) együttes hatása nem módosul, akkor a vizsgált nemzeti közösséghez tartozók aránya a két alkalmazott változó alapján lényegesen nem módosul. A két változó arányának alakulását más tényezők is befolyásolják: ha növekszik a vegyes házasságokból születettek, illetve a magyar kisebbségű településeken élők aránya, akkor ez is növelheti a két változó közti eltérés nagyságát. A vizsgált időszakban mindkét tényező kis mértékben módosult, de ennek a hatása csak jelentéktelen mértékben módosíthatta e tényező súlyát. Ezért modellünkben e tényező értéke szórásának felső határát e számított értékben állapítjuk meg.

A közép-európai országokban kimutatható, hogy egy-egy nemzeti kisebbséghez többen tartoznak az anyanyelv, mint a nemzetiség kategóriája alapján. (Természetesen a többségi, domináns nemzetek esetében ez fordított.) Amennyiben a külső körülményekben javulás mutatkozik, akkor egy nemzetiséghez – az anyanyelv szerint – kötődők számához képest emelkedik a nemzetiségi kategória szerint is a magukat e közösséghez tartozónak tartók aránya. A nemzetiségi létfeltételek romlása esetén ellentétes irányú trendek figyelhetők meg.

A magyar anyanyelvűek aránya a jelzett 3 census alkalmával 7–10%-kal volt magasabb a magyar nemzetiségűek arányánál. Az 1970-es adatok a '68-as reformfolyamatot követő „normalizációs időszak” kezdetének etnikai légköréről, a nemzetiségek jogi-intézményi létfeltételei korlátozásának időszakáról, az 1991-es érték pedig a '89-es fordulatot követő felemás, de pozitív jövőképeket is megfogalmazó időszak etnikai viszonyairól tanúskodik. A 2001-es adatok pedig – egy többszöri próbálkozás után – nagy nehezen lezárult, hosszúra nyúlt mečiar era magyarellenességének következményeit viselik magukon. A két változó, a nemzetiség és az anyanyelv szerinti hovatartozás közti eltérés, a 3 időpont közül

13 Persze az anyanyelv fogalmának értelmezése is többsíkú, de a nemzetiség kategóriánál kevésbé problematikus. Többek között azért is, mivel a nemzetiség kategóriájának politikai konnotációja van, a többségi nemzethez való formális tartozás, még ha ennek etnikai töltete hiányos is, az adott nemzetállami keretekre tett hűségnyilatkozatként is értelmezhető, másrészt „hivatalos” kategóriának is minősül, mivel különböző dokumentumokban szerepel. A vélt vagy valódi érdek és az etnikai kötődés konfliktusa a nemzeti hovatartozás vállalását befolyásolhatja.

1991-ben volt a legkisebb – 7,2%, 2001-ben pedig – 10,1%. Ebből adódik a jelentős különbség, amely a magyarság számának fogyatkozásában e két mutató mentén jelentkezik. Míg a népszámlálási adatok szintjén a magyarság száma 46 768 fővel, az anyanyelvi adatok szintjén „mindössze” 35 292-vel csökkent. Azaz amennyiben az anyanyelv szerinti bevallás alapján vizsgáljuk a magyar nemzeti közösséghez tartozók számának alakulását, akkor 11 476 fővel kisebb (magyarság)fogyás mutatható ki. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy a szlovákiai magyarsághoz tartozók száma (az anyanyelvi kötődés szerint) már az 1980-as években kulminált, s nagy valószínűséggel a '91-es népszámlálás idejében már némileg csökkent is.¹⁴ A '89-es fordulat következtében fellépő, a magyarság irányába mutató disszimilációból származó nyereség biztosította az 1991-ben kimutatott szerény magyarságnövekedést. Ezért elmondhatjuk, hogy a „hosszú” és nemzetiségpolitikai szempontból is dinamikus '90-es években (a '89-es fordulattól az ezredfordulóig) a magyarság számának gyorsuló fogyatkozása látványosabbá vált, határozottabban artikulálódott, nagyobb léptékűnek mutatkozott, mint amilyen a valóságban volt.

2. táblázat. Az anyanyelvi és a nemzetiségi hovatartozás eltérései a szlovákiai magyarok körében (1970, 1991, 2001)

Év	Anyanyelv	Nemzetiség	Anyanyelv/Nemzetiség %
1970	600 249	552 006	108,7
1991	608 221	567 296	107,2
2001	572 929	520 528	110,1

A két népszámlálás időpontja között a magyarság számának csökkenésében az anyanyelv és a nemzetiség szerinti hovatartozás szintjén mutatózó 11,5 ezer fős csökkenés írható a nemzetváltást befolyásoló külső körülmények számlájára.¹⁵

2.4. Az ún. „rejtett” migráció kérdése. A népmozgalmi statisztika a migrációs eseményeknek csak egy részét képes kimutatni. A népmozgalmi statisztika vándorlási adatai nem képesek megragadni azokat, akiknek a távozását semmilyen adminisztratív aktus nem rögzíti.

14 Engedjük meg magunknak azt a lehetőséget, hogy elképzeljük, mi lett volna, ha a normalizációs időszak néhány évvel tovább tart, s felöleli még az 1991-es népszámlálás időpontját is. Az 1970-es anyanyelv/nemzetiség aránnyal számolva, a magyar nemzetiségűek száma 1991-ben az 1980-as érték (559 325 fő) körül mozgott volna. Azonban a '70-es és '80-as években az ország kisebbségpolitikája tovább keményedett, s feltehető, hogy még nagyobb lett volna a különbség a nemzetiség, illetve anyanyelv szerint magukat magyarnak vallók aránya között, mint 1970-ben volt.

15 Azt, hogy a '80-as évek végén, a '90-es évek elején egyfajta, a magyarság irányába mutató disszimiláció mutatkozott, az is alátámasztja, hogy egyes, főleg kelet-szlovákiai magyarlakta járásokban (Kassai, Kassai-vidéki, Tőketerebesi) a népmozgalmi adatok alapján az 1989-ig történő továbbszámítás értékénél a népszámlálási adatok nagyobb értéket mutattak ki. Lásd Gyurgyík (1994).

A külföldre irányuló elvándorlás folyamatának két végpontja a „jelenlét” és a „távollét” között általában hosszadalmas folyamat húzódik meg. Csak az elvándorlás előrehaladott záró szakaszában fogható meg adminisztratív eszközökkel az ilyen jellegű migráció. Azoknak a száma, akik az „ittlét” és a „távollét” különböző átmeneti stádiumaiban találhatók, sokkal nagyobb, többszöröse azoknak, akik hivatalosan is be- vagy elvándorlónak minősülnek. A vándorlási statisztikák szerint Szlovákiába 1991 és 2000 között évente átlagosan 1977-tel többen vándoroltak be, mint ahányan elköltöztek, miközben a kisebb-nagyobb időszakokra külföldön élők száma tízezrek-re tehető. Ezzel szemben jóval kevesebben vannak azok, akik már egy más országban telepedtek le, de a szlovák állampolgárságról (még) nem mondtak le (nem kérték vagy nem kapták meg az idegen állampolgárságot). Ezeket az eseteket sem a szlovák, sem más országok népszámlálási, vagy népmozgalmi statisztikai nyilvántartásai nem rögzítik. Tehát ezeknél az átmeneti állapotban leledzőknél nem rendelkezünk megfogható adatokkal. Egyfajta rejtett migrációval állunk szemben. A kérdés az, hogy mennyire becsülhetjük azoknak a magyaroknak számát, akik huzamosan egy másik országban élnek, nagy valószínűséggel már csak látogatóként térnek vissza (esetleg már letelepedtek, vagy letelepedésük folyamatban van), de hivatalosan még Szlovákia állampolgárai. Mivel a népszámlálás önkitöltős technikával készül, a távollévők egy kisebb részét elkerüli a népszámlálás. A huzamosan távollévők meghatározó része a fiatalabb korcsoportokhoz tartozik, nagy részük feltehetőleg nem rendelkezik saját lakással, ily módon szüleiknél, hozzátartozóiknál vannak bejelentve. S ebben az esetben igen nagy valószínűséggel a hozzátartozóik kitöltik népszámlálási adatlapjaikat. Sokkal nagyobb eséllyel kerüli el a népszámlálás azokat, akik saját lakással, házzal rendelkeznek.

Feltételezhetjük, hogy a „rejtett migráció” csak kis mértékben csökkenthette a szlovákiai magyarság számát. Becslésem kiindulópontjául az szolgált, hogy Szlovákia lakosságának a 2001-es népszámlálás időpontjára továbbszámított adata 23 ezer fővel volt magasabb, mint a lakosság száma a népszámlálás szerint. (Tekintettel arra, hogy 1991-ben és 2001-ben is ugyanazon elvek szerint lett behatárolva a megkérdezettek köre, módszertani eltérés nem vezethet lélekszám módosuláshoz.) Ebből kiindulva a szlovákiai eltérés magyarságra eső részét, 2,2 ezer főt a magyar rejtett migráció felső határaként vesszük tekintetbe.¹⁶ (Saját, adatokra nem támaszkodó szubjektív becslésem szerint a magyar „rejtett migránsok” aránya ettől kisebb, ennek az értéknek a fele és a feltüntetett érték között mozoghat.)

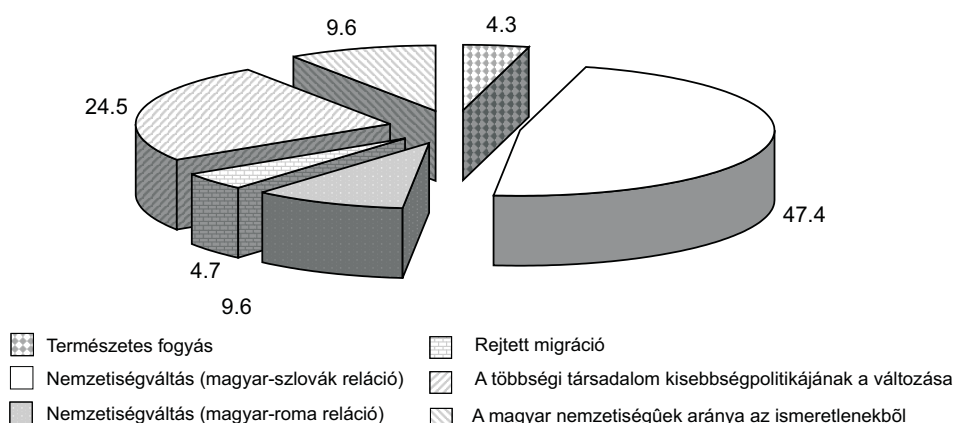
16 Súlyosabb kérdés – legalább is szlovákiai magyar viszonylatban, de ez már a népszámlálási adatok interpretációjának egy más dimenzióját érinti –, hogy mennyi lehet azoknak a száma, akik ugyan meg számláltattak (mivel mások kitöltötték helyettük az adatlapokat, vagy éppen itthon tartózkodtak), de valójában az ittlét–távollét skáláján inkább az eltávozottak közé sorolhatók.

Összefoglaló

A szlovákiai magyarság lélekszámcsökkenésének okait a vizsgált dimenziók, összetevők szerint az 5. ábra mutatja.

A magyarság lélekszámcsökkenésének legmeghatározóbb összetevőjét az asszimilációs folyamatok, illetve az azt befolyásoló külső tényezők teszik ki. Első pillantásra úgy tűnik, hogy a kedvezőtlen népmozgalmi trendek és a népszámláláshoz való ambivalensebb viszonyulás együttesen a csökkenés kisebb részéért okolható. Ugyan a születések számának mintegy 30–40%-os csökkenése közvetlenül csak kis mértékben felelős a magyarságfogyás ily módon történő alakulásáért (hiszen a természetes fogyás csak kétezer fős csökkenést eredményezett), a szerepe mégis meghatározó. A korábbi két évtizedben a nemzetváltási folyamatok kevésbé voltak látványosak, mivel a természetes szaporodás magasabb volt az asszimilációs veszteségnél. A '70-es és a '80-as években még kimutatott csekély növekedés mintegy elfedte, elrejtette s egyben a jelentőségét is csökkentette, megkérdőjelezte a mélyben búvópatak módjára meghúzódó nemzetváltási folyamatokat. A 21. század elején a nemzetváltási folyamatok és a termékenység csökkenése a meghatározó oka a szlovákiai magyarság fogyásának. Országos szinten a családok, illetve a gyermekvállalást meghatározó aspektusok iránt érzéketlen szociálpolitika az egyik meghatározó tényezője a termékenység (országos és nemzetiségek szerinti) gyors csökkenésének. A magyar közösséghez tartozók számát ezen felül, ettől nagyobb mértékben a nemzetváltási folyamatok csökkentik.

5. ábra. A szlovákiai magyar népesség fogyásának becsült nagysága, dimenziói szerint (1991–2001), %



IRODALOM

- A Szlovák Statisztikai Hivatal honlapja <http://www.statistics.sk/webdata/slov/scitanie/tab>
Bilancia pohybu obyv. podľa národnosti v SR za rok (1992... 2000). ŠÚSR, Bratislava.
- Gyönyör József (1989): *Államalkotó nemzetiségek*. Pozsony.
- Gyurgyík László (1994): *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Kalligram, Pozsony.
- Gyurgyík László: A (cseh)szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918–1998. In: Filep Tamás Gusztáv, Tóth László (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. k. Budapest, 1998.
- Národnosť a náboženské vyznanie obyvateľstva SR (definitívne výsledky sčítania ľudu domov a bytov 1991)*. ŠÚSR, Bratislava, 1993.
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov k 3. marca 1991 v Českej a Slovenskej federatívnej republike*. FŠÚ, Praha, 1991.
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Základné údaje. Národnostné zloženie obyvateľstva*. Štatistický úrad SR, 2001.
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bývajúce obyvateľstvo podľa národnosti, podľa materinského jazyka a pohlavia za SR, kraje a okresy*. Štatistický úrad SR, 2002.

Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek a tükrében

2001 decemberében bonyolították le Ukrajnában a soros népszámlálást, ezt megelőzően 1989-ben tartották, akkor még öszövétséginék nevezett szovjet összeírást. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, amely tízévente ír elő ilyen jellegű felmérést egy adott országban, 1999-ben az ukrán kormány meghirdette a soros népszámlálást, ám akkor elmaradt a szükséges anyagi háttér hiányában. (Később volt még egy elvetélt népszámlálási kezdeményezés is.)

A népszámlálás eszmei időpontjául (ez az az időpont, amelyre a kapott adatok vonatkoznak) a 2001. december 5-i dátumot jelölték meg. (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003b) Mivel az adatok összesítése és feldolgozása hosszabb időt vesz igénybe, a népszámlálás eredményeit csak valamivel több mint egy év elteltével kezdték publikálni. Az elérhető adatok tárháza a jelen feldolgozás végső formába öntésekor (2003 áprilisa) elsősorban az országos, a megyei és a járási összesítésekre terjedt ki, de sikerült fragmentális települési bontású adatokhoz is hozzájutni. Nem tudhatjuk, hogy a későbbiekben közreadják-e a települések teljeskörű adatait, vagy a korábbi, szovjet gyakorlatnak megfelelően, azok nem lesznek publikusak.

Mielőtt rátérnénk az eredmények ismertetésére, szeretnénk még előrebocsátani néhány észrevételt. Nincs ugyan alapunk feltételezni, hogy tudatos hamisítások történtek, de a népszámlálás lebonyolítása során számos szabálytalanságról értesültünk. Így, például, több helyen a számlálóbiztosok nem a hivatalos kérdőívben rögzítették a közölt adatokat, hanem egy piszkozatként használt füzetben. Másutt előfordult, hogy a biztosok nem is jártak az összeírandó családoknál. Ám ezzel együtt, még mindig a népszámlálás eredményeit tekinthetjük a népesség összetételét jellemző legpontosabb adatforrásnak.

Kiemelt jelentősége van a népszámlálásoknak a nemzeti összetétel módosulásának nyomon követésében. Míg ugyanis az egyes települések, illetve közigazgatási egységek össznépességéről évente nyilvántartás készül, a nemzeti összetételt csak ezek alkalmával lehet felmérni. Ez magyarázza a széleskörű érdeklődést, ami az eredmények közzétételét kísérte.

Ukrainai helyzetkép

A népszámlálás kárpátaljai eredményeinek a tárgyalása előtt hasznosnak ítéltük röviden kitérni az országos szintűekre, kiemelten azok etnikai vonatkozásaira.

A 2001-es népszámlálás Ukrajna állandó lakosainak a számát 48 millió 241 ezerben állapította meg. (Ukrajna Statisztikai Állami Bizottsága, 2002) Ez az 1989-es szovjet összeírás eredményénél (51 millió 452 ezer fő) több mint 3 millióval kevesebb, annak csupán 93,8%-a. A jelentős fogyás a demográfiai folyamatokat valamennyire figyelemmel kísérő körökben nem okozott meglepetést. A születésszám erőteljes visszaesése a halálozásszám növekedésével párhuzamosan ugyanis évek óta közismert volt. Az eltelt 12 év alatt a lakosságszám változása nem egyenletesen ment végbe. A maximális értéket Ukrajna népessége 1992-ben érte el, meghaladva az 52 milliót. Azóta a fogyás gyorsuló ütemű.

Jelentős változások kerültek felszínre a nemzeti összetételben úgy országos, mint megyei szinten.

Ukrajna legszámosabb nemzetének mindkét népszámlálás alkalmával természetesen az államalkotó ukrán bizonyult (*1. táblázat*). Az összlakosság drasztikus fogyásának tükrében meglepetés az ukránság számának enyhe (0,3%-os) emelkedése. Ennek fő okát abban látjuk, hogy a demográfiai krízis okozta számottevő veszteséget kompenzálta a kelet-ukrajnai városokban nagyszámban élő bizonytalan (orosz-ukrán) etnikai identitású népesség államalkotó irányba való orientálódásából származó asszimilációs nyereség (ukrán elemzők szerint ez csak a szovjet idők veszteségének részleges visszanyerése). A fogyó népességű országon belül a mégoly szerény mértékű gyarapodás is jelentős arányeltolódáshoz vezetett az ukránok javára: az 1989-es 72,7%-ról 2001-re 77,8%-ra nőtt az arányuk.

Az ország másik nagy lélekszámú népét, az oroszokat nevezik a 2001-es ukrajnai népszámlálás egyik fő vesztesének. 2001-ben az oroszok Ukrajna lakosságának csupán a 17,3%-át alkották, szemben az 1989-es 22,1%-kal. Ugyancsak jelentősen, és főleg asszimilációs okok miatt csökkent a beloruszok, a moldovaiak,¹ a bolgárok és a volgai tatárok száma. A beolvadást gyorsította, hogy a felsorolt népek nagy része szórványban él. A lengyelek és a zsidók drasztikus fogyásában viszont a kivándorlásé volt a fő szerep.

Több mint ötszörösére nőtt ugyanakkor a krími tatárok száma. Ezt a népet Sztálin parancsára 1944-ben kitelepítették a Krímről Közép-Ázsiába a németekkel való háborús együttműködés miatt. Tömeges visszatelepülésük a félszigetre csak az utóbbi bő évtizedben vált lehetővé, és ennek eredménye a lélekszámuk többszörösödése. Bevándorlás eredményeként nőtt majdnem kétszeresére az örmények létszáma is. Az ukrajnai románok viszont gyarapodásukat nagyrészt a természetes szaporulatnak köszönhetik.

A magyarság a legutóbbi ukrajnai népszámlálás adatai alapján az ország hetedik legnagyobb nemzetisége volt. Az 1989-es összeíráshoz képest ez egy helyezésnyi előrelépést jelent. Időközben ugyanis „mögénk fogytak” a zsidók és a lengyelek, viszont

1 A moldovaiak (moldovánok) tulajdonképpen románok, akiket a szovjet időkben különítették el, hogy megideologizálják Moldova (a történelmi Moldvai Fejedelemség Pruttól keletre eső része, más néven Besszarábia) Szovjetunióhoz való tartozását. Az eltelt évtizedek alatt kialakult egy bizonyos különálló nemzeti öntudatuk, így többségük jelenleg is moldovainak vallja magát.

megelőztek a krími tatárok. Nem ad azonban okot az örömrre a lélekszám 4%-os csökkenése a 12 év alatt (6,5 ezer fő), ami ugyan az országosnál kisebb arányú, de mégiscsak veszteségként jelentkezett. Az ukrainai magyarság 96,7%-a Kárpátalján élt, és a Kárpátokon túli szórvány is túlnyomó részben innen rajzott ki. A magyarok fogyasában a fő szerepet az alacsony szaporulat és a kivándorlás játszotta, a beolvadás kevésbé járult hozzá a folyamathoz (részletesebben a kárpátaljai eredmények tárgyalásánál foglalkozunk az okokkal).

1. táblázat. A népesebb nemzetiségek lélekszáma Ukrajnában a 2001-es népszámlálás adatai alapján, összehasonlítva az 1989-es százalékatokkal

Nemzetiség	Lélekszám 2001-ben, ezer fő	Százalékarány az összlakosságon belül		A 2001-es lélek- szám az 1989-es százalékában
		2001	1989	
ukránok	37 541,7	77,8	72,7	100,3
oroszkok	8 334,1	17,3	22,1	73,4
beloruszkok	275,8	0,6	0,9	62,7
moldovaiak	258,6	0,5	0,6	79,7
krími tatárok	248,2	0,5	0,0	530,3
bolgárok	204,6	0,4	0,5	87,5
magyarok	156,6	0,3	0,3	96,0
románok	151,0	0,3	0,3	112,0
lengyelek	144,1	0,3	0,4	65,8
zsidók	103,6	0,2	0,9	21,3
örmények	99,9	0,2	0,1	184,3
görögök	91,5	0,2	0,2	92,9
tatárok (volgai)	73,3	0,2	0,2	84,4
egyebek	369,3	0,8	0,8	94,6

Forrás: Ukrajna Statisztikai Állami Bizottsága, 2002

A kárpátaljai adatok

A továbbiakban a népszámlálás kárpátaljai eredményeit részletezzük.

Kárpátalja jelenleg egyike Ukrajna 24 megyéjének (a megye ukrán megfelelője az *oblaszty*). Azokat a területeket foglalja magába, amelyek a Kárpátok vízvázasztó gerincétől délnyugatra fekszenek. Kárpátalja területe 12 752 km². (Zasztavecka et al., 1996) Ezek a területek a trianoni békeszerződés előtt Magyarország részét képezték.

2001-ben Kárpátalja állandó lakossága 1 254 614 fő volt. 1989-hez képest a megye népessége 0,7%-kal nőtt, az Ukrajna népességén belüli aránya pedig 2,42%-ról 2,60%-ra. A két összeírás között eltelt időszak alatt azonban, akárcsak az egész országban, itt is megfordultak a népesezési tendenciák. A lakosság száma 1995-ig emelkedett, amikor elérte az 1 millió 288,1 ezret. Azóta Kárpátalja népessége csökken, annak ellenére, hogy a természetes szaporulat értéke Ukrajnában legtovább, egészen

1998-ig pozitív maradt. A fogyást eleinte az Ukrajna függetlenné válása óta veszteséges migrációs egyenleg okozta. A természetes szaporulat 2001-es adatai már Kárpátalján is enyhe fogyást mutattak: 13.699 élve születésre 14.262 elhalálozás jutott, ami 563 fővel csökkentette a népességet. (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2002) Ezer lakosra vetítve a születésszám 10,9, a halálozásszám 11,4, a fogyás 0,5 volt.

A városi népesség aránya Kárpátalján a két legutóbbi népszámlálás közötti idő alatt 41,1%-ról 37,0%-ra csökkent. A visszaesésnek a városba áramlás leállásának egész Ukrainát érintő jelenségén kívül volt két helyi jellegű oka is. Az egyik, hogy az országgal ellentétben, Kárpátalján a születésszám a falvakban volt magasabb. A másik, hogy az elmúlt évtizedben 8 városi típusú település² visszaminősítette magát faluvá. Az ok prózai: falun Ukrajnában valamivel olcsóbb a villanyáram.

A lakosság számának módosulása a két népszámlálás között Kárpátalján belül jelentős területi eltéréseket mutatott. A megyét alkotó 17 közigazgatási egységből (13 járás és 4 ún. megyei alárendeltségű város) az állandó lakosság száma hatban nőtt, a többiben csökkent (1. ábra). Fogyott az állandó lakosság minden megyei alárendeltségű városban (Ungváron, a megyeszékhelyen, csak minimális, 0,4%-os mértékben). A lakosságszám elsősorban az öt keleti járásban (az egykori Máramaros és Ugocsa vármegyék területén) nőtt. Ez jó egyezést mutat a természetes szaporulat megyén belüli eloszlásával: az említett járásokban még 2001-ben is meghaladta a születésszám a halálozást. A sorból kilóg az Ungvári járás, amely a megye nyugati részén ért el népességyarapodást. Az Ungvári járás természetes szaporulata már 1993 óta a negatív tartományban van. A lakosságszám növekedése a megyeszékhely agglomerációs hatásának tulajdonítható. Becsléseink szerint az Ungvár-környéki falvakba az 1989-es népszámlálás óta kb. 3,3 ezer betelepülő érkezett (1. ábra).

Tekintsük át a lakosságszám változásának fő vonásait a két utóbbi népszámlálás közötti települési bontásban is!

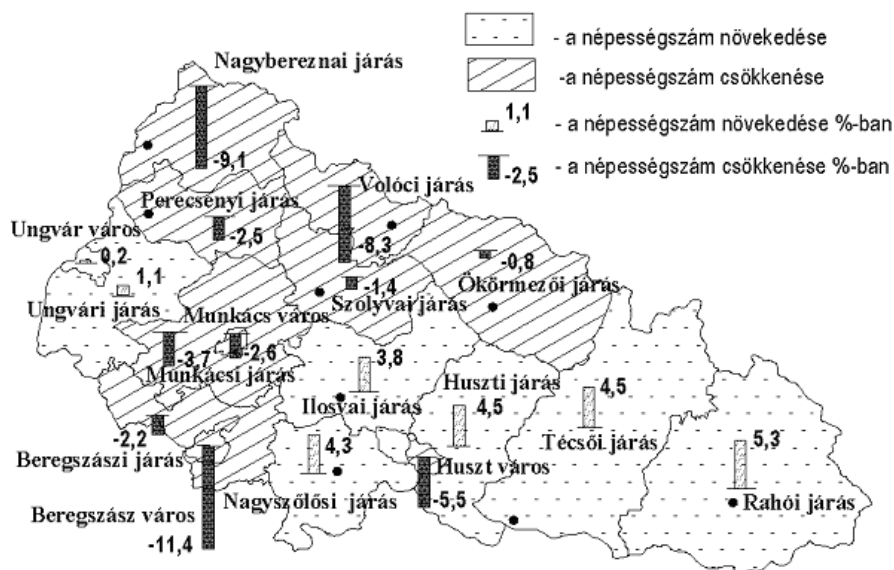
A települések száma Kárpátalján 1989 és 2001 között 598-ról 609-re nőtt néhány, többségében korábban egy másikkal összevont, falu különválása nyomán. A lakosság számának változását csak az 598-ra vonatkozóan tudtuk elemezni, tekintve, hogy ezeknek az adatai álltak rendelkezésre mindkét időpontra.

Összességében a megyében a 12 év alatt a lakosságszám csökkenése és növekedése egyaránt 298 településen ment végbe, míg 2 település népessége nem változott. A települések népességszámának változásában az alábbi fő sajátosságok figyelhetők meg (2. ábra):

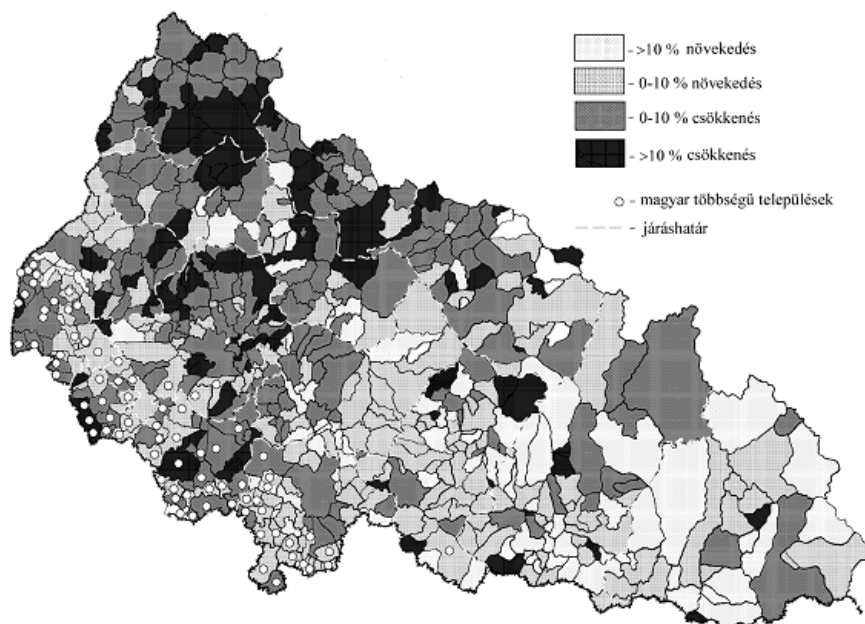
- Jól elkülöníthető Kárpátalja keleti fele, ahol többségben vannak a növekvő népességszámú települések, illetve a nyugati, ahol a lakosság fogyása volt a jellemző. Az előző terület magában foglalja a Nagyszőlősi, a Huszti, a Técsői és

2 Az ukrán településrendszerben a szovjet időkből maradt fenn a falvak és városok közötti átmenetet képviselő városi típusú települések kategóriája. Ide sorolják azokat a településeket, amelyek bizonyos szempontok szerint a városokhoz, mások alapján viszont inkább a falvakhoz állnak közelebb. Népességüket a városi lakosság kategóriájába sorolják.

1. ábra. A népességszám változása az 1989-es és a 2001-es népszámlálások között Kárpátalja közigazgatási egységeiben



2. ábra. A népességszám százalékos változása az 1989-es és a 2001-es népszámlálások között Kárpátalja településein



a Rahói járásokat teljes egészében, illetve az Ilosvai járás keleti és az Ökörmezői járás déli részét.

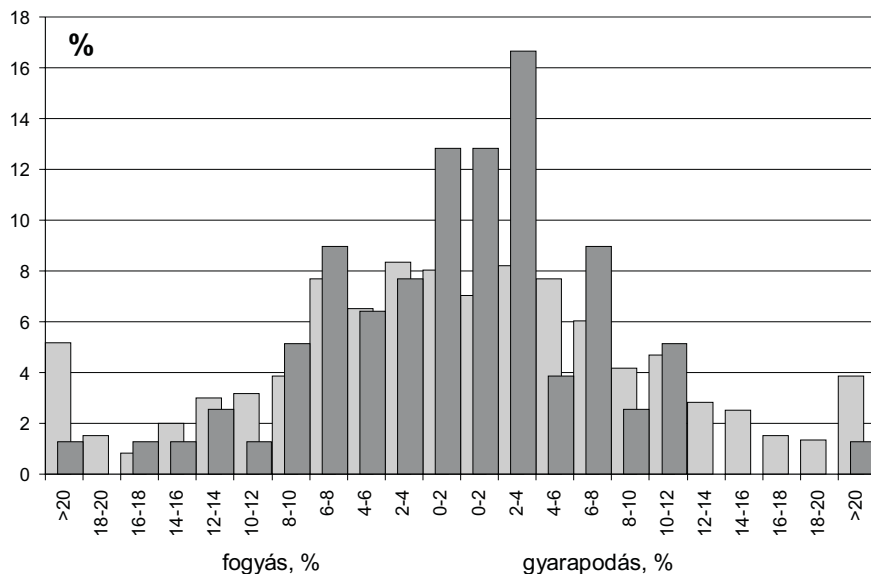
- A félreeső hegyvidéki települések esetében ebben a régióban is gyakori volt a lakosságszám csökkenése.
- A legnagyobb, esetenként 20%-ot meghaladó gyarapodást Ungvár agglomerációs körzetének falvai érték el, például Minaj, Órdarma, Katergény, Koncháza. A jelentős számú betelepülő itt a magyarság arányának további visszaszorulását eredményezte.
- Nagyarányú, 10%-ot meghaladó fogyás volt tapasztalható a megye nyugati részének kis félreeső hegyvidéki falvaiban, elsősorban a Nagybereznai, a Volóci és a Munkácsi járásokban.
- A lakosság száma a városok mindegyikében csökkent, a legnagyobb arányban, 14%-kal a jelentős részben magyarlakta Técsőn és Beregszászban.
- Jelentős fogyás mutatkozott az üdülőtelepüléseken (például, a Munkácsi járási Kárpátiban és Szinyákon, vagy a Szolyvai járási Polenán), ahol 1989-ben az ott tartózkodó üdülőket is számba vették.
- Nagy arányban csökkent a németek által is lakott települések lélekszáma, akik jelentős számban vándoroltak ki. Ebbe a kategóriába tartozik a Munkácsi járási Alsóschönborn, Pósháza, Bárdháza, a Técsői járási Királymező.
- A magyar többségű települések között is közel egyensúlyban volt a gyarapodó és a fogyó népességük száma: a 78-ból 40-ben nőtt, 37-ben csökkent, egyben stagnált a lélekszám. Az előbbieket jellemzőek a Nagyszőlősi járásra, és a Beregszászi és a Munkácsi járások határára eső Nagydobrony–Dercen–Beregdeda háromszögre. Az utóbbiak vannak többségben az Ungvári járásban és a Beregszászi járás nyugati határmenti, illetve Beregszásztól keletre eső részén.

A 3. ábra a települések gyakorisági eloszlását mutatja a lakosságszám változásának a függvényében. A Kárpátalja összes településére vonatkozó fehér oszlopok eloszlása a normálist közelíti. Ez a kismértékű mindkét irányú változások nagyobb gyakoriságára utal, amihez kisebb számban társultak a jelentősebb, szintén mindkét irányú, módosulások. Ehhez viszonyítva a színezett oszlopokkal jelölt magyar többségű települések lakosságszámának változása mutat eltéréseket. Így, ezek több mint 40%-a (ami majdnem kétszerese a megyei átlagnak) egy szűk, -2 és 4% közötti sávban változtatta a népességét. Ritkábban fordult viszont elő a magyar többségű településeken a lélekszám nagymértékű módosulása: a 10%-ot meghaladó fogyás és a 12% fölötti gyarapodás.

Lássuk, hogyan alakultak a megye nemzetiségi viszonyai a legfrissebb népszámlálás tükrében (2. táblázat)!

Kárpátalja lakosainak többsége, több mint egymillió fő, ukránnak vallotta magát. Az államalkotó nemzet mind a lélekszámát, mind a megye lakosságán belüli arányát növelni tudta az 1989-es összeírás óta. A gyarapodáshoz leginkább a kedvező demográfiai mutatók (elsősorban Máramarosban), másodsorban a korábban

3. ábra. A magyar többségű kárpátaljai települések megoszlása a lakosságszám 1989 és 2001 közötti százalékos változása alapján*



* 2%-os bontásban (színezett oszlopok). A háttér sötétebb oszlopai a megye összes településének a megfelelőjét mutatják.

magukat oroszoknak vallók egy részének az asszimilálása járult hozzá. Ugyanakkor a migrációs egyenlege az ukránságnak is negatív volt.

A megye második legszámosabb nemzete továbbra is a magyar maradt. A magyarság lélekszáma csökkent ugyan 4,2 ezerrel (2,7%-kal), de elemzők szerint ez a változás az optimista forgatókönyvnek megfelelően zajlott. A nagyobb csökkenést előrejelző becslések a következő megfontolásokon alapultak:

- A természetes szaporulat az elmúlt bő évtizedben a kárpátaljai magyarság körében huzamosan negatív előjelű volt. Ennek átlagos becsült értéke évi -3% . Ez önmagában közel félezres évi fogyást, vagyis a két összeírás között kb. 5 ezer fő csökkenést kellett, hogy eredményezzen. (Horváth, 2003)
- Egyértelmű volt a kivándorlási többlet is a bevándorlással szemben. Mértékadó becslések alapján a múlt század 90-es éveiben közel 5 ezer kárpátaljai magyar települt át végleg az anyaországba, míg a magyarság Kárpátaljára települése gyakorlatilag nulla volt. Más források az áttelepültek számát 25–30 ezerben adják meg, de ez túlzónak látszik, inkább az ideiglenesen, munkavállalási és tanulmányi céllal Magyarországon tartózkodók száma lehet ennyi.
- A közelmúlt szlovákiai, romániai, jugoszláviai népszámlálásai a magyarság nagyobb arányú fogyását regisztrálták.

Összességében tehát, még ha jelentős asszimilációs veszteséggel nem is számoltunk, a magyarság számának kb. 10 ezerrel való csökkenése volt prognosztizálható. Milyen folyamatok hatottak ez ellen?

- A kedvezménytörvény megszületésével „érdemes” lett magyarnak lenni, ennek következtében a bizonytalan, vagy kettős etnikai identitású népesség nagyobb részben vallotta magát magyarnak.
- A cigányság egy része már a korábbi népszámlálások alkalmával is a magyart nevezte meg nemzetiségéként. Ezek aránya a kedvezménytörvény hatására szintén emelkedett. Ennek tulajdonítható, például a magyarság gyarapodása Munkácson, ahol ezzel párhuzamosan a cigányok száma az összeírás alapján csökkent, miközben közismert a magas természetes szaporulat a körükben.
- A korábban nyomás hatására magukat ukránnak, vagy szlováknak vallók közül is többen újra magyarként lettek számba véve. Ez a jelenség a Nagyszőlősi járásban, illetve Ungváron volt számottevő.

Hogy a felsoroltak közül melyik tényező számszerűen mennyivel járult hozzá a magyarság számának a szinten tartásához, felelősen megállapítani a rendelkezésre álló információ alapján nem tudjuk.

A kárpátaljai nemzetiségek lélekszám szerinti rangsorában a legújabb népszámlálás alapján a románok léptek elő a harmadik helyre, megelőzve az 1989-ben még magasan előttük álló oroszokat. A románok száma a 12 év alatt 9%-kal nőtt és meghaladta a 32 ezret. Ez a gyarapodás szinte teljesen a természetes szaporulat számlájára írható, mert a kárpátaljai románoknak mind a migrációs (az ideiglenes munkavállalásit leszámítva), mind az asszimilációs mobilitása alacsony szinten volt.

Az oroszok számának és arányának csökkenése várható volt, ám ennek mértéke meglepte a szakértőket is. Kárpátalján, az ugyancsak váratlanul nagymértékű országosát is meghaladó mértékben, több mint egyharmadával lettek kevesebben a két népszámlálás között kisebbséggé átminősült korábbi államalkotók. Az 1989-ben kevés híján félszázezres orosz közösségből 31 ezer fő maradt, amivel a románok mögé kerültek. A fogyás hatótényezői azonosak az összukrajnaival: az asszimiláció (illetve re-asszimiláció), kisebb mértékben az alacsony születésszám és a kitelepülés.

A cigányok száma 14 ezerre nőtt, és a 12 évre jutó 15%-os gyarapodás nagyjából tükrözi a természetes szaporulatuk ütemét. A lélekszámuk ugyanazt a bizonytalanságot tartalmazza, amit a magyarországi népszámlálások cigányságra vonatkozó eredményei: az önbevalláson alapuló felmérések alkalmával a romák egy jelentős része más nemzetiségűnek mondja magát. Álljon itt tájékoztatásul egy Kárpátalján közvetlenül az 1989-es népszámlálás után a statisztikai hivatal által végzett átfogó felmérés eredménye: ez 20 ezer cigány származású lakost talált a megyében, ugyanakkor a népszámlálás 12,1 ezret írt össze. (Jemec, Gyacszenko, 1993) Ennek alapján jelenleg számukat 23 ezerre becsüljük. De természetesen nincs sem alapunk, sem szándékunk kétségbe vonni senkinek a nemzeti identitás megválasztásához való jogát.

Jelentősen, majdnem negyedével csökkent a két népszámlálás között a kárpátaljai szlovákok száma. Ebben a döntő szerepet a kivándorlás játszotta, bár hozzájárult

a fogyáshoz az asszimiláció és az alacsony születésszám is. A kis létszámú német közösség viszont, dacára a Németországba irányuló tömeges kivándorlásnak, meglepő módon némi gyarapodást könyvelhetett el. Ennek forrása abban az asszimilációs, illetve re-asszimilációs nyereségben keresendő, amely az után következett be, hogy a németek Ukrajnában már nem számítanak bűnös nemzetnek és a németországi támogatások, esetleges bevándorlási lehetőségek miatt „érdemes” lett németnek lenni.

2. táblázat. A népesebb nemzetiségek lélekszáma Kárpátalján a 2001-es népszámlálás adatai alapján, összehasonlítva az 1989-es százalékatokkal

Nemzetiség	Lélekszám 2001-ben	Százalékarány a megye lakosságán belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es százalékában
		2001	1989	
ukránok	1 010 127	80,5	78,4	103,4
magyarok	151 516	12,1	12,5	97,3
románok	32 152	2,6	2,4	109,0
oroszkok	30 993	2,5	4,0	62,7
cigányok	14 004	1,1	1,0	115,4
szlovákok	5695	0,5	0,6	77,7
németek	3582	0,3	0,3	103,0
egyebek	6545	0,5	0,8	63,3

Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003a,b

A népszámláláskor rákérdeztek az adatközlők nemzetiségén kívül az anyanyelvére is. A kettő nem minden esetben egyezik meg. Például, a cigány nemzetiségűek jelentős részének nem a cigány, hanem a magyar, vagy az ukrán az anyanyelve. A 3. táblázat a nagyobb létszámú kárpátaljai nemzetiségek anyanyelvi megoszlását mutatja.

Amint az természetes, az anyanyelv és a nemzetiség a legnagyobb arányban az államalkotó ukránság körében egyezett meg. Szintén természetes, hogy Ukrajna függetlenné válása után ez az arány valamelyest emelkedett. Az orosz anyanyelvű ukránok számának csökkenése egyértelműen az ukrán presztízsnnyelvvé válásának tudható be. A magyar anyanyelvű ukránok száma viszont inkább azért esett vissza 4,6 ezerről kevesebb mint a felére a két tárgyalt népszámlálás között, mert sokuk 2001-ben már magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

A magyarok körében is magas volt az anyanyelvként a saját nemzete nyelvét használók aránya, és a két népszámlálás között ez gyakorlatilag nem változott. Valamelyest nőtt az ukrán anyanyelvű magyarok aránya, az orosz csökkenésével párhuzamosan. Az ukrán és az orosz nyelv anyanyelvként való használata a nagyobb városok (Ungvár, Munkács) magyarsága körében fordul elő, a szórványmagyarság képviselői között pedig az ukrán anyanyelvűek aránya jelentős.

Ugyancsak közel 100% a románok körében a románt anyanyelvként megnevezők aránya. Mint már utaltunk rá, a románok túlnyomó része zárt közösségű, nemzetiségileg homogén településeken él, ami kedvez az anyanyelv megtartásának. A nyelv-

vi asszimiláció csak azokat érinti, akik a románokon kívül magyarok, ukránok és oroszok által is lakott bányásztelepülésen, Aknaszlatinán élnek, vagy a román nyelvterületen kívülre költöztek.

Az oroszok nemcsak létszámukban fogyatkoztak meg Kárpátalján az utóbbi bő évtizedben, de az orosz nyelvet anyanyelvként használók aránya is csökkent a körükben. Ugyanakkor jelentősen emelkedett az ukrán anyanyelvű oroszok aránya a megyében. A folyamat egyértelműen az államváltással függött össze.

A romáknak mindkét összeírás idején csak kb. egyötöde használta anyanyelvként a cigány nyelv valamelyik változatát. Többségük mindkét alkalommal a magyart nevezte meg mint olyat, bár ezek aránya a két népszámlálás között esett. Nem úgy a lélekszámuk: az 8 ezerről 8,7 ezerre emelkedett. Az arányuk csökkenésének okát abban látjuk, hogy a magyar nyelvű cigányság egy része 2001-ben magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Az ukrán presztízsnyelvvé válása vonhatta maga után az ilyen anyanyelvű romák arányának a növekedését.

Jelentős változáson ment keresztül a kárpátaljai szlovákok anyanyelvi összetétele. Az államhatalom változása magyarázhatja az ukrán anyanyelvűek arányának emelkedését, illetve az oroszokénak a visszaesését. A magyar–szlovák vonatkozásban végbement nyelvi eltolódást a kárpátaljai szlovákok körében az indokolhatja, hogy a magukat annak idején kényszerből szlováknak valló magyarok (a magyar anyanyelvű szlovákok jelentős hányada) egy része újra a magyarok között szerepel.

Szintén jelentős eltolódás figyelhető meg a németek anyanyelvi összetételében a két népszámlálás között. A német anyanyelvűek számottevő kivándorlása alaposan visszavetette azok arányát. Jelentősen emelkedett ugyanakkor a nyelvi asszimiláció előrehaladott fokán álló, ám most a gyökereikhez visszatérő ukrán és magyar nyelvű németek aránya (3. táblázat).

Összességében Kárpátalja lakosainak 81,0%-a jelölte meg az ukránt anyanyelvként, 12,7% (159 ezer fő) a magyart, 2,9% az orosz és 2,6% a románt.

A továbbiakban tekintsük át a kárpátaljai magyarság területi elhelyezkedését!

A megyében a magyarság csak egy közigazgatási egységben van abszolút többségben, a Beregszászi járásban (4. táblázat, 4. ábra). A járás majdnem teljesen a magyar nyelvterülethez tartozik, bár számos XX. századi ukrán telepésfalú képez benne nyelvszigetet. Beregszász megyei alárendeltségű városban a két népszámlálás között 50% alá süllyedt a magyarok aránya, bár a relatív többség megmaradt. A magyar határ mentén átlagosan 20 km széles sávban húzódó magyar nyelvterület további három járást érint: az Ungvárit, a Munkácsit és a Nagyszőlősit. Ezekben a magyarság kisebbségben van ugyan, de jelentős arányt képvisel. A Nagyszőlősi járásban, szemben a megyei tendenciával, a két utóbbi népszámlálás között nőtt a magyarok száma. A magyarázatot a valamivel magasabb természetes szaporulatban, illetve a bizonytalan, vagy vegyes ukrán–magyar identitású lakosság és a cigányok egy részének felszippantásában látjuk.

A nyelvterületen kívül jelentős számú magyar él Kárpátalja nyelvhatár közeli városaiban: Ungváron, Munkácson és Nagyszőlősen. Meglepetés volt a munkácsi

3. táblázat. A népesebb nemzetiségek anyanyelvi megoszlása Kárpátalján az 1989-es és a 2001-es népszámlálások adatai alapján százalékban

Nemzetiség	Anyanyelve és nemzetisége megegyezik		Ukrán anyanyelvű		Magyar anyanyelvű		Orosz anyanyelvű	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
ukránok	98,5	99,2	–	–	0,5	0,2	1,0	0,5
magyarok	97,2	97,1	2,1	2,6	–	–	0,6	0,3
románok	98,2	99,1	0,7	0,6	0,2	0,1	0,5	0,0
oroszok	95,8	91,6	3,8	8,1	0,3	0,2	–	–
cigányok	20,5	20,7	12,3	16,4	65,7	62,4	1,0	0,0
szlovákok	34,9	43,9	33,2	42,1	25,8	11,3	5,3	1,8
németek	74,1	50,0	18,4	38,9	1,0	4,2	6,1	5,6

Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003a,b; Laver, Zilhalov, 1991

magyarság számának az enyhe emelkedése is. Az ottani cigányság fogyását figyelembe véve azonban nyilvánvalóvá válik ennek a forrása: a munkácsi, zömében magyar, romák egy része magyar nemzetiségűként lett összeírva.

A kárpátaljai magyarság egy része nyelvszigeteken és szórványként a magyar–ukrán nyelvhatártól távolabb él. Ez a Felső-Tisza-vidékre jellemző, az egykori Máramaros vármegye területére. Az itteni Huszti, Técsői és Rahói járásokban, illetve Huszt városában a magyarság aránya 3–5% körüli. A szórványmagyarság fogyása volt a legszembetűnőbb: elérte a 15–20%-ot 1989 és 2001 között.

Röviden szóljunk Kárpátalja más nemzeteinek elhelyezkedéséről is.

Az ukránok a magyar és a román nyelvterület kivételével a megyében mindenütt tömegesen élnek. Vegyesen lakott településeken és nyelvszigeteken a magyar nyelvterületen is nagy számban előfordulnak. A románok csak két járásban képviselnek jelentős arányt, a Técsőiben és a Rahóiban. Túlnyomóan zárt közösségekben, egy-nemzetiségű falvakban élnek Aknaszlatina környékén, az említett járások határán. A hasonló létszámú oroszok elhelyezkedése gyökeresen eltér ettől. Ők az egész megyében előfordulnak kisebb számban, de jelentős arányt csak a városokban, főleg Ungváron és Munkácson érnek el.

Szintén elszórtan települt a cigányság Kárpátalján. Többségük a városok, illetve a síkvidéki falvak lakosa. A szlovákok zöme Ungváron és annak környékén él. A több járásban is regisztrált gyarapodásukban fontos szerepe volt a szlovák állam által a határon túli szlovákok számára nyújtott kedvezményeknek. A németek fő központja Munkács, ezen kívül a Munkácsi és a Técsői járásokban laknak. Létszámuk alakulását fentebb elemeztük (4. táblázat.).

Elemzésünket a lakosság nem és kor szerinti összetételének bemutatásával folytatjuk.

4. táblázat. A lakosság nemzetiségi megoszlása Kárpátalján közigazgatási egységenként a 2001-es népszámlálás eredményei alapján*

Közigazgatási egység	A népesség száma, ezer fő	Az adott nemzetiség aránya, %						
		ukránok	magyarok	románok	Oroszok	cigányok	szlovákok	németek
Beregszászi járás	54,0	18,8	76,1	–	0,7	4,1	–	–
Husztai járás	96,9	95,0	3,9	–	0,9	–	–	–
Ilosvai járás	100,9	98,6	0,1	–	0,6	–	0,3	–
Munkácsi járás	101,4	84,0	12,7	–	0,7	1,3	0,2	0,8
Nagybereznai j.	28,2	96,3	–	–	0,7	1,6	1,0	–
Nagyszőlősi járás	118,0	71,4	26,2	–	1,2	0,8	–	–
Ökörmezői járás	49,9	99,1	–	–	0,5	–	–	–
Perecsenyi járás	32,0	96,3	–	–	1,3	–	1,0	–
Rahói járás	90,9	83,8	3,2	11,6	0,8	–	–	–
Szolyvai járás	54,9	94,5	0,7	–	1,5	–	0,6	–
Técsői járás	171,9	83,2	2,9	12,4	1,0	–	–	0,2
Ungvári járás	74,4	58,4	33,4	–	2,0	4,1	1,6	–
Volóci járás	25,5	98,8	–	–	0,6	–	–	–
Beregszász város	26,6	38,9	48,1	–	5,4	6,4	–	–
Huszt város	31,9	89,3	5,4	–	3,7	0,4	–	–
Munkács város	81,6	77,1	8,5	–	9,0	1,4	–	1,9
Ungvár város	115,6	77,8	6,9	–	9,6	1,5	2,2	–

* Az adathiány jelentéktelen lélekszámra utal. Félkövérrel jelöltük azon nemzetek adatait, amelyek létszáma az adott közigazgatási egységben az 1989-es népszámlálás óta nőtt.

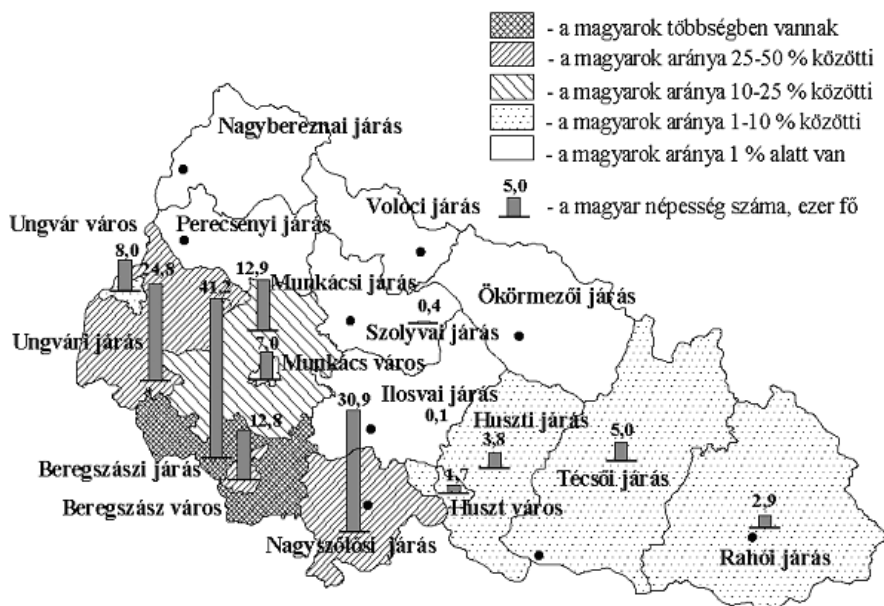
Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003b

2001-ben a férfiak Kárpátalja lakosságának a 48,2%-át alkották, vagyis 1000 férfira 1077 nő jutott (*Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003a*). Ez a legkedvezőbb mutató Ukrajna megyéi között, ahol az országos átlag 46,3% volt, ami 1000 férfira számítva 1159 nőt jelent. (Ukrajna Statisztikai Állami Bizottsága, 2002) A kiegyenlítettebb nemi arány az országon belüli magasabb születési rátával, és a jelentős nő-többségű idősebb korosztályok kisebb arányával függ össze.

A nemi arány különbségei a megye közigazgatási egységei között szintén a születési arányszámok és a korösszetétel függvényei. Ennek megfelelően, a férfi–nő arány legkiegyenlítettebbnek az Ökörmezői és a Técsői járásokban adódott (a férfiak a lakosság 49,3, illetve 49,2%-át alkották), míg a maximális nő-többséget a városokban regisztrálták: Ungváron a férfiak aránya 46,9, Beregszászban 47,1% volt.

Jelentős eltérések adódtak Kárpátalján az egyes nemzetek között is a nemi arányban (5. ábra). A legaránytalanabb nemi összetétel a kis létszámú, betelepült nemzeti-

4. ábra. A magyarság száma (oszlopdigrammmal jelölve) és aránya (kitöltéssel jelölve) Kárpátalján közigazgatási egységeként a 2001-es népszámlálás adatai alapján



ségek jellemzője volt. A maximális nőtöbbséget a 100 főnél népesebb kárpátaljai nemzetiségek között a lengyelek, az oroszok és a beloruszok körében regisztrálták: náluk több mint 1200 nő jutott 1000 férfira (a lengyeleknél 1400). Ezek a szovjet korszakban bevándorolt népek, alacsony születési mutatókkal, előreagedett korszerkezettel, ami a jelentős nőtöbbséget fő magyarázata.

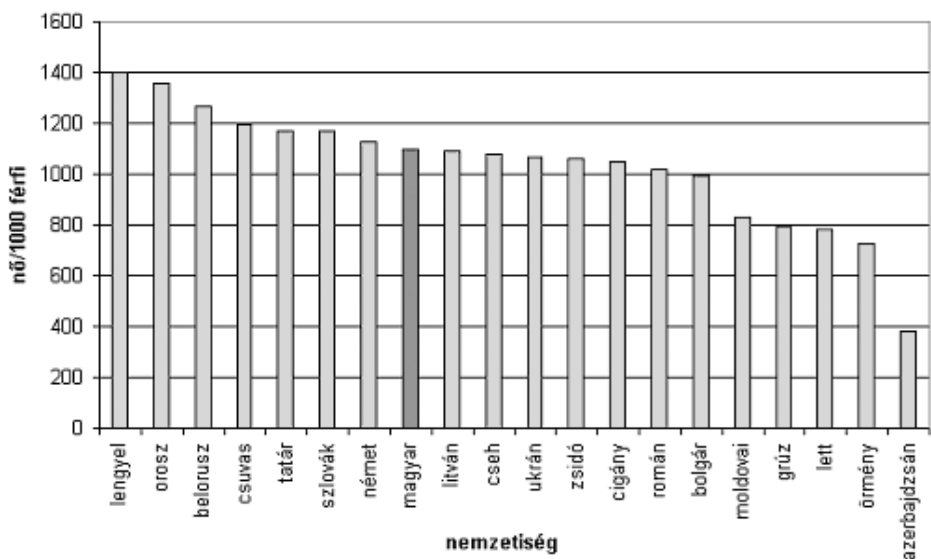
Kedvezőbb volt a nagyobb lélekszámú őshonos népek nemi összetétele. A közöttük jelentkező különbségek döntően szintén a korösszetétellel magyarázhatók. A megyei átlagnál nagyobb volt a nőtöbbség a magyarok között (1099 férfi/1000 nő), annál kisebb az ukránok (1068), a cigányok (1047) és a románok (1016) esetében.

Férfítöbbség Kárpátalján azoknál a kis létszámú betelepült nemzeteknél figyelhető meg, amelyek mobilitása elsősorban a nőtlen férfiakra jellemző, illetve bevándorlásuk az utóbbi évtizedben is folytatódott. Ez főleg a kaukázusi népekre vonatkozik, így az azerbajdzsánokra, a grúzokra és az örményekre. A legrosszabb arányt az azerbajdzsánoknál regisztrálták, náluk 1000 férfira 383 nő jutott (5. ábra).

A korfák alapján elemeztük a lakosság korösszetételét.

Kárpátalja korfája szűkített alapú (6. ábra). Alapja az utóbbi másfél évtized születésszám-csökkenésének köszönhetően szűkül. A születésszám maximuma az 1986–1988-as évekre esett, amit a korfa kiszélesedése jelez a 15 éves korosztály ma-

5. ábra. Az 1000 férfira eső nők száma Kárpátalja 100 főnél népesebb nemzetiségei körében



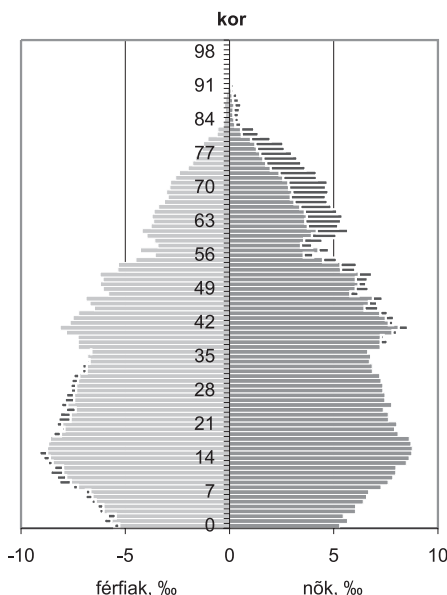
gasságában. A nyolcvanas évek demográfiai pezgése az 1960 körül született nagy létszámú korosztály szülőképes korba lépésével függött össze. Ez a csoport szintén jól kivehető hullámként jelenik meg az ábrán a 40 év magasságában.

A harmincas korcsoportra eső és a két hullámhegyet elválasztó kisebb völgy a második világháború idején született kis létszámú korosztály gyerekeit tartalmazza. A múlt század kilencvenes évei születésszám-csökkenésének egyik összetevője, hogy ez a kisebb létszámú csoport került szülőképes korba. A másik, talán még jelentősebb összetevőt az időszak társadalmi-politikai változásai, illetve az ezekkel összefüggő gazdasági krízis jelenti.

Hirtelen szűkülés figyelhető meg az 54 év feletti korosztály számában. Ez a születésszámok második világháború alatti visszaesésének máig jelentkező hatása, amely megtöri az idősebb korcsoportok lélekszámának a kor előrehaladtával való fokozatos természetes fogyását, azaz a korfa fokozatos szűkülését. Ez a fokozatos szűkülés a háború előtt született generációnál is folytatódik egészen a 82 éves korig. Itt a születések számának az első világháború alatt bekövetkezett erőteljes visszaesése érezteti mindmáig a hatását.

A korfa feltárja a lakosság összetételében meglévő nemi asszimetriákat is. A fiatal korosztályokban a férfiak vannak többségben. Ez azzal magyarázható, hogy valamivel több fiú születik, mint lány. Később, 31–35 éves korban, a férfiak magasabb halandósága miatt a nemek aránya kiegyenlítődik, és az idősebb korosztályok már nő-többséggel jellemezhetők. Ez 60 év fölött válik különösen erőteljessé.

6. ábra. Kárpátalja összlakosságának éves bontású korfája*



* Az adott nem többletét eltérő színezés jelzi.

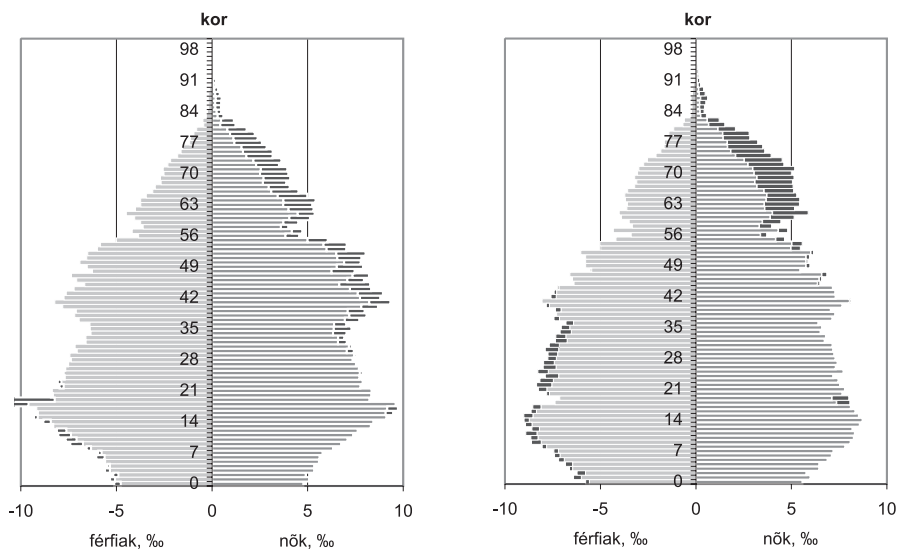
A magasabb halandóságot egyesek a férfiak által végzett nehezebb fizikai munkával, és a körükben gyakrabban előforduló közúti, illetve munkahelyi balesetekkel magyarázzák. Mások szerint az önpusztítóbb életmódjuk, káros szenvedélyeik a felelősek ezért. Elterjedt az a nézet is, mely szerint a férfiak „biológiai programja” eleve rövidebb átlagéletkört feltételez. Valószínűnek tartjuk, hogy a várható élettartam jelentős nemi különbségében Kárpátalján a felsoroltak mindegyike szerepet játszik. A háborús férfiveszteségek ma már nem járulnak hozzá érzékelhetően az általános, illetve az időskori nőtöbblet a megyében.

Összességében, Kárpátalja korfája az elemzett sajátosságok, hullámok alapján hóember alakúként írható le (6. ábra), és a korfán az előregedés tendenciája jelentkezik.

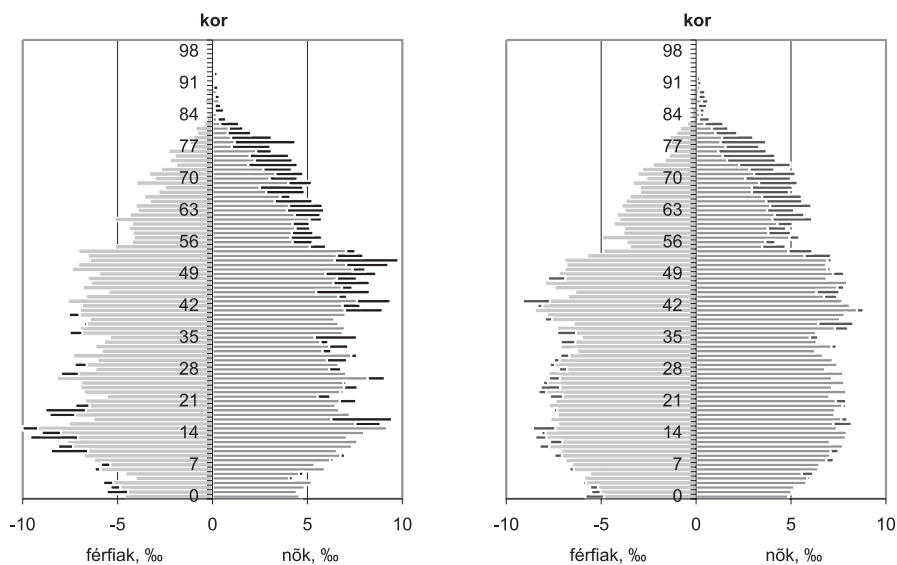
Vessük össze az össznépesség korfájával, illetve egymással a városi és a falusi lakosságét! A következő sajátosságok figyelhetők meg (7. ábra):

- A városi népesség korfája alul erőteljesebben szűkül, ami a gyerekkorúak kisebb arányára utal a városokban, mint a falvakban. Különösen nagy a különbség az 5 éves körüli korosztálynál, míg a fiatalabbaknál ez csökken. E szerint a születésszám erőteljes visszaesése a városokban kb. 5 évvel előzte meg a falvakat.
- A 15 év fölötti korosztályban a mérleg átbillen: az idősebb tizenévesek nagyobb arányt képviselnek a városokban. Ez nagyrészt a városon tanuló és ott összeírt falusiak magas részarányának köszönhető a 15–18 éves korosztályban.

7. ábra. Kárpátalja városi (bal oldalon) és falusi (jobb oldalon) népességének éves bontású korfája



8. ábra. Beregszász város (bal oldalon) és a Beregszászi járás (jobb oldalon) éves bontású korfája



* Az adott nem többletét eltérő színezés jelzi.

- Ellentétes irányú aszimmetrikus (csak a férfioldalt érintő) hullámok jelentkeztek a 18–19 éves korcsoportban: a városokban kiugró létszámtöbblet, a falvakban hiány volt. A hullámokat a katonaidejüket töltő férfiak falvakban megjelenő hiánya, illetve a katonai alakulatok többségének otthont adó városokban kimutatható többlete keltette.
- A 20 és 40 év közötti generáció aránya közel azonos a különböző településtípusokon. Azonban, míg a falvakban az enyhe férfitöbblet a korcsoporton belül végig megmarad, a városi lakosság körében már 30 év alatt átmegegy nőttöbbletbe.
- 40 év fölött az egyes kohorszokba tartozó férfiak aránya az összlakossághoz jelentősen nem különbözik településtípusonként. A másik oldalon viszont jelentős többlet figyelhető meg a városokban a 40 és 55 év közötti nők, a falvakban pedig a 65 év fölöttiek arányában. Ennek megfelelően, a városi lakosságon belül a nőttöbblet 40 év fölött végig erőteljes. A falvakban csak 60 éves kortól mondható ez el, akkor azonban a városinál is nagyobb arányú.

A korösszetétel adatai nemzetiségi bontásban egyelőre, sajnos, nem állnak rendelkezésünkre. Ezért a kárpátaljai magyarság ilyen sajátosságait a legnagyobb arányú magyar lakossággal rendelkező Beregszász és a Beregszászi járás korösszetételének bemutatásával próbáljuk érzékeltetni.

Beregszász korfája Kárpátalja városi lakosságának korfájától az alábbi eltéréseket mutatja (7., 8. ábra):

- Beregszászban a városi átlagnál is kisebb volt az 5 évesnél fiatalabbak aránya.
- A katonakorú férfiak száma Beregszászban kevésbé volt kiugró, ami a városban állomásozó katonai alakulat kis létszámát mutatja.
- Az 50 év körüli korcsoport aránya átlagon felüli volt a városban, hangsúlyozottan a nők körében, ami a korosztály markáns nőttöbbletében jelentkezett.
- Az idősebb korosztályok nőttöbblete ugyancsak erőteljesebbnek mutatkozott Beregszászban a megye városi átlagánál.

A Beregszászi járás korszerkezete a kárpátaljai falusi népességétől a következő fő vonásokban tér el (7., 8. ábra):

- A fiatalabb generáció, egészen 23 éves korig, kisebb arányban volt a járásban képviselve, mint a megye falvaiban.
- A Beregszászi járásban a középkorúak férfitöbblete elmosódottabban mutatkozik, mint a falvakban általában.
- A 40–50 év körüli korosztály jóval nagyobb arányt képviselt a magyar többségű járásban.
- 55 év fölött a Beregszászi járás korfája alig tér el Kárpátalja falusi népességétől.

A dolgozat a 2001-es ukrainai népszámlálás hozzáférhetővé vált eredményeit elemzi. A szerzők bíznak benne, hogy a jelen feldolgozással, annak objektív és szubjektív hiányosságai ellenére, sikerült hozzájárulni Kárpátalja és a kárpátaljai magyarság népességi viszonyainak bemutatásához. Köszönetüket fejezik ki Ivan Iltyonak, a Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal vezetőjének a rendelkezésre bocsátott ada-

tokért. Egyben kifejezik reményüket, hogy a népszámlálás további eredményei is hozzáférhetővé válnak, lehetővé téve Kárpátalja népességének és magyarságának teljesebb körű megismerését.

IRODALOM

- Horváth, S. (2003): Magyarország – számok és kétségek. *Kárpáti Igaz Szó* 19. sz. 4. p.
- Jemec, G. Sz., Gyacszenko, B. I. (Ємець, Г. С., Дяченко, Б. І.) (1993): *Циганське населення Закарпаття*. [Kárpátalja roma lakossága.] Вид. “Карпати”, Ужгород. 64 p.
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики) (2002): *Демографічні процеси Закарпаття у цифрах статистики. Статистичний бюлетень*. [Kárpátalja demográfiai folyamatai a statisztika tükrében. Statisztikai közlemény.] Ужгород. 16. p.
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (2003a): Adattár.
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики) (2003b): Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. [Kárpátalja lakossága a 2001. évi népszámlálás tükrében.] *Новини Закарпаття* №№ 4–5. 6. p.
- Laver, O., Zilhalov, V. (Лавер, О., Зилгалов, В.) (1991): Хто живе на Закарпатті? [Ki él Kárpátalján?] *Карпатський край* № 38. 3–16. p.
- Ukraina Statisztikai Állami Bizottsága (Державний комітет статистики України) (2002): Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. [Ukraina lakossága a 2001. évi népszámlálás tükrében.] *Урядовий кур’єр* № 244. 11–12. p. www.ukrstat.gov.ua
- Zasztavecka, O. V., Zasztaveckij, B. I., Gyitsuk, I. L., Tkacs, D. V. (Заставецька, О. В., Заставецький, Б. І., Дітчук, І. Л., Ткач, Д. В.) (1996): *Географія Закарпатської області*. [Kárpátalja földrajza.] Підручники & посібники. Тернопіль. 96 p.

A 2002-es romániai népszámlálás előzetes eredményeinek ismertetése és elemzése

A 2002-es romániai népszámláláskor 21 698 181 állandó lakost regisztráltak, ami 1992 januárjához viszonyítva¹ 1,1 millió, azaz 4,9%-os népességsökkenést jelentett.² Habár a népesség fogyását a szakmai körök előre jelezték,³ a 2002. márciusi népszámlálás előzetes eredményeinek közlése, megdöbbentette a román közvéleményt, amelynek jelentős része, nemhogy a népességsökkenés ilyen arányára, hanem egyáltalában a népesség csökkenésére sem volt felkészülve. Egy 1997-ben, az erdélyi románok között végzett felmérés azon kérdésére, hogy véleménye szerint a következő két-három évtizedben hogyan fog alakulni a románok száma, a megkérdezettek 48,6%-a (fokozott vagy mérsékelt) növekedést, 32%-uk stagnálást jósolt, és csak 10,7% gondolta azt, hogy a népesség valamelyest csökkenni fog.⁴

Ebben a kontextusban nem meglepő, hogy a népszámlálás által regisztrált népességfogyás hírért a sajtó drámai szalagcímekkel hozta (*Mai degrabă murim, decât ne naștem*⁵ [Inkább elhalunk, mint születünk], *Țiganii râd, maghiarii plâng, românii... pe cale de dispariție*⁶ [A cigányok nevetnek, a magyarok sírnak, a románok... letűnőfélben]).⁷ A drámai hangvétel nem megalapozatlan, ugyanis tény, hogy a romániai népszámlálások történetében először regisztráltak ilyen jelentős arányú népességsökkenést.

A népességsökkenés ténye nem, de annak mértéke meglepetésként érte a szakmai közvéleményt is, ugyanis a milliós nagyságrend még a demográfiai folyamatokat rendszeresen és professzionálisan elemzők előszámításait is messze meghaladta. Ghețau-nak a magyar szakma által is ismert előrejelzései⁸ az 1992–2025 közötti, több mint

1 Az akkor regisztrált össznépesség 22 810 035 fő volt.

2 Tudomásunk szerint a 2002-es népszámlálás előzetes eredményeit eddig (2002. novembere) nem tették közzé hivatalos publikáció formájában. Igaz, nem lehet azt állítani, hogy nem állt rendelkezésünkre elegendő információ, hisz a bemutató sajtótájékoztatón nyilvánosságra hozott adatokon kívül, a statisztikai hivatal belső munkaanyagai is hozzáférhetőek a szűkebb szakma számára. Az ellenőrizhetőség okán a tanulmányban elsősorban azokat a sajtóanyagokat használtuk, amelyek a népszámlálás előzetes eredményeit teszik közzé, arra reflektálnak.

3 Lásd Ghețau Vasile: O proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități (1992–2025). *Revista de cercetări sociale*, 1996, 1. sz. 77–105.; Varga E Árpád: Vasile Ghețau előreszámításai Románia nemzetiségeiről. *Hitel*, 2000, 7. sz. 73–88.; Veres Valér: A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a 20. század utolsó negyedében. *Korunk*, 2002, 2. sz. 4–18.

4 Culic Irina et al.: *Românii și maghiarii în tranziția postcomunistă. Imagini mentale și relații interetnice în Transilvania*. Cluj-Napoca: CCRIT, 1999. 19.

5 *Ziua*, 2002. július 5., 7. o.

6 *Curentul*, 2002. július 5., 7. o.

7 A román nemzetiségűek aránya 4,9%-kal, a magyaroké 11,7%-kal csökkent, a romáké 33,4%-kal nőtt (1992-höz viszonyítva).

8 Lásd Ghețau i. m.; Varga i. m.

harminc éves periódusra mindösszesen 2,3–2,5 milliós csökkenéssel számoltak. Veres Valér ebből az előrejelzésből kiindulva, korrigálva azt a kivándorlások számának a hivatalosan regisztrálnál feltételezhetően nagyobb értékeivel, Románia össznépességének az 1992–2002 közötti fogyását félmillióra becsülte.⁹ Ám a népszámlálás során regisztrált tényleges népességfogyás ezekre az előrejelzésre mintegy ráduplázott.

A népszámlálás előzetes eredményeinek a nyilvános bemutatása során román hivatalos részről, a természetes népesedési folyamatok regisztrált és a hivatalos vándormozgalmi adatok alapján kikalkulált migrációs mérleg alapján, csak a népességcsökkenés egy részét tudták magyarázni. A román statisztikai hivatal igazgatójának közlései alapján az 1,1 milliós fogyásnak alig több mint negyede, összesen 300 000 személy hiánya tudható be a természetes fogyásnak,¹⁰ a nemzetközi vándormozgalmak az utóbbi tíz évben negatív szaldót mutattak, ami még 130 000 személy hiányát magyarázza.¹¹ A népszámlálás során beazonosítottak 178,5 ezer személyt, akik a népszámlálás pillanatában már több mint egy éve külföldön éltek.¹²

A 2002-es romániai népszámlálás alkalmával regisztrált népességfogyás elgondolkodtató, de tekintettel az utóbbi évtizedben, a kommunizmus bukását követő időszakban, bekövetkezett természetes népmozgalmi és nemzetközi vándormozgalmi folyamatokra, egyáltalában nem meglepő.

Természetes népmozgalmi folyamatok

Románia természetes népmozgalmi mutatói, Magyarországhoz és a régió többi országához hasonlóan, a demográfiai átmenet hanyatló szakaszának megfelelően alakultak, azaz az elhalálozási arányszámok meghaladták a fokozatosan csökkenő születési arányszámokat. Ami Románia esetében sajátos, az a nagyon rövid időintervallum, amelyen belül a viszonylag magas természetes szaporulat átment természetes fogyásba: mindössze tíz év alatt (1986–1996 között) az 1000 személyre számított természetes szaporulat arányszáma +5,9-ről –2,5-re csökkent.¹³

A természetes népmozgalmi trendek ilyen sajátosan meredek alakulása elsősorban az 1989 után bekövetkezett népesedéspolitikai változásoknak, illetve azok utóbbi másfél évtizedben megnyilvánult hatásainak tulajdoníthatók.¹⁴ A változás lényege, hogy Románia egy hatalmi ellenőrzéssel és nyomással kikényszerített pronatalista

9 Veres i. m. 15. o.

10 Aurel Camara, a román statisztikai hivatal (Institutul Național de Statistică) igazgatójának a közlése, lásd Veress, Robert (2002) Speranța de viață în România – mai mică decât în Albania. *Adevărul*, 2002. július 5., 1. és 16. o.

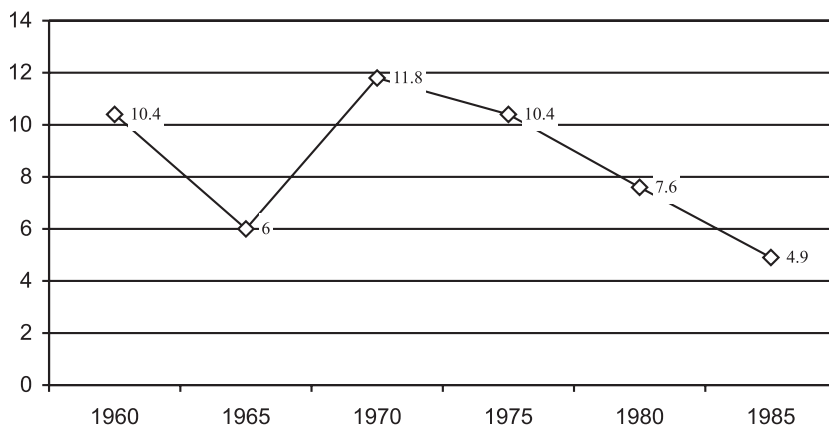
11 Uo.

12 România trece printr-un proces de dezurbanizare. *Curierul Național*, 2002. július 5., 11. o.

13 Lásd a 2. ábrát (*Az 1000 személyre számított természetes szaporulat arányszámainak alakulása Romániában 1985–2000 között*).

14 Románia népesedéspolitikájáról lásd Kligman, Gail: *The Politics of duplicity. Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1998.; illetve a természetes népmozgalmi folyamatokról lásd Cornelia Mureșan: *Evoluția demografică a României*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 1999.

1. ábra. Az 1000 személyre számított természetes szaporulat arányszámainak alakulása Romániában 1960–1985 között (5 éves bontásban)



Forrás: INS: *Anuarul Statistic al României* 2001. București: Institutul Național de Statistică, 2001.

politikáról áttért egy állami támogatásokkal valamelyes mértékben ösztönzött pronatalista politikára.

Az 1966-ban kezdeményezett, hatalmi ellenőrzéssel és nyomással kikényszerített népesedéspolitikára, változó intenzitású, de konstans extenzív növekedést szorgalmazó, a nyers élve születési arányszámok minél magasabb szinten tartását megcélzó irányultság volt a jellemző. Az eszközöket illetően a politikum nem ismert elvi korlátokat, az abortusztilalom csak az egyik (mondhatni puhább) bevetett eszközként jelent meg. Ugyanis az abortusztilalommal párhuzamosan, a szűk törvényes kereteken kívül végrehajtott művi vetélés bármely formáját fokozott mértékben kriminalizálták, illetve a női test folyamatos, orvosok általi hatósági ellenőrzése (a rutinjellegű fogorvosi ellenőrzés előtt is nőgyógyászati vizsgálatra kötelezték a nőket, időben beazonosítandó az esetleges terhességet) általánosan elterjedt gyakorlattá vált. Ilyen feltételek közepette nem túlzás azt állítani, hogy ez a demográfiai politika a női test egyfajta reprodukív szervként történő államosítását jelentette.¹⁵ A nőgyógyászokat születési tervszámok formájában meghatározott munkahelyi kötelezettség formájában tették felelőssé, így alakítva ki számukra a biológiai reprodukciós folyamatok hatósági ellenőrének a szerepkörét.¹⁶

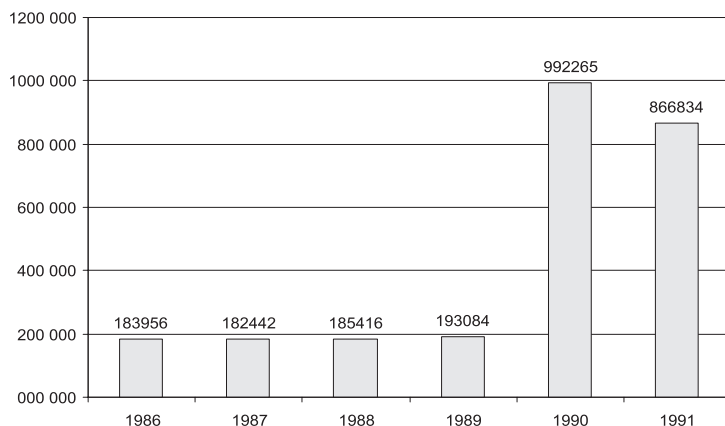
Az ellenőrzés drasztikus formáira alapozó pronatalista politika ellenére, habár Romániában a természetes szaporulat arányszámai egészen a nyolcvanas évek végéig pozitívak voltak, a hatvanas évek közepén tapasztalható robbanásszerű csúcsot követően¹⁷ folyamatosan és egyértelműen csökkentek (1. ábra).

¹⁵ Kligman i. m. 113. o.

¹⁶ Uo. 101. o.

¹⁷ Az 1000 személyre számított természetes szaporulat 1965-ben 6,1 volt, a következő évben 18,1, 1967-ben pedig 17,1.

2. ábra. Az abortuszok számának alakulása 1986–1991 között*



* Kligman, G. 1998: 218.

Csak 1990-től kezdődően, az abortusztilalom feloldása után, vált egyértelművé, hogy ezt a természetes népességmozgalmi trendet milyen mértékben tartották fent hatósági ellenőrzéssel és kényszerrel: 1990–1991-ben, 1988–1989-hez viszonyítva az abortuszok száma drasztikusan, majdnem ötszörösére növekedett (2. ábra).

Nota bene: mindez egy olyan országban, amely, a tilalmak ellenére, a beazonosított spontán és az engedélyezett művi abortuszok száma tekintetében 1987-ben a régió országai között vezető helyet foglalt el.

1. táblázat. Az abortuszok száma 100 élve született gyerekre számítva (1987)*

Bulgária	102,8
Csehszlovákia	72,5
Franciaország	21
Jugoszlávia	102,2
Magyarország	67,3
Olaszország	33,9
Románia	131,1
Svédország	32

* Kligman, G. 1998: 208.

Az 1992-es népszámlálás éve fordulópontot jelentett: megváltozott a természetes szaporulat mutatóinak az előjele; az elhalálozások száma meghaladta a születésekét, a természetes szaporulat átment természetes fogyásba, s azóta konstans a romániai népességfogyás.

Tehát az 1989-es változásokat követően, a népesedéspolitikai tilalmak feloldásának az eredményeképpen bekövetkezett születési arányszámok csökkenése egyetlen évtized

alatt, zuhanásszerűen érte el azt a szintet, amely a régió többi országaiban több évtized alatt, viszonylag fokozatosan alakult. Ezzel párhuzamosan nem következett be a demográfiai átmenetre általában jellemző morbiditási mutatók javulása, sőt az elhalálozási arányszámok az utóbbi három évtizedben fokozatosan növekedtek.¹⁸

Nemzetközi vándormozgalmak

A népszámlálás részeredményeit bemutató statisztikusok a negatív romániai vándorlási mérleget jelölték meg a népességcsökkenés másik fontos okaként,¹⁹ 130 000-re becsülve az ennek betudható népességfogyást.²⁰ A hivatalosan elkészült migrációs mérleg negatív szaldóját, hozzávetőleg 200 ezer kivándorló és 70 ezer bevándorló adja.

A hivatalosan regisztrált kivándorlási adatok szerint az 1975–2000-es periódusban mindösszesen 178,8 ezer személy hagyta el Romániát (lásd a 2. táblázatot).

Az utóbbi évtizedben román állampolgárságot szerezettek számát illetően a román statisztikai hivatalos szervek csak azokra vonatkozóan hoztak nyilvánosságra adatokat, akik azt visszahonosítással szereztek. A két népszámlálás között eltelő periódusban számuk 70 ezer körüli.²¹ A honosítással állampolgárságot szerzettekre vonatkozó adatok hiánya valószínűleg nem befolyásolja számottevően a migrációs nyereséget, ugyanis 1993–1996 közötti periódusban számuk évi száz körül mozgott,²² és nincs tudomásunk arról, hogy e téren jelentős változások következtek volna be.

Fontos ismételten kihangsúlyozni, hogy a két népszámlálás közötti 130 000-es migrációs hiány nem a vándormozgalmaknak betudható tényleges fogyás, hanem csak a hatóságilag nyilvántartott ki- és bevándorlási adatsorok különbségéből kikövetkeztetett érték. Ugyancsak a vándormozgalmi folyamatoknak betudható és a népszámlálás során beazonosított kategória volt az összeírás helyén bejelentett tartózkodási hellyel rendelkező, de több mint egy éve külföldön tartózkodó állampolgárok kategóriája, összesen 178,5 ezer fő.

Ez a kategória, azon kívül, hogy lehetőséget teremt arra, hogy átláthassuk a Romániából kiinduló migrációs folyamatokat, bonyodalom forrását képezte, ugyanis a népszámlálás adatainak összesítéséből kihagyták ezt a kategóriát.²³ Mindez történt az EUROSTAT 2000-től érvényes normáinak megfelelően, melyek szerint az össznépességbe a népszámláláskor regisztrált népességnek csak az a része számít be, amely a népszámlálás időpontja előtti egy éven belül jelen volt az országban, illetve a nem állampolgárok azon csoportja, amely legalább egy éve tartózkodik az ország területén. Így, eltérően az 1992-es népszámlálástól, a Románia területén állandó lak hellyel rendelkező, de több mint egy éve külföldön élő román állampolgárokat

18 Lásd a 3. ábrát (*Elhalálozások 1000 lakosra 1970–2000 között*).

19 Șerban, George (2002): Orășenii pleacă din țară sau la țară! *Azi*, 2002. július 5., 2. o.

20 Veress, Robert i. m. 16. o.

21 Az 1992–2000 közötti adatokat lásd a 4. táblázatban.

22 SOPEMI *Trends in International Migration. Continuous Reporting System on Migration. Annual Report*. Organization for Economic Cooperation and Development, 1998. 159.

23 România trece printr-un proces de dezurbanizare *Curierul Național*, 2002. július 5. 11. o.

2. táblázat. Kivándorlás Romániából, a főbb nemzetiségek szerint 1975–2000 között
(a román statisztikai intézet adatai)²⁶

Év	Összesen	Román	Német	Magyar	Zsidó	Más
1975	10 701	3 274	4 292	701	2 176	258
1976	9 336	3 201	3 200	759	1 999	177
1977	17 810	4 778	9 809	1 417	1 404	402
1978	19 780	5 856	10 993	1 361	1 201	369
1979	17 084	6 134	8 617	1 058	978	297
1980	24 712	8 276	13 608	1 388	1 087	353
1981	20 966	8 260	9 948	1 329	1 088	341
1982	24 374	9 750	10 954	1 855	1 401	414
1983	26 300	9 592	13 441	1 697	1 187	383
1984	29 894	10 667	14 425	2 540	1 729	533
1985	27 249	10 274	12 809	2 432	1 159	575
1986	26 509	9 412	11 034	4 144	1 086	833
1987	29 168	11 477	11 639	3 845	1 274	933
1988	37 298	12 879	10 738	11 728	1 048	905
1989	41 363	14 745	14 598	10 099	1 008	913
1990	96 929	23 888	60 072	11 040	745	1 184
1991	44 160	19 307	15 567	7 494	516	1 276
1992	31 152	18 104	8 852	3 523	224	449
1993	18 446	8 814	5 945	3 206	221	260
1994	17 146	10 146	4 065	2 509	177	249
1995	25 675	18 706	2 906	3 608	131	324
1996	21 526	16 767	2 315	2 105	191	148
1997	19 945	16 883	1 273	1 459	136	194
1998	17 536	15 202	775	1 217	198	144
1999	12 594	11 283	390	696	111	114
2000	14 753	13 438	374	788	66	87

2002-ben külön kategóriaként regisztrálták, és nem számították bele őket az összné-
pességbe.²⁴ A zavar oka pontosan abban áll, hogy 1992 nem különítették el ezt a kate-
góriát, így az 1992-es és 2002-es össznépeségre vonatkozó adatok teljes mértékben
nem összehasonlíthatók. Ezzel magyarázható, hogy a népszámlálás eredményeinek
bemutatója kapcsán megjelent sajtóbeszámolók, de még a statisztikai intézet belső
anyagai is zavartkeltően hol 4,9%-os *számított*, hol 4,2%-os *tényleges* népességsökke-
nésről beszélnek.²⁵ Ha a 2002-es népszámlálás összesítése az 1992-es census metodo-

26 CNS: *Anuarul Statistic al României 1994*. București: Comisia Națională de Statistică, 1995. 143.; INS i. m.

24 Lásd a statisztikai hivatal belső munkaanyagának (*Principali indicatori pe județe și categorii de localități. Rezultate preliminare*) módszertani mellékletét.

25 Șerban, George (2002): Orășenii pleacă din țară sau la țară! *Azi*, 2002. július 5., 2. o.

3. táblázat. Visszahonosítással román állampolgárságot szerzett új állampolgárok, ezen belül a moldáv állampolgárok számának és arányának alakulása 1990–2000 között³⁰

Év	Visszahonosítással állampolgárságot szerzett	Visszahonosítással állampolgárságot szerzett moldáv állampolgárok	
		száma	aránya (%)
1990	3 095	18	0,58
1991	3 443	12	0,35
1992	3 077	128	4,16
1993	3 257	195	5,99
1994	3 304	122	3,69
1995	5 507	1 171	21,26
1996	6 265	1 752	27,96
1997	8 432	4 092	48,53
1998	11 287	8 109	71,84
1999	10 467	8 359	79,86
2000	12 442	10 365	83,31

lógiaja szerint történik, akkor a népességsökkenés csak 4,2%-os, a hozzávetőleg 0,7%-os többlet a megváltozott metodológiának tudható be. Ebből úgy tűnhet, hogy a vándormozgalmaknak betudható népességfogyás egy része nem tényleges népességfogyás, hanem valamiféle népességi kintlevőség. Így válik érthetővé, hogy a népszámlálás során beazonosított 178,5 ezres „népesség *externáliát*” miért kezelik az össznépesség részeként. Tény, hogy a tényleges és a hivatalos adatok alapján előszámítható népességfogyás közötti jelentős különbséget a hatóságok által nem regisztrált migrációs hiányként kell kezelni. Ebből kiindulva a két népszámlálás közötti 1,1 milliós népességsökkenés valamivel több mint 70%-át, hozzávetőleg 700–800 ezres fogyást, migrációs veszteségként könyvelhetünk el. Az ellenőrizetlen migráció nagyságrendje, illetve az a tény, hogy a *mozgásban levő* népességnek hozzávetőleg 20%-át regisztrálták, mint állandó romániai lakcímmel rendelkező román állampolgár jelzés értékű lehet általában a romániai migrációs folyamatok természetét illetően, másrészt felvetheti más megközelítésben az 1992-es népszámlálás adatai pontosságának a kérdését.

A romániai migrációs folyamatok jellegét illetően, a népszámlálás előzetes eredményeinek a nyilvánosságra hozatalakor, Dumitru Sandu szociológus azt mondta,²⁷ hogy a migráció okán nem kell nyugtalanodni, ugyanis az jellegében egyfajta cirkuláris/visszatérő, tehát tömeges kitelepedést, kivándorlást feltételező migráció.²⁸ Ez a szemléletmód nem előzmény nélküli a román szakmai körben, ugyanis a kilencvenes évek második felé-

30 INS i. m.

27 Összhangban az előzetes elemzéseivel Dumitru Sandu: *Migrația circulatorie ca strategie de viață. Sociologie Românească*, 2000, 2. sz. 5–29. o.; vagy Sandu, Dumitru: *Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. Sociologie Românească*, 2000, 3–4. sz. 5–50. o.

28 Roxana Toma – Georgiana Capuerde: *Românii se întorc la țară. Libertatea*, 2002. július 5., 5. o.

ben közölt tanulmányok alapvetően azt sugallják, vagy jelentik ki, hogy a kilépők domináns motivációja és stratégiai végcélja sokkal inkább a jövőbeni visszatérés, mint a végső kitelepedés.³⁰ Az, hogy a két népszámlálás között eltelt évtized alatt Románia migrációs vesztesége hét-nyolcszázezerre tehető, illetve, hogy ennek hozzávetőleg és legjobb esetben a felének az elmozdulása dokumentálható, még nem cáfolja egyértelműen a hosszú távon visszatérő migráns hipotézisét, de megnehezíti annak a fenntarthatóságát. A népszámláláskor regisztrált *több mint egy éve külföldön tartózkodik* kategóriába tartozás nem zárja ki annak a tényét, hogy a személyek egy része valamikor az eltelt évtized folyamán a hivatalosan kitelepedők kategóriájába is regisztrálták. Három-négyszázezer személy hollétét nem tudjuk kikövetkeztetni, ugyanis a népszámlálás során nem kerültek a *hosszabb ideig külföldön tartózkodók* kategóriába, így vagy adminisztratív, vagy közösségi definíciók okán ők már a népszámlálás szempontjából nem is számítanak. Adminisztratív szempont azt jelenti, hogy a hosszantartó távollét okán nincs hivatalosan romániai lakhelyük, tehát nem tartoznak a bejelentett népességhez. De ha a formális népesség-nyilvántartási normák szerint a bejelentett népesség kategóriájába tartoznak (állandó bejegyzett lakhellyel rendelkeznek) a hozzátartozók (bárki, aki népszámlálás során regisztrálhatta volna őket) úgy értékelhette, hogy legfeljebb az időszakosan hazalátogatók kategóriájába, de nem az időszakosan távollevőkébe sorolhatók. Tehát közösségi szempontból nem tekintettek jelenlevő kategóriának.

Logikus feltételezni, hogy az ún. cirkuláris migráció folyamatával párhuzamosan, vagy éppenséggel annak kontextusában, fokozatosan kialakult a romániai elmozdulók egy olyan jelentős rétege, amely a befogadó országban való tartózkodás legalitását és a munkaerő-piaci helyzetét illetően (legalábbis középtávon) stabil pozícióval rendelkezik. Az, hogy a befogadó országok társadalmába történő integrációs folyamatok nem vonták maguk után a tömeges honosítást, inkább a befogadó országok honosítási politikáján és nem a romániai származású kilépők stratégiai célkitűzésein múlhatott. A népszámlálás adataiból, a nagyarányú migrációs hiánynak betudható tényleges népességvesztéséből kiindulva, feltételezhető, hogy az idézett szerzők és szakértők által jellemzőnek tartott cirkuláris migrációval párhuzamosan, megjelent egy stabil, inkább a kitelepedés, kivándorlás logikájának megfelelő, vagy annak az irányába mutató elmozdulás.

A 2002-es népszámlálás során alkalmazott metodológiai újítás (külön kategóriaként kezelték, kizárva az össznépességből, az állandó lakhellyel rendelkező, de egy éve vagy annál hosszabb ideje külföldön tartózkodó állampolgárokat) kapcsán (ismételten³¹) megkérdőjelezhető az 1992-es népszámlálás pontossága. Ugyanis 1992-ben

30 Vö.: Rey, Violettee, Groza Octavian, Muntele, Ionel: Migrations and the main protagonists of transition: A stake in the development of Romania. In: Heller, Wilfred (szerk.): *Romania: Migration, Socio-economic Transformation and Perspectives of Regional Development*. München: Südosteuropa-Gesellschaft, 1998. 77–89.; vagy Diminescu, Dana: Deplasările ȋsenilor ȋn strȃinȃtate. Un nou model de migrație. *Revista de Cercetȃri Sociale*, 1996, 2. sz. 16–32. o.

31 A korra jellemző, az 1992-es népszámlálás kapcsán megfogalmazott különböző jellegű és megalapozottságú fenntartásokról lásd Varga E. Árpád: Hiteles vagy harci statisztika? Az 1992. januári romániai népszámlálás kérdőjelei. *Hitel*, 1993, 3. sz. 71–82. o.

is, hasonlóan 2002-höz, létezett egy jelentős elmozdulásban levő réteg, vagyis az akkor állandó és stabilként regisztrált népesség egy része ténylegesen és huzamosabb ideje külföldön élt, azaz az 1992-ben regisztrált állandó össznépesség egy része nem volt ténylegesen jelenlevő népesség. De tekintettel arra, hogy az akkori népességre-regisztráció során nem tettek különbséget a bejelentett állandó, és a bejelentett, de huzamosabb ideje külföldön tartózkodó népesség között, ez azt jelenti, hogy a ténylegesen elmozdulóban levő népesség egy részét regisztrálták, és a különböző statisztikákban (és utólagos demográfiai számítások során) állandó stabil népességként kezelték.

Az elmozdulóban levő népességgel kapcsolatban két tényezőt mindenképpen megfelelően tudunk dokumentálni. Egyrészt a Romániából kiinduló migráció már a nyolcvanas évek során úgy alakult, hogy az akkori kommunista hatalom egyre kevésbé tudta ellenőrzés alatt tartani. Másrészt a rendelkezésre álló adatok alapján megalapozható a kijelentés, hogy a nyolcvanas években körvonalazódott, kilencvenes évek elején me-redeken csúcsosodó kivándorlási hullám, többnyire spekulatív elmozdulókból állt. A spekulatív elmozdulás ebben a kontextusban nem azt jelenti, hogy az elmozdulók já-varésze egy már létező migrációs hálózatba kapcsolódott be és ismert stratégiákra alapo-zva építette a migráns karrierjét, hanem azt, hogy a nyugat-európai térségen belül folyamatosan kísérletezett státusának legalizálásával, miközben folyamatosan felélte a különböző befogadó országok migrációs politikája által biztosított erőforrásokat.³² A Romániából kiinduló migráció ilyen sajátos jellege folytán okkal feltételezhetjük, hogy a többszázezres elmozdulóban levő tömeg részben olyan személyekből állt, akik számára az elmozdulás fokozottan spekulatív jellegű volt, és ez elvben azt is feltételez-te, hogy a hozzátartozók *megtartották* az elmozdulók romániai státusát (legalább az ál-landó bejegyzett lakhely szintjén), tehát megalapozható az a feltevés, hogy az 1992-es népszámlálás során jelentős számban regisztráltak elmozdulóban levő, huzamosabb ideje külföldön tartózkodó személyeket.

A román kommunista rendszer csak a nyolcvanas évek közepéig tudta effektív módon ellenőrizni a migrációs folyamatokat, illetve egy bizonyos szinten tartani az ir-reguláris kivándorlást, attól kezdődően azonban jelentős mértékben nőtt általában a törvényes kitelepedők száma,³³ és főleg bővültek a kilépés irreguláris formái. E trend jegyében a román kommunista hatalomgyakorlás utolsó évében, 1989-ben Nyugat-Európa országaiban, illetve a tengerentúl összesen 14.864, Magyarországon 17.365 román állampolgár kért menekültstátust,³⁴ Az utóbbiak majdnem 80%-a ille-gálisan lépte át a román–magyar határt (3. ábra).³⁵

1990-től kezdődően a migrációs folyamatok ellenőrzése, regisztrációja szem-pontjából még bonyolultabb kontextus alakult ki. A kommunizmus bukását követően

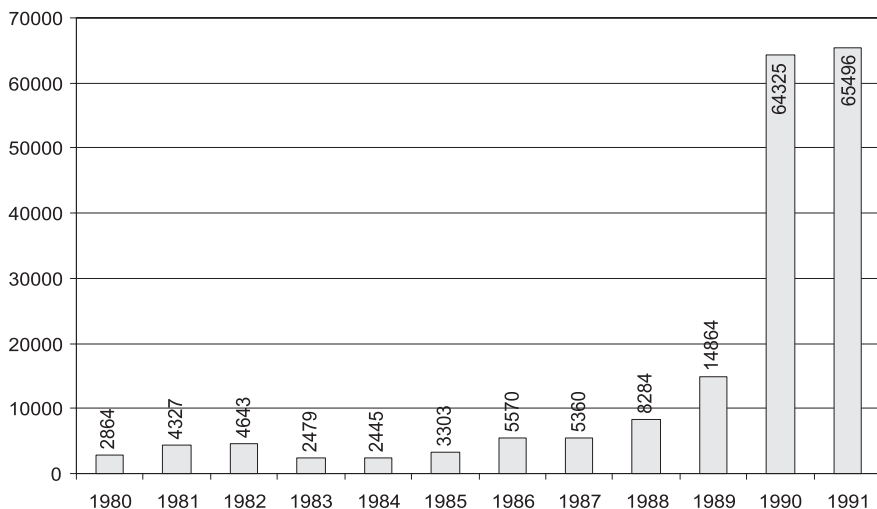
32 Lásd Diminescu i. m.

33 Lásd a 3. táblázatot.

34 Tóth Pál Péter: *Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1944)*. Budapest: Püski, 1997. 47. o.

35 Uo. 49. o.

3. ábra. A nyugat-európai államokba, illetve Ausztráliába, Kanadába és az USA-ba menedékjogot kérő román állampolgárok számának az alakulása 1980–1991 között³⁶



felszámolták azt az útlevél-rendészeti szabályozást, amelynek alapján a román állampolgárok a turistaútlevelet csak a kétévnte engedélyezett külföldi kiutazás idejére kapták kézhez a belügyi szervektől, és 1990-től a román állampolgárok immár személyes úti okmányként használhatták azt. Tehát a kiutazásokat csak kivételes esetben korlátozták, így a külföldi utazásokat (esetleges migrációs szándékokat) csak a különböző beutazási szabályok (főleg vízumkényszer) és tartózkodási szabályok korlátozták.

Valószínű, hogy az 1992-es népszámláláskor jelentős számban regisztráltak huzamosabb ideje külföldön tartózkodó személyeket. Megkíséreljük rekonstruálni, mekkora lehetett az 1980–1991 periódusban az ellenőrizetlen migrációnak betudható népességveszteség. Ebben a periódusban a nyugat-európai országokban, illetve a tengerentúl menedékjogot kérő román állampolgárok száma, az ENSZ Menekültügyi Biztosának a nyilvántartásai szerint, 180 ezer fölött volt (lásd 3. ábra). Magyarországon 1988–1991 között³⁷ 51 682 román állampolgár kért menedékjogot.³⁸ Tehát ebben a periódusban 220–230 ezerre tehetjük azon román állampolgárok számát, akik

36 UNCHR (2001) Asylum Applications in Industrialized Countries 1980–1999. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees – Population Data Unit. Population and Geographical Data Section.

37 Habár már 1988 előtt a román állampolgárok többsége ténylegesen menekültnek számítható, Magyarország akkor még nem írta alá azokat a nemzetközi egyezményeket, amelyek lehetővé tették volna ezt a besorolást.

38 Tóth P. P. i. m. 47. o.

az 1992-es népszámlálást megelőző évtized folyamán menekültként próbálták külföldön valamilyen legális státusra szert tenni.

Ebben a periódusban a romániai vándormozgalmak egyik fő összetevőjét a németek kivándorlása jelentette, és bár ez többnyire legális úton, a román állam által ellenőrzésével történt, ebben az esetben is kimutatható regisztrációs hiányosság. A hivatalos román statisztikák ekkor 123 648 német nemzetiségű kivándorlót regisztráltak, a németországi statisztikák pedig 199 595-öt.³⁹ Ebben az esetben az ellenőrizetlen migrációnak betudható statisztikai regisztrációs veszteség meghaladja a 75 ezer főt.

A nyolcvanas évek második felében fontos vándorlási célországgá vált Magyarország is. A román statisztikák szerint is 1985–1991 között 39 201 román állampolgár telepedett át hivatalosan Magyarországra,⁴⁰ a magyarországi nyilvántartás szerint azonban 79 065-en,⁴¹ tehát a statisztikailag nem regisztrált vándorlási veszteség közel 40 ezer fő (4. táblázat).

Ha csak ezt a két országot nézzük, akkor is az eltérés a román és a két ország bevándorlási statisztikái között 110 ezer fő körülre tehető. Sajnos, az elemzés tovább folytatásához szükséges, a romániai kivándorlás szempontjából fontos egyéb célországok bevándorlási statisztikái nem állnak a rendelkezésünkre. De arról, hogy a Romániában hivatalos regisztráltakon kívül hányan hagyhatták el az országot, pontos képet ezek tudatában sem alkothatnánk, ugyanis a menekültekre, illetve a bevándorlókra vonatkozó statisztikákat nem lehet két teljesen elkülönülő kategóriaként kezelni. Feltételezhető, hogy az általunk elemzett perióduson belül a két kategória között létezett valamelyes átfedés, a menekültek egy része megjelenhetett a bevándorló kategóriában is.

A rendelkezésre álló adatok alapján 300–350 ezerre tehető azok száma, akik az 1981–1991-es periódusban Romániából (feltehetőleg) véglegesen távoztak.⁴² Nem tartjuk túlzottnak, ha az ellenőrizetlen romániai kivándorlás azon kategóriáit, amelyek az összegzésünkbe nem kerültek bele, hozzávetőleg 150 ezer főre becsüljük. Az országnak az 1977–1992 közötti periódusban az ellenőrizetlen és a nem regisztrált migrációnak betudható népességveszteségét hozzávetőleg 450–500 ezer főre tesszük. Ennek az ellenőrizetlen migrációnak betudható veszteség egy része felszínre kerül a népszámláláskor, hisz a statisztikailag előreszámítható népesség és a népszámláláskor regisztrált tényleges népesség közötti eltérést nagyrészt ez magyarázza. Varga

39 Poledna, Rudolf: *Sunt ut sunt. Aut non sunt? Transformări sociale la sașii ardeleni, după 1945*. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2001. 226. o. Megjegyzendő, hogy az 1991–1992-re vonatkozó német statisztikai adatokat a szerző összevontan közli, számításainkban az 1991-es évre a két év összevont adatainak a felét vettük számításba.

40 Lásd a 4. táblázatot.

41 Lásd a 4. táblázatot.

42 Például 1988–89 folyamán Romániából Magyarországra menekültek elsöprő többsége szándék szerint letelepedett vagy továbbment volna, és csak 3%-uk szándékozott, kedvező fordulat esetén, visszatérni Romániába (Csepeli György, Závecz Tibor: Az erdélyi menekültek személyisége. *Regio*, 1991, 4. sz. 91–103. o.)

4. táblázat. A Magyarországra kitelepedő/bevándorló román állampolgárok számának alakulása 1985–2000 között

Év	Magyarországra	
	kitelepedő ⁴⁴	bevándorló ⁴⁵
	román állampolgárok számának alakulása	
1985	762	9 445
1986	1 184	9 445
1987	1 262	10 445
1988	10 529	11 445
1989	11 163	11 445
1990	10 636	25 267
1991	4 427	11 018
1992	4 726	6 587
1993	3 674	5 991
1994	1 779	5 483
1995	2 509	5 685
1996	1 485	4 888
1997	1 244	3 285
1998	1 306	
1999	774	
2000	881	

E. Árpád becslése erre vonatkozóan 376 ezer fő.⁴³ Az általunk kimutatott, ellenőrizetlen migrációnak betudható (valószínű) népességveszteség ennél jóval nagyobb (feltehető) értéke arra enged következtetni, hogy legalább százezerre becsülhető azok száma, akik az 1992-es népszámlálás periódusában, habár bejelentett romániai lakhellyel rendelkeztek, de huzamosabb ideje külföldön tartózkodtak, és ha jogi értelemben nem is, de szociológiailag inkább kivándorlónak minősíthetők, mint az állandó népesség részének. Valószínűsíthető tehát, hogy az 1992-es népszámláláskor a statisztikailag regisztrált népesség kisebb volt a ténylegesen a Romániában tartózkodó népességnél, így a 2002-es népszámlálás fogás alapjait az 1992-es regisztráció ilyen jellegű rendelkezéseiben is kereshetjük, azaz a ténylegesen jelenlevő népesség a népszámlálás pillanatában kisebb volt, mint a statisztikailag regisztrált népesség, és ez a csak statisztikailag jelenlevő népesség éppen elmozdulóban volt, tehát formálisan még regisztrálható, ténylegesen azonban már fogást jelentett.

43 Lásd Varga E. Árpád: A romániai magyar népességcsökkenés okairól. Néhány demográfiai szempont a 2002. évi népszámlálás előzetes közleményének értékeléséhez. *Magyar Kisebbség*, 2002, 4. sz.

44 Az adatok forrása az 1985–1989 közötti periódusra Roth, Andrei: *Naționalism sau democratism*. Editura PRO EUROPA, 1999. 323. o.; az 1990–2000 közötti periódusra INS i. m.

45 KSH: *Demográfiai Évkönyv 1997*. Magyarország (Hungary) 1997. Budapest: KSH; KSH: *Demográfiai Évkönyv 1998*. Magyarország (Hungary), 1998. Budapest: KSH.

Látható, hogy a román hatóságok már a nyolcvanas évek közepétől nehézségekbe ütköztek a nemzetközi népmozgalmi folyamatok regisztrációját illetően. A regisztráció később még esetlegesebbé vált. Ugyanakkor a befogadó országok statisztikái sem egyértelműen mérvadóak. Az elmozduló népesség egy részére egyfajta permanens, de váltakozó célok fele irányuló migráció jellemző. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi évtizedben különböző célországok váltakozó vonzerőt jelentettek a román állampolgárok részére. Egyes országok vonzereje jelentős volt a kilencvenes évek elején és csökkent az évtized folyamán,⁴⁶ mások esetében, éppen fordítva történt,⁴⁷ megint mások szívóhatása jelenleg körvonalazódik.⁴⁸ Ilyen körülmények között nehéz megbecsülni, hogy mekkora népesség vesz részt ebben a dinamikusan alakuló cirkuláris migrációs folyamatban.

Romániából az utóbbi évtizedben kiinduló nemzetközi vándormozgalom nagyságrendjét, sajátos jellegét és helyét Európában beszédesen világítja meg az a tény, hogy a kilencvenes évek Európát érintő menekült hullámának kibocsátó országai között Románia (a volt Jugoszlávia utódállamait egybevéve) a második helyet foglalta el. Az elmúlt évtizedben több mint 400 000 román állampolgár által aláírt kérvényt regisztráltak Európa különböző országaiban.⁴⁹

Annak ellenére, hogy idővel csökkent azoknak a száma, akik ezt a legalizációs stratégiát alkalmazták, a népesség számának alakulása szempontjából mégis meghatározó a folyamat. Ugyanis annak ellenére, hogy a két népszámlálás között eltelt periódusban regisztrált több, mint 300 000 kérvény nem jelenti azt, hogy ennyi román állampolgár próbálkozott volna menekültként legalizálni a státusát valamelyik nyugati-európai államban,⁵⁰ mindenképpen minimum kétszázezren vannak azok, akik ezt a stratégiát választották annak eléréséhez, hogy adott befogadó országban valamilyen jogi státust szerezzenek. Több mint valószínű, hogy ez az elmozduló népesség, amely zömmel 1990–1993 között (nem tudni pontosan milyen sikerrel) próbálkozott ezzel a stratégiával, meghatározó volt az utóbbi évtized migrációs folyamatainak az alakulásában⁵¹ mind a különböző migrációs stratégiák kialakítását, mind a népmozgást fenntartó, strukturáló és (bizonyos mértékben) gerjesztő hálózatok körvonalazását illetően (4. ábra).

Egyértelmű, hogy az elmozdulásban levő népességtömeg, azon túl, hogy hivatalosan nem regisztrált, a jelenlegi adatfelvételi és nyilvántartási rendszerek logikája szerint nehezen is regisztrálható. Elsősorban azért, mert megváltozott a migrációnak mint egyéni vagy családos stratégiának a mibenléte. Ha a népességmozgalmi adatok,

46 Ilyen például Németország.

47 1990–1997 között az olaszországi román állampolgárságú rezidens állomány 7 844 regisztrált személyről 38 138-ra gyarapodott (lásd <http://www.lunaria.org/immiforum/eng/mat/top20com.htm>).

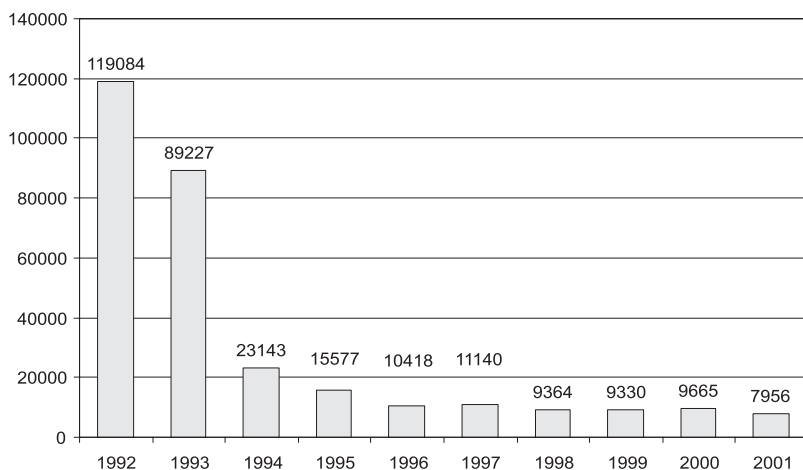
48 Amíg 1996-ban csak 168, 1999-ben 2 226 román állampolgár kért menedékjogot Írországbán. (UNCHR, 2001).

49 Lásd a 8. táblázatot.

50 Egy személy többszörös regisztrációja (más és más országokban, vagy ugyanabban az országban, de más évben) egyáltalán nem kizárt.

51 Az európai térségben nem létezett előzetes migrációs folyamatok eredményeképpen kialakult számottevő román diaszpóra (lásd. Rey, V., Groza, O., Muntele I. i. m. 82. o.).

4. ábra. A menedékjogot kérő román állampolgárok számának az alakulása 1992–2001 között⁵²



a halál és születés regisztrációja nem feltételez spekulációkat annak kapcsán, hogy milyen operacionális ismérvekkel lehet pontosan egyenmű adatként megragadni és regisztrálni a történéseket, azok a népmozgalmi folyamatok, amelyeknek néhány általános vonatkozását fentebb körvonalaztuk, nem írhatóak le ilyen egyértelműen. A migrációs szaldó, a ki- és a bevándorlás különbözete csak akkor megfelelő mutatója a vándormozgalmaknak, illetve azoknak egy adott népesség nagyságára és összetételére gyakorolt hatásának, ha az egyének elmozdulásukat és ezzel kialakult új állapotaikat jogilag és adminisztratív módon egyértelműen rendezik. A kép akkor a legtisztább, ha a kilépés és a másik társadalomba való belépés jogi szentesítése az állampolgárságok dichotomikusnak tekintett viszonyának a jegyében zajlik, vagyis az egyik megszerzése csak a másik rovására történhet és történik. Ám az általunk körvonalazott helyzetben nemhogy az adminisztratív jogi besorolhatóság, hanem a migrációval együtt járó térbeli elmozdulások rendszere annál jóval komplexebb, mint-hogy a migrációs szaldó modelljében egyértelműen leírható volna.

Néhány szó a romániai magyarság demográfiai helyzetének alakulásáról

A romániai magyarság sajátos helyet foglal el a romániai demográfiai folyamatokon belül. Egyrészt feltehetőleg korábban kezdődött el és meredekebb csökkenés jellemezte a természetes szaporulatot. Ugyanakkor a migráció (legalábbis a nyolcvanas

52 UNCHR 2001, UNCHR: *UNCHR Statistical Yearbook 2001*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2002.

évek végétől a kilencvenes közepéig) arányaiban a román népességénél nagyobb mértékű veszteséget okozott, a vándormozgalmi folyamatoknak a természetes népmozgalmi folyamatokra gyakorolt hatásai egyre nyilvánvalóbbak.

A romániai magyarság 2002-ben az 1992-es népszámláláshoz viszonyított lélekszámvesztése az előzetes adatok szerint 190,6 ezer fő. Varga E. Árpád szerint már az 1966–1985 közötti adatok alapján is valószínűsíthető, hogy az erdélyi magyarság születési arányszámai valamivel az országos átlag alatt voltak, és nem zárható ki, hogy a halálozási arányszámok pedig valamivel az országos átlag fölött lehettek.⁵³ Veres Valér azt feltételezi, hogy az 1977–1992-es periódusban a magyar népességen belül a termékeny női korosztályok aránya hozzávetőleg 5%-al kisebb, mint az össznépesség hasonló korosztályainak az aránya.⁵⁴ Ezt a trendet tükrözi az 1992-es népszámlálás során a magyar nemzetiségnek az össznépességtől eltérő korszerkezete is, a fiatalabb korosztályoknak kisebb, és az idősebb korosztályoknak az átlagos százalékarányokhoz viszonyított nagyobb aránya.⁵⁵ Mindezt figyelembe véve a magyarok számának és arányának a jelentős csökkenését nagyrészt természetes népmozgalmi folyamatokkal magyarázzák a szerzők. Így Varga 80 ezer főre,⁵⁶ Veres 57 ezer fő körülire⁵⁷ taksálja a magyarság körében az utóbbi évtizedben bekövetkezett természetes fogyást. A becsült adatok közötti jelentős eltérés annak tudható be, hogy nincs olyan hozzáférhető statisztika, amely a népmozgalmi adatokat évi és nemzetiségi bontásban adná meg.

A romániai magyarság száma és korszerkezete nem csak a természetes népmozgalmi folyamatok okán, hanem jelentős mértékben a vándormozgalmi folyamatoknak betudhatóan is változik. A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején a romániai magyarság köréből kiinduló, Magyarországra irányuló kivándorlási és menekülthullám⁵⁸ hangsúlyozottan korspecifikus jellegű volt. Ez azt jelenti, hogy az elmozduló népességen belül a fiatalok aránya magasabb volt az idősebb korosztályokénál. Ha 1988–1994 között a Magyarországra bevándoroltakat a származási ország szerint tekintjük, akkor egyértelműen megállapítható, hogy a Romániából érkezett bevándorlók átlagéletkora volt a legalacsonyabb,⁵⁹ az összes romániai bevándorló 70,9%-át a 0–34 éves korcsoportokba tartozó személyek tették ki.⁶⁰ Ugyanígy 1999-ben a Magyarországon bevándorlási engedéllyel rendelkező népesség körében

53 Varga E. Á 1998: 176.

54 Veres Valér: A romániai magyarság... 9. o.

55 Szintetikus mutatóban: az országos átlagéletkor 34,6 év, a magyar népesség átlagéletkora pedig 37 év volt (Varga E. Á. 1998: 266).

56 Lásd Varga E. Árpád: A romániai magyarság...

57 Veres Valér: A romániai magyarok demográfiai viszonyai a 2002. évi népszámlálás előzetes adatai tükrében. *Demográfia*, 2002, 2–3. sz. 319–337., 325. o.

58 Lásd erről Horváth István: A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása. *Korunk*, 2002, 2. sz. 31–47. o.

59 Tóth Pál Péter: *Haza csak egy van...* 80. o.

60 Uo. 82. o.

a 0–34 éves korcsoportok e réteg 60,67%-át tették ki, ez az arány a román állampolgársággal rendelkezők alcsoportján belül 68,45% volt.⁶¹

Az, hogy a romániai magyarság fogyására, illetve annak okaira vonatkozó számítások csak az 1992-es adatokra alapozott becslések, és hogy a kivándorlás hangsúlyozottan korspecifikus, ún. strukturális csökkenést is eredményezett. Ez pontosan azt jelenti, hogy a kivándorolók főleg a be nem fejezett termékenységű korosztályokból kerültek ki, a migráció hatása aggregálódik a természetes népmozgalmi folyamatokban. Egyszerűbben fogalmazva inkább azok mentek el, akik szülhettek volna, tehát eleve kevesebben maradtak, akik ténylegesen szültek. Az 1992-ben külföldön tartózkodó román rezidensállományon belül a magyar nemzetiségűek aránya is jóval nagyobb lehetett az össznépességen belüli 7-8%-os arányuknál.

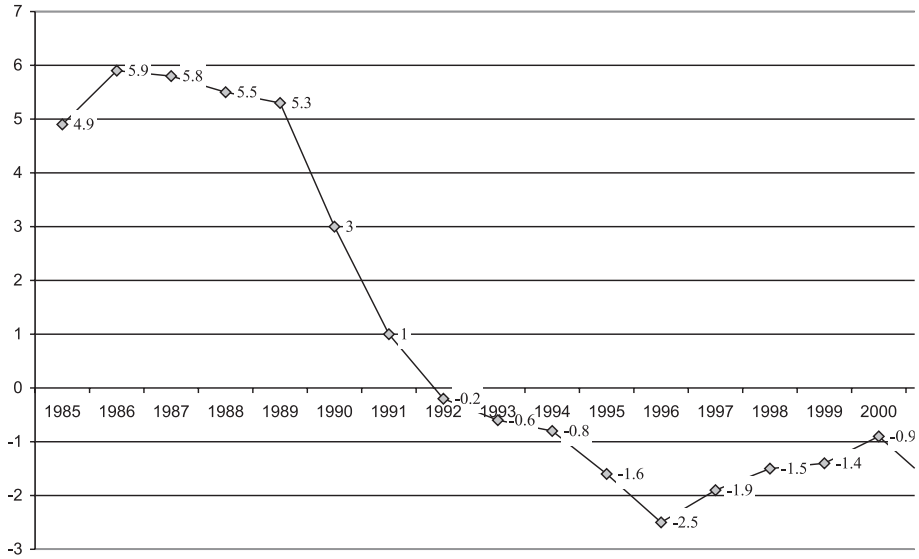
A romániai magyarság körében felmerült a gyanú, hogy a népszámlálás mögött valamiféle nagymértékű statisztikai mezbe öltöztetett csalás folyik, aminek során a románok kisebbnek akarják feltüntetni a magyar kisebbség valós számát.⁶² Ebben a közhangulatban a huzamosabban külföldön tartózkodó családtagoknak a népszámlálási regisztrálása egyfajta kisebbségi szolidaritási és ellenállási gyakorlatként jelent meg, azaz a romániai magyarok motiváltak voltak külföldön tartózkodó hozzátartozói regisztrálásában.

61 Az adatokat, amelyek alapján az arányokat kiszámítottuk lásd Illés Sándor: Külföldiek Magyarországon az Európai Unióból. In: Illés Sándor és Lukács Éva (szerk.): *Migráció és statisztika*. Budapest: KSH Népeségstudományi Kutató Intézet, 2002. 69–96., 89–90. o.

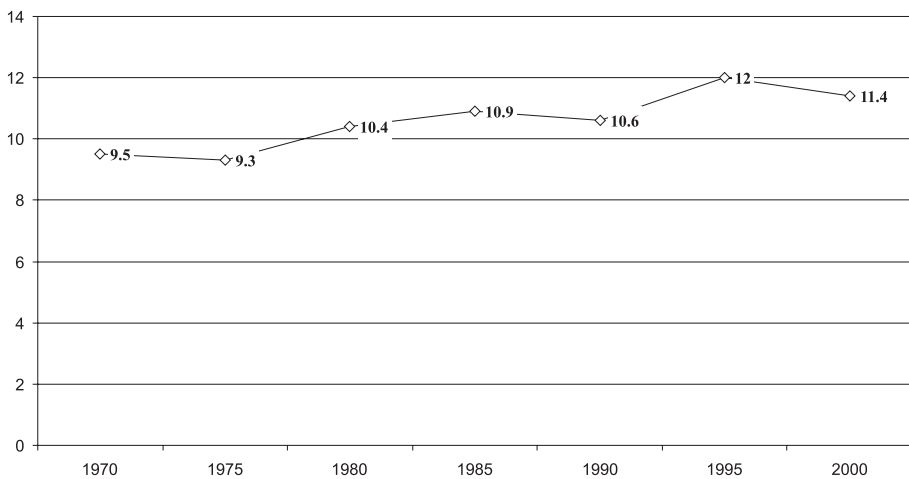
62 Erről lásd Varga E. Árpád: Hiteles...

Melléklet

Az 1000 személyre számított természetes szaporulat arányszámainak alakulása
Romániában 1985–2000 között



Elhalálozások 1000 lakosra 1970–2000 között (5 éves bontásban)



A romániai magyarság a 1992-es és 2002-es népszámlálások tükrében

Tanulmányomban a romániai népszámlálás 2002. júliusában nyilvánosságra hozott előzetes adatait¹ mutatom be, összevetve az 1992-es adatokkal. Elsőként a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó adatokat fogom tárgyalni, majd rövid kitérőt teszek az anyanyelvi és felekezeti viszonyok felé. Végül vázolom azon hipotézisek némelyikét, amelyek az erdélyi magyarságot érintő demográfiai folyamatokkal foglalkoznak.

Előzetes adatok

Jól ismert adat, hogy a 2002-es népszámlálás alkalmával Romániában 1 434 377 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Ezek 98,8 százaléka a tágan értelmezett Erdély (Erdély, Bánság, Partium) területén rendelkezett állandó lakhellyel.² A szám mintegy 190 000-rel kevesebb, mint 1992-ben volt. A fogyás jócskán meghaladja az országos szinten is kimutatható csökkenést. Az előzetes adatok közzétételét a közélet és a politikum fokozott érdeklődése kísérte, egyvalami azonban 1992-höz képest gyökeresen megváltozott: az erdélyi magyar értelmiség és vezetőréteg meghatározó része ezúttal hitelesnek fogadta el a népszámlálás eredményeit.³ Az előzetes közlemény kapcsán talán a nemzetiség szerinti megoszlás kapta a legnagyobb publicitást. Emellett a dezurbanizációs tendenciák,⁴ valamint az általános népességszökkenés tematizálódott a román sajtóban.⁵

Tanulmányunk a magyar népesség fogyásának néhány aspektusát tárgyalja.

Az előzetes közlemény alapján módunk nyílik arra, hogy a 11,7%-os fogyást regionális szinten (megye szerinti) és településtípus (város–község) szerint árnyaljuk (1. ábra).

1 Institutul Național de Statistică: *Recensământul populației și al locuințelor 2002 – Tabele, date preliminare*. București, 2002.

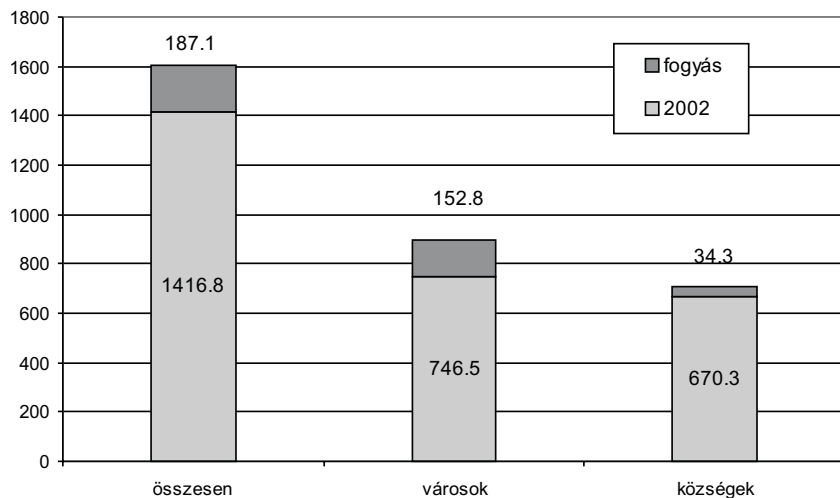
2 Ezentúl Erdélyről beszélek, ami alatt e tágabb régiót értem.

3 „Annak ellenére, hogy a magyarok száma majdhogynem 200 000-rel csökkent 1992-höz képest az RMDSZ egyelőre nem kifogásolja a népszámlálási eredményeket. További adatokra várnak”, miközben más kisebbségek szervezetei vitatják az eredményeket, írja egy bukaresti lap. Vö.: Minoritățile se îndoiesc de corectitudinea recensământului [A kisebbségek kételkednek a népszámlálás tisztaságában] *Adevărul*, 2002. július 9.

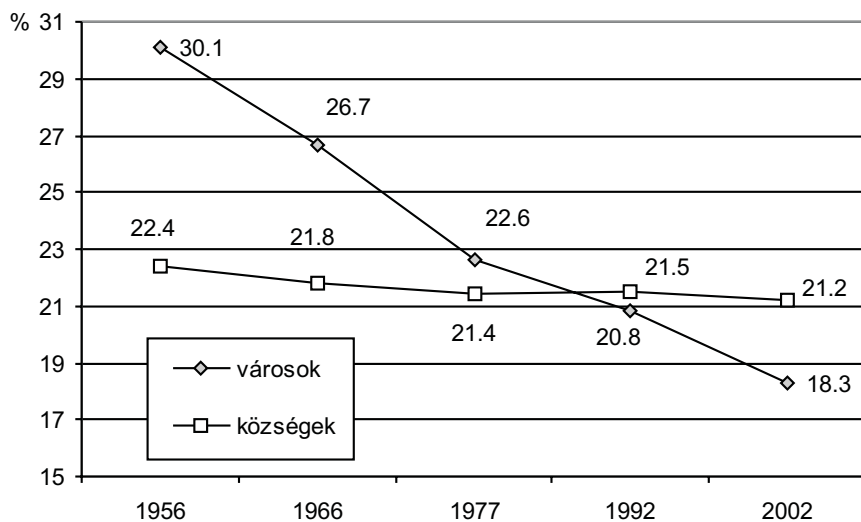
4 A modernkori román történelemben először csökkent a városi lakosság számaránya.

5 Forrás: Ministerul Informațiilor Publice: „*Dosar de Presă – 5 iulie 2002*” (A román parlament tagjai számára készített sajtókiadvány.)

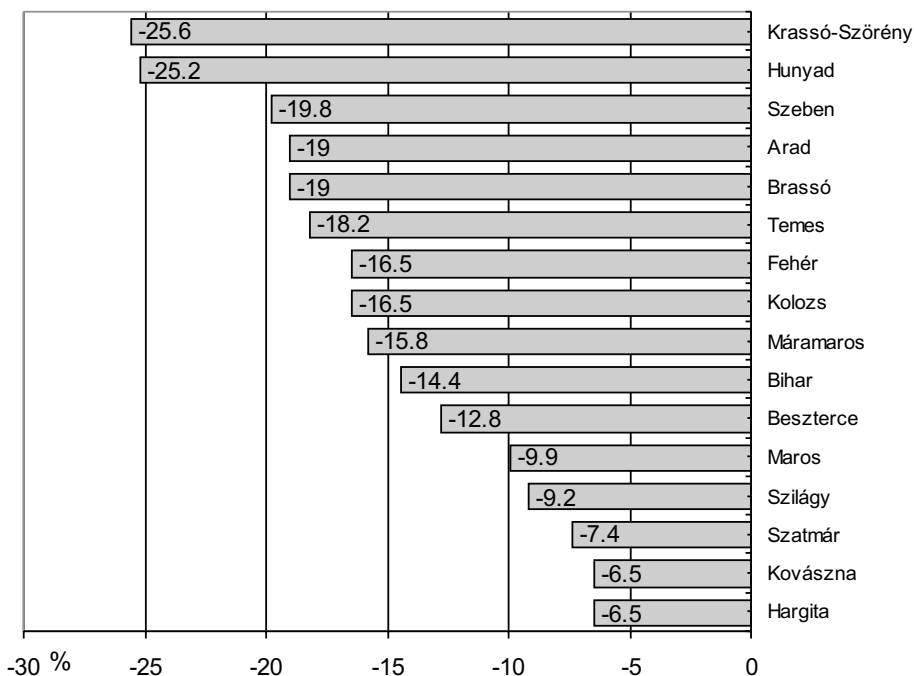
1. ábra. Az erdélyi magyarok száma és fogyása településtípusonként (1992-höz képest)



2. ábra. A magyarok aránya Erdélyben 1956–2002 között településtípusonként



3. ábra. A magyar nemzetiségűek számának alakulása megyénként
1992–2002 között



2002-ben a magyarok 55 százaléka urbánus (municípium, város), 45 százaléka pedig rurális (község) környezetben élt.⁶ A legutóbbi népszámláláshoz viszonyítva az urbánus környezetben élők fogyása tűnik drasztikusnak. Az adatok 17 százalékos csökkenést mutatnak. Ez idő alatt a rurális környezetben élők száma 4,9 százalékkal csökkent. Bár a városon lakók aránya országosan is esett, az arányokban nem tapasztalható ilyen mértékű különbség.

Hosszabb távra kivetítve látható, hogy a fenti adatok egy hosszabb távú trendvonalba illeszkednek. Az alábbi ábra a magyar nemzetiségűek fokozatos városi térvesztése mellett a falvak etnikai térszerkezetének viszonylagos stabilitását mutatja. Ennek következtében a magyarok relatív magas urbanizáltsági foka valamikor 1977 és 1992 között kiegyenlítődött. Az utóbbi tíz év demográfiai folyamatai pedig oda vezettek, hogy az arány a visszájára fordult (2. ábra).

Ezzel kapcsolatban két megjegyzés kínálkozik:

6 A román közigazgatás alapegységei három kategóriába sorolhatók. Vannak municípiumok (municipii), városok (orașe) és községek (comune). Mindhárom közigazgatási típusba elvileg, de nem kötelezően több település tartozhat. A község egy vagy több falut foglal magába, amelyek közül a névadó települése a községközpont. A municípiumhoz vagy a városhoz is tartozhatnak falvak. A továbbiakban a municípiumi és városi rangú egységeket urbánus, a községeket rurális jellegű településként emlegetem.

1. Az relatív urbanizáltsági szint változása a magyar népesség társadalomszerkezetben elfoglalt helyének a változására utal. A változás nyomán a magyar népesség egyre inkább a „perifériákon” koncentrálódik.

2. A magyarság térvesztése Erdély városaiban egyenes trendvonalat követ, amelyet az 1989-es fordulat a várározásokkal ellentétben nem tört meg. Térvesztés mögött azonban a decemberi események által határolt két periódusban teljesen más társadalmi és demográfiai folyamatok húzódnak meg. 1990 előtt egy a szocialista tömbön belül is kiemelkedően gyors urbanizációs folyamatnak lehettünk tanúi. A városokra való beáramlás minden etnikum esetén magas volt. Ami a magyarok városokon belüli arányának csökkenését eredményezte, az a román lakosság urbanizációjának nagyobb üteme, valamint a községeken belüli magasabb aránya. 1990 után a városi összlakossága is csökken. A társadalmi és demográfiai okokat illetően egyelőre a találgatások szintjén mozgunk (3. ábra).

Látható, hogy a fogyás mértéke megyénként nagyon különböző. Átlag alatti értéket kapunk Hargita, Kovászna, Szatmár, Szilágy és Maros, átlag fölöttit Beszterce, Bihar, Máramaros, Kolozs, Fehér, Temes, Brassó, Arad, Szeben, Hunyad és Kraszó-Szörény megyékben.

Kontextuális elemzés

A továbbiakban az előzetes közleményekre hagyatkozva elemzem a fogyás okait, különbséget téve *kontextuális* és *demográfiai* okai között. Első szinten a kontextuális okokra koncentrálok.

1. táblázat. A népességsökkenés okai

Kontextuális okok	Demográfiai okok
– a magyarok urbanizáltsága	– vándorlás (emigráció és belső vándorlás)
– a magyarok aránya a megyében	– természetes népmozgás
– a nem magyar népesség mozgása	– asszimiláció

Az előzetes adatok szerkezetéből következően elemzési egységként a megyét használok. Egy adatbázisba szerkesztve a magyar népesség urbanizáltságára és az etnikai arányokra vonatkozó 1992-es, valamint a különböző nemzetiségűek két népszámlálás közötti fogyását regresszió-analízis segítségével tesztelem a következő hipotéziseket:

1. Az előzőekben már láttuk, hogy a városi és községi magyarok fogyatkozása eltérő ütemű. Ezt érdemes megyénkénti bontás ellenőrizni. Logikusnak tűnik az a feltevés is, hogy azokban a megyékben magasabb a magyarok fogyása, ahol nagyobb mértékben város lakó népességről van szó.

2. A megyesoros adatokból kiolvasható, hogy a fogyás nem független a magyarok szűkebb régió belüli arányától. Hipotézisünk szerint azokban a megyékben fogynak jobban a magyarok, ahol arányuk 1992-ben is alacsonyabb volt.

3. Az is logikus felvetésnek tűnik, hogy van kapcsolat a megye magyarsága és a más nemzetiségűek népmozgalma között. Ha egy megyén belül a nem magyarok nagyobb arányban fogynak a magyarok esetén is hasonló tendenciára számíthatunk.

A regressziós modell előnye, hogy különböző vizsgált okok közötti összefüggéssel (interferenciával) is számol, így végső modellünkbe „tisztá hatások” kerülnek. A továbbiakban nem pusztán a regressziós modellt mutatom be, hanem mögötte megbújó összefüggés-együttest is.

Etnikai arányok és településtípus

A magyarok fogyása városon magasabb, mint a községekben: az összefüggés minden megyére igaz, függetlenül egyéb jellemzőktől (4. ábra).

Ugyanakkor a magyarok megyén belüli aránya befolyásolja a fogyás mértékét. Ezt az urbánus és a rurális népességre külön-külön futtatott egyváltozós regresszió segítségével mutatom be (5–6. ábrák).

A két regressziós egyenes meredekségét összehasonlítva kiderül, hogy a megyén belüli etnikai arányok az urbánus népesség fogyását határozzák meg fokozott mértékben, de a községekben élő magyarok fogyása sem független tőle. Míg a városiak esetében csupán a Székelyföldön találunk átlagon aluli értéket, a községekben ehhez hozzájön Szatmár, Maros, Szilágy, Máramaros, Bihar, Szeben, Kolozs és Brassó megye. Nyilvánvaló, hogy a magyarok megyén belüli viszonylag alacsony aránya a községekben nem jelent automatikusan lokális kisebbségi helyzetet. A partiumi területek (Szatmár, Szilágy, Bihar) jó része a nem városokban élők számára valójában etnikai tömb. Bihar megyét érdemes külön kiemelni, itt ugyanis a községekben élő magyarok viszonylag kismértékű fogyása mellett a városok (elsősorban Nagyvárad) magyarsága 20 százalékkal csökkent.

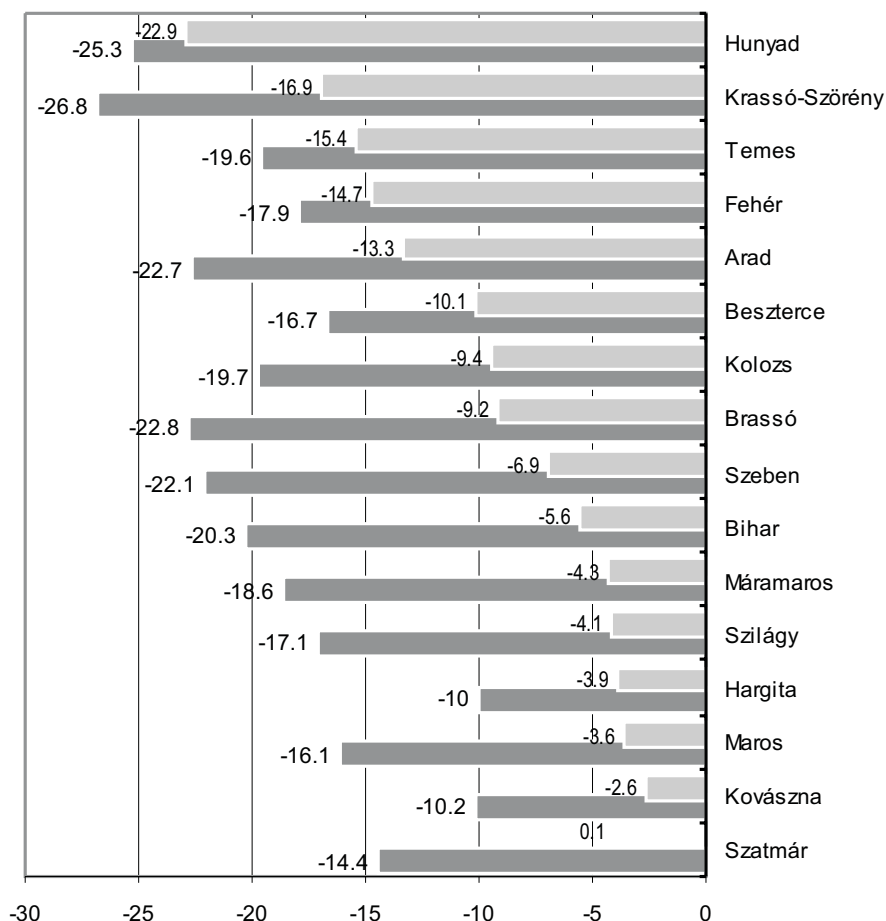
A magyarok urbanizáltsága és megyén belüli aránya statisztikai értelemben nem független egymástól (3. táblázat).

A szórványterületeken élő magyarok urbanizáltsági foka jóval meghaladja a tömbterületekét. Átlag alatti arányban városlakók Hargita, Kovászna, Maros, Szatmár és Szilágy magyarjai. A 20 százalék fölötti arányban magyar megyék közül egyedül Bihar volt 1992-ben relatíve urbanizált, de 2002-re a városi magyarok fogyása miatt a Bihar megyei magyarok urbanizáltsági foka visszaesett.

A nem magyar népesség alakulása

Mint ismeretes, Erdély lakossága 6,4%-kal lett kevesebb. A nem magyarok, Szatmár megyét leszámítva, mindenhol kisebb arányban fogytak, mint a magyarok. A nem magyar népesség száma Krassó-Szörény, Hunyad és Brassó megyékben apadt leginkább, legkevésbé pedig Kovászna, Maros, Kolozs, Temes és Arad megyékben. A népességfogyás a dél-erdélyi nehézipari körzetben (Zsil völgy, Brassó, Resicabánya) volt a leglátványosabb, vélhetően a belső migrációnak köszönhetően.

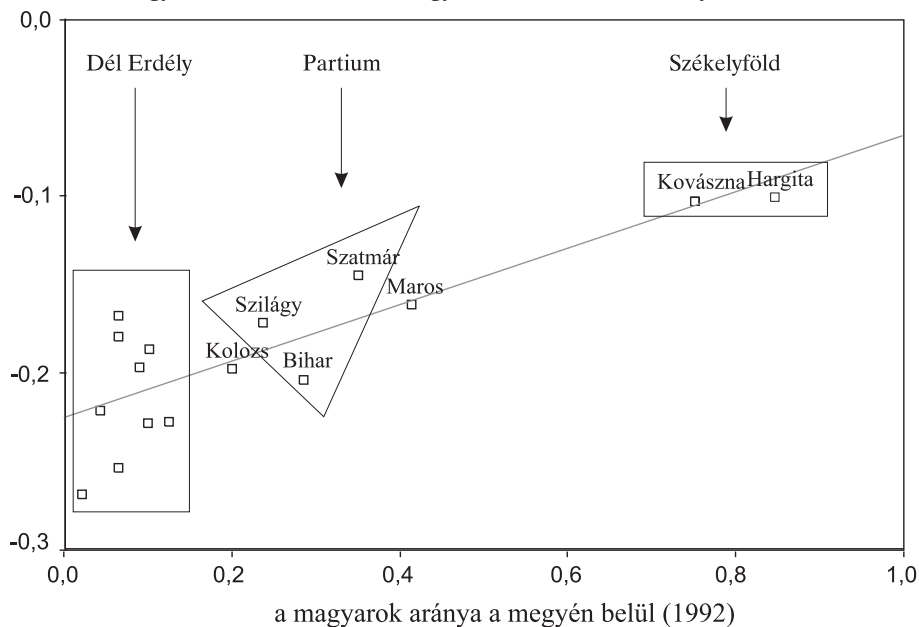
4. ábra. A magyarok számának alakulása megyénként, településtípus szerint (1992–2002)



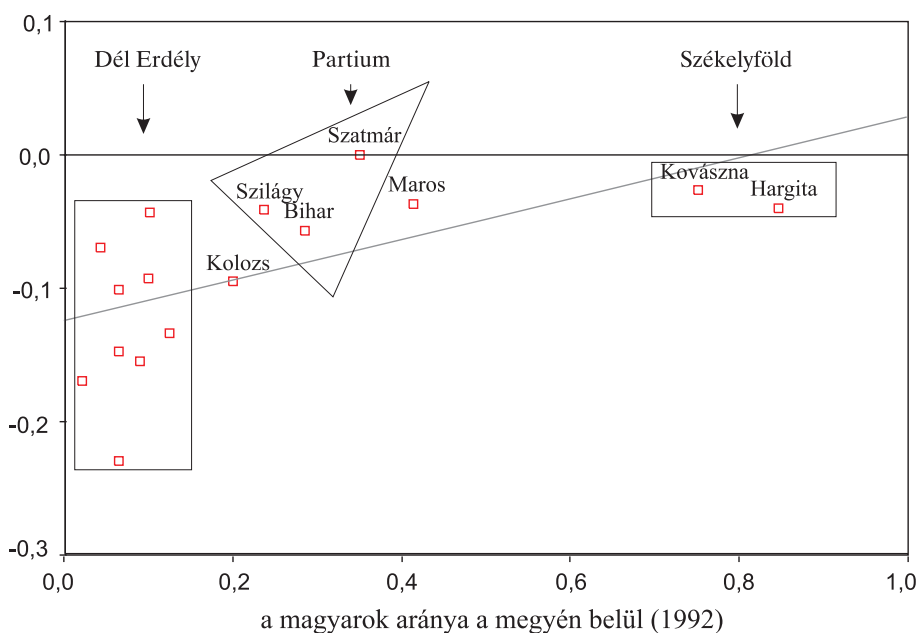
A magyarok részvétele az „összfogyatkozásban” egyes megyékben kritikus méreteket ölt: Maros, Kolozs és Bihar megyékben a „hiány” több mint 2/3-a, Temes és Arad megyékben pedig fele esik a magyarokra. Kovásznában ez az arány 104%, vagyis míg a magyarok száma csökkent, a többi nemzetiségé nőtt.

A következő regressziós ábra rámutat, hogy a magyarok és nem magyarok népességmozgalma, az előzetes adatok alapján, statisztikailag független egymástól. Nincs a népmozgás megyénkénti értékei között szignifikáns összefüggés. Ha a megye népességmozgalmát nézzük, akkor természetesen más a helyzet. Ezt azonban főleg egy regressziós modellbe foglalni, mivel abban *per definitio* a magyarok is benne foglaltatnak.

5. ábra. A városon élő magyarok számának alakulása 1992–2002 között megyénkénti bontásban a magyarok 1992-es számaránya szerint



6. ábra. A községi magyarok számának alakulása 1992–2002 között megyénkénti bontásban a magyarok 1992-es számaránya szerint



3. táblázat. A magyarok urbanizáltsága és megyén belüli aránya

Megye	A magyarok urbanizáltsági foka		A magyarok aránya	
	1992	2002	1992	2002
Hunyad	95,6%	95,5%	6,2%	5,2%
Krassó-Sz.	88,2%	86,8%	2,1%	1,8%
Szeben	84,9%	82,5%	4,3%	3,7%
Máramaros	80,0%	77,3%	10,2%	9,1%
Brassó	72,3%	69,0%	9,9%	8,7%
Kolozs	68,4%	65,8%	19,9%	17,4%
Temes	67,4%	66,3%	9,0%	7,6%
Arad	61,1%	58,3%	12,5%	10,7%
Bihar	59,8%	55,7%	28,4%	25,9%
spalphaFehér	54,6%	53,6%	6,0%	5,4%
Szatmár	51,8%	47,9%	35,0%	35,2%
Kovászna	51,7%	49,7%	75,2%	73,8%
Maros	50,5%	47,0%	41,4%	39,3%
Hargita	42,8%	41,3%	84,7%	84,6%
Beszterce	41,0%	39,2%	6,5%	5,9%
Szilágy	39,3%	35,9%	23,7%	23,1%
Erdély	56,0%	55,0%	20,8%	19,6%

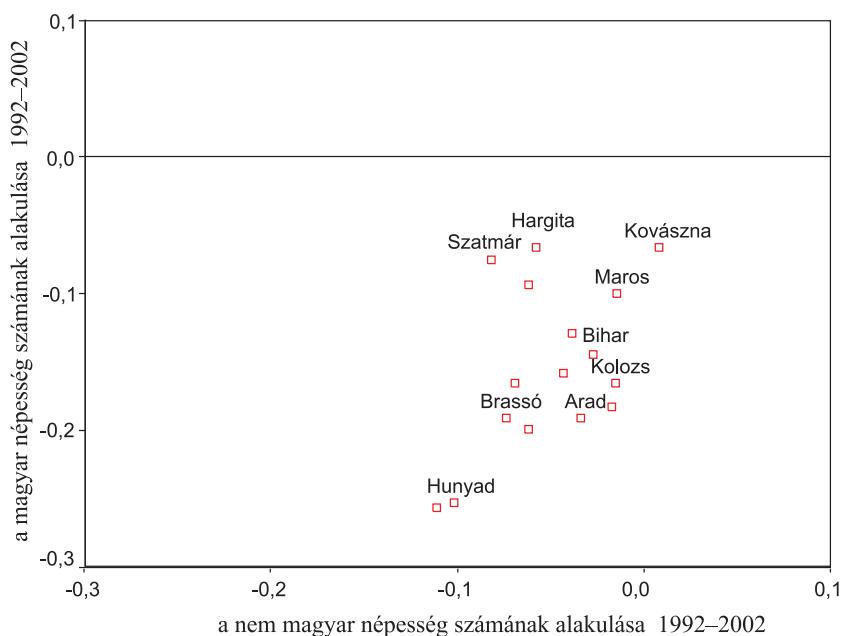
4. táblázat. A magyar és nem magyar népesség számának alakulása

Megye	A népességszám alakulása a megyében	A magyarok számának alakulása	A nem magyarok számának alakulása
Temes	-3,2%	-18,2%	-1,7%
Beszterce	-4,4%	-12,8%	-3,9%
Kolozs	-4,5%	-16,5%	-1,5%
Kovászna	-4,7%	-6,5%	0,8%
Maros	-4,9%	-9,9%	-1,5%
Arad	-5,3%	-19,0%	-3,3%
Máramaros	-5,4%	-15,8%	-4,3%
Bihar	-6,0%	-14,4%	-2,7%
Hargita	-6,4%	-6,5%	-5,7%
Szeben	-6,8%	-19,8%	-6,2%
Szilágy	-6,9%	-9,2%	-6,2%
Fehér	-7,5%	-16,5%	-6,9%
Szatmár	-7,9%	-7,4%	-8,2%
Brassó	-8,5%	-19,0%	-7,4%
Hunyad	-11,1%	-25,2%	-10,2%
Krassó-Sz.	-11,4%	-25,6%	-11,1%

5. táblázat. A magyarok aránya a népességfogyásban

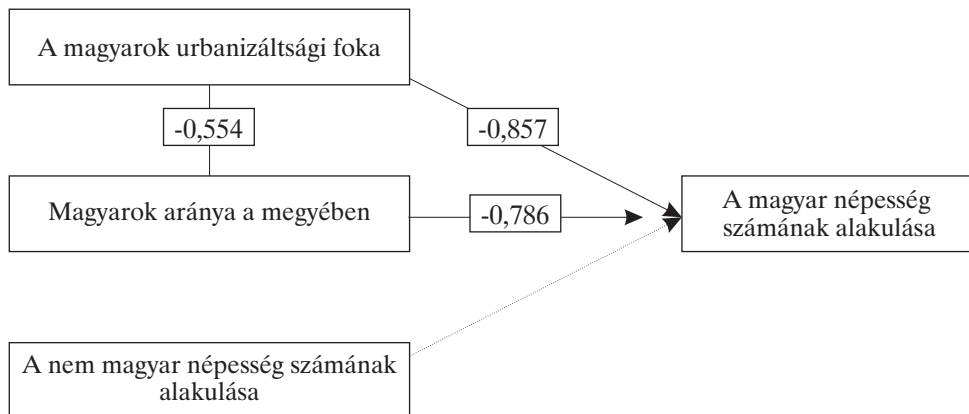
Megye	A magyarok aránya a népességfogyásban	A magyarok aránya a megyében (1992)
Kovácszna	104,0%	75,2%
Hargita	86,0%	84,7%
Maros	83,0%	41,4%
Kolozs	73,0%	19,9%
Bihar	68,0%	28,4%
Temes	51,0%	9,0%
Arad	45,0%	12,5%
Szatmár	33,0%	35,0%
Szilágy	32,0%	23,7%
Máramaros	29,0%	10,2%
Brassó	22,0%	9,9%
Beszterce	19,0%	6,5%
Hunyad	14,0%	6,2%
Fehér	13,0%	6,0%
Szeben	12,0%	4,3%
Krassó-Sz.	5,0%	2,1%

7. ábra. A magyar és nem magyar népesség alakulása

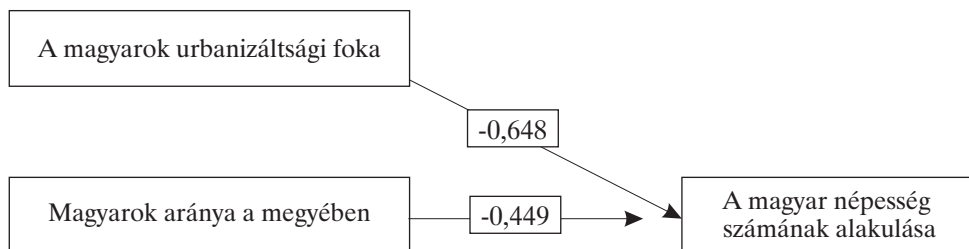


A regressziós modell

1. lépés: Páronkénti korrelációk



2. lépés: A „tiszta hatás”

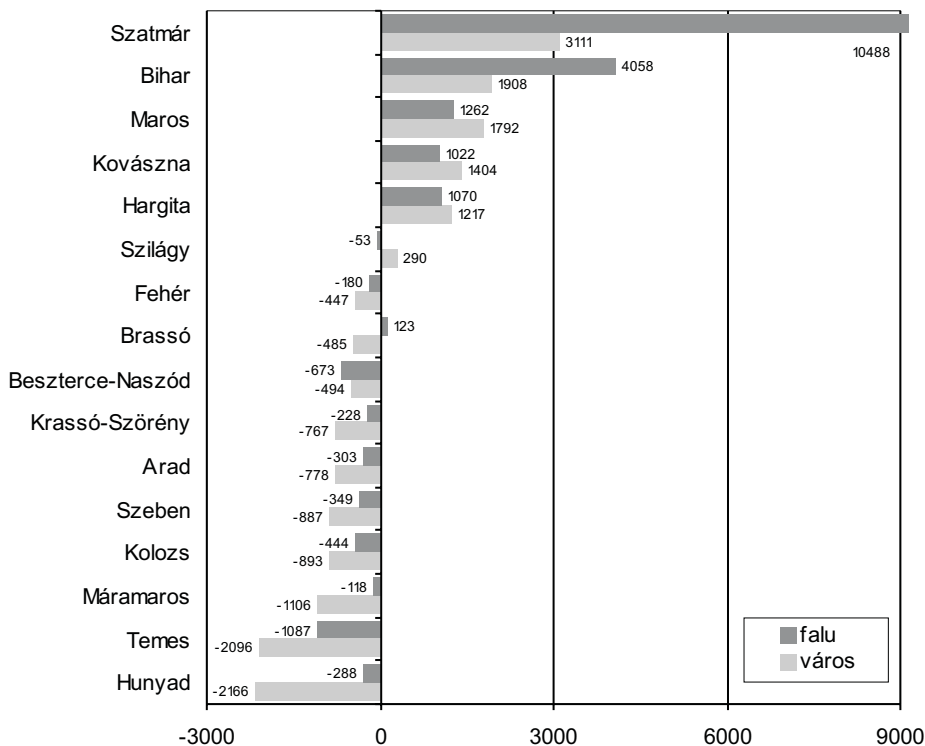


A fenti modell összefoglalja az eddig mondottakat. Az erdélyi magyarság fogyására vonatkozó kijelentést érdemes árnyalni. Erdély egyes magyar közösségei esetében (Székelyföld, a Partium egyes részei) a népességfogyás nem haladja meg túl nagy mértékben a regionális átlagot. Máshol (az erdélyi nagyvárosokban, Dél-Erdélyben) viszont olyan mértékű csökkenéssel állunk szemben, aminek ilyen ütemű folytatódása egyfajta végkifejlet irányába mutat. Ugyanakkor megváltozik a magyarság Erdély társadalomszerkezetében elfoglalt helye. A nagyvárosi lakosság drasztikus fogyása nyomán a magyar populáció ma már inkább a perifériális jellegű településeken koncentrálódik.

Nemzetiség és anyanyelv

Az előzetes közleményből kiderül, hogy a 2002-es népszámlálás során 13 905 személlyel többen vallották magukat magyar anyanyelvűnek, mint magyar nemzetiségűnek. Ha a kérdést megye és településtípus szerinti bontásban vizsgáljuk, kiderül,

8. ábra. A magyar nyelvűek és nemzetiségűek különbsége településtípus szerint, megyénkénti bontásban



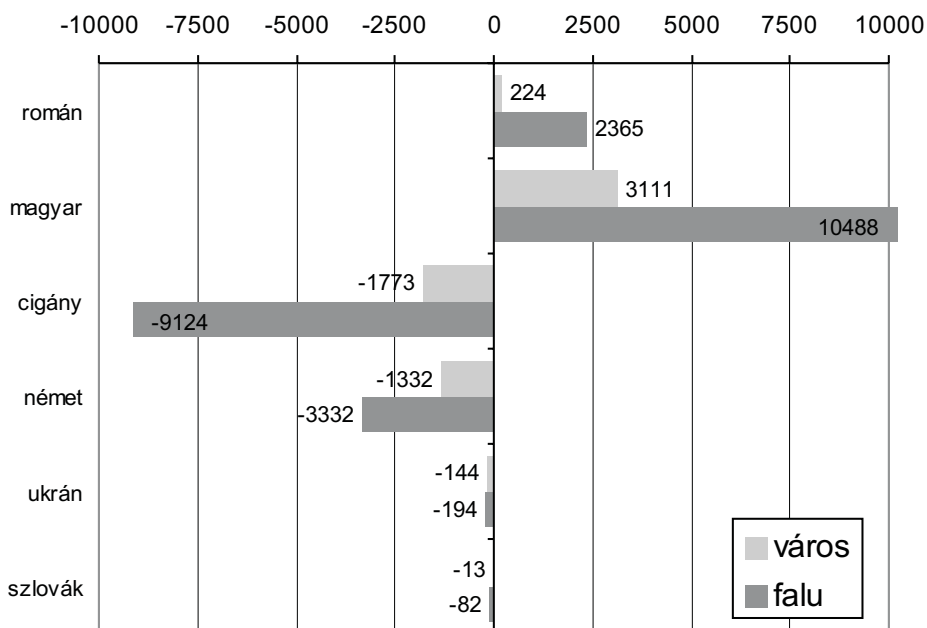
hogy magyar vonatkozásban azok *minimális száma*,⁷ akiknek anyanyelve és nemzeti-sége nem egyezik meg 41 587.⁸

A magyar anyanyelvűek számánál többen vallották magukat magyar nemzetiségűnek Hunyad, Temes, Máramaros, Kolozs, Szeben, Arad, Krassó-Szörény, Beszterce-Naszód és Fehér megyékben. A magyar anyanyelvűek száma meghaladja a magyar nemzetiségűekét Szatmár, Bihar, Maros, Kovácszna, Hargita és Szilágy megyékben. A magukat magyarnak valló, de nem magyar anyanyelvűek száma a dél-erdélyi városokban, míg a magyar anyanyelvű, de magukat nem magyarnak vallók száma Szatmár és Bihar megyékben, azon belül pedig a községekben kiugróan magas. A magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek közötti különbség láthatóan szintén összefügg a tömb-szórvány jelleggel, valamint az urbanizáltsággal.

7 Minimális számról beszélnek, mivel elvben elképzelhető, hogy egyes megyékben teljesen más személyek vallották magukat magyar nemzetiségűnek és nevezték meg a magyart anyanyelvűként.

8 Megye és településtípus szerinti bontásban az anyanyelvi és nemzeti-ségi abszolút számokat összeadjuk.

9. ábra. Az anyanyelvi és nemzetiségi bevallás különbsége Szatmár megyében (etnikumként és településtípus szerint)



A mintegy 13 000 magát nem magyarnak valló magyar anyanyelvűvel kiemelkedik Szatmár megye. Ezért itt részletesen vizsgálom a nemzetiségi és anyanyelvi hovatartozás különbségét (9. ábra).

A magyar nyelv anyanyelvként való elterjedtségét Szatmár megyében a túlnyomórészt magyarul beszélő cigányok és az elmagyarosodott (de magukat újabban nagyarányban németnek valló) svábok emelik.

Vallásfelekezeti megoszlás

Erdélyben a nemzetiségi és vallásfelekezeti határok hagyományosan fedik egymást. Ez többé-kevésbé ma is érvényes (6. táblázat).

A „magyar” egyházak közül etnikailag a római katolikus a legkevésbé homogén.⁹ 1992-ben a magyarok 47 százaléka volt református, 41 százaléka római katolikus és 5 százaléka unitárius.

A 2002-es népszámlálás előzetes közleménye nem tartalmaz a vallásra és nemzetiségre vonatkozó keresztábrát. Megállapítható azonban, hogy Erdélyben 737 290 katolikust, 695 093 reformátust és 66 532 unitáriust számoltak össze (11. ábra).

⁹ A románok közel tíz százalékos aránya a Moldvából beköltöző csángó vagy csángó eredetű román nyelvűvé vált katolikusoknak tudható be.

6. táblázat. A nemzetiségek felekezeten belüli aránya 1992-ben¹⁰

vallás	magyarok	románok	németek
ortodox	0,47%	95,43%	0,11%
görög katolikus	11,01%	85,71%	0,77%
római katolikus	76,91%	9,28%	7,66%
református	95,53%	1,87%	0,32%
evangélikus	34,98%	5,74%	51,09%
unitárius	96,94%	1,53%	0,22%

A fenti ábrából kitűnik, hogy a reformátusok száma Maros, Bihar, Kolozs, Kovászna, Szatmár, Szilágy és Hargita megyékben magas, míg katolikusok Hargita, Kovászna, Szatmár, Maros, Temes, Hunyad és Arad megyékben élnek nagy számban. A Temes, Arad, Brassó és Krassó-Szörényi katolikusok között jelentős arányban találunk nem magyar nemzetiségűeket. A magyar népesség döntően református Szilágy, Kolozs, Maros, Bihar, Beszterce és Fehér megyékben. Hargita megyében vannak nagy többségben a katolikusok, Szatmár és Kovászna megyékben pedig közel ugyanakkora arányban találunk reformátusokat és katolikusokat. Az unitárius népesség több mint egyharmada él Hargita megyében. Ezen kívül Maros, Kovászna, Kolozs és Fehér megyékben vannak jelentős unitárius közösségek.

A „magyar” egyházakhoz tartozók számának csökkenése meghaladja a magyar nemzetiségűek csökkenését. Esetükben a fogyáshoz a szekularizáció és a kisegyházak térnyerése is hozzájárulhatott.

7. táblázat A „magyar” egyházakhoz tartozók számának alakulása, 1992–2000

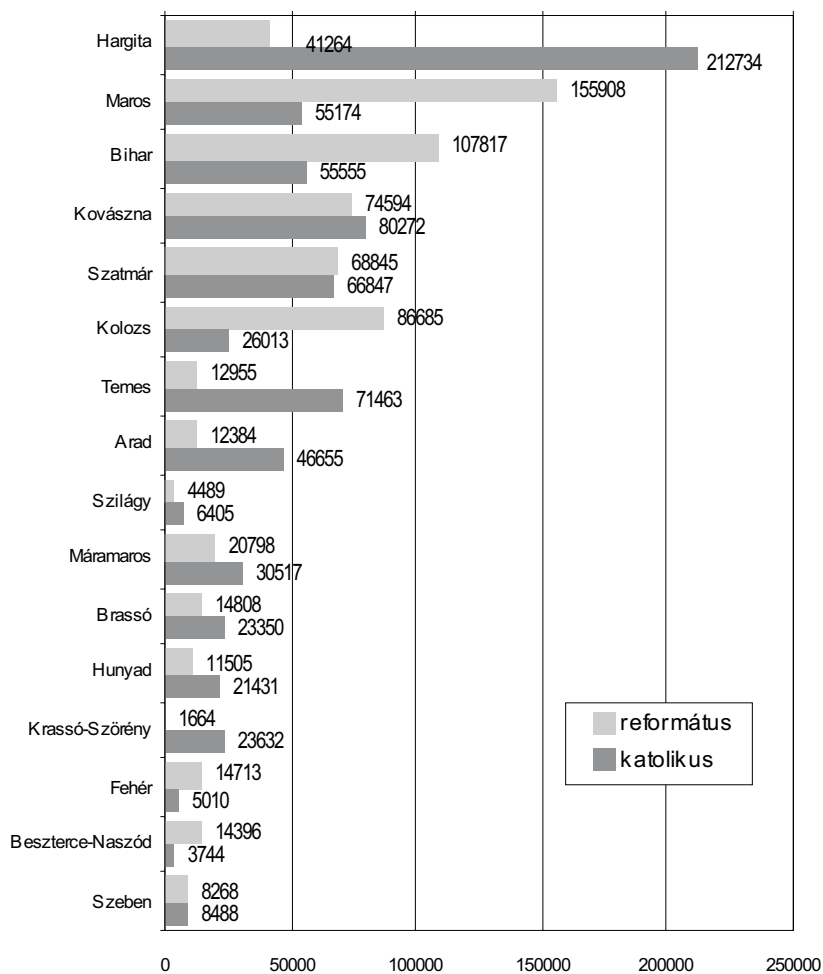
Katolikusok	-15,60%
Reformátusok	-14,28%
Unitáriusok	-14,04%

Az erdélyi magyarok fogyására vonatkozó hipotézisek

Végül az erdélyi magyarok fogyására vonatkozó hipotéziseket, megközelítéseket tekinteném át. Nem törekszem arra, hogy az eddigiekben kialakult fogalmi és módszertani keret néhány elemét vázoljam, másrészt továbbvigyem a kontextuális elemzés fonalát. Láttuk, hogy a magyar népesség fogyása erőteljesebb városi környezetben és szóróványhelyzetben. Az alábbi táblázat arra mutat rá, hogy a „hiány” majdnem felét nyolc erdélyi nagyvárosban kereshetjük. Azt persze hozzá kell tenni, hogy ez nem mind tényleges veszteség, hisz a belső migráció is apasztotta e városok magyar lakosságát.

10 Varga E. Árpád (1998): *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Budapest, Püski Kiadó. 309.

11. ábra. A katolikusok és a reformátusok száma az erdélyi megyékben



8. táblázat. A magyar nemzetiségűek számának alakulása néhány erdélyi városban

Nagyvárad	-17 395	-23,4%	Brassó	-8 113	-25,7%
Kolozsvár	-14 885	-19,9%	Arad	-7 351	-24,6%
Vásárhely	-13 414	-16,1%	Temesvár	-6 650	-20,9%
Szatmárnémeti	-8 503	-15,8%	Nagybánya	-5 533	-21,3%

a) természetes népmozgalom

Romániában megtörténik a születések, házasságok, válások és halálozások nemzetiség szerinti regisztrációja, az erre vonatkozó adatsorok azonban ez idáig nem kerültek közlésre. A természetes népmozgalom nemzetiségi bontású elemzése felé az egyetlen érdemi lépést Vasile Ghețau tette meg.¹¹ Közleményeiben utal a nemzetiségi bontású népmozgalmi statisztikákra.

A *Revista de Cercetări Sociale*-ban közölt cikke egy népesség-előreszámítás, ami az egyes nemzetiségek, számának és arányának 1992 és 2025 közötti alakulására vonatkozik. A román, magyar és cigány nemzetiségeket tárgyalja külön, a fennmaradó nemzetiségeket pedig, annak ellenére, hogy demográfiai szempontból igen eltérő csoportokról van szó az „egyéb” kategóriába sorolja. Cikke elsősorban a cigányság számának alakulásával foglalkozik, ugyanakkor ez a csoport, ami a legtöbb módszertani bonyodalmat okozza az elemzés során. Ghețau ugyanis nem fogadja el a cigányság számára vonatkozó népszámlálási adatokat.¹² (1992-ben 401 000). E helyett Elena Zamfir és Cătălin Zamfir 1993-as vizsgálatára hivatkozik, amely a cigányok számát Romániában 1 000 000 és 1 500 000 közöttre teszi. Ghețau ezekből a számokból, mint lehetséges szélsőértékekből indul ki. A különbséget arányosan levonja az egyes nemzetiségek számából. A cigányokra vonatkozóan nem tartja a folyamatos népmozgalmi statisztika adatait sem megbízható kiindulópontnak. E helyett az 1992-es népszámlálási adatokból indul ki, nevezetesen az ezer különböző korú nőre jutó gyermekek számából. Ezt kivetítve konstruálja meg 1994-re az egyes nemzetiségek kor-specifikus és teljes termékenységi arányszámait. Előreszámítása azt a feltevést veszi alapul, hogy a kor-specifikus termékenységi arányszámok az elemzett periódusban nem változnak. A becslés zárt népesség(ek)re vonatkozik, vagyis nem számol sem a migráció, sem az asszimiláció hatásával.

Ghețau következtetése a magyarokra vonatkozóan az, hogy elsősorban a más nemzetiségeknél kedvezőtlenebb korstruktúrájuk, másodsorban az alacsonyabb termékenységi arányszámok miatt számukban és arányukban jelentős mértékű csökkenése várható.

Az erdélyi magyarságot érintő demográfiai folyamatokat taglaló tanulmányok általában elfogadják Ghețau eredményeit.¹³ Az előreszámításából és szórványos közléseiből kiolvasható számokat a természetes népmozgalmi veszteséget jól tükröző adatoknak tekintik.

A kontextuális elemzés során feltehető kérdés, hogy a természetes népmozgalmi adatok miben különböznek megyénként, illetve településtípusonként. Amíg nincse-

11 Ghețau, Vasile (1997): O proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități (1992–2025). *Revista de Cercetări Sociale*, 1997, 1. sz.

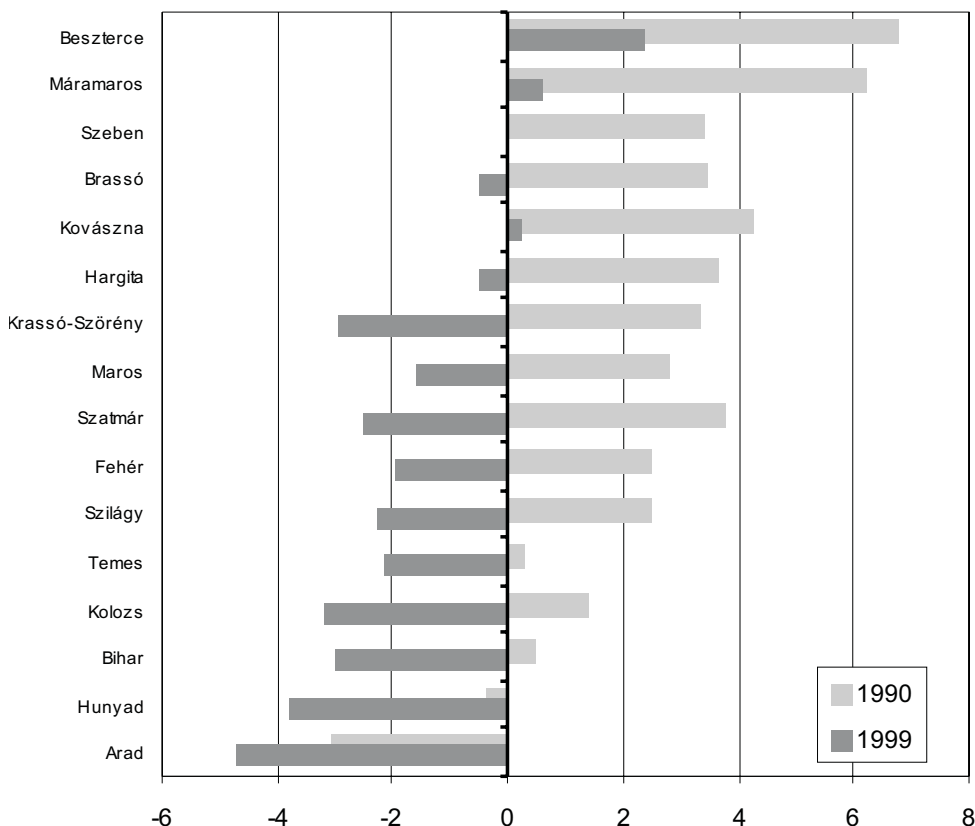
12 Elena Zamfir-Cătălin Zamfir (coord.): Țiganiile între ignorare și îngrijorare, Alternative 1993

13 lásd pl. Varga E. Árpád: *A romániai magyarság népességszökkenésének okairól*. Magyar Kisebbség 2002/4.

nek ez irányú adataink nemzetiségi bontásban, talán nem érdektelen bemutatni a teljes lakosságra vonatkozó adatokat.

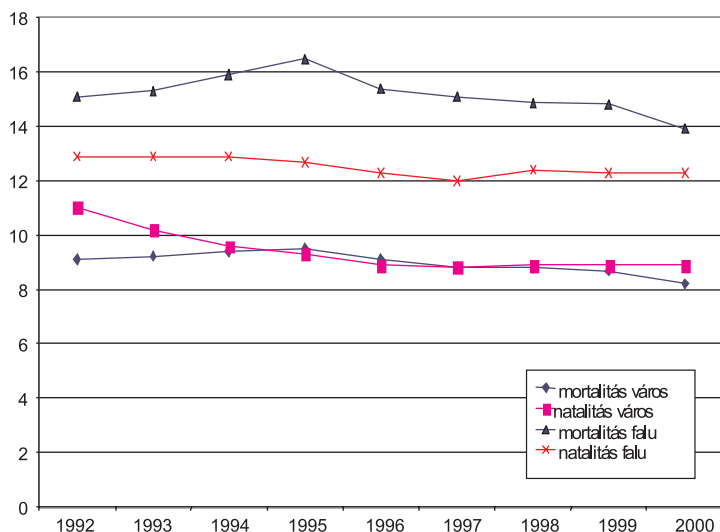
A városi és községi lakosság eltérő arányú csökkenését nem magyarázhatjuk a természetes népmozgalom különbségével. Falun ugyan magasabb a natalitás, de ez a még magasabb mortalitás miatt nem jelentkezik természetes szaporulatként. Vagyis elvethetjük azt a hipotézist, hogy a városi és falusi lakosság fogyása közti különbséget a természetes szaporulatban keressük. A megyénkénti eltérésekről részletesen ír Veres Valér.¹⁴ Annyit kell megjegyeznünk, hogy természetes szaporulat tekintetében Dél- és Észak-Erdély között találunk jelentős különbséget. A dél-erdélyi magyarok nagyobb aránya részben a terület kedvezőtlen népmozgalmi arányaiból adódik.

10. ábra. A természetes szaporulat (fogyás) Erdély megyéiben: 1990–1999 (%)



14 Veres Valér: A romániai magyarok demográfiai viszonyai a 2002. évi népszámlálás előzetes adatai tükrében. *Demográfia* 2002/2–3.

11. ábra. Élvezületési és halálozási arányszámok településtípusonként
(országos adatok, ‰)



b) asszimiláció

A demográfiai kutatások egy népesség számának alakulását a természetes népmozgalmon és a vándormozgalmon keresztül vizsgálják. Abban az esetben, ha a vizsgált népességet nem területileg, hanem nemzetiség szerint határoljuk be,¹⁵ számolnunk kell egy harmadik tényezővel, az asszimilációval is. Az asszimilációnak a szociológiában bőséges szakirodalma van, azonban a demográfia standard szókészletéből hiányzik. Ez egyben azt is jelenti, hogy a statisztikai vagy demográfiai évkönyvekben sem jelennek meg az asszimilációra vonatkozó adatsorok.

Ez az oka, hogy Varga E. Árpád az asszimilációt „hiányzó részként” határozza meg az úgynevezett mérleg-módszer segítségével. E logika szerint, ha ismerjük a természetes népmozgalmi adatokat, és a vándorlási statisztikákat, valamint, hogy két népszámlálás között mennyivel nőtt/csökkent egy adott nemzetiség száma, akkor az asszimilációt nem szükséges definiálnunk. Zárt rendszerről lévén szó, asszimilációs veszteség/nyereség az, amit nem tudunk a természetes népmozgalommal és a vándormozgalommal megmagyarázni. Az asszimilációs veszteséget így megadhatjuk anélkül, hogy az asszimilációs folyamatok mibenlétéről bármit is tudnánk.

Ugyancsak ebben a gondolati rendszerben, mármint az asszimilációt a népszámlálási adatsorokhoz kötve, Szilágyi N. Sándor megpróbálja definiálni a jelenséget. Szerinte az asszimiláció „egy etnikai, nyelvi vagy felekezet kritériumok alapján meghatározott csoport létszámának (nem számarányának!) és/vagy reprodukciójának

¹⁵ Varga E. Árpád: Az erdélyi magyarság asszimilációs mérlege a XX. század folyamán, *Regio* 2000/1.

egy másik ugyanolyan kritériumok által meghatározott csoport javára történő csökkenése”. Három fajtáját különbözteti meg:¹⁶ az autoidentifikáció megváltozása, a korábbi heteroidentifikációval nem egyező autoidentifikáció (egy gyereket a szülei az első népszámlálás során magyarként regisztráltak, míg a másodikban magát – már nagykorúként – románnak vallotta) és az etnikai reprodukció csökkenése más etnikum javára (ez az az eset, amikor magyar anyának román gyermekei lesznek). Ez utóbbi kifejezés azt takarja, hogy Szilágyi egy nemzetiség biológiai reprodukcióját „etnikai reprodukcióra” (magyar anya magyar gyermekei) és asszimilációra (magyar anya román gyermekei) bontja. Ezek után olyan (statisztikailag megragadható) tényezőket keres, amelyek valószínűsítik az asszimilációt. Az egyik ilyen szerinte a vegyes házasság. Ez a tényező az etnikai reprodukciót csökkenti (vagyis az asszimilációt növeli). Ezen kívül szerinte a népszámlálások anyanyelvi és nemzetiségi adatainak összevetése lehet tanulságos. A nem magyar anyanyelvű magyar nemzetiségűek között ugyanis szerinte valószínűbb az asszimiláció első két típusa (hetero-identifikációval nem egyező auto-identifikáció, illetve az autoidentifikáció megváltozása).

Amikor különböző tényezők összefüggését vizsgáljuk már elérkeztünk addig a pontig, hogy azt mondhatjuk: az asszimilációt (amelyről közben immár mint jelenségről beszélünk) különböző dimenziókban, több változó mentén írhatjuk le. Ilyen változók lehetnek a házasságok hetero/homogám jellege (biológiai asszimiláció), a nyelvhasználat (kulturális asszimiláció), a magyar, illetve román nyelvű iskola választása (strukturális, kulturális asszimiláció). Ezek a tényezők vizsgálhatók külön, azt azonban, hogy egymáshoz hogyan viszonyulnak, csak egy erre vonatkozó adatfelvétel állapíthatja meg. Egy ilyen modellnek a népszámlálaskori identifikáció egy eleme lehet.

A kontextuális elemzés szempontjából egyelőre csak a '92-es népszámlálási eredmények nemzetiségi és anyanyelvi kereszt tábláira hagyatkozunk. Nyilvánvalóan kimerítőbb lenne, ha a beiskolázási számok, illetve a vegyes házasságok térbeli megoszlását is tárgyalnánk.

Az 1992 népszámlálás anyanyelv/nemzetiség szerinti kereszt táblái megyei bontásban vannak megadva.

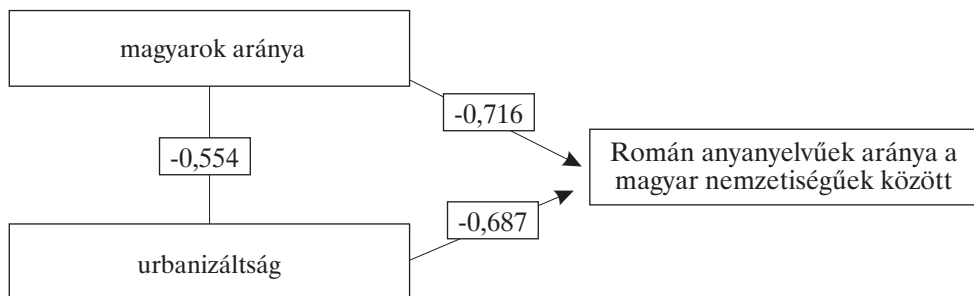
9. táblázat. A román anyanyelvűek aránya a magyar nemzetiségűek között

Krassó-Sz.	13,0%	Fehér	7,0%	Máramaros	4,0%	Szatmár	1,0%
Hunyad	10,0%	Temes	6,0%	Kolozs	2,0%	Szilágy	1,0%
Szeben	8,0%	Arad	4,0%	Bihar	1,0%	Hargita	0,0%
Beszterce	7,0%	Brassó	4,0%	Maros	1,0%	Kovácsna	0,0%

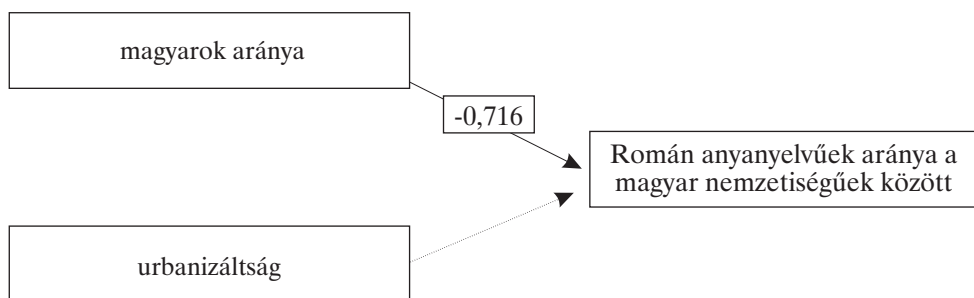
Ezekre lefuttathatunk egy regressziós modellt, aminek elemei független változóként a magyarok aránya a megyén belül 1992-ben és a megye magyarságának urbanizáltsági foka 1992-ben.

16 Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. *Magyar Kisebbség* 2002/1.

1. lépés Páronkénti korrelációk



2. lépés „A tiszta hatás”



Amennyiben igaz, hogy az asszimiláció valószínűbb a román anyanyelvű magyarok között, akkor ez az első regressziós ábra tanúsága szerint szórványban és magyar vonatkozásban inkább az urbanizáltabb megyékben valószínű. Mint már láttuk, e két tényező erősen korrelál. A regressziós ábra második fele azt mutatja, hogy az erősebb kontextust a szórványhelyzet szolgáltatja. Az urbanizáltságnak nincs ettől független hatása. Vagyis az urbánus környezet önmagában nem hat az autoidentifikáció megváltozására, illetve a heteroidentifikációval nem egyező autoidentifikáció irányába. A közöttük lévő statisztikai összefüggés annak köszönhető, hogy a viszonylag homogén magyar közeget biztosító megyék kevésbé urbanizáltak.

c) kivándorlás

A kivándorlással foglalkozó elemzések bizonytalansága abból adódik, hogy a román kivándorlási statisztikák a migráns népességnek csak töredékét regisztrálják. Ez nyilvánvaló a befogadó országok statisztikái alapján és megmutatkozott a népszámlálási adatokban az előreszámított népességhez képest megmutatózó hiányban.

Nem kívánom most részletesen tárgyalni, hogy a román kivándorlási, illetve a befogadó országok bevándorlási statisztikáiból mi olvasható ki, inkább a kontextuális elemzés fonalát viszem tovább, egy migrációs potenciálra vonatkozó adatfelvételre támaszkodva. 2002 januárjában részese voltam egy, a TÁRKI Migrációkutató

Csoportja által kezdeményezett, 2000 fős, erdélyi magyarokra vonatkozó reprezentatív vizsgálatnak.¹⁷ A vizsgálat a migrációs potenciálra fókuszált. Most a vizsgálat három kérdését felhasználom fel (1. Tervezi-e Ön, hogy rövid időre külföldön vállal munkát? 2. Tervezi-e Ön, hogy hosszabb időre külföldön vállal munkát? 3. Tervezi-e Ön, hogy külföldön telepedjen le?).

A migrációs hajlandóságból természetesen nem olvashatjuk ki a tényleges migráció arányszámainak. Az is igaz, hogy az 1992–2002 közötti értékre bajosan adhatunk akár közelítést is egy 2002-es mérés eredményei alapján. Ennek ellenére elemzésemben nem tartom haszontalannak az eredmények bemutatását. Már csak azért sem, mert segítségükkel az elkövetkezendő évek kivándorlásának forrásvidékét becsülhetjük meg. A következő táblázat a településnagyság, a magyarok településen belüli aránya, illetve e mutatók közötti összefüggéseket mutatja be. Az előbbi két tényező statisztikai értelemben természetesen az általunk vett mintában sem független egymástól ($p = -0,599$).

10. táblázat. A nemzetközi migráció típusai és a település jellemzői közötti összefüggés (korrelációs együtthatók)

	Magyarok aránya a településen	A település nagysága
Időszakos munkavállalás	-0,129	0,95
Tartós munkavállalás	-0,170	0,134
Elvándorlás	-0,209	0,203

A táblázatban szereplő összes korrelációs érték szignifikáns, vagyis megállapíthatjuk, hogy az etnikai szempontból heterogén környezet, illetve az urbánus közeg valószínűsítik a migráció szándékát. Az is világosan kirajzolódik, hogy a hatás erőssége a szülőföldről való kilépés „intenzitásával” (az időszakos munkavállalástól a végleges elvándorlásig) egyenes arányban fokozódik. Vagyis a szórványhelyzetben, illetve nagyvárosokban élők az átlagnál nagyobb valószínűséggel szeretnének rövid időre, még nagyobb valószínűséggel hosszabb időre munkát vállalni, de leginkább végleg el szeretnék hagyni az országot.

A lépésenkénti regressziót ezekre az adatokra is lefuttatva azt kapjuk, hogy az erősebbnek mutató heterogén etnikai környezet mellett a település nagyságának csak az utolsó migrációs típus, az elvándorlás esetén van jelentősége, vagyis ez esetben mondható el biztonsággal, hogy a nagyobb városban élő magyarok mindenképpen nagyobb arányban akarnak elvándorolni, függetlenül az adott város etnikai összetételétől. Persze a szórványhelyzet ezen elhatározások tömegességét fokozza.

A TÁRKI Migrációs Munkacsoportja a nagyvárosokon tapasztalható nagyobb migrációs és külföldi munkavállalási potenciált azzal magyarázta, hogy inkább részei egy globális (tegyük hozzá legalábbis kárpát-medencei) munkaerő-piaci körfor-

17 Lásd. Örkény-Sík (szerk.): *Menni vagy maradni*. MTA-KKI, 2003.

gásnak. A falvak népe ezzel szemben kis helyi, fragmentált munkaerő-piacok részese. E munkaerő-piaci mozgások mellett az etnikus identitások másodrendűek. Horváth István a romániai magyarok Magyarország felé történő mozgását etnikai migrációnak minősíti. Érvélese szerint ugyanis nem csak a push, hanem a pull faktorok terén is érvényesülhet az etnikai szelekció. Míg '89 előtt vagy a kilencvenes évek első felében ténylegesen lehetett okolni a kivándorlás miatt a magyarellenese hazai politikát, a kilencvenes évek közepétől gazdasági (munkaerő-piaci) mozgásról van szó. Ami azonban mégis etnikus, mondja Horváth, mivel a magyarnyelvűség és a magyar identitás egy a folyamat során igen jól konvertálható kulturális tőke. Ez ad az erdélyi városok népmozgalmának (a pull faktorok irányából) etnikai töltetet és magyarázza a nagyobb arányú népességvesztést. A másik oldalon az asszimiláció a gazdaságilag viszonylag prosperáló dél-erdélyi térségben véleményem szerint szintén munkaerő-piaci mozgásokkal magyarázható. Csak épp ellenkező irányúakkal. A román munkaerő-piacon ugyanis a románnyelvűség lehet jól konvertálható kulturális tőke, s egyes szegmenseiben a magyar identitás hátrányt jelenthet. Az is érthető, hogy azok a mobilitási csatornák, amelyek az ilyen típusú munkahelyeket elérhetőké teszik, szintén jobban elérhetőek városról.

Vagyis a probléma abban rejlik, hogy az erdélyi magyarok jelentős része a munkaerő-piaci kihívásokra migrációval vagy asszimilációval válaszol. Ezt a részt pedig leginkább a vegyes vagy erős román többségű nagyvárosokban kell keresnünk. Más szóval ezek a nagyvárosok, ahol a magyarok tömegével „nem tudnak mit kezdeni magukkal”. Ez pedig, mint láttuk, ahhoz vezet, hogy míg a községekben a magyarok számaránya stagnál, addig a városokban zuhan. A folyamat során megváltozik a magyarok Erdély társadalomszerkezetében elfoglalt helye. Egyre inkább a perifériális településeken, és ami ezzel együtt jár, a kis helyi, fragmentált munkaerő-piacokon koncentrálódnak. Mindez közösségünket egy újabb modernizációs nekilendülés során igen nehéz helyzetbe hozhatja szociálisan, strukturálisan és demográfiailag egyaránt. Ez utóbbival kapcsolatban elég Veres Valér egyre valószínűtlenebbül hangzó kijelentésére utalni: „Ha feltételezzük, hogy a magyarok a többséggel azonos egészségügyi ellátási viszonyok között élnek, márpedig ez így van, mert ugyanazokat a szolgáltatásokat (kórházak, rendelők, élelmiszerek) veszik igénybe, és ugyanazok az életkörülményeik, akkor a korszpecifikus halandósági arányszámok között nem lehetnek lényeges eltérések”.¹⁸ Nos, véleményem szerint, ha Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely magyar lakossága nagymértékben lecsökken, nem valószínű, hogy a közösség egészének modernizációs foka (pl. egészségügyi ellátása) növekedne. Ez pedig legalább akkora probléma, mint önmagában véve a népességfogyatkozás.

18 Veres Valér: A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a XX század utolsó negyedében *Korunk* 2002/2.

A 2002-es szerbiai népszámlálás kérdőjelei, különösen a Vajdaság vonatkozásában

A közép-európai millenniumi népszámlálások közül utolsónak a jugoszláviai népszámlálást bonyolították le: 2002. március 31-én, pontosabban az összeírás erre az eszmei időpontra vonatkozott.¹ Az 1961–91 közötti jugoszláviai népszámlálások ugyanezen a napon tízévenként követték egymást. Az egy éves csúszásnak – hivatalosan – finansziális okai voltak, bár a statisztikai szolgálat újjászervezésének nehézségei is valószínűleg közrejátszottak. Az eredményekre nemcsak Jugoszlávia volt kíváncsi – nemzetközi érdeklődés kísérte tekintettel arra, hogy ez volt az első népszámlálás, amit a délszláv háború után tartottak. Így az elmúlt tíz év politikai és társadalmi változásai minden szempontból alapvetően meghatározták a népszámlálás szakmai metodikáját, a lebonyolítás módszereit, az eredmények feldolgozását és közzétételét, az azt követő reakciókat. Elöljáróban megpróbálom röviden összefoglalni, mennyiben hasonlított, illetve tért el ez a népszámlálás az előzőektől – elsősorban a körülményeket tekintve:

1. Jugoszlávia jelentősen megváltozott mind az ország területe, mind lakosság-száma, mind politikai és társadalmi struktúrája vonatkozásában. Elsőnek 1991-ben Szlovénia vált függetlenné – komolyabb fegyveres harcok nélkül. Horvátország 1991-ben szintén kikiáltotta nemzetközileg elismert függetlenségét, de évekig tartó háborúba kényszerült a szerbekkel, amely csak 1996-ban zárult le, s lett Horvátország „de facto” is független állam. Bosznia-Hercegovina szintén belesodródott a délszláv háborúba, amit az 1995-ös Dayton-i megállapodás zárt le – vegyes eredményekkel és kilátásokkal. Macedónia fegyveres konfliktus nélkül lett független 1992-ben. A két megmaradt jugoszláv tagállam – Szerbia és Montenegró – 1992. március 27-én létrehozta a publicisztikában nem túl szerencsésen Kis-Jugoszláviának nevezett államszövetséget, amely azonban mind nevében, mind pedig alkotmányos berendezkedését tekintve 2003-ra jelentősen átalakult – az új állam neve Szerbia és Montenegró lett. Az új szövetség, a két – egymáshoz csak igen laza szálakkal kötődő – tagállam mellett a Vajdaságot és Koszovót is magába foglalja, melyek Szerbia részét képezik, bár autonómiájukat még 1987-ben felszámolták. Koszovóban a lakosság több mint 90 százalékát alkotó albánok függetlenségi törekvései és a nagyszerb nacionalizmus következtében 1999-ben újabb véres fegyveres konfliktus tört ki, és nemzetközi (NATO) segítségre volt szükség a helyzet normalizálásához. A tartomány jelenleg nemzetközi (KFOR) protektorátus alatt áll, jövőbeni sorsa bizonytalan, mivel

1 Az összeírást ténylegesen április 1-e és 15-e között bonyolították le.

a lakosság Szerbiától függetlenedni akar, amit sem az ENSZ, sem a nemzetközi közösség nem támogat. Az elmúlt tíz évben Jugoszlávia területe 255 807 km²-ről 102 173 km²-re, lakossága pedig 23 millióról kb. 10,6 millióra csökkent.

2. Jelentős problémát okoz az adatok kiértékelésénél, hogy a 2002-es népszámlálást csak Szerbiában hajtották végre, de Koszovóban erre kísérletet sem tettek, s Montenegróban az összeírást csak 2003-ban bonyolítják le. Valójában tehát 2002-ben a négy alkotórészből csak kettőre – a Vajdaságra és Közép-Szerbiára – vonatkoznak az adatok, ezen a területen a ténylegesen összeírt népesség azonban csak 7,5 millió. Az 1991-es népszámlálási és az azóta továbbvezetett adatoknál azonban a Koszovóra vonatkozó (nagyobb részben becsült) adatsorok 1997-ig benne foglaltatnak a Jugoszláv SZK adatsoraiban. További zavarokat okozhat, hogy a montenegrói adatok mindvégig a jugoszláviaiakban aggregálódnak, kivéve a mostani népszámlálás esetét.

3. A népszámlálás alkalmával nemcsak a jugoszláv állampolgárokat írták össze, hanem az egykori tagköztársaságokból érkezett menekülteket is, függetlenül attól, hogy megszerezték-e a jugoszláv állampolgárságot vagy nem, ráadásul a – koszovói menekülteket kivéve – állandó lakosként! Egyes vélemények szerint az összeírás egy éves elhalasztása összefüggésben lehetett a 2001. februárjában hozott igen liberális állampolgársági törvénnyel, s azzal a kormányzati szándékkal, hogy így hitelesíteni lehet a célirányos menekültbetelepítésekkel kialakított etnikai arányokat.²

4. A nagyszerb nacionalizmus, az általános kisebbségellenes légkör természetesen az összeírás idejére sem igen mérséklődött, elgondolkodtató panaszok érkeztek az adatfelvétel körülményeiről – elsősorban azt etnikai jellegű kérdésekkel kapcsolatban.

5. A jugoszláv statisztikusok – politikai sugalmazásra – továbbra is ragaszkodnak az úgynevezett „jugoszláv” kategóriához, amely a régebbi etnikai adatsorok kiértékelhetőségét nehezítette.³

Az előzetes eredményeket 2002. novemberében, a véglegeseket pedig 2003. áprilisában kezdték el publikálni. Eddig a nemzetiségi és a korösszetételre vonatkozó adatsorok kerültek nyilvánosságra. A nemzetiségi eredmények⁴ – összehasonlítva az 1991-es hasonló adatsorokkal – számos érdekességet és furcsaságot tartalmaznak (1. táblázat).

A népszámlálás időpontjában tapasztalható diszkriminatív etnoszociális légkörnek tudható be, hogy a teljes összeírt területen – természetesen a szerbek, továbbá nem meglepő módon a romák kivételével – minden etnikum száma és aránya jelentősen csökkent, még a társnemzeti státusban levő montenegróiaké is. Szürke színkitöltéssel jelöltem az adatok közül azokat, amelyek változása a legfigyelemreméltóbb – a „jugoszláv

2 <http://magyarsag.mti.hu/htmh/vajdasag.htm>

3 Az ezzel kapcsolatos információk a legrészletesebben Mirnics Károly írásaiban találhatók meg. Pl. *Vajdaság népességének fejlődése* (Kézirat, 1996, 61 p.)

4 A községenkénti (opština – kommuna részletezésű) adatsorok forrása: www.statserb.sr.gov.yu. A településenkénti adatokat tartalmazó kötetek a közeljövőben jelennek meg.

1. táblázat

Nemzetiség	Közép-Szerbia				Vajdaság				Koszovó	
	1991		2002		1991		2002		1991	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Szerb	5 08 682	88,1	4 891 031	89,5	1 143 723	56,8	1 321 807	65,5	194 190	9,9
Muslimán	174 371	3,0	15 869	0,3	5 851	0,3	3 634	0,2	66 189	3,4
Bosnyák	...		135 670	2,5	...		417		...	
Montenegrói	74 096	1,3	33 536	0,6	44 838	2,2	35 513	1,7	20 365	1,0
Horvát	22 536	0,4	14 056	0,3	74 808	3,7	56 546	2,8	8 062	0,4
Bunyevác, sokác	...		246		23 217	1,1	19 766	1,0	...	
Macedón	27 596	0,5	14 062	0,3	17 472	0,9	11 785	0,6	978	
Albán	75 725	1,3	59 952	1,1	2 556	0,1	4 695	0,1	1 596 072	81,6
Magyar	4 309	0,1	3 092		339 491	16,9	290 207	14,3	142	
Roma	70 126	1,2	79 136	1,4	24 366	1,2	29 057	1,4	45 745	2,3
Román	3 507		4 157	0,1	38 809	1,9	30 419	1,5	15	
Szlovák	3 227		2 384		63 545	3,2	56 637	2,8	26	
Egyéb	58 764	1,0	76 222	1,3	37 495	1,8	32 684	1,8	18 287	1,0
„Jugoszláv”	145 873	2,5	30 840	0,6	174 295	8,7	49 881	2,4	3 457	0,2
Regionális	2 338		1 331		2 503	0,1	10 154	0,5	71	
Nem nyilatkozott	5 291		52 716	1,0	5 427	0,3	55 016	2,7	188	
Ismeretlen	32 465	0,6	51 709	1,0	15 493	0,8	23 774	1,2	2 409	0,1
Összesen	5 808 906	100,0	5 466 009	100,0	2 013 889	100,0	2 031 992	100,0	1 956 196	100,0

vok” száma jelentős mértékben visszaesett, ugyanakkor a nem nyilatkozottaké és az ismeretleneké megnőtt. Ez arra utal, hogy az egész ország területén több mint százezren saját etnikai identitást ugyan nem vállaltak fel, de az elmúlt évtizedben erősen lejáratott és gyakran némi nyomással kieroszakolt „jugoszláv” kategória vállalása helyett inkább megtagadták a válaszadás lehetőségét vagy más módon tértek ki.

Etnodemográfiai folyamatok a Vajdaságban

A Vajdaság Európa talán legheterogénebb, legtarkább etnikai összetételű területe, bonyolultságát nemcsak az okozza, hogy igen sok nemzetiség található itt, de ezek mind más-más helyen koncentrálnak – így számos mikrorégióban a kisebbségek tulajdonképpen többségben vannak. A terület etnikai képe nem volt mindig ennyire heterogén, sőt a középkor végéig viszonylag könnyen áttekinthető (magyar, majd magyar és szerb többségű) volt. A tarka etnikai mozaik kialakulása akkor kezdődött, amikor a törökök kiűzése után 1694-től megkezdődött a terület újraneépítése – először szerbeket, majd a legjobb adottságú területekre katolikus németeket telepítettek, s csak ezután érkeztek a többi nemzetiség első csoportjai, köztük a magyarok.⁵ A mai Vajdaság területén a 19. század közepére nagyjából kialakult etnikai arányok (kétötöd szerb, egynegyed német és egynegyed magyar) fokozatosan a magyarság javára tolódtak el – nagyobb természetes szaporulatuk és az asszimiláció következtében. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk ugyanis azt a jól ismert jelenséget, hogy a századforduló táján Magyarországot erőteljes nyelvi asszimiláció jellemezte, a többnyelvű, de nem magyar nemzetiségűek jól felfogott érdekükben egyre nagyobb számban és arányban vallották magukat magyar anyanyelvűeknek.⁶ Az impériumváltozást követően ez a népesség „anyanyelvet vagy nemzetiséget váltott”.

A vajdasági népszámlálási adatokat meglehetősen nehéz egy táblázatba foglalni, mert két probléma a statisztikai adatok összevethetőségét erősen megnehezíti – az egymást követő népszámlálások ugyanis eltérő módszerrel dolgoztak, s a vonatkozósi (közigazgatási) terület is más és más volt.⁷

5 A vajdasági etnikai viszonyok alakulásáról a legjobb forrás: Kocsis Károly: *Etnikai változások a mai Szlovákia és a Vajdaság területén a 11. századtól napjainkig*. ELTE BTK Politikaelméleti Továbbképző Intézete, Budapest, 1989.

6 Karády Viktor: Egyenlőtlen elmagyarosodás, avagy hogyan vált Magyarország magyar nyelvű országgá? In: *Századvég* 1990. 1. sz.

7 A vizsgált területen az első használható adatokat közlő népszámlálás az 1890-es volt, mert az 1869-esnél még nem kérdeztek anyanyelvet vagy nemzetiséget. Az 1890-es, az 1900-as és 1910-es népszámlálások azonos módszerrel készültek, a lakosság anyanyelvét és vallását kérdezték és az adatsorokat községsorosan publikálták. Az impériumváltozást követően az első délszláv népszámlálást 1921-ben hajtották végre: anyanyelvre és vallásra kérdeztek, s az adatokat községsorosan is publikálták. (Szerencsétlen dolog, hogy politikai okokból a szerbek és a horvátok csak összevontan [szerb-horvátok] szerepeltek.) A következő, 1931-es népszámlálás adatait a két világháború között csak bánóságokra összegezve publikálták, majd 1945-ben a vajdasági községenkénti adatokat is közreadták. Az egész országra vonatkozó járási bontású anyanyelvi és felekezeti adatok publikálására 1986-ig várni kellett, de a mai közigazgatási egységekre ezek az adatok csak becsléssel számíthatók át.

2. táblázat

	1910	1921	1948	1981	1991	1991	2001	2001
	Anyanyelv	Anyanyelv	Nemzetiség	Nemzetiség	Nemzetiség	%	Nemzetiség	%
Szerb	514 366	661 461	841 246	1 107 375	1 143 723	56,8	1 321 807	65,5
Horvát	33 968	...	134 232	119 157	74 808	3,7	56 546	2,8
Bunyevác, sokác	56 646	–	–	9 954	23 217	1,2	19 766	1,0
Macedón	–	–	9 090	18 900	17 472	0,9	11 785	0,6
Montenegrói	–	–	30 589	43 304	44 838	2,2	35 513	1,7
Magyar	419 686	371 006	428 932	385 356	339 491	16,9	290 207	14,3
Német	323 918	335 898	31 821	3 808	3 873	0,2	3 154	0,2
Roma	7 020	...	7 585	19 693	24 366	1,2	29 057	1,4
Szlovák	56 690	59 540	72 032	69 549	63 545	3,2	56 637	2,8
Román	75 286	68 130	59 263	47 289	38 809	1,9	30 419	1,5
Ruszin	13 519	13 644	22 083	19 305	17 652	0,9	15 626	0,8
Ukrán	–	–	–	5 001	4 565	0,2	4 635	0,2
Egyéb	9 844	27 315	26 339	9 131	6 822	0,3	18 015	0,9
„Jugoszláv”	–	–	–	167 215	174 295	8,7	49 881	2,4
Regionális	–	–	–	3 187	15 493	0,8	10 154	0,5
Nem nyilatkozott	–	–	–	3 361	5 427	0,3	55 016	2,7
Ismeretlen	–	–	–	3 187	15 493	0,8	23 774	1,2
Összesen	1 510 943	1 536 994	1 663 212	2 034 772	2 013 889	100,0	2 031 992	100,0

Megjegyzés: Az 1921-es adatoknál a szerbhorvát anyanyelvűekhez kerültek a macedónok, montenegróiak és a muszlimánok, továbbá – 1948-ban is – a ruszinokhoz az ukránok.

Az 1945 utáni népszámlálásokat⁸ már nagyjából egységes szemlélettel és módszerrel bonyolították le: nemzetiségre és (néhány alkalommal) anyanyelvre kérdeztek, jelentős változásnak csak az ún. „jugoszláv” kategória megjelenése tekinthető.

A délszlávok számának jelentős növekedését eredményezte, hogy 1931-ig mintegy százezer szerb és crnagorac kolonistát (dobrovoljacot) telepítettek be a Vajdaságba: a Bácskába 30 ezret, a Bánátba 55 ezret, a Szerémségbe pedig 9 ezret.⁹ A második világháború alatt és közvetlenül utána a genocídium és etnocídium vált az etnikai átrendezés legfőbb eszközévé. A fasismus áldozatává vált mintegy 3 ezer szerb és 17 ezer vajdasági zsidó. A megtorlás ennél nagyságrendekkel nagyobb veszteségeket eredményezett. A vajdasági németeket 1944–48 között megfosztották állampolgárságuktól, menekülésre készítették őket, az otthon maradtakat pedig haláltáborokban pusztították el. A németek vesztesége több mint 300 ezer fő volt. 1948-ra számuk 32 ezer főre csökkent, s ezzel megszűntek számottevő etnikum lenni a térségben. A magyarok vesztesége szintén jelentős volt. Néhány szerb kutató ma már elismer 1–2 ezer fős megtorlást, a magyar kutatók azonban az áldozatok számát 20–40 ezer fő közöttire becsülik.¹⁰

Az etnikai arányokban a legnagyobb változást azonban a szerb betelepítések eredményezték: 1945–48 között 226 ezer, majd 1953–71 között több mint 500 ezer szerbet és montenegróit telepítettek be. A Vajdaság 1945–71 közötti mintegy félmillió népességyarapodást gyakorlatilag a bevándorolt délszlávok tették ki. Az 1991-es népszámlálási adatok szerint az 1971–91 közötti időszakban ez a betelepülés már nem volt ilyen jelentős. 1991-ben a Vajdaságon kívülről beköltözöttek száma 600 ezer fő körüli lehetett, szinte mindannyian szerbek és montenegróiak.¹¹ Az etnikai arányok változásait nyomon követhetjük a népszámlálási adatok alapján (2. táblázat).

Különösen feltűnő a jugoszlávok 1981-es és 1991-es meglehetősen magas száma és aránya, ez gyakran még a vajdasági átlagnál is magasabb a kisebbségek által lakott térségekben.¹²

Az 1991-es vallásfelekezeti adatok rövid ismertetése nem célszerű: a heterogén etnikai struktúrában az egyes nemzetiségek szóródnak a különféle felekezetek között, ezért alapos következtetések nehezen vonhatók le. Ekkor a Vajdaságban a népesség 58%-a ortodox, 23%-a katolikus, 4–4%-a protestáns (református), illetve ateista, s – más országok összeírásaihoz viszonyítva – alacsony volt az ismeretlenek (és a választ nem adók?) aránya, 10,5%. A 339 ezer vajdasági magyar közül 298 ezer volt a katolikus, 20 ezer a református, 5 ezer az ateista, 1 ezer ortodox (!), s 15 ezer a választ nem adó.

8 *Popis 1991*. [CD-ROM] Savezni Zavod za Statistiku, Beograd, 1998. Valójában az 1921–1981 közötti összes népszámlálás adatait is tartalmazza!

9 Mirnics Károly: *Vajdaság népességének fejlődése*. Kézirat, 2000. 35–36. o.

10 A Mindszenty-jelentés 60 ezer halotról, Mirnics Károly 20 ezerről ír. A többiek (pl. Matuska Márton, Cseres Tibor) becslései e két érték között találhatók.

11 A nem túl szerencsés bontás miatt a pontos szám kiszámíthatatlan.

12 A Vajdaság 464 településéből 80 magyar, 18 román, 13 szlovák, 5 horvát, 3 ukrán és ruszin, 1 cseh, valamint 291 szerb volt abszolút többségű, nem volt abszolút többsége 53 településnek.

Az 1991-es anyanyelv–nemzetiség kereszt táblázat sokat mondóbb, ezért ebből néhány adatot ismertetek:

3. táblázat

Nemzetiség Ezer főben	Anyanyelv			
	Összesen	Szerbhorvát	Magyar	Roma
Összesen	2 013,9	1 479,1	344,7	20,8
Szerb	113,7	1 142,0	0,1	0,1
Horvát	74,5	73,1	0,7	0,0
Magyar	339,5	11,9	325,4	0,3
Roma	24,4	4,3	0,3	19,5
Jugoszláv	174,3	150,2	14,8	0,1

A táblázatból három jelenséget szeretnék kiemelni:

- A vajdasági magyarok alig vannak többen anyanyelv, mint nemzetiség szerint – a többi szomszédos országban élő magyar közösségnél anyanyelv szerint határozottan többen vannak, mint nemzetiség szerint. Az, hogy a magyar anyanyelvűek 94,4%-a magyar nemzetiséget vallott be – reális és az átlag körüli érték.
- A kis számú vajdasági roma nem kötődik a magyarsághoz.
- A jugoszláv kategórián belül jelentős a magyar anyanyelvűek aránya. (Ezzel a későbbiekben részletesen foglalkozom.)

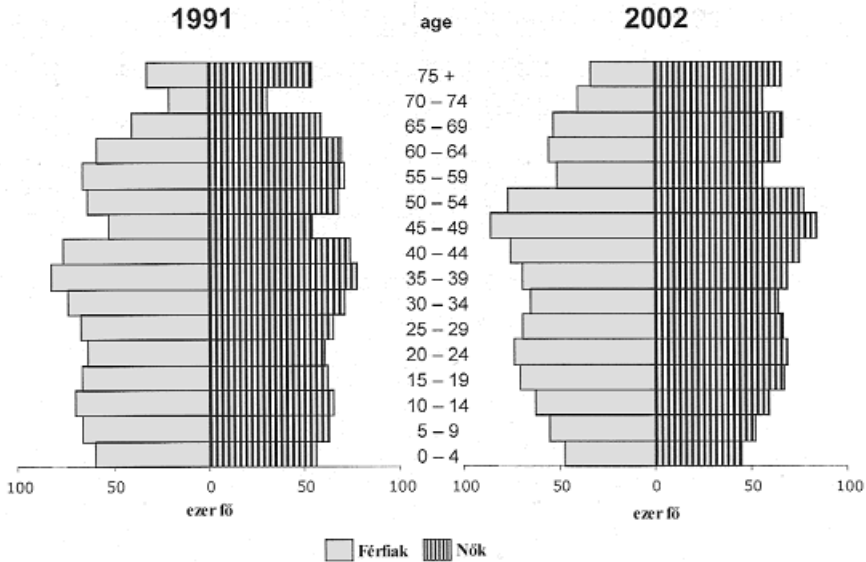
Népmozgalmi folyamatok 1991 óta a Vajdaságban

Az új népszámlálás adatsorai közül csak a korösszetétel került publikálásra, területi bontásban. Célszerű ezzel kezdeni a népmozgalmi fejezetet, mert ugyan a korfa alakulása már a népmozgalmi folyamatok végeredményét mutatja be – ez az egyetlen olyan statisztikai adatsor, amelynek viszonylagos pontossága nem kérdőjelezhető meg. A vajdasági korfa az 1. ábra szerint változott.

Az ábra szerint egy évtized alatt a Vajdaság népessége megdőböntő mértékben előregedett, különösen feltűnő a tíz évesnél fiatalabb korosztály igen alacsony aránya. A korfáról is látszik, hogy igen erőteljes a nőtöbbség, Közép-Szerbiában a nők aránya 51,4%, a Vajdaságban 51,5%. Hosszabb időintervallumra visszatekintve: mindkét területrészen az 1948-as csúcsponttól (51,5%, ill. 52,2%) fokozatosan csökkent, majd 1991 óta ismét növekedett.¹³ A polgárháború befolyásoló hatását a területi bontás is alátámasztja, a kiugróan magas nőarányok elsősorban azokon a területeken figyelhetők meg, ahová a menekültek nagy részét letelepítették (Bácska, Közép-Bánát és Kelet-Szerbia).

13 Population by Sex and Age, 2002. *Yugoslav Survey*, 2002. No. 4.

1. ábra



1. Migráció

A polgárháborúban Szerbiába került horvátországi és boszniai menekültek döntően és hosszú távon determináló jelleggel változtatták meg a vajdasági népesség etnikai arányait és szerkezeti jellemzőit, miként a – jelentős részben magyar nemzetiségű – menekültek is.

1991-től kezdődően az erőszakos katonai mozgósítások következtében az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) becslése szerint a mai Jugoszlávia területéről mintegy 350 ezer fiatal menekült a világ minden országába. Jelentős részük nemzeti kisebbségi volt, mivel őket számarányukat messze meghaladó arányokban hívták be katonai szolgálatra. Az elsősorban Magyarországra menekült magyarok száma mintegy 50–80 ezer főre tehető. A magyarországi Menekültügyi és Migrációs Hivatal regisztrálása szerint 1991/92-ben 64 ezer, majd 1993–99 között további 20 ezer jugoszláv állampolgár menekült Magyarországra. Az 1991/92-es menekültek mintegy fele, az 1993–99 között érkezetteknek azonban kb. $\frac{3}{4}$ -e volt magyar nemzetiségű. Az 1991–99 közötti időszakban összesen hivatalosan (regisztráltan) közel 50 ezer jugoszláviai – túlnyomó többségében vajdasági – magyar menekült az anyaországba. Azt azonban nem tudjuk, hogy azóta közülük mennyien tértek vissza Szerbiába?!

Külön kategóriát alkotnak a bevándorlási szándékkal Magyarországra érkezett jugoszláviai állampolgárok, akik 1988–94 között 8 ezren, 1994–99 között 12 ezren voltak, közülük a magyarok aránya (73%) csak az 1990–94 közötti időszakra ismert, de reálisan feltételezhetjük, hogy máskor is hasonló nagyságú lehetett. A magyar állam-

polgárságot kapott – csaknem egészében magyar nemzetiségű – volt jugoszláv állam-polgárok száma 1988–2000 között kb. 8 ezer lehetett.¹⁴ Kiszámítható, hogy az 1991–2002 közötti időszakban a Magyarországra huzamos tartózkodás szándékával átköltözött és letelepedett vajdasági magyarok száma nagy valószínűséggel 20 ezer fő felett lehetett.¹⁵ Az UNHCR szerint 1996-ban Jugoszláviában 646 ezer menekült volt, ezek 40%-a (260 ezer fő) a Vajdaságba költözött – vagy deklaráltan etnopolitikaik okokból¹⁶ ide költöztették – elsősorban az Észak-Bácskába és a Szerémségbe!¹⁷ A menekültek nagyobb része Horvátországból (főleg Kelet-Szlavóniából) érkezett, 94%-uk szerb nemzetiségű volt – átlagéletkoruk és korösszetételük egyébként kedvezőbb a vajdasági átlagnál. A koszovói válság után további legalább 300 ezer menekült érkezett Jugoszláviába, s ezek egy részét ugyancsak a Vajdaságban telepítették le, összesen az utóbbi évtizedben érkezett menekültekből várhatóan mintegy 300–350 ezret a Vajdaságban kívánnak véglegesen letelepíteni (Mirnics Károly szerint).¹⁸ (Sajnos a hivatalos jugoszláviai migrációs adatok alapos elemzésekhez használhatatlanok.)

Egy 1997-ben készült népesség-trendszámítás¹⁹ – figyelembe véve a migrációs adatokat – egészen pontosan becsülte előre a 2002. évi, pontosabban 2001. évi lakosságszámot – a közepes (átlagos) kalkuláció szerint 2 030 ezer főt prognosztizáltak.²⁰

2. Természetes szaporodás

Jugoszlávia (és Szerbia) egészében – a becslések szerint – még 2000-ben is pozitív volt a természetes szaporodás, valójában azonban Koszovó nélkül már úgy egy évtizede negatív lenne.²¹ Területrészenként a tendenciák alakulását a 2. ábra szemlélteti.

A háború előtti jugoszláviai statisztikai adatszolgáltatás meglehetősen jó népmozgalmi adatsorokat publikált – gyakran még nemzetiségek szerinti bontásban is. Az utolsó ilyen ismert vajdasági adatokat a 4. táblázatban foglaltuk össze.

A vajdasági átlagértékek 1999-ben a következők voltak: 9,5; 14,9; – 5,4 ezrelék, a magyarok értékei: 10,0; 20,7; – 10,7 ezrelék. A jelenlegi helyzetben semmi sem utal arra, hogy ez a folyamat megfordulna. Még számottevő életkörülmény-javulás esetén is az előregedő népesség halálozási mutatói egy ideig bizonyosan nem javulnának.

14 Az 1995. és 1996. év adatai nem ismereteseek, csak becsülni tudjuk azokat.

15 Az adatok bizonytalanok és ellentmondásosak, mert a menekültek jelentős része nem került regisztrálásra. <http://magyarsag.mti.hu/htmh/vajdasag.htm> Tóth Pál Péter: *Jugoszláviából Magyarországra*. Fészekhagyó vajdaságiak. MTT könyvtár 4. Szabadka, 2001.

16 Branislav Djurdjev: *Problem izbeglištva...* Zbornik Matice Srpske. Broj 100, Novi Sad, 1996. Szerinte egyébként a szerb menekültek száma egymillió körül lehetett.

17 Részletesen lásd: Sača Kicošev–Kocsis Károly: A menekültügy társadalmi-demográfiai aspektusai a Vajdaságban. In: *Regio*, 1998. 3. sz.; Refugees And Other War Affected Persons. *Yugoslav Survey*, 1997. No. 2.

18 Mirnics Károly: *A magyarok területi elhelyezkedése* www.hhrf.org/xantusz/

19 Population Projections 1991–2001. *Yugoslav Survey*, 1997. No. 1.

20 Megjegyezendő, hogy Közép-Szerbia vonatkozásában alaposan mellőfotak, a várt 5748–5967 ezer fő közötti értékek helyett az összeírt népesség 5466 ezer fő lett.

21 Natural Movement Of Population 1991–1999/2000. *Yugoslav Survey*, 2001. No. 1.

2. ábra



4. táblázat

	1961			1991		
Adatok ezrelékben	Születés	Halálozás	Természetes szaporodás	Születés	Halálozás	Természetes szaporodás
Vajdaság összesen	17,1	9,4	7,7	11,3	13,2	– 1,9
Szerbek	17,6	9,0	8,6	11,4	12,8	– 1,4
Horvátok	20,7	10,4	10,3	9,8	14,3	– 4,5
Romák	...	...	...	32,8	12,2	+ 20,6
Szlovákok	16,7	10,8	5,9	9,6	15,8	– 6,2
Románok	14,6	15,6	– 3,6	10,8	17,6	– 6,8
Magyarok	15,3	11,0	4,3	10,7	18,8	– 8,1

nak, a születések száma pedig az igen kedvezőtlené vált korösszetétel (kevés szülőkorú nő) miatt nem nőne. A jelentős számú fiatalabb átlagéletkorú és nagyobb gyermekszámú betelepített menekült valószínűleg csak annyit javít a helyzeten, hogy a romló tendenciák kicsit lassulnak.

3. Vegyes házasságok és asszimiláció

A vajdasági kisebbségek perspektíváit a kedvezőtlen népmozgalmi folyamatoknál még inkább rontják az erősödő asszimilációs tendenciák. A II. világháborút követően az exogám – vegyes – házasságkötések száma 1990-ig fokozatosan emelkedett, földrajzilag jól elhatárolható módon északon, a Vajdaságban jobban, mint az ország déli felében. Egy szerb kutató szerint minél nagyobb a szülők etnikuma közötti különbség, annál gyakrabban definiálják gyermeküket „jugoszláv” nemzetiségüként. A vajdasági szerb–magyar házasságok esetében ez 20%, ha az anya magyar és 33%, ha az apa magyar.²²

22 Snejzana Mrdjen: La mixité en ex-Yugoslavie. Integration ou ségrégation des nationalités? *Revue d'Études Comparatives Est-Ouest*. 1996. No. 3.

5. táblázat

Ezer főben		Férfiak									
		Összesen	Szerbek	Monten.	Muszl.	Horvátok	Magyarok	Albánok	Romák	Jugoszl.	Egyebek
Nők	Összesen	64,9	39,2	3,0	2,3	0,8	2,2	11,2	1,1	1,9	3,2
	Szerbek	38,4	35,6	0,6	0,1	0,3	0,3	0,1		0,4	1,0
	Montenegróiak	2,9	0,4	2,1							0,4
	Muszlimánok	2,4	0,1		2,1			0,1			0,1
	Horvátok	0,9	0,4			0,3	0,1				0,1
	Magyarok	2,3	0,4			0,1	1,7			0,1	
	Albánok	11,1						10,7			0,4
	Romák	1,2							1,1		0,1
	Jugoszlávok	2,4	0,7	0,1		0,1	0,1			1,3	0,1
	Egyebek	3,3	1,6	0,2	0,1			0,3		0,1	1,0

Ismeretes továbbá, hogy 1990-ben²³ a vegyes házasságok aránya – a mai jugoszláviai területre vonatkozó – 65 ezer házasságon belül 13,5% volt, melyek nagyobb része a Vajdaságban kötött. A szerb–montenegrói, szerb–horvát és szerb–magyar vegyes házasságok vezetnek (5. táblázat).

A 4,5 ezer házasságra lépett magyar nemzetiségű negyede (a férfiak 24%-a, s a nők 27%-a) vegyes házasságot kötött. A homogén házasságok aránya nemzetiségenként: albánok 96%, szerbek 91%, muszlimánok 88%, romák 88%, montenegróiak 75%, magyarok 74%, horvátok 37%. Ez azt mutatja, hogy az azonos szerb–horvát nyelvet beszélők (szerbek, horvátok, montenegróiak) mellett jelentős arányban vegyes házasságot szinte csak a magyarok kötöttek. Valószínűleg némileg tovább rontja a magyar és más kisebbségekről alkotható képet, hogy a 4 ezer jugoszláv nemzetiiségű által kötött házasságok fele ugyancsak vegyes házasság volt.

A Vajdaság népességének egyéb társadalmi jellemzőit – egyelőre – csak az 1991-es népszámlálás és néhány továbbvezetett adatsor alapján tudnám ismertetni, ám ezt feleslegesnek vélem, hiszen a strukturális arányok alapvetően megváltoztak azóta. Elég talán egyetlen dologra utalnom: a munkanélküliek száma hivatalosan 843 ezer fő volt 2002-ben Szerbiában, valójában a kényszerszabadságon levőkkel együtt számuk jóval 1,5 millió felett lehetett (a teljes népesség mintegy 20–25%-a).

23 Demographic Characteristics Of The Population Of FR Yugoslavia by Nationality. *Yugoslav Survey*, 1993. No. 4.

Magyarok a Vajdaságban

Az általános etnodemográfiai ismertetőnél már felsoroltam néhány olyan ismérvet, amelyek a vajdasági etnikai arányokat jelentősen megváltoztatták a két világháború között, s a II. világháborút követően. Néhány olyan okot sorolok most fel, amelyek a vajdasági magyarság csökkenését magyarázzák erre az időszakra vonatkozóan:

- A Vajdaságot (és Jugoszláviát) 1918–41 között legalább 40 ezer magyar hagyta el, akiket nagyjából akaratuk ellenére telepítettek ki,²⁴ s a tengeren túlra kivándorolt mintegy 10 ezer magyar.
- A Pribičević-törvény értelmében kb. 32 ezer magyarra vált szerbet köteleztek a visszaasszimilálódásra.
- Az 1910-ben magukat magyarnak valló (városi) németek ettől kezdve általában németnek vallották magukat.
- A Jugoszláviához került magyarságot az egyik legsúlyosabb csapás az iskola-rendszer szerb érdekű átszervezésekor érte. A magyar nyelvű iskolák jelentős részét államosították, és szerb nyelvűvé alakították, a beiskoláztatás állami koordinálása körül pedig sorozatos visszasságok voltak tapasztalhatók. A Vajdaságban 1918-ban 645 elemi iskola, s 9 középiskola volt magyar tannyelvű, továbbá 8 magyar nyelvű felsőkereskedelmi és főreáliskola működött. 1941-re a magyar nyelvű elemi iskolák száma harmadára, 204-re csökkent, a középiskolák közül pedig csak a zentai és szabadkai maradt meg részben magyar nyelvű oktatással.
- A második világháborút követően újabb 10 ezer fő körüli magyar hagyta el Jugoszláviát, s a megtorlások áldozata lett legalább 20 ezer vajdasági magyar.

A vajdasági magyar népesség fogyása tragikus ütemű: számuk az 1961-es csúcspontnak számító 443 ezer főről 1991-re 340 ezerre, majd 2002-re 290 ezerre csökkent, s ezt elsősorban a természetes szaporodás drámai csökkenése okozza, ami 1969 óta negatív és egyre nagyobb mértékű: 1953-ban + 0,8%, 1960-ban + 0,5%, 1970-ben 0,1%, 1980-ban 0,3%, s 1992-ben 0,8%, 1999-ben 1,1%. A születések száma az ötvenes években még évi 8 ezer fő körül volt. Ez a kilencvenes évek végére évi 3,0 ezer fő alá esett vissza. Ugyanezen időszakban a halálozások száma évi 5 ezerről 6 ezerre nőtt. A fogyás elsődleges oka a migráció volt, mert a magyarság fiatalabb korosztályát érintette mindig a legnagyobb mértékben a kivándorlás, majd az 1960-as évektől kezdődően a nyugati munkavállalás. Utóbbiak gyakran nem tértek vissza, illetve a visszatértek nem a Vajdaságban, hanem máshol, például az isztriai tengerparti városokban telepedtek le. A továbbiakban már a korösszetétel is fokozatosan úgy alakult, hogy a folyamat öngerjesztővé vált, ma pedig már megállíthatatlannak és visszafordíthatatlannak látszik.

24 Kocsis Károly: i. m. 53. o., Nyigri Imre, in: *A Visszatért Délvidék*. 327. o.; Mirnics Károly: i. m. 33. o.

A magyarság településterülete ennek következtében egyre kedvezőtlenebbül alakul: mindinkább a Tisza jobb partja melletti kelet-bácskai térségre szorul vissza, s a településszerkezet is jelentősen átalakult, 1910-ben még a magyarok 69%-a lakott a többségi településeken, 1991-ben már csak 57%-a, s a szórványokban élők száma és aránya jelentősen növekedett.²⁵ (A 2002-es településenkénti adatokat még nem publikálták.)

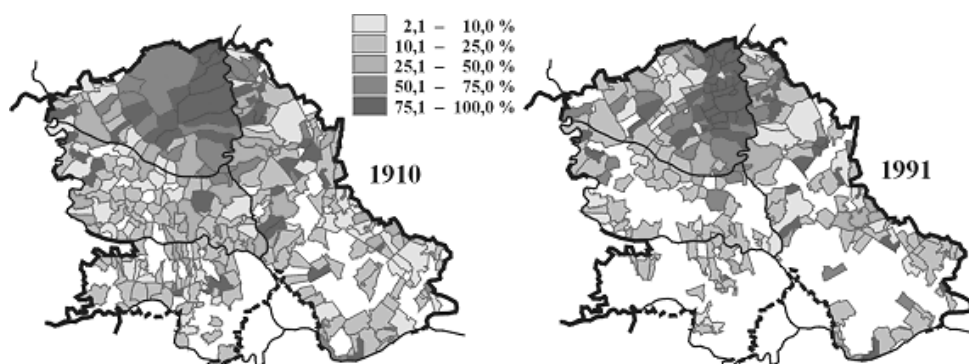
6. táblázat. Települések magyar lakossága

	1910			1991		
	Települések száma	Magyarok (ezer fő)	Magyarok (%)	Települések száma	Magyarok (ezer fő)	Magyarok (%)
50% felett	61	290,0	69	80	192,0	57
10–50%	87	107,2	25	55	97,5	29
2–10%	131	20,5	5	92	45,5	13
2% alatt	131	2,6	1	237	4,5	1
Összesen:	410	420,3	100	464	339,5	100

Különösen feltűnő a 10% alatti településkategóriában élő magyarok számának növekedése – ez már jelentős szórványosodást jelez, amit jól mutatnak az alábbi térképek is (3. ábra).

*

3. ábra



25 A szórványkutatásban újabban a konkrét numerikus alapú meghatározás helyett inkább az elvi, funkcionális meghatározás kezd előtérbe kerülni. A 10% alatti magyar lakosságú településkategória mindenestre biztosan szórványnak tekinthető, az ilyen településeken élők aránya a vajdasági magyaroknál 6%-ról 14%-ra nőtt.

Az 1991–95 közötti délszláv háborúk a vajdasági magyarságot különösen súlyosan érintették – a szerb nacionalista vezetés ugyanis ágyútölteléknek kívánta felhasználni a nemzeti kisebbségek fiataljait. A Vajdaságból tömegesen menekültek Magyarországra, egyes időszakokban a menekültek és ott tartózkodók száma 60–80 ezer között lehetett. Ezek egy jelentős része azóta sem tért haza, s ez újabb csökkenést eredményez.

Az elmúlt hetekben jelentek meg a 2002-es jugoszláviai népszámlálás első kommunánkénti²⁶ és körzetenkénti nemzetiségi adatsorai, ezekből a főbb kategóriák körzetenként a következők:

7. táblázat

Körzetek	Év	Népesség	Szerbek	Jugoszlávok	Magyarok	Magyarok (%)
Észak-bácskai körzet	1991	205 401	32 892	25 563	98 914	48,2
	2002	200 140	49 637	9 488	87 181	43,6
Közép-bánáti körzet	1991	221 353	147 346	16 057	33 971	15,3
	2002	208 456	150 794	3 759	27 842	13,4
Észak-bánáti körzet	1991	179 783	70 870	10 654	89 941	50,0
	2002	165 881	72 242	3 018	78 551	47,4
Dél-bánáti körzet	1991	328 428	210 447	20 722	18 544	5,6
	2002	313 937	220 641	5 687	15 444	4,9
Nyugat-bácskai körzet	1991	215 916	117 092	24 531	27 329	12,7
	2002	214 011	134 644	6 870	21 825	10,2
Dél-bácskai körzet	1991	553 027	331 325	53 867	65 777	11,9
	2002	593 666	409 988	15 959	55 128	9,3
Szerémségi körzet	1991	309 981	233 751	22 901	5 015	1,6
	2002	335 901	283 861	5 100	4 236	1,3
Vajdaság összesen	1991	2 013 889	1 143 723	174 295	339 491	16,9
	2002	2 031 992	1 321 807	49 881	290 207	14,9

Ez a táblázat igazolja azokat a félelmeket és előérzeteket, amelyek e körzetek létrehozásakor és kialakításakor a vajdasági magyarok részéről felmerültek.²⁷ Az észak-bánáti körzet csak félig bánáti, ide sorolták a tiszamenti bácskai kommunákat úgy, hogy a Vajdaság északi részén tömbben élő magyarságot kettészakították, a két körzetben 50% körüli arányukat alakították ki – mára ez az arány 50% alatti lett (4. ábra).

A kommunánkénti adatokból kiderül, hogy, meglepő módon, a magyarság fogyása egyenletes, az átlagos index 86 (1991-es érték=100), s a 45 kommunából 40-ben az index 78–92 közé esik, a maradék ötből kettőben pedig a magyarok száma néhány

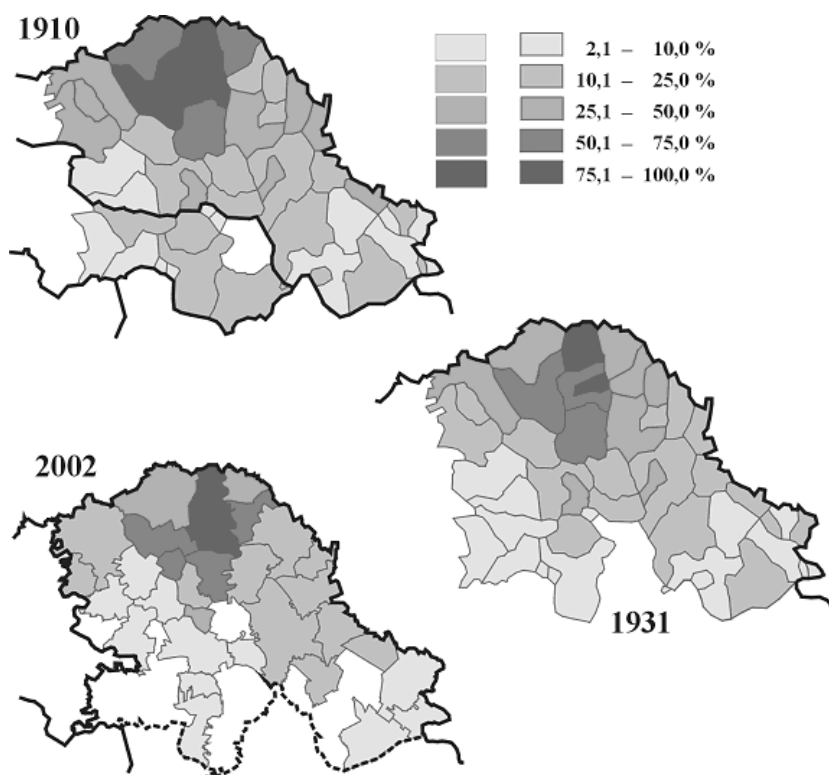
26 Az opština fordítása község, valójában azonban inkább járás nagyságú településcsoport, ezért kompromisszumos megoldásként a hazai szakirodalomban inkább a kommuna kifejezést használjuk.

27 Biacsi Antal: Ollóval szabdalt körzetek (Körzetesítés és demográfia). *Magyar Szó, Újvidék*, 1992. február 21.

4. ábra



5. ábra. A magyarok arányának alakulása a Vajdaság kommunáiban



fővel növekedett. (Ezeknek azonban kis létszámú, 300 főnyi magyar nemzetiségű lakosság körüli kommunák, s így a változásnak számos, akár véletlenszerű oka lehet.) (5. ábra)

A magyarok száma a kedvezőtlen tendenciák és előjelek alapján prognosztizáltánál egyértelműen magasabb lett: a Vajdaságban 290 207 fő – jómagam 250 ezer fő körüli értéket vártam.²⁸ Azok a számok, amelyek alapján előre becsülhattunk – a kiindulási érték az 1991-es 339 ezer magyar – a következők:

- A negatív természetes szaporodás miatt évi átlagban kb. 3 ezer fős fogyás elvárható volt, ez összesen mintegy 30 ezer fős fogyást kellett, hogy eredményezzen.
- A tartósan Magyarországon tartózkodók száma csak nagy vonalakban becsülhető, de a magyarországi adatok elemzéséből arra következtethetünk, hogy a két népszámlálás közötti időszakban tartósan Magyarországon telepedett le legalább 20 ezer magyar, s a mintegy 40 ezer menekült egy része is bizonyosan itt maradt.
- Fentebb ismertettem a vegyes házasságokkal kapcsolatos asszimilációs veszteségeket, de ezt nehéz számszerűsíteni. Amennyiben a környező országokban élő többi magyar közösséghez hasonló tízéves időtartamra számítható értékek alapján becsüljük meg – erre a tízéves időtartamra legalább tízezer főt kalkulálhatunk. Hozzá kell tennem, hogy a vajdasági magyarok vegyes házasságot kötési hajlama nagyobb, mint amit a többi magyar közösségekben tapasztalhatunk.
- Ehhez képest elfogadható a Szerbiai Statisztikai Hivatal által összeírt érték. Ennek is megvan a magyarázata:
- Az 1991. évben összeírt 339 491 magyar nemzetiségűnél valójában többen voltak a magyarok. A 174 295 „jugoszláv” között – részben meggyengült identitásuk, részben pedig politikai nyomásra – valószínűleg jóval több, mint tízezer magyar tűnhetett el, erre vonatkozóan azonban elemzések nem készültek.
- A politikai helyzet enyhülése következtében a Magyarországra menekültek jelentős része visszatért a Vajdaságba: többen, mint amennyit eddig feltételeztünk.
- A helyi magyar vezetők határozott felhívására a bizonytalan identitásúak egy jelentős része most magyar nemzetiségűnek vallotta magát.²⁹
- Megszámlálták a ténylegesen már nem a Vajdaságban élő, de még itt is nyilvántartott magyarok egy részét. Konferenciánkon teljes volt a szakmai egyetértés, hogy a Kárpát-medencében több százezer embert nem a bejelentett állandó lakóhelyén regisztráltak a népszámlálások alkalmával, illetve számosan kétszer is „meg lettek számolva” – az eltérő nyilvántartási szemléletek és rendszerek miatt.

28 Sebők László: A határokon túli magyarság néhány népességszerkezeti jellemzője és perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2002. 2. sz.

29 Az Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács felhívásához a vajdasági magyar szervezetek és egyesületek túlnyomó többsége csatlakozott. <http://www.hetnap.co.yu/9.13/cikk07.html>

Egyetlen város, Szabadka adatsorait mutatom be példának:

8. táblázat

	1991	2002
Lakos	100 386	99 981
Szerb	15 734	26 242
Montenegrói	1 434	1 596
Jugoszláv	17 454	6 787
Bunjevác	10 874	10 870
Magyar	39 749	34 983
Horvát	10 683	10 424
Egyéb	2 570	3 750
Nem nyilatkozott	794	4 653
Regionális	120	545
Ismeretlen	974	131

A magyarok száma jelentősen csökkent (ezt tudtuk, vártuk), a horvátoké és bunyevácoké azonban nem, ezek szerint közülük senki sem menekült el? Amennyiben azonban feltételezzük, hogy a jugoszlávok számának csökkenését nemzetiségi identitások felvállalása okozta – azt is fel kell tételeznünk, hogy a nem nyilatkozottak számának növekedése mögött ezzel ellentétes tendenciák húzódnak meg. A szerbek számának növekedését ugyanis a mintegy 6,5 ezer idetelepült menekült jelentős mértékben indokolja. A fentti adatsorok belső ellentmondásait egyelőre hiteles érveléssel nem tudjuk megmagyarázni.

Az eddigiek alapján nyilvánvaló, hogy a helyzet pontos kiértékeléséhez feltétlenül alaposabb elemzést kell végeznünk, de ehhez a jelenleginél több és részletesebb adatsorokra lenne szükségünk. Annyi azonban talán már a leírtakból is kiderül, hogy a vajdasági magyarság fogyása drámai mértékűvé vált, s ennek a folyamatnak a megállítása egyelőre még nincsenek megalapozott és reális koncepciók.

A 2001-es horvátországi népszámlálás magyar nézőpontból

A horvátországi népességstatisztikai és demográfiai kutatáshoz a forrásként felhasználható népszámlálások összevethetőségét megnehezíti, hogy ezek egy részét eltérő módszer alapján hajtották végre, s a vonatkozási (közigazgatási) terület többször megváltozott az elmúlt egy évszázad folyamán. Az alábbiakban a változásokat első sorban a mai Horvátországra vonatkoztatva sorolom fel:

- Az Osztrák-Magyar Monarchia egykori alkotórésze, Horvát-Szlavónország az első világháború után teljes egészében Jugoszláviához (1929-ig SHS-királysághoz) került, s annak autonóm politikai alkotórészévé vált. A második világháború után a Szerémség nagyobb része véglegesen elkerült Horvátországtól, mert a Vajdasághoz csatolták.
- A Muraközt és Dél-Baranyát egykori magyar megyék Jugoszláviához csatolt falvai alkották, előbbi már az impériumváltozást követően Horvátországhoz került, utóbbi csak a második világháború után (addig Szerbiához tartozott).
- Dalmácia és Isztria a Monarchián belül Ausztriához tartozott, míg Fiume a Magyar Királysághoz. Az első világháború után Isztria, Fiume, valamint Cres és Losinj szigetei Olaszországhoz kerültek, Dalmácia Jugoszláviáé lett, Horvátországhoz azonban csak a második világháború után csatolták hozzá, ekkor kerültek ide az addig Olaszországhoz tartozott területek is.

A fentiek miatt mindig szükséges kihangsúlyoznunk, hogy az adatok az akkori vagy a mai Horvátország területére vonatkoznak. (Az 1880–1931 közötti népszámlálási adatokat ezért csak közelítőleg tudtuk átszámítani a mai országterületre, s hasonló a helyzet az 1931-es adatoknál is, mert az akkori bánságok területére kellett azokat átszámítani.)

Igen jelentős és a gyakorlatban csaknem kiküszöbölhetetlen probléma adódik abból, hogy az 1991-es és a 2001-es népszámlálások alkalmával a népesség számbavételekor eltérő terminológiát alkalmaztak.¹ Az 1991-es népszámlálást még a régi Szövetségi Statisztikai Hivatal szervezte és kezdte meg, de az adatokat már a közben sorra függetlenné váló köztársaságok dolgozták fel, alapjaiban azonos, de kisebb részletekben eltérő módszerekkel. Az összeírt népesség számát és szerkezetét alapvetően, s részben tartósan megváltoztatta az 1991 augusztusa és 1995 augusztusa közötti

1 Horvátországban az 1991-es népszámlálásnál még az egységes Jugoszlávia szempontjainak megfelelően nem (itt) írták össze az ideiglenesen Horvátországban tartózkodó más tagköztársaságbeli jugoszláv állampolgárokat, s a horvátországi illetőségű, de családtagjaikkal együtt külföldön (nem Jugoszláviában) tartózkodókat.

I. táblázat

Népszámlálás időpontja	Mai területre	Index [#]	Aktuális területre
1880	2 506 000*	104,5	1 892 499
1890	2 855 000*	113,9	2 186 410
1900	3 162 000*	110,8	2 416 304
1910	3 461 000*	109,5	2 621 954
1921	3 447 000*	99,5	2 614 378
1931	3 785 000*	109,9	2 704 000*
1948	3 779 858	99,9	
1953	3 936 022	104,1	
1961	4 159 634	105,7	
1971	4 425 221	106,4	
1981	4 601 469	104,0	
1991	4 784 265	104,0	
1991 ^{&}	4 513 000	98,1	
2001	4 437 460	98,3	

[#] Két egymás utáni népszámlálási adatra vonatkoztatva.

& A 2001-es meghatározás szerint kiszámított érték.

horvátországi háború, de a dél-baranyai, kelet-szlavóniai és szerémségi részek még 1998-ig ENSZ, valójában szerb ellenőrzés alatt maradtak. A háború és az átmeneti szerb megszállás az ország területének több, mint negyedét érintette, s az ennek következtében lezajlott népmozgások alapvetően megváltoztatták a népesség jellemzőit és szerkezetét, de ezeket majd az etnikai változások kapcsán fogom tárgyalni. Horvátországban az 1991-es népszámlálásnál még az egységes Jugoszlávia szempontjainak megfelelően a lakónépességet írták össze, míg 2001-ben az állandó (bejelentett) népességet. 2001-ben az ország állandó népessége 4437 ezer fő volt, de közülük csak 4020 ezer tartózkodott lakóhelyén, 181 ezer az ország egyéb területein, további 226 ezer pedig külföldön. Meglehetősen sajátos, hogy csaknem az összes népességszerkezeti adatot a teljes, 4437 ezres állandó népességre dolgozták fel és publikálták – a bevett gyakorlattól gyökeresen eltérően azonban csak az ország, a megyék és općinák² bontásában – személyiségi jogokra hivatkozva – a 6759 településre már nem. Az elemzések túlnyomó többségéhez ez a részletezés is elégséges.

A természetes szaporulat néhány évvel ezelőtt Horvátországban is negatív lett.³ Sajátos, hogy a háború alatti nyilvánvaló visszaesést követő „boom” csak két évig tar-

2 Az općina községet jelent, de a gyakorlatban inkább a járásnak megfelelő településcsoport, ezért a továbbiakban ezekre a kommuna kifejezést használjuk. A kommunákkal azonos közigazgatási szinten találhatók a városok is.

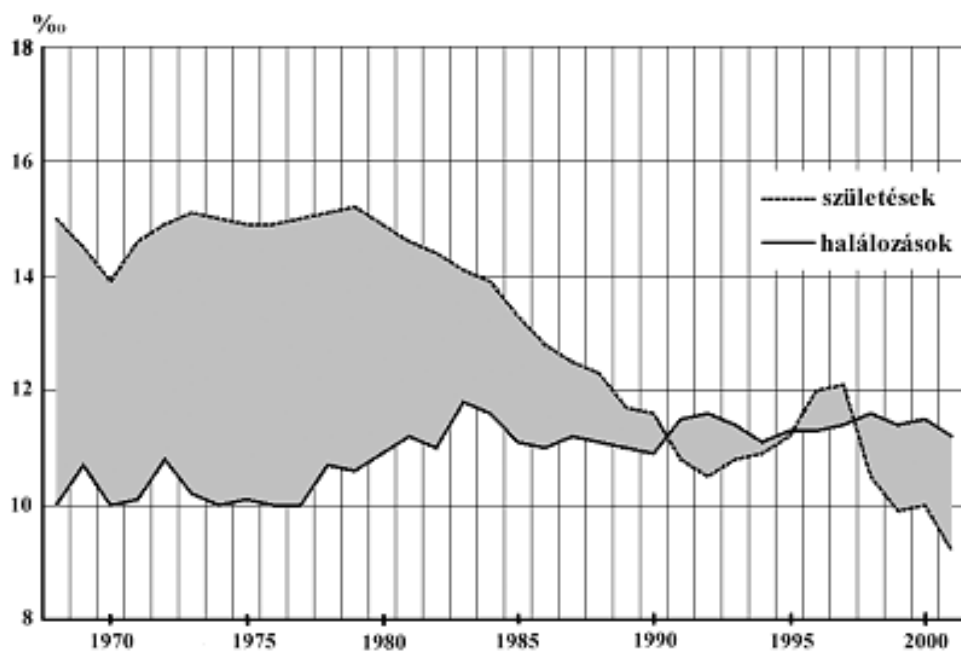
3 A negatív természetes szaporulatot a térségben Magyarországon regisztrálták először 1981-ben, majd Bulgáriában 1986-ban, azóta a többi országban is ez lett a jellemző – Boszniát és Albániát kivéve.

tott. A fogyás azóta jelentős mértékű. Oka jelenleg még szinte teljes egészében a születések számának visszaesése. Érdekes módon a halálozási mutató csaknem három évtizede szinte változatlan. (Ld. a 2. táblázatban, ezrelékben kifejezve.)

2. táblázat

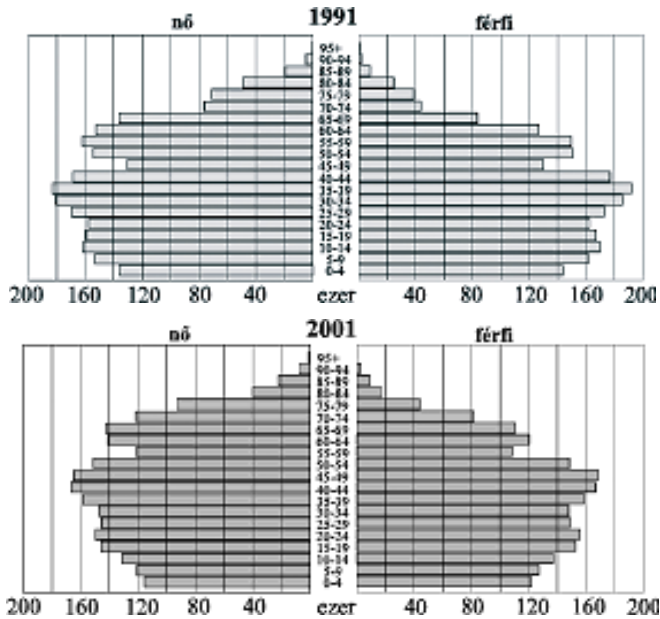
Év	Születés	Halálozás	Természetes szaporulat
1997	12,1	11,4	0,8
1998	10,5	11,6	-1,2
1999	9,9	11,4	-1,5
2000	10,0	11,5	-1,5
2001	9,2	11,2	-1,9

1. ábra



A korösszetétel egy évtized alatt lényegesen kedvezőtlenebbé vált, s a kedvezőtlen népmozgalmi folyamatok miatt még inkább az lesz a jövőben (2. ábra).

2. ábra



A külső migráció sajátosan alakult. A lakosság évente több tízezer fővel gyarapszik a migrációs nyereségnek köszönhetően. Nagyobb részük Boszniából érkezik, a kivándorlók többségének célországa azonban kiderítetlen.

3. táblázat

	1997		1998		1999		2000		2001	
	Bevánd.	Kivánd.	Bevánd.	Kivánd.	Bevánd.	Kivánd.	Bevánd.	Kivánd.	Bevánd.	Kivánd.
Össz.	52 343	18 531	51 784	7 592	32 910	14 285	29 385	5 953	24 415	7 488
Bosznia	42 889	953	39 490	1 167	22 421	2 505	17 722	1 500	15 188	1 300
Ismeretlen	2 16 251	1	3 268	1 906	10 688	2 809	2 877	2 626	3 515	

A belső migráció vizsgálata is érdekes képet mutat: a népesség 52,1%-a volt helyben született 2001-ben – ez meglehetősen magas érték. Megyéenként azonban más a helyzet: Zagreb, Istria, Primorje, Bjelovar, Poega és Osijek megyékben a betelepültek száma lényegesen meghaladja a helybeliekét. Utóbbi négy megye területének nagy része egyébként a háború sújtotta területek között volt. (A legmagasabb – 60% feletti – arányban Varadin és Medjumurje megyékben éltek a helyben születettek.) A JSZSZK más területein születettek száma 520 ezer volt 2001-ben – ebből a boszniai származásúak száma 382 ezer – és érdekes, hogy viszonylag egyenletesen oszlottak meg az országban, talán csak a szlavóniai megyékben szóródnak az átlag felett.

A népesség összetételében a nőbőbblet némileg erősödött – az 1991-es 51,5%-ról 2001-re 51,9 %-ra. Igen erőteljesen romlott a családstruktúra: az egyfős háztartások aránya 17,8%-ról 20,8%-ra, s az egyik szülő nélkül nevelkedő gyermekek aránya 12,5%-ról 15,0%-ra nőtt – elsősorban a háború következményeként. Az iskolai végzettségi adatsorokat is publikálták – természetesen pozitív folyamatokat tükröznek az adatsorok, de azokat 1991-hez képest jelentősen eltérő csoportosításban tekinthetjük meg, így a változások pontos részletezettséggel nem követhetők nyomon.

A gazdaságilag aktív népesség aránya ebben a tíz éves periódusban nem változott számottevően (45,3, ill. 44,0), az eltartottak aránya azonban lényegesen csökkent, mert a saját jövedelemmel rendelkezők aránya erőteljesen növekedett: 16,7%-ról 25,9%-ra. Az aktív mezőgazdasági népesség jelentős csökkenése (a teljes népességen belül 9,1%, ill. 5,5%) természetes és nem meglepő, s az sem, hogy a munkanélküliek száma – egyelőre – meglehetősen magas: 400 ezer fő.

Az etnikai arányok változásai

Az Osztrák-Magyar Monarchiában 1880–1910 között végrehajtott népszámlálások alkalmával a Zágrábi Statisztikai Hivatal munkatársai a lakosság anyanyelvét és vallását kérdezték és az adatsorokat községsorosan publikálták. Az impériumváltást követően 1921-ben és 1931-ben tartottak népszámlálást: továbbra is az anyanyelvre és a vallásra kérdeztek.⁴ A második világháború óta végrehajtott jugoszláv népszámlálások (1948–1991) a nemzetiségre kérdeztek, s mindegyiknél az adatokat településenkénti bontásban is közölték.⁵ (táblázat)

A „jugoszláv” nemzetiségi kategória részletes elemzése nem ennek a tanulmánynak a témakörébe tartozik, vázlatos áttekintése azonban elkerülhetetlen, mert enélkül az etnikai arányváltozások valós folyamatai ismeretlenek maradnak. Erre a táblázat szürkével jelölt számsorainak sajátos alakulása is utal. A „jugoszláv” nemzetiségűek 1961 óta szerepelnek a népszámlálási adatokban. E kategória felvétele nagymértékben megnehezíti a nemzetiségi adatok pontos kiértékelését. Egész Jugoszláviában 1961-ben 317 ezren (ezen belül Bosznia-Hercegovinában 276 ezren), 1971-ben 273 ezren, míg 1981-ben 1 219 ezren (5,4%) tartoztak ide. A jugoszlávok aránya 1981-ben a vegyes nemzetiségi összetételű területeken az országos átlagnál magasabb volt: a Vajdaságban 8,2%, Horvátországban ugyanennyi, Bosznia-Hercegovinában 7,9%. Nagy általánosságban elmondható, hogy elsősorban a vegyes házasságban élők, illetve a vegyes házasságban

4 Az 1921-es adatokat községenként adták közre, de politikai okokból a szerbek és horvátok csak összevontan [szerb-horvátokként] szerepeltek. A következő 1931-es népszámlálás adatait csak az akkori bánágokra összegezve publikálták, ezért ezek az adatok a mai területegységekre pontosan átszámolhatatlanok.

5 Popis 1991. [CD-ROM] Savezni Zavod za Statistiku, Beograd, 1998. Valójában az 1921–1981 közötti összes népszámlálás adatait is tartalmazza!

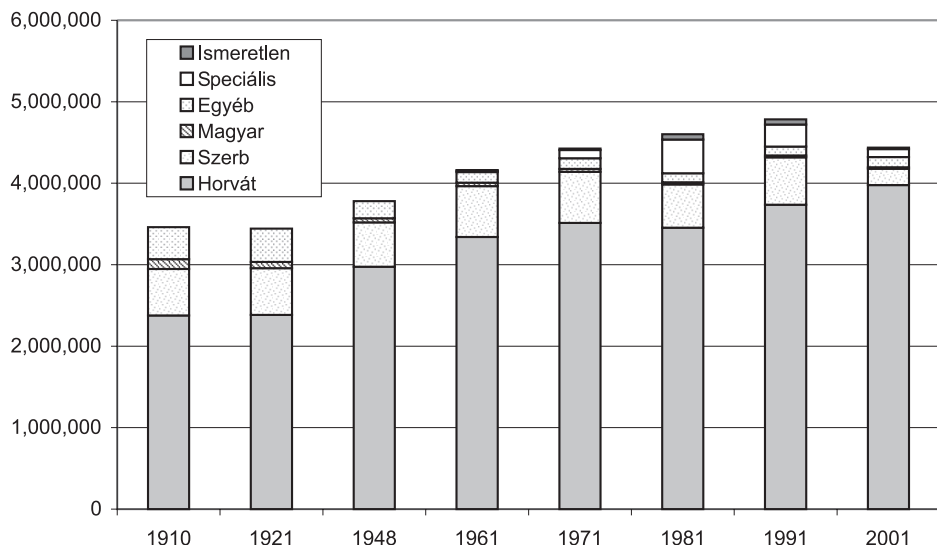
4. táblázat

Horvátország	1910*	1921*	1948	1961	1971	1981	1991	2001
Horvát	2 378 000	2 384 000	2 975 399	3 339 890	3 513 647	3 454 661	3 736 356	3 977 171
Szerb	570 000	574 000	543 795	624 991	626 789	531 502	581 663	201 631
Magyar	121 000	76 000	51 399	42 347	35 488	25 439	22 355	16 595
Egyéb nemzetiségek	392 000	409 000	209 265	130 190	131 755	111 626	156 055	125 656
Nem nyilatkozott	–	–	–	1 820	15 798	25 790	73 376	89 130
Jugoszláv	–	–	–	15 560	84 118	379 057	106 041	–
Regionális	–	–	–	–	–	8 657	45 493	9 302
Ismeretlen	–	–	–	4 898	18 626	64 737	62 926	17 975
Összesen	3 460 584	3 443 375	3 779 858	4 159 696	4 426 221	4 601 469	4 784 265	4 437 460
Horvát	68,7	69,2	78,7	80,3	79,4	75,1	78,1	89,6
Szerb	16,5	16,7	14,4	15,0	14,2	11,5	12,2	4,5
Magyar	3,5	2,2	1,4	1,0	0,8	0,6	0,5	0,4
Egyéb nemzetiségek	11,3	11,9	5,5	3,2	2,9	2,6	3,3	2,8
Nem nyilatkozott	–	–	–	0,0	0,4	0,4	1,5	2,0
Jugoszláv	–	–	–	0,4	1,9	8,2	2,2	–
Regionális	–	–	–	–	–	0,2	0,9	0,2
Ismeretlen	–	–	–	0,1	0,4	1,4	1,3	0,5

* Saját számításaim.

= anyanyelvi adatok.

3. ábra



születettek, valamint köztársaságonként az ottani nemzeti és etnikai kisebbségek tagjai vallották magukat jugoszlávnak.

Ugyancsak jelentősen bonyolítja a nemzetiségi adatok kiértékelését néhány „speciális” kategória: a „nem nyilatkozott” kategóriába azok kerültek, akik az Alkotmány 170. szakaszára hivatkozva nemzetiségükről nem nyilatkoztak, továbbá a „regionális” kategóriákba sorolták azokat, akik valamilyen helyi identitást (muraközi, baranyai, szlavóniai stb.) neveztek meg.

Horvátországban és azon belül egyes területeken a nemzetiségi összetétel alakulása az 1971–1991 közötti időszakban meglehetősen sajátosan alakult: elsősorban a szerb (és kisebb részben a horvát, továbbá az egyéb) nemzetiségűek arányának csökkenésével szemben látványosan megnőtt 1981-re a jugoszláv és a speciális (nem nyilatkozott, regionális) kategóriákat választók száma és aránya, majd a 1991-re az etnikai viszonyok némileg az 1971-es arányokhoz hasonlóan rendeződtek vissza. S. Šterc horvát kutató szerint⁶ a horvátországi jugoszlávok mintegy 70–75%-a valójában horvát, s csak mintegy 15–20%-uk szerb, illetve 5–10%-uk egyéb nemzetiségű. (Elemzését azonban csak az opštínánkénti adatokra alapozta, s emiatt azok eléggé elnagyoltnak tűnnek.) Számításai szerint valószínű, hogy az 1991-es népszámlálásnál a „jugoszláv”, valamint az ún. „regionális”, illetve „nem válaszolt” kategóriákba került a nem „jugoszláv államalkotó” horvátországi kisebbségek tagjai közül legalább 15–25 ezer fő, ami kimutatott mintegy 100 ezer fős összlétszámukhoz viszonyítva jelentős nagyságrend.

6 Stjepan Šterc: Ethnic Origin of „Yugoslavs” in Croatia. In: *Geopolitical and demographical issues of Croatia*. Zagreb, 1991. 143–166. p.

Nem járunk jobban, ha arra támaszkodunk, hogy a „speciális” kategóriákba került 225 ezer lakosból 130 ezer horvát, 77 ezer szerb-horvát, s összesen csak 18 ezer volt az egyéb anyanyelvű.⁷ Ugyanis eléggé nyilvánvaló, hogy azok vállaltak fel ilyen „speciális” kategóriát, akiknek etnikai vagy nyelvi identitása általában véve meggyengült – az államnyelv anyanyelvként való megjelölése ezért nem meghatározó.

Még 1981-ben végeztem egy elemzést 10 településre vonatkozóan, azzal a feltevéssel, hogy jugoszlávoknak főleg a nemzeti kisebbségek vallották magukat, s a többiek (főleg a szerbek) másfélszer annyian, mint a magyarok. Számításaim szerint ezeken a településeken az összeírt 2356 magyar mellett mintegy 700-an lehettek, akik magyarok voltak ugyan, de identitásukat nem vállalva jugoszlávnak vallották magukat.⁸ Hasonló következtetésekre és arányokra (+20–+30%) jutott Éger György is a drávaszögi magyarokkal kapcsolatban.⁹

Az 1991-es nemzetiségi összetétel járásonkénti vizsgálata alapján megfigyelhetjük: ahol a kisebbségek aránya számottevő volt, ott mindenhol az átlag feletti jugoszláv-arányokat tapasztalhattunk – a szerb többségű járásokban azonban a jugoszlávok aránya csak az átlag körül vagy alatt volt. A horvátországi jugoszlávok, valamint a kisebbségek [illetve a szerbek] arányának értékei között 0,77 [illetve 0,67] volt a korrelációs együttható, ami nagyon szoros kapcsolatot mutat ezen adatsorok között, számszerűsítve és némi egyszerűsítéssel élve: a horvátországi jugoszlávok aránya kb. 60%-ban a kisebbségek [és kb. 45%-ban a szerbek] arányának függvénye.

A 2001-es népszámlálás adatai közül eddig még csak néhányat publikáltak, szerencsére ezek között található a nemzetiségi és anyanyelvi összetételre vonatkozó részletes területi bontásuk.¹⁰ Eszerint Horvátország 4,44 millió lakosából az etnikai kisebbségekhez tartozók száma összesen 331 ezer fő volt, ebből 202 ezer a szerb nemzetiségű. Horvátország mára gyakorlatilag homogén nemzetállammá vált, az egyes etnikai kisebbségek csak egyes területrészekben maradtak meg jelentős számban vagy arányban.¹¹

A horvátországi magyarok

A horvátországi magyarság jelenlegi település- és népességszerkezeti jellemzőinek, s ezek időbeli alakulásának, a példa nélküli fogyás megértéséhez tekintsük át röviden az elmúlt mintegy másfél évszázad néhány fontosabb történéseit.¹²

7 Stjepan Žuljic: Contemporary Ethnic Structure Of Croatia. In: *Croatia – A New European State*. Zagreb, 1993/94.

8 Sebok László: A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében. In: *Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1994.

9 Éger György: A Drávaszög demográfiai viszonyai az elmúlt száz évben (1880–1981). In: *A Magyarságkutatás Évkönyve 1989*. MKI, Budapest, 1990.

10 www.dzs.hr/Eng/Census/Popis

11 Nem volt „jugoszláv” kategória, a regionális kötődésűek száma is elenyésző (9 ezer), de a nem meghatározott és az ismeretlen kategóriákba viszonylag sokan (89 ezren, ill. 18 ezren) kerültek.

12 Részletesebben: Sebok László: i. m.

A török hódoltság alatt a horvátországi magyarok nagyrésze elpusztult, s helyükre horvátok és szerbek települtek be. A törökök Horvátországnak és Szlavóniának csak a keleti felét szállták meg, de a hódoltság megszűnése után Horvátország nagy része katonai igazgatás alá került. A kiegyezés (1867) után rendeződött egyértelműen Horvát-Szlavónia közjogi helyzete: felszámolták a határőrvidéket, s 1886-ban bevezették a megyerendszert (a polgári közigazgatást). A múlt század elején őshonos (Árpád-kori eredetű) magyarok jelentős számban csak Kelet-Szlavóniában (a Szerémségben) éltek Eszéken és a Vuka-folyó vidékén. A határőrvidék felszámolása után a határőrök (granicsárok) földjeit dél-magyarországi magyar parasztok vásárolták fel igen olcsón, a magyarországi áraknak mintegy 5–10%-áért. A betelepülés mértékét mutatja, hogy míg Fényes Elek 1840-ben a horvátországi magyarok számát 5 ezerre tette, 1910-ben már 106 ezren voltak. Az 1900-as népszámláláskor Horvátországban 113 ezer főt számláltak, akik magyarországi születésűek voltak (többségükben 1870–1890 között telepedtek le – meglehetősen elszórtan, szinte mindegyik előfordulási helyükön alig néhány százalékos arányban, szóróvándorlás körülmények között).¹³ Horvátország-Szlavónia a Magyar Királyság társországa volt, a megye- és járásszékhelyeken, valamint a városokban ugyancsak mindenhol számottevő magyarságot, elsősorban értelmiségieket és kereskedőket, MÁV és egyéb állami alkalmazottakat találhattunk. (A Szávától délre például az 1910-ben összeírt 7695 magyarból 4028 Zágrábban, 320 pedig Károlyvároson élt.) A magyarok adták az akkori horvátországi közlekedésben dolgozók több, mint negyedét (mintegy 11 ezer főt), kis mértékben felülreprezentáltak voltak az iparban, a kereskedelemben és a véderőknél. Ekkor még iskolai végzettségük és korösszetételük nem tért el jelentősen az átlagtól.

A horvátországi magyarok száma az elmúlt nyolcvan évben ötödére csökkent, s ezzel a magyar nyelvterület leggyorsabban fogyó népcsoportja. Számos jelenség és folyamat együttes hatásaként alakult ez így:

- A két világháború után a horvátországi magyarok vándorlási vesztesége (a háborús veszteségekkel együtt) mintegy 15–20 ezer, illetve kb. 7 ezer fő lehetett. Tudjuk, hogy a tengerentúlra irányuló kivándorlásban arányuknál jóval nagyobb mértékben vettek részt a jugoszláviai (horvátországi) magyarok.

- A horvátországi magyarság nagy része szóróvándorlókban élt, asszimilációjuk erőteljes volt már az első világháború előtt is. A Julián-egyesület, a MÁV és a reformátusok 1914-ben még 82 iskolában folytattak magyar nyelvű oktatást mintegy 12 ezer tanulóval. Az impériumváltozást követően az összes Julián- és MÁV-iskolát államosították, így a horvátországi magyaroknak a két világháború között nem maradt egyetlen magyar tannyelvű elemi iskolai tagozata sem. A magyar nyelvű iskolai oktatás hiánya az asszimilációt erőteljesen meggyorsította. Horvátországban (a ma is

13 Szerém megye keleti (ma a Vajdasághoz tartozó) részén és Vukovár környékén főleg bácskaiak, Veroce megyében Eszék környékén és a Dráva mentén elsősorban somogyiak és baranyaik, Pozsega megyében a nyugati (daruvári, pakráci, novszkai) járásokban, valamint Belovár megyében a középső és keleti részen déldunántúliak és vasiak. *A visszatért Délvidék*. Halász Kiadó, Budapest, 1941.

Horvátországhoz tartozó részen) 1910-ben 208 településen élt száznál több magyar, számuk összesen 70 ezer volt; 1921-re az ekkora magyarságú települések száma 108-ra csökkent, 52 ezer magyarral. A magyar népesség fogyása területileg viszonylag egyenletes volt, de kevésbé erőteljes a Szerémségben.

– Az 1960-as években a jugoszláviai állampolgárok számára lehetővé vált nyugat-európai munkavállalás következtében eltávozott magyarok nem mindegyike tért végül vissza. Ugyanakkor nem elhanyagolható mértékű migrációs nyereséget jelentett, hogy a külföldi munkavállalásból hazatérő vajdasági magyarok egy része nem szülőföldjén, hanem a horvát tengerparton telepedett le.

– A horvátországi magyarság számos demográfiai mutatója, korösszetétele fokozatosan jóval kedvezőtlenebbé vált a horvátországi átlagnál, a nemzetiségek között is az egyik legrosszabb lett.

5. táblázat

	1910		1948		1991		2001	
Drávaszög (Baranya)	20 348	16,5	16 945	32,9	8 956	40,0	7 041	42,5
Kelet-Szlavónia	19 106	15,7	12 516	24,3	6 075	27,2	3 167	19,1
Kelet-Horvátország	60 693	49,3	32 245	38,4	9 821	16,7	3 368	20,3
Muraköz	7 706	6,2	244	0,5	91	0,4	73	0,4
Nyugat-Horvátország	7 695	6,2	1 425	2,7	1 613	7,2	1 368	8,2
Isztria, Dalmácia	75 00 [*]	6,1	600 [*]	1,2	1 874	8,5	1 578	9,5
Horvátország összesen	123 000 [*]	100,0	51 450 [*]	100,0	22 355	100,0	16 595	100,0

* = becsléseim az ismert adatok alapján

Nyugat-Horvátország: Kőröstől (Križevci-től) nyugatra.

Kelet-Horvátország: a Szávától északra, keleten kb. Eszékig.

Kelet-Szlavónia: Eszék, Vukovár és Vinkovce környéke.

Az 1991-es népszámláláskor a magyarok száma nemzetiség szerint 22355 fő, anyanyelv szerint 19684 fő volt. Ez sajátos etnikai identitásra vall, a kisebbségek ugyanis anyanyelv szerint általában többen vannak, mint nemzetiség szerint. Felekezet szerint közülük 16184 római katolikus, 5572 református és 411 ateista volt. A horvátországi lakosság nagyobb része városlakó, a magyar népesség 64%-a azonban falvakban, ezen belül 9 településen abszolút, további 6-ban pedig relatív többséget alkotva élt. A tizenöt magyar többségű településből csak Kórógy (81%), Haraszti (44%) és Krestelovac (42%, Belovár járás) volt nem drávaszegi falu. A városokban élő magyarok nagy része is nagyvárosokban élt: Eszéken (1344), Zágrábban (1033), Vukováron (694), Fiumében (331). Jelentős magyar lakosú kisvárosokat ugyancsak a Drávaszegben találhattunk: Pélmonostor (865, 8,5%), Dárda (626, 9,3%). A horvátországi magyarság ismeretéhez fontos adalék, hogy az 1991-es népszámlálás szerint csak 43%-uk volt helybenszületett, nagyobb részük áttelepült, sokan több ízben is. A magyarok 42%-a a mezőgazdaságban dolgozott, ez messze meghaladja a horvátországi átlagot (21%), s ennek következtében az összes többi gazdasági ágazat-

ban alulreprezentáltak voltak, különösen az államigazgatásban (6,1%, ill. 11,0 %). Sajnos az iskolai végzettségről nem rendelkezünk használható adatokkal. Egyre gyakoribbak a vegyes házasságok, arányuk 50 % fölé növekedett. Jelentős mértékben rontja az itt élő magyarság helyzetét, hogy Eszéktől nyugatra nincsen egyetlen magyar tannyelvű iskola sem, csak a Horvátországi Magyarok Szövetsége által szervezett anyanyelvű tanfolyamok vannak.

Az Eszéktől nyugatra élő magyarokra teljes mértékben igaz az a szórványban élő kisebbségekre vonatkozó megállapítás, miszerint minél kisebb számban élnek egy településen, annál könnyebben asszimilálódnak, s ez már az 1930-as évekre kimutathatóvá vált: „Daruváron [...] kb. 320 magyar él, ezek azonban teljesen szerte szóródtak a városban. Magyar szempontból teljesen elveszetteknek tekinthetők. A beolvadási folyamat a legrövidebb időn belül be fog fejeződni. [...] Magában Belovár városában 200–250 magyar él. Ezek közül azonban öntudatosan csak egy-két család vallja magát magyarnak. A beolvadás itt még sokkal szembe ötlőbb, mint Daruváron. [...] Sok faluban a magyarok öregek, kevés gyerek van és sok az egyke.”¹⁴ Ezek után még az is meglepő, hogy 1991-ben a két településen 118, illetve 148 fő vallotta magát magyarnak. A tények azt mutatják, hogy a nyugat-szlavóniai magyarok teljes asszimilációja néhány éven (esetleg évtizeden) belül bekövetkezik. A Daruvár és Eszék közötti részen ez már megtörtént, ugyanis még szórványnak is nehezen nevezhetők azok a települések, ahol a magyarok száma a nagyobb falvakban is 10–15 fő alatt marad.

A Drávaszögben a magyarok 1910-ben még a félszázézes lakosság 40%-át alkották. Ez az arány 1991-re, stagnáló lakosságszám mellett, 17%-ra csökkent, s ekkorra már csak kilenc település maradt meg magyar többségűnek. A jugoszláv nemzetiségi kategória miatt a magyarok valós számát körülbelül 12000–12500 főre becsültük – a hivatalos 1981. évi 9900-zal és az 1991. évi 9000-rel szemben. Az itteni magyarok fogyását az asszimiláció, az alacsony természetes szaporulat mellett az elvándorlás is jelentősen befolyásolta.¹⁵ A szórványosodás jellemzésére egyetlen adat: Horvátországban 1991-ben 983 településen írtak össze magyar nemzetiségűt, de 800 településen számuk 10 főnél kisebb volt; a horvátországi magyarok 2%-a élt olyan településen, ahol arányuk 1% alatti volt, s további 30%-uk élt az 1–10%-os kategóriájú településeken!

Össességében 1991-ben közel húszezer egyértelműen magyar identitást (anyanyelvet és nemzetiséget), mintegy háromezer részben magyar identitást (magyar anyanyelvet, de magyar nemzetiséget nem) vállaló magyar, továbbá legalább ötezer jugoszláv vagy egyéb kitérő (választ megtagadó vagy regionális) identitást bevalló magyar származású élt Horvátországban.

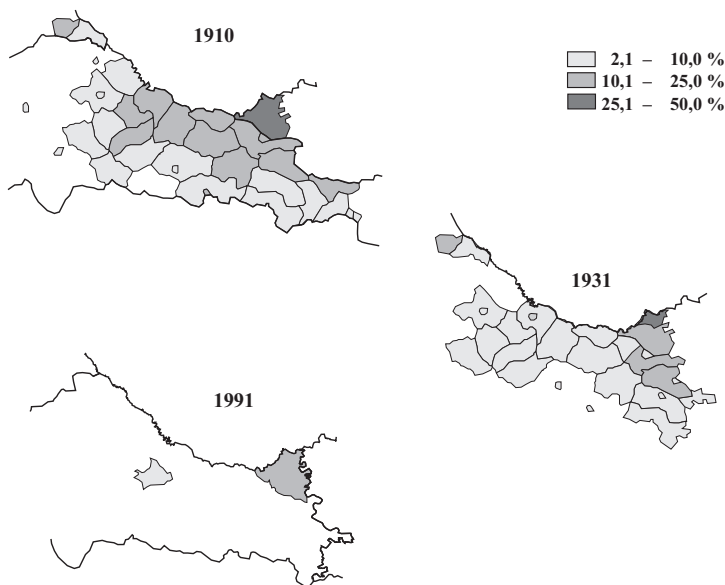
14 Angeli András: *Horvátországi magyar községek szociográfiai felmérése*. Kézirat, Budapest, 1941. MKI-Archívum 522/1987.; Ruh György: *Magyarok Horvátországban*. Szociográfiai Intézet, Budapest, 1942.; Szabados Mihály: *A horvátországi magyarok pusztulása*. Kézirat, Budapest, 1987. MKI-Archívum 459/1987.; Deák Imre: *szociográfiai anyagai*. Kézirat, Budapest, 1939. MKI-Archívum 432/1987.

15 Éger György: i. m.

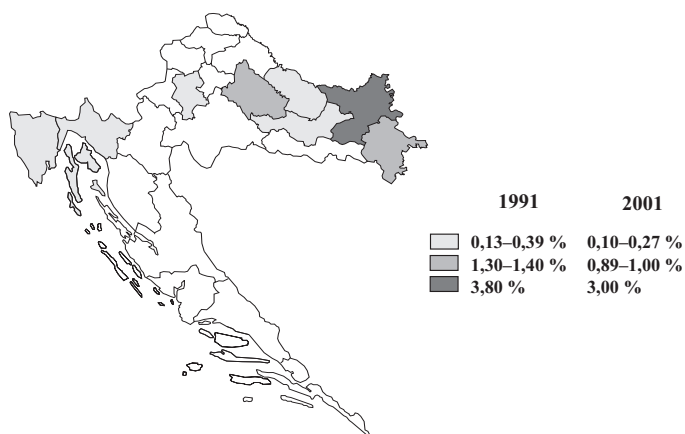
A magyarság területi elhelyezkedésének változását az alábbi térkép mutatja be. Megjegyzem, csak a mai horvátországi területrészekre ábrázoltam a régebbi adatokat is. Az 1991-es népszámlálás adatait az 1996 óta érvényes, teljesen új közigazgatási beosztás szerint is feltüntettem (4. ábra).

A délszláv testvérháború következtében a fentiekben leírtakat múlt időbe kell tennünk, mert a háború a horvátországi magyarság nagyobbik részének településterületén zajlott.

4. ábra. A magyarok arányának alakulása Horvátországban



A magyarok aránya az új megyei beosztás szerint



A Drávaszögben a lakosság fele elmenekült: a mintegy 12 ezer magyarból talán a negyed részük, a tizenkilencezer horvátból csak néhány százan maradtak, de elmenekült a lakosság egyéb nem szerb részének többsége is. A horvátok és a magyarok csak részben mertek visszatérni – 1996 elején a 41 ezer lakos 17%-a volt magyar. A megmaradt mintegy 5 ezres magyarság vesztesége tragikus, mert az értelmiség zöme – úgy tűnik – véglegesen távozott el. A magyar oktatás éveken át szünetelt, ma is csak részben állt helyre: 1991-ben 15 iskolában magyar nyelven oktatott 120 pedagógus, 2001-ben pedig háromban (Vörösmarton, Laskón és Kórógyon) 22. Legalább ilyen nagy probléma, hogy a megsemmisült magyar nyelvű óvodai hálózatot nem sikerült helyreállítani, a drávaszögi magyar gyermekek is horvát óvodákba járnak. A Vuka-völgyi magyar falvak (Kórógy, Szentlászló stb.) szinte teljes magyarsága ugyancsak elmenekült, házaikat lerombolták. Ennek ellenére őshonos magyar lakosságuk nagyobb része visszatért, s újrakezdte, mint ahogy az elmúlt évszázadokban már számos alkalommal megtette. A kelet-szlavóniai magyarok legkevésbé Eszékről menekültek el, s miután eddig is ide koncentrálódott a horvátországi magyar értelmiség java – az itt élők a későbbiekben is meghatározó szerepet fognak betölteni.

Sajátosan alakult a nyugat-szlavóniai magyarok sorsa: a daruvári és pakráci járás magyarjainak nagy része távozásra kényszerült, de közülük néhányan a néhány tíz kilométerrel nyugatabbra levő falvak szerbek által elhagyott házaiban leltek átmeneti menedéket. Így aztán néhány területen (például a bjelovári járásban) átmenetileg megnőtt a magyarok száma és aránya. (Ezen a vidéken talált menedéket a kelet-szlavóniai más nemzetiségű menekültek egy része is.) Néhány helyen anyanyelvű tanfolyamok indultak, s némileg megerősödött a magyar identitás, például Zágrábban. Kérdés, hogy a kényszerből áttelepült magyarok közül hányan fognak visszatérni eredeti lakóhelyükre, ha a helyzet normalizálódik? A szórványban élő magyarság a szerbekkel már régóta sokkal nehezebben fér meg, mint a horvátokkal. Várható ezért, hogy számos magyar igyekszik majd megmaradni jelenlegi ideiglenes lakóhelyén.

A Horvátországi Magyarok Demokratikus Szövetsége szerint 1993 nyarára Horvátországban kevesebb, mint hatezer magyar maradt, a többi külföldre – természetesen főleg Magyarországra – menekült. A baranyai és kelet-szlavóniai magyarok közül Horvátország szabad területeire kb. ötezren, Magyarországra mintegy 2–3 ezren, más és ismeretlen területekre több mint ezren menekültek el, s mintegy 1000–1500 horvátországi magyar elhalálozott.¹⁶ A helyzet jogilag csak 1998. január 15-ével normalizálódott, amikor a kelet-szlavóniai területek véglegesen visszakerültek Horvátországhoz. A horvátországi magyarok számát a szakemberek a kilencvenes évek végén mintegy 15 ezer fő körülre becsülték.¹⁷

16 www.htmh.hu/jelentesek2001/horvat2001.htm

17 Jőmagam kb. 14 ezerre. Sebők László: A határokon túli magyarság néhány népességszerkezeti jellemzője és perspektívái. Előadás az MTA Kisebbségkutató Intézet 2001. május 30–31-i konferenciáján. *Kisebbségkutatás*, 2002, 2. sz.

A 2001. évi népszámlálás adatai alapján a magyar nemzetiségűek száma körülbelül a várt érték körül alakult: 16 595-en voltak a népszámlálás szerint. Amennyiben nem a hivatalos 22,5 ezres 1991-es értékhez viszonyítunk, hanem az akkorra feltételezett 28–30 ezer fő körüli létszámhoz – a fogyás drámai mértékű. Okait az előzőekben már felsoroltam, annyiaval azonban feltétlenül ki kell egészítenem az ott leírtakat, hogy – egyelőre – semmilyen szempontból sem reménykedhetünk a folyamat mérséklődésében.

Minden megyében és területrészen számottevő a csökkenés mértéke, a fogyás indexe ($m2001 \cdot 100 / m1991$) 74, ennél jóval kisebb értékeket figyelhetünk meg a háború által leginkább sújtott szlavóniai megyékben (Bjelovar-Bilogora: 59, Vukovar-Sirmium: 66). Osijek-Baranja megye fogyási indexe átlag körüli (79), Istriában pedig szinte nem volt változás (92).¹⁸ Ez is jól tükrözi azt a folyamatot, hogy a horvátországi magyarság egyre nagyobb aránya koncentrálódik a Drávaszögben, s egyre nagyobb részüik él szétszóródva az ország más területein – a pontos számadatok az előző oldalak táblázatainak megtalálhatók. A magyaroknál legnagyobb városi központjaikban is jelentős fogyásuk mutatható ki – számuk Zágrábban 1033-ról 841-re, Eszéken pedig 1344-ről 1154-re csökkent. Az Adria-parti városokban azonban a változás szinte jelentéktelen, s ez némiképpen biztató. A térképen a jelenleg ismert legrészletesebb adatok alapján mutatom be a magyarok területi elhelyezkedését (5. ábra).

*

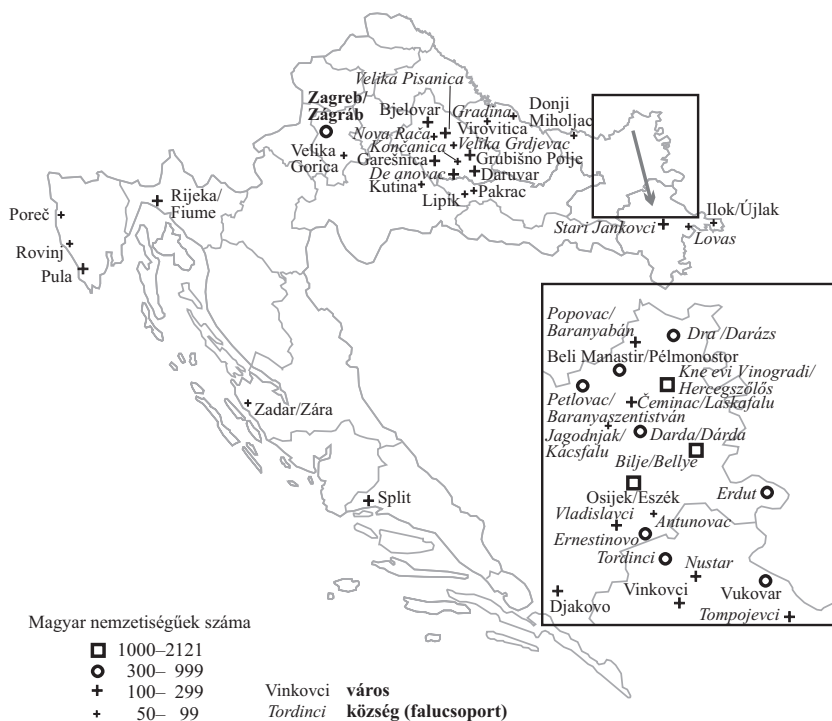
A publikált adatokból több, a magyarokra vonatkozó társadalom- vagy településszerkezeti információ egyelőre nem ismeretes. Igazán fontos információk még a magyarság anyanyelvi és nemzetiségi adatsorainak összevetéséből olvashatók ki – alapján véve már az szokatlan, hogy a magyarok anyanyelvi adatai lényegesen alacsonyabbak, mint a nemzetiségiek: 1991-ben megfelelően 19 684 és 22 355, 2001-ben 12 650 és 16 595. Az összes többi Kárpát-medencei magyar közösség esetében 1–7%-kal több magyar anyanyelvűt írtak össze a magyar nemzetiségűeknél, s általában a magyar nemzetiségűek 95–98%-a magát magyar anyanyelvűnek vallotta, s ez mindenhol határozott magyar identitásvállalást tükröz.¹⁹ Szilágyi N. Sándor véleménye szerint a magukat magyar nemzetiségűnek, de más anyanyelvűnek vallóknál már nyelvi asszimiláció történt, s ezt nagy valószínűséggel követi az etnikai (nemzetiségi) asszimiláció.²⁰ Gondolatmenetét jelentős részben elfogadva, ez a nyelvi asszimiláció az itteni magyarok negyedénél már kimutatható. Meglehetősen sokat

18 Néhány területen, ahol csak néhány tíz főnyi magyar nemzetiségű él, pár fős (belső migrációs nyereségből adódó) gyarapodás is előfordult.

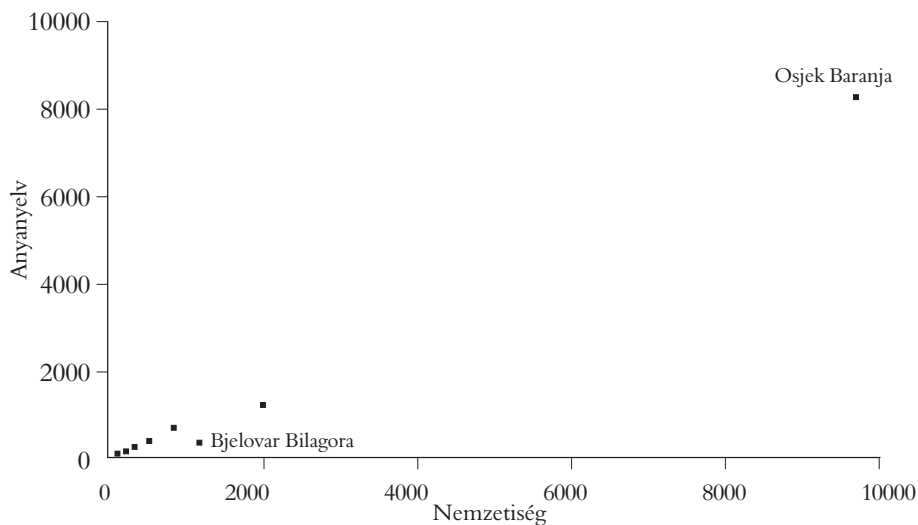
19 Néhány % a bizonytalan (eltérő anyanyelvet és nemzetiséget bevalló) identitású, de magyar érdekeltségűek aránya. Általában a magukat magyar anyanyelvűnek – vagy kisebb mértékben magyar nemzetiségűnek – valló romák is bonyolítják a helyzetet, Horvátországban azonban a gyakorlatban nem, mert a romák száma igen alacsony.)

20 Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. *Magyar Kisebbség*, 2002, 4. sz.

5. ábra. A horvátországi magyarok száma a 2001. évi népszámlálás alapján



6. ábra



mondó, hogy a magyar anyanyelvűek/magyar nemzetiségűek hányada megyénként jelentősen eltér, bár a megyék többségében 0,67–0,87 közötti (6. ábra). Különösen feltűnő azonban Bjelovar-Bilogora megye 0,25-ös értéke – ez a terület a horvátországi magyarság kritikus szórványterülete, ahol az asszimiláció visszafordíthatatlannak tűnik, mint azt fentebb már jeleztem.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a horvátországi magyarság mintegy fele olyan körülmények között, s annyira elszórtan él, hogy asszimilációjuk csaknem bizonyosra vehető. Nem a pesszimizmus, hanem a keserű realitás alapján gondolom, hogy a következő népszámlálás idejére a horvátországi magyarok száma akár a lélekszámi 10 ezer fős érték alá csökkenhet.

Gondolatok a muravidéki magyarság beolvadásának okairól

A Mura mentén élő magyar közösség lélekszáma – azon a területen, amely az első világháború után a délszláv állam szlovén régiójához került (az elmúlt évtizedekben az említett területet illetően meghonosodott a Muravidék elnevezés) – a 20. század elején meghaladta a húszezer főt. A statisztikai és a népszámlálási mutatók ugyan eltérőek (a szlovén források kb. 15 ezer magyarról tudnak), azonban a különböző elemzések és következtetések alapján az előbb említett adat tekinthető helytállónak. Nyolc évtizeddel később a Muravidéken – hivatalosan – lényegesen kevesebb magyar nemzetiségű polgár él. Annak ellenére, hogy a 20. század hetvenes éveitől a pozitív nemzetiségi megkülönböztetésre alapozott kisebbségpolitika volt a jellemző Szlovéniára, a magyarság lélekszáma az új évezred elején – ugyan a 2002-es népszámlálás hivatalos adatait e tanulmány készítése idején még nem ismerjük – nagy valószínűséggel hétezer fő alá csökkent. A magyar közösség csökkenésének több oka van, amelyek közül – a teljesség igénye nélkül – megemlíthetjük az elvándorlás több hullámát, különös hangsúllyal az értelmiség távozására Szlovénia fejlettebb vidékeire a 20. század utolsó évtizedeiben, a kis közösség nagyobb fokú „természetes” beolvadási „hajlamát”, a különböző történelmi tényezőket, amelyek negatívan érintették a magyarságot (földreform a két világháború között, emberveszteségek a második világháborúban, a vasfüggöny számos tragikus következménye stb.), valamint az elmúlt század utolsó harmadában erőteljesen jelentkező „vegyes házasságok” jelenségét. Az utóbival, azaz a vegyes házasságokkal kapcsolatosan előrevetíthetjük, hogy az ilyen családokból kikerülő gyermekek döntő többsége nem magyar nemzetiségűnek van bejegyezve, hanem leginkább a többségi nemzethez tartozónak. Több alkalommal elemeztük már a vegyes házasságok tényleges hatását a beolvadásra, és – amint azt a későbbiekben bizonyítjuk is – alighanem jogosan neveztük ezt a jelenséget az asszimiláció egyik „melegágyának” a Muravidéken.

A beolvadás egyik „melegágya” – a vegyes házasságok

2002-ben a Mura mente magyarok lakta vidékén kutattuk a vegyes házasságok jelenségét, amelynek keretében több településen vizsgáltuk az ún. vegyes családokban nevelkedett gyermekek hivatalos nemzetiségi besorolását, anyanyelvük és kulturális kötődésük állapotát. (A tanulmány utáni ábrák mutatnak be néhány főbb ismérvet.) Az eddig feldolgozott eredmények alapján – egyebek mellett – arra is következtethetünk, hogy a muravidéki magyarságnak mekkora hányada él a 21. század első éveiben

vegyes házasságban. Ez az arány az ötven évnél fiatalabb korosztály esetében eléri a 45%-ot, sőt bizonyos települések vonatkozásában meg is haladja azt, amiből az következik, hogy szinte minden második, a fiatalabb korosztályhoz sorolható magyar nemzetiségű, párkapcsolatot létrehozó személy vegyes házasságban él.

Arról ugyan nem készült eddig külön felmérés, hogy a vegyes házasságok ennyire magas arányának itt, a Muravidéken mik az okai, mindenesre a különböző kutatók arra utalnak, hogy a 20. század hetvenes éveitől divattá vált a magyarság körében, hogy a többségi nemzet tagjai közül válasszanak házastársat. A döntést nyilván számos – szubjektív és objektív – tényező befolyásolta, azonban azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy a második világháború utáni mintegy másfél-két évtizedben több szempontból másodrendű állampolgárrá „süllyesztett” magyarok bizonyára – lehet, hogy csak tudat alatt – felemelkedési lehetőségnek érezték, ha valakinek „sikerült” a többségi nemzetből házastársat találni. A Lendva-vidéken a szlovénokkal kötött házasságok mellett, a muraközi horvátokkal való párkapcsolat-alakítás is gyakori volt. Több olyan, szinte tragikomikusnak minősíthető esetről tudunk, hogy az ilyen házasságokból, amelyek tehát egy magyar és egy horvát között kötettek meg, a gyermeket hivatalosan szlovénnak „nyilvánították”.

A vegyes házasságok nagyobb arányú megjelenését a hetvenes évektől – véleményem szerint – nagymértékben befolyásolta a közismert jugoszláv „testvériség-egység” szállóige mögött megbúvó különböző „mechanizmusok” hatása. Ilyen például a Muravidéken bevezetett kétnyelvű oktatás, amelynek keretében „egyenrangú és egyforma elveket hirdető” társadalom formálódott, ahol formálisan a magyar nemzetiség és a magyar anyanyelv vállalása adva volt, csak mivel „amúgy is mindegy, hogy ki milyen nyelven beszél”, az anyanyelven való kommunikálást a magyar nemzetiségűek „az egyszerűség kedvéért” szívesen mellőzték. Ilyen körülmények közepette csak a „szélsőséges magyaroknak” titulált egyének figyelmeztettek arra, hogy egy többségében magyarok lakta faluban a népszámláláskor a lakosságnak mintegy 70%-a „jugoszláv” lett (a „jugoszláv” kategóriát, mint nemzetiségi azonosulási formát ez alkalommal nem kívánjuk tartalmilag elemezni és magyarázni, egyébként a ma már teljesen a múlt torz szüleményének tekinthető fogalom amúgy is önmagáért beszél).

Ha az említett beolvadási tényezők mellett azt is őszintén elmondjuk, hogy az ötvenes években, különösképpen az 1956-os forradalom előtt, a muravidéki magyarság szemszögéből nézve nem volt túlságosan kecsegtető a szovjet érdekszférához tartozó anyaország fele tekingetni, még kevésbé azzal azonosulni, akkor valamennyire érthetőbb a helyzet, hogy – objektíve – miért terjedtek el olyannyira a vegyes házasságok a Muravidéken. Mindemellett természetesen a magyar közösség kis létszámát is fontos tényezőként említhetjük, ami a párkapcsolatok alakulására is nyilvánvalóan kihatott.

Könnyen bizonyítható tény, hogy a vegyes házasságoknak nagy a jelentősége a muravidéki magyarság számának csökkenése és nemzettudatának gyengülése szempontjából. Amikor egy magyar nemzetiségű férfi vagy nő egy szlovén faluba

került, ott a vegyes házasságból született gyermekek szinte törvényszerűen csak szlovénul beszéltek, és a magyar kultúra iránt kötődésük – néhány kivételtől eltekintve – semmilyen szinten sem alakult ki. Arra vonatkozólag ugyancsak számos példát ismerünk, hogy egy színmagyar környezetbe került szlovén házastárs (valamennyivel erőteljesebben talán a nők esetében volt és van így) mennyire megváltoztatja az adott közegben használt nyelvi szokásokat, amikor nemcsak a gyermeke, hanem még a nagyszülők is arra „törekednek”, hogy a magyarul nem beszélő új családtaggal – illemből vagy tiszteletből – az ő anyanyelvén váltsanak szót. A Muravidéken az említett példából jócskán akad, és ez arra utal, hogy az utóbbi évtizedekben itt a szélesebb közösség „elvárta”, hogy a magyar kisebbség önként és lelkesen alkalmazkodjon a többséghez, ami egyértelműen befolyásolta a magyar nyelv és a kulturális értékek rohamos presztízsvesztését. Tudunk olyan szélsőséges esetről is, amikor a szlovén környezetbe került magyar nemzetiségű fiatalasszonyt határozottan figyelmeztették arra, hogy abban a családban, „színszlovén területen” nem illik a gyermekivel magyarul beszélni. Ellenkező vonatkozásban ilyesmi nem igen történhetett. Ismerünk azonban néhány esetet, amikor a többségi nemzethez tartozó házastárs is beilleszkedett a magyar környezetbe, megtanulta a nyelvet, és bizonyos fokig lehetővé tette gyermeke magyar kötődését. Azonban ismételten hangsúlyozzuk, hogy általánosan nem ez a jellemző.

Mi a helyzet az őrségi falvakban?

Visszatérve a vegyes házasságokkal kapcsolatos kutatásra, az eddig feldolgozott eredmények alapján bizonyos következtetéseket a területen belül történelmileg kialakult tájegységekre is levonhatunk. A történelmi Őrségnek a mai Muravidékhez tartozó falvaiban (az itt szereplő adatok Hodosra vonatkoznak) a vegyes házasságokban született gyermekek kivétel nélkül szlovén nemzetiségűekként vannak nyilvánírtva. Közülük a magyar nyelvet elsődleges nyelvként a kétnyelvű oktatási modell keretében a vegyes házasságból származó gyerekeknek csak kb. 30%-a tanulja. Érdekességként elmondhatjuk, hogy a szülők csak részben ragaszkodnak a kétnyelvű oktatáshoz, hiszen a megkérdezetteknek kb. 40 %-a válaszolt arra kérdésre igenlően, hogy amennyiben módja lett volna egy tannyelvű iskola választására, akkor ezt a megoldást választotta volna-e. Fontos azonban tudatosítani, hogy az adott szituációban a többség nem a magyar, hanem a szlovén tannyelvű iskolára gondol. A megkérdezettek közül csak egy választaná gyermeke számára a magyar tannyelvű iskolát.

A konkrét helyzetet kevésbé ismerők számára meg kell említeni, hogy a Muravidék ún. nemzetiségileg vegyesen lakott területén az 1959/60-as tanévtől csak kétnyelvű iskolák léteznek, tehát sem szlovén, sem magyar tannyelvű iskola nincsen. Az említett döntés – amit sokan szívesen, de véleményem szerint helytelenül magyaráznak a magyar iskolák megüresedésével összekapcsolható kényszerhelyeztetéssel – politikai szándék alapján született. A politikai szándék ebben az esetben nem feltétlenül jelenti a magyar kisebbség beolvasztásának serkentését. Bizonyos korabeli magyarázatok

éppen a nemzeti közösség megmaradása érdekében „bontottak zászlót” a kétnyelvű oktatásért. A modell mélyebb elemzésétől eltekintve, az asszimilációt befolyásoló tényezők vizsgálata keretében, fontos megemlíteni, hogy az elmúlt, immár négy és fél évtized során a magyar nemzettudat és a magyar nyelv megőrzése és fejlesztése szempontjából ez az oktatási forma nem volt sikeres. E – véleményem szerint alapvető hiányosság „fölött eltekintve”, sokan még ma is az együttélés értékeinek létrehozása szempontjából magasztalják a modellt, aminek van is alapja. Némi pozitív előrelépést az anyanyelv fejlődése szempontjából csak a kilencvenes években meghonosodott differenciált nyelvvoktatás jelentett, ami azonban a helyzet tényleges minőségi javulása szempontjából még nem elegendő (nevezett modell szerint választani lehet, hogy az általános iskola első osztályában a gyermek melyik nyelvet tanulja anyanyelvi, és melyiket környezetnyelvi szinten). Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy az oktatási szakemberek nagy reményeket fűznek az éppen bevezetés alatt álló kilenc osztályos általános iskolai modellhez, amelynek keretében a magyar nemzeti történelem és kulturális értékek tanítása nagyobb hangsúlyt kaphat.

A kétnyelvű oktatással kapcsolatosan elmondottak nem csak az ún. őrségi falvakra, hanem a Muravidék egész, magyarok lakta részére vonatkoztathatóak. Érdekes azonban, hogy a vegyes házasságok kutatása keretében az őrségi Hodos környékén megkérdezett szülők szinte 100%-ban azt állították, hogy a magyar nyelv fontos a gyermekeik számára, és – véleményük szerint – azt ténylegesen, anyanyelvi szinten el is sajátították. Ez utóbbi állítással kapcsolatosan viszont komoly kételyek merülnek fel, hiszen, sajnos, az elmúlt évtizedben többször megállapítottuk, hogy a muravidéki magyarság egészét tekintve, a közösség nem áll túlságosan jól a magyar köznyelv elsajátítása terén. És ez még inkább vonatkozik az őrségi részekre, ahol a fiatalok körében egyre kevésbé lehet spontán magyar beszédet hallani. A felmérésben szereplő szülők iskolai végzettsége 80%-ban általános iskolai szintű, ami azonban jellemző az őrségi falvak egész populációjára.

A Lendva-vidék állapota

Amennyiben egy Lendva környéki, viszonylag nagyobb település, Csente adatait elemezzük, valamelyest más eredményről számolhatunk be (a nagy település fogalma az aprófalvas nyugat-dunántúli régióban, ahová a Mura mente is besorolható, nem azonos a nagy falura vonatkozó alföldi mércével; itt a 600–700 főt meghaladó település már nagy falunak számít). Csentén a kétnyelvű házasságokból származó gyermekeket a családok 50%-a esetében egyértelműen szlovén nemzetiségűként jegyzik. Volt olyan helyzet, amikor erre a kérdésre nem válaszoltak, továbbá van olyan család is, ahol a gyermekek közül kettő szlovénnek és egy magyarnak van feltüntetve, és az érintett gyermekek kb. 17%-a esetében a magyar nemzetiség van megjelölve. Azokban a családokban, ahol a gyermekek magyarként vannak számon tartva, a szülők végzettsége általában legalább középiskolai szintű. Az őrségi helyzettől jelentős eltérést mutat az, hogy itt a kutatásban szereplő gyermekeknek több mint 90%-a, tekin-

tet nélkül a deklarált nemzetiségre, a magyar nyelvet első, azaz anyanyelvi szinten tanulja, és a családokban – egy szülő kivételével – valamennyi megkérdezett fontosnak tartotta, hogy a gyermeke elsajátítsa a magyar nyelvet és megismerje a magyar kulturális értékeket. Csupán az érintett gyermekek 5%-a esetében jelölték meg azt, hogy tájszólásban, és 5%-a esetében azt, hogy passzívan beszélik a magyar nyelvet. A Lendva melletti faluban az egy tannyelvű iskolát a szülők 85%-a nem kérné, kb. 10%-a e kérdést illetően nem tudott dönteni, és csupán egy szülő kérné határozottan az ilyen intézményt (ő szlovén tannyelvűt).

Lendva tágabb környezetében még egy sajátos települést, Gyertyánost elemezzük, ahová a két világháború között a földreform során telepéseket telepítettek, és így az egykori színmagyar falu mellett kialakult az ún. „kolónia”-rész. A faluban a kutatásban érintett gyermekeknek 33%-a van magyar nemzetiségűnek feltüntetve (a szülők valamennyi esetben legalább középiskolát végeztek), azonban csupán a 17%-uk tanulja anyanyelvi szinten a magyar nyelvet. Ez azt jelenti, hogy még a magyar nemzetiségűnek feltüntetett gyerekek esetében is előfordul, hogy környezetnyelvként tanulja a magyar nyelvet. Gyertyánosban azonban a gyermekeknek csupán 25%-a beszéli anyanyelvi szinten a magyar nyelvet, a többiek túlnyomórészt tájszólásban, illetve passzívan. Ugyancsak van eset arra, ami egyéb települések esetében, például Alsólendván többször is előfordul, hogy a magyar és a horvát nemzetiségű szülők gyermeke szlovénnek van nyilvánítva. A sajátos jelenségre már korábban utaltunk. Gyertyánosban a megkérdezett szülők szüleinek, tehát az érintett gyermekek nagyszüleinek esetében is úgy nemzetiségi, mint anyanyelvi szempontból eléggé sokszínű a helyzete, ami azonban például Csentére nem jellemző (az őrségi Hodosra valamivel jobban). Az utóbbi jelenség nyilván arra utal, hogy a telepések révén már az ötvenes években átalakult a nemzetiségi egyensúly, illetve már akkor voltak jelentős számban vegyes házasságok. Gyertyánosban határozottan egy szülő sem kérné az egy tannyelvű iskolát: a megkérdezettek 25%-a nem tudja, hogy e kérdésben mi a helyesebb, a többi viszont egyértelműen elutasítja azt.

Néhány általános megállapítás és következtetés

A bemutatott három település esetében egységesen fontos megállapításnak minősíthetjük, hogy a viszonylag kevés vegyes házasságból kikerülő, magyar nemzetiségűnek feltüntetett gyerek főleg a fiatalabb családokból származik (25–35 év közötti szülőkről van szó).

Arra a kérdésre nem kaptunk minősíthető választ, hogy az utódok nemzeti hovatartozását, anyanyelvi ismeretét és kötődését miként befolyásolja az a tényező, ha az édesapa a magyar, illetve ha az édesanya a kisebbségi közösség tagja. Tervezzük azonban a kutatás kiterjesztését.

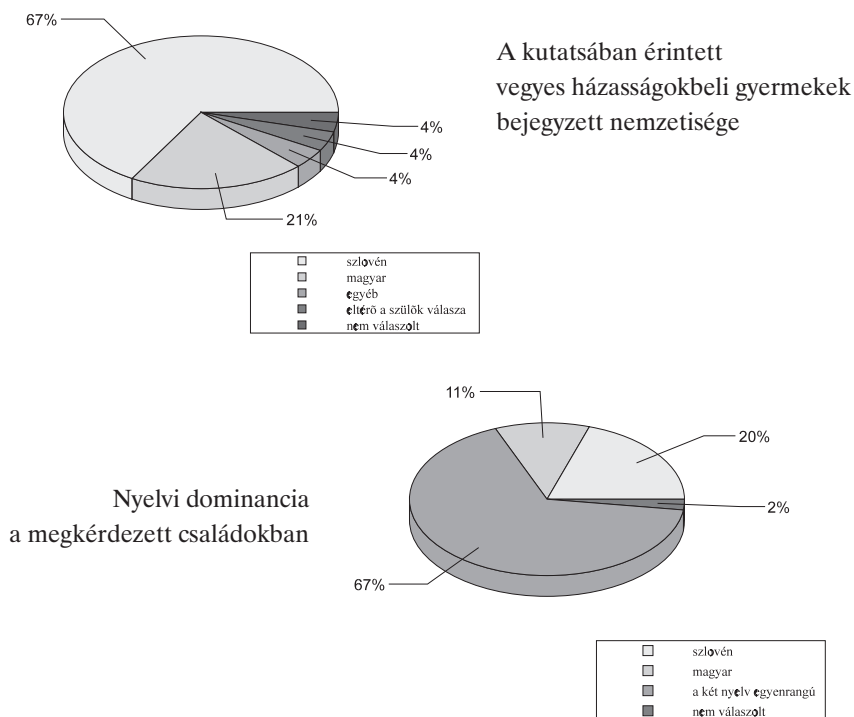
Amint arra már utaltunk, a vegyes házasságok a jugoszláv érában szinte kívánatosak, és rendkívül divatosak voltak. Bizonyos értelemben presztízskérdésnek számított, hogy egy magyar leány szlovén, vagy akkor még muraközi horvát, illetve egyéb

délszláv fiúval kössön házasságot. Különösen jellemző volt ez Alsólendvára és a környező falvakra. Ugyanez nem – vagy csak sokkal kisebb mértékben – mondható el a Hetés néprajzi tájegység Szlovéniához tartozó falvairól, valamint néhány további településről. Ha akadt is néhány vegyes házasság, ott a gyermekek inkább magyar nemzetiségűként voltak nyilvántartva. A nyolcvanas évekig ezekben a falvakban még 90%-os volt a magyar lakosság részaránya. Azt elmúlt néhány évben a helyzet itt is valamelyest rosszabb lett.

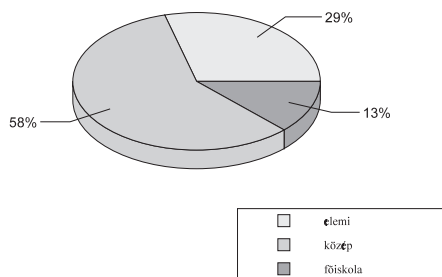
Általában a települések nagysága, a szélesebb társadalmi közeg, az eltérő történelmi és politikai tényezők (határ közelsége, szlovén nyelvterület közelsége, betelepítések ténye stb.) jelentősen befolyásolják az „eredményeket” a Muravidéken, és szinte valamennyi többségében magyarok lakta település – összesen mintegy harmincat tartunk számon – e tekintetben sajátos mikro-egységet jelent.

*

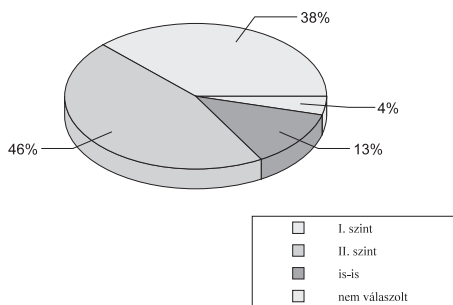
A vegyes házasságokra irányuló kutatás részeredményei alapján az alábbi kördiagramok segíthetik az érdeklődő olvasót a muravidéki helyzet jobb megismerésében. A diagramok 25, zömében az említett településen élő család, valamint az ezekben élő 45 gyermek adatai alapján készültek.



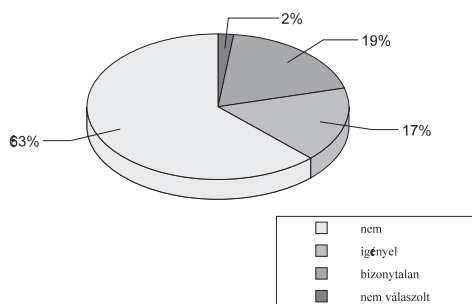
A megkérdezett szülők iskolai végzettsége



Milyen szinten tanulja a kétnyelvű iskolában a gyerekek a magyar nyelvet?



Igényelnének-e a szülők egy tannyelvű iskolát?



IRODALOM

- Göncz László: A magyarok fogvatkozása a Muravidéken (A nemzetiségi – kisebbségi – értelmiség hiányának okai, valamint annak összefüggései az asszimilációval). *Muratáj*, 1992, 1–2. sz. 51–56. o.
- Uő.: A magyar nyelv helyzete és a nyelvművelés tendenciái a Muravidéken. *Muratáj*, 1994, 1. sz. 41–46. o.
- Uő.: Anyanyelvművelés, anyanyelvápolás a Muravidéken. *Somogy*, 1995, 2. sz. 128–130. o.
- Uő.: Anyanyelvünk megőrzésének nehézségei. In: *Nyelvünk és Kultúránk*, 1998, 102. sz. 102–105. o.
- Uő.: A muravidéki magyarság helyzete a rendszerváltás után (A magyarság nemzettudatának állapota). *Muratáj*, 1999, 2. sz. 39–55. o.

Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében

Amikor 2002-ben az Osztrák Statisztikai Hivatal végre közzétette a 2001-es népszámlálás végleges eredményeit,¹ az ausztriai magyar szervezetek megdöbbenésére kiderült, hogy az ausztriai magyar nyelvcsoporthoz a legnagyobb hivatalosan elismert népcsoportként vált Ausztriában. A hivatalosan közzétett eredmény szerint 40583 személy beszél magyarul (is) Ausztriában. Ez nem jelenti azt, hogy a magyar nyelvcsoporthoz a legnagyobb nem-német nyelvcsoporthoz lenne Ausztria területén, de még azt sem, hogy a hivatalos osztrák szervek szerint ennyi lelket számlálna a hivatalosan elismert magyar népcsoport. Ahhoz, hogy ezt megértsük, magát az osztrák népszámlálási rendszert, továbbá a kisebbségpolitikát és a népcsoport-törvényt kell közelebbről szemügyre vennünk.

Az osztrák népszámlálási rendszer

A nyelvi adatok tekintetében az osztrák népszámlálási rendszer bonyolult és messze nem egységes, mert – ahogy az majd az eredményekből is kiderül – már alapelveiből is hiányzik az egységes, normatív szempontrendszer. Már ez is tükrözi az osztrák kisebbségi² és nyelvpolitika törésvonalait.³ Egyrészt a népszámlálási rendszer különbséget tesz osztrák állampolgárok és külföldiek között, másrészt az országban tartózkodó, de állandó lakhellyel nem rendelkező személyeket – így például a szezonális munkásokat – nem számolja össze, harmadrészt pedig nem az anyanyelvre, hanem a mindennapi életben beszélt nyelvre – a család, a rokonság, vagy a barátok körében beszélt nyelvre (*Umgangssprache*) – kérdez rá. A kiosztott kérdőívben a német, tehát a hivatalos államnyelv mellett felsorolják a hat hivatalosan elismert ausztriai népcsoport nyelvét is: a szlovént, a burgenlandi horvátot (*gradiscanski hrvatski*), a magyart, a szlovákot, a cseh és a roma nyelvet. Ezeket a nyelveket csak be kell jelölni. Emellett még más nyelvek is beírhatók a kérdőívbe. Az 1991-es népszámlálásnál külön kérdőíveket készítettek az osztrák szervek a hivatalosan elismert népcsoportok nyelvén is; a 2001-es népszámlálásnál ezeket a kérdőíveket már csak az internetről lehetett letölteni.

1 *Statistik Austria: Volkszählung 2001. Hauptergebnisse 1 - Österreich*, Wien, 2002.

2 Gerhard Baumgartner: *6x Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen*. Hrsg. von Ursula Hemetek für die Initiative Minderheiten. Klagenfurt, Drava, 1995.

3 Gerhard Baumgartner u. Bernhard Perchinig: *Minderheitenpolitik in Österreich 1945–1989*. In: Herbert Dachs et. al. (eds.) *Handbuch des politischen Systems Österreichs*. Wien, 1997. 628–651.

A nem német nyelvi adatok elemzésénél egy csoportba kerülnek azok, akik vagy csak az idegen nyelvet tüntették fel a kérdőíven, vagy az idegen nyelvet a némettel együtt. Két idegen nyelv kombinációját nem elemzi a Statisztikai Hivatal. Ha például csak a magyart és a szerbet beszéli valaki, az nem szerepel a magyar nyelvcsoporthoz. Ilyen esetben a statisztikusok a szülőhely szerint sorolják be az illetőt. A 2001-es népszámlálásnál ezt az eljárást főleg a horvát és a roma nyelvcsoporthoz alkalmazták. Így például a roma nyelvcsoporthoz 1991-ről 2001-re óriási mértékű növekedést figyeltek meg a statisztikusok e kategóriában. 1991-ben 93 személy vallotta magát roma nyelvűnek, tíz évvel később viszont több ezren. A Statisztikai Hivatal abból feltevésből indult ki, hogy az elmúlt évtizedben Ausztriába költöző románok többsége félreértette a számlálói címet. Ezért azokat, akik a roma nyelvet jelölték be, de romániai születésűek, egyöntetűen a román nyelvcsoporthoz sorolta – arra nem gondolva, hogy a romániai származásúak között jelentős részen lehetnek románok.

A horvát nyelvcsoporthoz esetében még bonyolultabb képet kapunk. A 2001-es népszámlálás első alkalommal tett különbséget a horvát és a burgenlandi horvát nyelv között. Burgenlandban évtizedeken keresztül csak a horvát nyelv szerepelt a kérdőíven. A 2001-es népszámlálásnál, ha valaki bejelölte mind a burgenlandi mind az őrországi horvátot, akkor ismét az illető születési helye alapján döntötték el, hogy a burgenlandi horvát népcsoportba tartozik-e az illető, vagy sem. A nyelvi adatok elemzésénél tehát nem a személyes bevallás volt a döntő kritérium, hanem a statisztikusok által önkényesen megszabott és sehol fel nem tüntetett szempont: a szülőhely.

A közzétett nyelvi adatok elemzését tovább nehezíti, hogy nem rendelkezünk az egész országra vonatkozó, egységes adatokkal. Ez a probléma az osztrák statisztikai rendszer belső felépítéséből fakad. A Központi Statisztikai Hivatal által kidolgozott kérdőíveket a különböző tartományi kormányok statisztikai osztályai kérik le, ahonnan az adatok visszakérülnek a központba. Az elmúlt évtizedben azonban a Központi Statisztikai Hivatalt bizonyos mértékig privatizálták. Megváltozott a neve (az *Österreichisches Statistisches Zentralamt*-ből *Statistik Austria*-vá), még mindig hivatal, de külön költségvetéssel rendelkezik és költségeinek egy részét a piacból kell fedeznie. A népszámlálási adatok szűk részét a *Statistik Austria* ingyenesen publikálja vagy könyvformában, vagy az interneten, de a részletesebb elemzésekért már mindenkinek fizetnie kell. Ha például egy tartományi statisztikai osztálynak szüksége van a nyelvadatok részletesebb elemzésére, akkor ezért busás összegeket kell fizetnie.

A magyar nyelvadatoknál ennek az lett a következménye, hogy Burgenland esetében a tartomány statisztikai osztálya csak az osztrák állampolgárokról vonatkozó nyelvadatokat elemezte alaposan, és ezeket tette közzé egy külön publikációban. Ha a burgenlandi magyar szervezetek más adatokra is kíváncsiak, akkor azokat meg kellene vásárolniuk a *Statistik Austria*-tól. Ez máig nem történt meg. Mivel a kisebbségi szervezetek az évi költségvetésüket a kancellári hivataltól kapják – szigorúan megszabott projektekre. Statisztikai elemzések vásárlására nem kapnak költségvetési támogatást, már azért sem, mert ez összeférhetetlen volna: a kancellária mint kormányzati szerv nem támogathatja a statisztikai hivatalt, mely szintén kormányzati szerv.

Az osztrák kisebbségpolitika

Az osztrák szakirodalomban már a nyolcvanas évek óta ismert tény, hogy a népszámlálások nyelvi adatai nem a nyelvhasználatot, hanem inkább a politikai beállítottságot tükrözik.⁴ Ennek az a történelmi háttere, hogy a 19. század óta az osztrák kereszténydemokrata mozgalom – főleg a *Christlichsoziale Partei* – a nem-német kulturális intézmények által próbálta politikailag mozgósítani az antiliberális, horvát vagy szlovén ajkú vidéki lakosságot. Ez ahhoz vezetett, hogy például Karintiában máig két külön nyelvcsoporthat szerepel a nyelvadatok elemzésében, a „szlovén” és az ún. „Windisch”. A két csoport tagjai a szlovén nyelvnek ugyanazt a karintiai dialektusát használják a mindennapi életükben, csakhogy a „szlovén” ragaszkodik a nyelv hivatalos használatához az oktatásban és a helyi önkormányzatokban, míg a „Windisch” csupán „házinyelvnek” tartja a szlovén dialektust és tiltakozik a szlovén nyelvű oktatás ellen. Ezáltal a kisebbségi nyelv hivatalos nyelvként való használata ezáltal az osztrák antiliberális és később szociáldemokrata-ellenes politika szimbólumává vált. A különböző népszámlálásoknál leadott nyelvi bevallás tehát több mint száz éve politikai színezetet is hordoz. A magyar nyelvcsoporthoz ennek jóval kisebb a jelentősége, viszont a nyelvi adatok hivatalos elemzésében itt is jelen van a háttérben.

A népcsoport-törvény (1976)

Az ausztriai kisebbségek jogi helyzete kimondottan bonyolult, mivel a különböző csoportok státusza különböző nemzetközi bilaterális szerződéseken alapul. A cseh és a szlovák nyelvcsoporthat státuszát egy a Csehszlovák Első Köztársasággal még 1920-ban kötött bilaterális szerződés szabályozza. A szlovén és a horvát nyelvcsoporthat jogait viszont a szövetséges hatalmakkal kötött nemzetközi szerződés, az ún. állam-szerződés (*Staatsvertrag*, 1955) szabja meg. A hetvenes évek elején, az Ausztria és Olaszország között létrejött, Dél-Tirollal kapcsolatos megállapodás után, az akkori osztrák kormány az Ausztriában élő nyelvcsoporthat helyzetét is rendezni próbálta. Az 1976-ban mindhárom parlamenti párt támogatásával megszavazott ún. népcsoport-törvény (*Volksgruppengesetz*) közös nevezőre próbálta hozni a különböző nyelvcsoporthat kollektív jogait. A törvény egy népcsoport elismeréséhez négy, meglehetősen rugalmas kritériumot szabott meg: az osztrák állampolgárságot, a nem-német anyanyelvet, őshonosságot (*Beheimatung*), saját népi kultúrát (*eigenes Volkstum*).⁵

A törvény lényegében politikai és csak kis részben anyagi támogatást ígér. A törvény által felállított különböző népcsoport-tanácsok (*Volksgruppenbeiräte*) főleg e támogatások szétosztásával foglalkoznak a Kancellári Hivatal felügyelete alatt.

A törvény eredeti változata szerint a kormány öt csoportot ismert el: a karintiai szlovéneket, a burgenlandi horvátokat, a burgenlandi magyarokat és a bécsi cseheket és

4 Andreas Moritsch (ed.) *Vom Ethnos zur Nation*. Wien, 1989.

5 Veiter, Theodor: *Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich*. Wien, 1970.; *Volksgruppengesetz*, BGBl. 396/1976.

szlovákokat. Ezek közül egyedül a magyarok fogadták el e törvényt 1976-ban⁶, mert ők azok, akik a törvény által első alkalommal lettek elismert ausztriai népcsoport, és más jogi alappal korábban nem rendelkeztek. Az ausztriai magyar népcsoport esetében ez azt jelentette, hogy csak a Burgenland területén élő, osztrák állampolgársággal rendelkező magyar ajkúak tartoztak az elismert népcsoportához. A bécsi és grazi magyarok – mindkét városban már a 19. század óta éltek nagyobb számban magyarok és működtek magyar egyesületek – elestek a törvény által garantált támogatástól. A még számosabb 1948-as és 1956-os magyar diaszpóra elismerését megtagadta a törvény, hiszen ők nem feleltek meg az őshonosság, és részben az állampolgárság kritériumainak sem. Ennek következtében a bécsi magyar szervezetek több évtizeden keresztül eljárásokban támadták a törvényt, míg 1992-ben végre elérték a magyar népcsoport elismerését Bécs város területén is. Az Ausztriában élő magyar nyelvcsoporthoz tehát csak egy szűk részét, a Burgenlandban és Bécsben élő osztrák állampolgárságú magyarokat ismerik el Ausztriában népcsoportként. Csupán ők hivatkozhatnak a népcsoport-törvény által garantált jogokra, és ők folyamodhatnak támogatásért a kancelláriához. A másutt élő magyar ajkú osztrák állampolgárok ebből éppúgy kimaradnak, mint az osztrák állampolgársággal nem rendelkezők. A mindennapi politikai gyakorlatban ez azzal jár, hogy a támogatás elosztásakor az egyes egyesületek állampolgárság szerinti összetétele óriási szerepet játszik, ahogy az egyesületek képviselőinek Népcsoport-tanácsi (*Volksgruppenbeirat*) kinevezésénél is.

A közzétett adatok elemzése

a) országos szinten

Az Ausztriában élő magyar nyelvűek száma az elmúlt évtizedben 33 459-ről 40 583-ra nőtt (+21,29%). Ezen belül a belföldiek száma sokkal nagyobb arányban nőtt, mint a külföldieké: 19638-tól 25884-re. A külföldiek száma 13 821-ről csupán 14 699-re emelkedett. Nemcsak számszerűen, hanem arányait tekintve is megnőtt az osztrák állampolgárok részesedése a nyelvcsoporthoz, 58,69%-ról 63,78%-ra.

A különböző tartományokban teljesen eltérő trendek figyelhetők meg. A legnagyobb növekedést Stájerországban találhatjuk, ahol 57,20%-kal növekedett meg a magyar nyelvűek száma, Karintiában 50,61%-kal, Alsó-Ausztriában 48,51%-kal, Tirolban 42,47%-kal és Salzburgban 38,08%-kal. Bécsben ehhez képest a magyarok száma csak 14,17%-kal nőtt, Burgenlandban pedig 1,80%-kal csökkent. Vorarlbergben 4,42%-kal csökkent a magyar anyanyelvűek száma.

A külföldi magyar ajkúak száma – annak ellenére, hogy a kelet-európai rendszerváltások óta rengeteg magyarországi és felvidéki magyar tartózkodik rövidebb-hosszabb

6 Apovnik Paul: *Das Volksgruppengesetz – eine Lösung? Der Standpunkt der Kärntner Slowenen*. Klagenfurt/Celovec, 1980.

1. táblázat. Ausztria magyar lakossága a környezetben beszélt nyelv alapján
1951–2001 között

	1971	1981	1991	2001	1991–2001*	%
Burgenland	5 673	4 147	6 763	6 641	-122	-1,80
belföldi	5 447	4 025	4 973	4 704		
külföldi	226	122	1 790	1 937		
Bécs	8 413	8 073	13 519	15 436	1916	14,17
belföldi	6 099	5 683	8 930	10 686		
külföldi	2 314	2 390	4 589	4 749		
Alsó-Ausztria	2 088	1 159	5 440	8 083	2643	48,51
belföldi	1 381	749	2 389	4 790		
külföldi	707	410	3 051	3 293		
Stájerország	1 028	543	1 863	3 115	1252	57,20
belföldi	802	440	836	1 652		
külföldi	226	103	1 027	1 463		
Felső-Ausztria	915	953	3 218	3 849	631	19,61
belföldi	585	540	1 182	2 344		
külföldi	330	413	2 036	1 505		
Karintia	234	197	490	738	248	50,61
belföldi	141	121	247	313		
külföldi	93	76	490	425		
Salzburg	215	301	793	1 095	302	38,08
belföldi	87	204	432	551		
külföldi	128	97	361	544		
Tirol	223	165	671	956	285	42,47
belföldi	101	121	347	469		
külföldi	122	44	342	487		
Vorarlberg	328	337	702	671	-31	-4,42
belföldi	172	160	302	375		
külföldi	156	177	400	296		
Ausztria	19 117	15 875	33 459	40 583	7124	21,29
belföldi	14 815	12 043	19 638	25 884		
külföldi	4 302	3 832	13 821	14 699		

* változás

ideig Ausztriában – csak Stájerországban, Salzburgban és Tirolban növekedett meg jelentősen. Stájerországban 1027-ről 1463 személyre, Salzburgban 361-ről 544, Tirolban 324-ről 487 személyre. Más tartományokban vagy többé-kevésbé stabil maradt a külföldiek száma, Felső-Ausztriában viszont 2036 személyről 1505-re csökkent. A belföldiek száma szintén minden ausztriai tartományban nőtt, egyedül Burgenlandban, az őshonos ausztriai magyarság területén tapasztalhatunk csökkenést: 4973 személyről 4704-re.

A magyar nyelvű belföldiek rendkívüli növekedése a nyolcvanas évek jóléti emigrációjából ered: ezek a családok szerezték meg az állampolgárságot 2001-re, 10 év folyamatos ausztriai tartózkodás után (ez a leggyakoribb módja az állampolgárság megszerzésének).

b) a bécsi magyarság a népszámlálások tükrében

A bécsi magyar lakosság két hagyományos csoportból áll:⁷ az első, tradicionális csoport gyökerei évszázadokra nyúlnak vissza, amikor a magyar főnemes családokkal együtt rengeteg magyar ajkú cseléd és szolga érkezett a városba. A 19. században a magyarországi, de főleg felvidéki bevándorlás által növekedett lényegesen a bécsi magyarság száma. Első szervezeteiket a 19. században alapították, e szervezetek jól tükrözték a társadalmi rétegződést: a nemeseké a Szent István Egylet, a hadsereg tisztjei számára a Casino Egylet, a vállalkozóknak a Magyar Vállalkozók Egylete, a diákok számára különböző diákegyletek, s a munkásoknak a Magyar Dolgozók Egylete a floridsdorfi külvárosban. A húszas-harmincas évek magyar szociáldemokratáira, illetve kommunista emigrációjára azonban nem olvadt bele ezekbe a struktúrákba. A régi osztrák népszámlálások adatai e szempontból teljesen félrevezetőek, mert a már említett okok miatt egészen az 1960-as évekig annyira eltérőek, hogy semmiféle konkrét képet nem kaphatunk a bécsi magyarság számarányairól.

Már a két világháború közötti időszakra nagyon rossz állapotba került a magyar társadalmi élet Bécsben, mert az egyesületek tevékenységét jórészt magyarországi forrásokból kellett finanszírozni. Emiatt, és főleg külpolitikai megfontolásokból – a III. Birodalom és a magyar kormány közötti tárgyalások alapján – 1939-ben az akkori magyar főkonzulátus betagozta e szervezeteket a hivatalos magyar kultúrintézetbe, a Collegium Hungaricumba. Ez a szerkezet maradt meg 1948 után is és a hagyományos bécsi népcsoport továbbra is közeli kapcsolatban maradt a mindenkor magyar kormánnyal.

Az 1956-os emigráció megjelenésével a helyzet alaposan megváltozott. A hozzávetőleg 120 ezer Ausztria területére menekült magyarból csak 20 ezer maradt Ausztriában, és főleg Bécsben, vagy más nagyvárosokban települt le. Külön intézményhálózatot hozott létre és teljesen távol tartotta magát az első csoporttól.⁸ Mindkét csoporton belül óriási volt az asszimiláció, így egészen a nyolcvanas évek közepéig mindössze 8000 lelket számlált a bécsi magyarság a népszámlálásokon. Az 56-osok erős magyar öntudattal rendelkeztek, azaz még akkor is magyar ajkúnak vallották magukat, ha már a második generációban csak törve beszéltek a nyelvet. A tradicionális csoport tagjai közt sokan viszont épp ellenkezőleg, a népszámlálásoknál inkább németnek vallották magukat, még akkor is, ha családi körben magyarul beszéltek.

7 Ernő Deák: Die Ungarn in Wien: eine unsichtbare Volksgruppe? In: *Ethnische Gruppen in der Bundeshauptstadt Wien*. Integratio XV. Wien, 1982. 115–132.

8 Szépfalusi István: *Lássátok, halljátok egymást!* Wien, 1980. 311–312.

2. táblázat. Bécs lakossága a környezetben beszélt nyelv szerint 2001

	összlakosság	belföldi	külföldi
Bécs összesen	1 550 123	1 301 859	248 264
Német	1 166 766	1 139 196	27 570
nép csoportok nyelvei			
Burgenlandi horvát	2 456	2 456	
Roma-nyelv	1 806	1 268	538
Szlovák	4 741	1 775	2 966
Szlovén	2 396	1 412	984
Cseh	7 769	5 778	1 991
Magyar	15 435	10 686	4 749
Más idegen nyelvek			
Szerb	97 824	29 547	68 277
Török	70 976	32 603	38 373
Horvát	37 654	12 562	25 092
Angol	26 622	14 512	12 110
Lengyel	20 949	9 529	11 420
Arab	11 081	6 397	4 684

A nyolcvanas évek folyamán egy harmadik magyar nyelvű réteg jelent meg Bécsben, akik gyorsan létrehozták saját új szervezeteiket. Ekkor alakult a Felvidéki, a Délvidéki és az Erdélyi Magyarok Egyesülete, amelyek ugyan mindkét másik csoporttal alkalmanként együttműködnek, mégis megőrizték elkülönültségüket. 1981–1991 között a bécsi magyarok száma 8073-ról 14 519-re ugrott⁹, Alsó-Ausztriában pedig 1159-ről 5440-re, Felső-Ausztriában 953-ról 3218-ra. Ezek mögött a számok mögött látnunk kell a nyolcvanas évek Magyarországról érkezett jóléti migránsait is. (Országos szinten az összmagyarok száma 1981 és 1991 között 15 875-ről 33 459-re növekedett.)

Bécs városán belül a legnagyobb nyelvcsoporthoz a szerb (97 824), azt követi a török (70 976), a horvát (37 654), az angol (26 622), a lengyel (20 949), hatodik helyen a magyar 15 435 személlyel, ebből 10 686 osztrák állampolgár és ezáltal a hivatalosan elismert magyar népcsoport szerves tagja. Nyilvánvaló, hogy a Bécsben osztrák állampolgársággal rendelkező magyarok közt is a nyolcvanas években bevándorolt családok, illetve személyek vannak többségben.

⁹ *Statistisches Handbuch der Stadt Wien 1992. Tabelle Sprachzugehörigkeit und Staatsbürgerschaft. Wien, 1992.*

c) a burgenlandi magyar nyelvűek

A burgenlandi magyarság¹⁰ létszámáról eltérő adatokkal rendelkezünk. Az 1991-es népszámlálás szerint 5000 burgenlandi vallja magát arról azt, hogy a mindennapi életben a magyar nyelvet is használja. Érdekes módon ez a szám évtizedek óta változatlan, míg a többi kisebbségnél folyamatosan csökken. Egy, a burgenlandi katolikus egyház által 1987-ben készült felmérés szerint viszont évente 7000 burgenlandi jár magyar misére, illetve vesz igénybe magyar lelki gondozást és más egyházi szolgálatot. Az 1994-es, az osztrák állami és a burgenlandi tartományi statisztikai hivatal által közösen végrehajtott mikrocenzus eredményei szerint pedig 14 ezer burgenlandi beszél – különböző szinten – magyarul. Ebből is látszik, hogy viszonylag magas a magyarul tudók aránya Burgenlandban és ez lehetővé teszi, hogy egyszer magyar nyelvűnek, másszor németajkúnak vallhassák magukat a társadalmi környezet és a politikai attitűdök függvényében.¹¹

A magyar nyelvcsoporthelyzete nagyban különbözik a horvátétól és romáétól.¹² Míg a romák nagy része asszimilált vagy teljesen marginalizálódott és a horvátok politikailag ugyanolyan megosztottak, mint az osztrák lakosság (egy nagy szociáldemokrata és egy nagy néppárti tábor), a burgenlandi magyar nyelvcsoporthelyzete egészen más törésvonalak mentén csoportosul.

A magyar nyelvcsoporthelyzete magját a négy burgenlandi magyar település lakói adják. E települések közül három a dél-burgenlandi Felső-Őrségben (*Obere Wart*) található: Felsőőr (*Oberwart*), Alsóőr (*Unterwart*) és Őrisziget (*Siget in der Wart*). A negyedik pedig a közép-burgenlandi Felsőpulla (*Oberpullendorf*). E falvak lakói későközépkori magyar határőrök leszármazottai. Mivel kismesesi kiváltságukat egészen a 19. századig megtarthatták, magyarságtudatuk máig a korai rendi öntudattal mutat azonosságokat. Magyarként váltak kismeséssé és kismesésséént őrizték meg magyarságtudatukat. A népszámlálásokkor e falvakban szinte mindenki magyar-nak vallja magát, akkor is, ha már csak törve beszéli a nyelvet. Szemben egyes horvát falvakkal, melyek lakói akkor is német nyelvűnek vallják magukat, ha a mindennapi életben is főleg horvátul érintkeznek.

A második nagy csoportot az észak-burgenlandi majorok egykori lakói alkotják. A Fertő-tótól Keletre, a Kishanság nyugati részén a 19. század második felében nyolc nagy major jött létre különböző nemesi nagybirtokokon. A majorokat nyu-

10 Gerhard Baumgartner: „Idevalósi vagyok” – „Einer, der hierher gehört”. Zur Identität der ungarischen Sprachgruppe des Burgenlandes. In: Gerhard Baumgartner, Eva Müllner, Rainer Münz (hrsg.) *Identität und Lebenswelt. Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland / Identitás és életkörülmények. Etnikai, vallási és kulturális sokféleség Burgenlandban / Identitet i okolnosti žitka. Etnička, vjerska i kulturna šarolikost u Gradišću*. Eisenstadt, Prugg, 1989. 69–85.

11 Gerhard Baumgartner: Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenländer. In: Werner Holzer, Rainer Münz (hrsg.) *Trendwende? – Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Wien, 1993. 215–235.

12 Gerhard Baumgartner: Die burgenländischen Sprachminderheiten 1945–1999. In: Roland Widder (hrsg.) *Burgenland. Vom Grenzland im Osten zum Tor in den Westen. Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945*. Band 5. Wien u. a., Böhlau, 2000. 15–53.

gat-magyarországi béres családokkal telepítették be, nagyságukat tekintve pedig egy átlagos burgenlandi falunak feleltek meg, lélekszámuk elérhette a 300-at is. Volt több olyan major, amely saját templommal és magyar iskolával rendelkezett. E csoport tagjait máig egy sajátos 19. századi romantikus nemzettudat jellemzi, melynek alapját a századforduló oktatási rendszere által közvetített magyar államideológia adta. Mivel Észak-Burgenlandban a majorok magyar nyelvszigetet képeztek a német falvak között és a nyelvhasználat jelölte egyúttal a társadalmi státuszt is, a magyar béresekre számára a magyar nyelv negatív státusz-jellemzőként rögzült. A magyar így vált a cseléd nyelvévé. Amikor az 1960-as években a mezőgazdasági modernizáció következtében a béreseket elbocsátották és nagy részük vagy a szomszéd falvakba, vagy Bécsbe költözött, megindult körükben a gyors asszimiláció.

Harmadik csoportnak a magyarónok tekinthetők. Magyarónnak nevezik Burgenlandban azokat az általában polgári családokból származó németajkúakat, akik a századforduló után váltak magyarra. A vidéki polgári elit idős tagjairól van tehát szó, akik még magyar nyelvű oktatásban részesültek és számukra a magyar nyelv a polgári kultúrát testesíti meg. E szimbolikus jelentés miatt gyermekeiket is megtanították, illetve taníttatták magyarul. Mind a mai napig megtörténhet, hogy egy burgenlandi cukrászdában a patikus, az orvos és az ügyvéd öszege magyarul beszélget egymással.

Végül külön csoportot alkotnak a Magyarországról elszármazott magyarok. Ők vagy 1956 után menekültként kerültek át Burgenlandba, vagy 1989 után megélhetési okokból Ausztriába költöztek. A burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz belül ők uralják a vezető pozíciókat. Ennek okai elsősorban az 1968-as osztrák oktatási reformban keresendők. Mivel 1968-ban a 8 osztályos elemi iskolai rendszert 4 osztályossá alakították át, a 4. osztály után megszűnt a magyar oktatás az iskolákban. A kisebbségi elit anyanyelvi képzésének amúgy is korlátozott lehetőségei tehát a hetvenes években radikálisan leszűkültek. Az adminisztratív és az egyházi szférában már csak úgy lehetett megoldani az utánpótlás kérdését, hogy Magyarországról elszármazott emberek foglalták el a pozíciókat. Ezáltal a kisebbségi elit és a helyi magyar lakosság között jelentős törésvonalak jöttek létre. E csoport identitása a 20. századi magyarságtudathoz áll közel és kevés szálon kapcsolódik csak a korábbi identitásformákhoz.

Továbbá az is megállapítható, hogy nemcsak gazdasági és szociális, hanem szigorú felekezeti határvonalak is felszabdadják a kis burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz. A Felső-Őrségben például a három magyar település lakói különböző felekezetekhez tartoznak. A felsőőri magyarok nagyrészt reformátusok, az alsóőriek majdnem kizárólag katolikusok, míg az őrszigetiek általában evangélikusok. Egy katolikus alsóőri például inkább vesz feleségül egy németajkú katolikust, mint egy magyar őrszigetit vagy felsőőrit.

Burgenland esetében csak az osztrák állampolgárok nyelvi adatainak elemzésével rendelkezünk, hisz a tartományi kormány statisztikai osztálya eddig csak ezeket hozta nyilvánosságra.¹³ A három burgenlandi népcsoportnál a következő trendek

13 Statistik Austria: *Volkszählungen im Burgenland 1981–2001 Umgangssprache Burgenland – Gemeinden und Ortschaften*. Wien, 2002.

figyelhetők meg. A burgenlandi horvát népcsoport számossága 1991 óta 9,3%-kal csökkent, a magyaroké 5,1%-kal, egyedül a romáké emelkedett 184,0%-kal.

3. táblázat. A burgenlandi nyelvcsoporthoz tartozók nagysága 1971 és 2001 között*

	1971	1981	1991	2001
horvát nyelvcsoporthoz tartozók	24 332	18 648	19 109	17 330
magyar nyelvcsoporthoz tartozók	5 447	4 025	4 973	4 704
roma nyelvcsoporthoz tartozók			93	264

* kizárólag ausztriai állampolgárok

A burgenlandi magyarok esetén feltűnő, hogy az osztrák állampolgárok száma csökkent leginkább: 4973-ról 4704-re. E csökkenés azzal magyarázható, hogy, bár csökkent az őshonos magyarság száma, e csökkenést a bevándorlással kompenzálta a nyelvcsoporthoz tartozók. A fontosabb magyarlakta helységek községsoros adatai jól szemléltetik ezt a folyamatot, hiszen éppen a négy hagyományosan magyarok által lakott településen a legdrasztikusabb a csökkenés. Így Felsőőrött a helyi magyarság egyharmada tűnt el az elmúlt 10 évben (1514-ről 1044-re csökkent).

4. táblázat. Községsoros adatok Burgenlandban 1991 és 2001 között*

Község	2001	%	1991	%
Alsóőr/Unterwart	499	74,4	617	86,3
Felsőpulya/Oberpullendorf	559	21,5	608	23,7
Felsőőr/Oberwart	1 044	17,5	1 514	25,6
Őrisziget/Siget in der Wart	183	70,4	217	81,9
Boldogasszony/Frauenkirchen	191	7,0	179	7,0
Locsmánd/Lutzmannsburg	46	4,9	34	3,6
Pándorfalu/Parndorf	85	3,0	60	2,4
Lajtakáta/Gattendorf	32	2,9	13	1,3
Miklóshalma/Nickelsdorf	43	2,9	19	1,2
Rohonc/Rechnitz	85	2,7	86	2,7
Tárcsafürdő/Bad Tatzmannsdorf	31	2,5	5	0,5
Királyhida/Bruckneudorf	56	2,3	35	1,9
Kismarton/Eisenstadt	228	2,1	245	2,4
Nezsider/Neusiedl am See	70	1,3	48	1,1
Nagymarton/Mattersburg	52	0,9	49	0,9

*kizárólag ausztriai állampolgárok

Az „őshonos”, dél- és közép-burgenlandi magyarság körében valójában még drasztikusabb volt a fogyás. Ha az állampolgársággal rendelkező magyar nyelvűek adatait tovább bontjuk a születési hely szerint, akkor azt tapasztaljuk, hogy a magyar anyanyelvű burgenlandi állampolgárok 30,5%-a is külföldön született, elsősorban Magyarorszá-

5. táblázat. A magyar nyelvű osztrák állampolgárok járások szerint Burgenlandban 1991 és 2001 között*

Járás	2001	%	1991	%	1981	%
Kismarton/Eisenstadt	542	1,1	483	1,0	326	0,7
Németújvár/Güssing	130	0,5	111	0,4	56	0,2
Gyanafalva/Jennersdorf	63	0,4	42	0,2	45	0,2
Nagymarton/Mattersburg	245	0,7	170	0,5	79	0,2
Nezsider/Neusiedl am See	759	1,5	599	1,3	360	0,7
Felsőpulya/Oberpullendorf	828	2,2	817	2,2	819	2,1
Felsőőr/Oberwart	2 154	4,2	2 742	5,2	2 340	4,4

*kizárólag ausztriai állampolgárok

6. táblázat. A burgenlandi magyar nyelvű osztrák állampolgárok korcsoport szerinti megoszlása 1991 és 2001 között*

	Burgenland	Horvát	Magyar
2001			
-15	14,0%	8,9%	12,5%
15–60	60,2%	52,6%	49,5%
60+	28,8%	38,5%	38,0%
1991			
-15	17,2%	9,6%	8,8%
15–60	60,2%	57,6%	50,0%
60+	22,7%	32,8%	41,0%

* kizárólag ausztriai állampolgárok

gon.¹⁴ Hozzá kell vennünk azt is, hogy éppen az elmúlt évtizedben alakult meg a kétnyelvű gimnázium Felsőőrről, a falvakban megújították a magyar oktatást, és az oktatási rendszer minden szintjén bevezették a magyar nyelv oktatását, legalább szabadon választható tantárgyként. Ebből az következik, hogy elsősorban nem az „őshonos” burgenlandi magyarság él ezekkel a lehetőségekkel, hanem a nyolcvanas évek óta letelepedett bevándorlók. Ezek a személyek ahhoz a csoporthoz tartoznak, amely 1981 és 1991 között 4147-ről 6763-ra emelték a burgenlandi magyar nyelvűek számát. Ugyanebben az időszakban a külföldiek száma 122-ről 1790-re emelkedett.

Ezzel szemben az észak-burgenlandi járásokban (Nezsider/Neusiedl am See és Nagymarton/Mattersburg) lényegesen növekedett a magyarok arányszáma. Itt nem az egykori kisnemesi családok adják a növekedést, hanem az egykori béres családok tartották meg magyar nyelvtudásukat.

14 Adelheid Bauer: Volkszählung 2001. Umgangssprache im Burgenland. In: *Statistische Nachrichten* 9/2002. 636–641.

Jelenleg csupán négy olyan burgenlandi települést találunk, ahol a magyarság aránya meghaladja a 10%-ot: Alsóőrt (74,4%), Őriszigetet (70,4%), Felsőpulyát (21,5%) és Felsőőrt (16,8%).

A horvát és a magyar kisebbség korfa szerinti megoszlása szignifikánsan különbözik a burgenlandi összlakosság adataitól. E népcsoportok tagjai általában idősebbek az átlagnál és körükben alacsonyabb a természetes népszaporulat. Minden negyedik burgenlandi 60 évnél idősebb, a két nyelvcsoporthoz ez az arányszám meghaladja az egyharmadot (38%). A 15 évnél fiatalabb népességben viszont alacsonyabb a burgenlandi átlagnál (15%); a horvátoknál 9%, a magyaroknál 13%. Feltűnő, hogy a magyaroknál – nemcsak a 10–15 év közöttieknél, de a 30–50 év közöttieknél is – magasabb az arány, mint a horvátoknál. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy Burgenlandban a magyar nyelv presztízse mindig is sokkal magasabb volt, mint a horváté, másrészt azzal, hogy részben azok is magyar nyelvűnek vallják magukat, akik ugyan magyar származásúak, de a nyelvet csak törve beszélik. Harmadrészt, a külföldön születettek aránya is jóval magasabb a magyarok körében, mint a horvátoknál.

Összegzés

Noha első pillantásra úgy tűnhet, hogy az ausztriai magyarság az elmúlt tíz évben jelentős mértékben gyarapodott és az Ausztriában beszélt nem-német nyelvek közül a 6. helyet vívta ki magának, a hivatalosan elismert kisebbségi nyelvek közül egyenesen az 1. helyet, az eredmények mégis torzsz. Egyfelől, nem ez a 40 583 személy adja ki a hivatalosan elismert népcsoportot, mert ez a státusz csak a Burgenlandban és Bécsben élő magyar nyelvű osztrák állampolgárokra vonatkozik: összesen mindössze 15390 emberre. Másfelől, az adatokból az is kiderül, hogy ez a növekedés semmiféleképpen sem az osztrák kisebbségpolitika gyümölcse, hanem a bevándorlásnak – és tágabban az általános, összeurópai társadalmi változásoknak – köszönhető. Adódik a kérdés, hogy az ausztriai magyar nyelvcsoporthoz esetében lehet-e még egyáltalán, a szó hagyományos értelmében magyar kisebbségről beszélni. Erre a csoportra egyre inkább a diaszpóra kritériumai lesznek jellemzőek, annál inkább, mert még a közép- és dél-burgenlandi magyar szervezetekben is ezek az „új” bevándorlók veszik át a vezető pozíciókat. Ők – az őshonosokkal szemben – ugyanis jobb nyelvtudással és klasszikus magyar nemzeti identitással rendelkeznek. Bár egyre több a magyarok száma Ausztriában, az „ausztriai magyarság” mégis el fog tűnni...

Összegzés

Az elmúlt másfél évtizedben a közép-európai térség országaiban az 1990 körüli rendszerváltozások és a piacgazdálkodásra való áttérés következtében korszakos jelentőségű társadalmi változások történtek. Ezeknek egyes részjelenségeire a társadalomkutatók számos esetben felhívták a tudományos és politikai közélet figyelmét, de az alapvető kutatásokhoz és elemzésekhez eszközeik nem minden esetben voltak elégségesek. A szociológiai jellegű feltárások mellett ilyen – egész országokat lefedő – vizsgálatokhoz a népszámlálási adatok feldolgozása és kiértékelése elengedhetetlenül fontos. Az 1990 körül megtartott népszámlálások adatsorai ennek a kihívásnak még csak a lehetőségéről adtak számot, a társadalmi folyamatok szintjén még csak a változások kezdetei voltak regisztrálhatók, a folyamatok számszerűleg csak néhány évvel később jelentek meg az egyes országok statisztikaiban (az iskolai végzettség mutatóinak és az egyes gazdasági ágazatokhoz tartozók arányának változásai, a munkanélküliek számának növekedése, stb.) A Magyarországon és a környező országokban a 2000. évet követően megrendezett népszámlálások több vonatkozásban is meghatározó jelentőséggel bírnak, hiszen a régió országaiban – kivéve Ausztriát – ez a rendszerváltás után megrendezett második népszámlálás, azonban az első olyan census, amely már a rendszerváltás utáni társadalomfejlődés következményeiről is láttelepet nyújt.

A poszt szocialista társadalmak átalakulása, a nagymértékű munkanélküliség megjelenése, az országonként eltérő ideig tartó gazdasági recesszió, az elszegényedő szociálpolitika, a lakáshoz, lakhatáshoz jutás lehetőségeinek beszűkülése a 80-as években is már zömmel csökkenő népességű illetve lassuló népességnövekedésű országok lakosságszám alakulásának további csökkenését eredményezték. Ezzel párhuzamosan a határok megnyitása a szocialista időszaktól eltérő élet- és életmód stratégiák kialakítását tette lehetővé elsősorban a fiatalok kisebb nagyobb rétegeinél. A hosszabb rövidebb ideig tartó külföldi munka, tanulás lehetősége szintén a reprodukciós folyamatok csökkenését erősítette. (Ezen belül – a határon túl élő magyarok számára is – felerősödött a Magyarországon történő tanulás, munkavállalás lehetősége.) Általános trenddé vált a „késleltetett” házasságkötés, mely éves szinten a házasságkötések számának csökkenésében és az együtt élők számának emelkedésében mutatkozott meg – ez pedig a megelőző évtizedben is csökkenő születések számának még gyorsabb apadását eredményezte. Látnunk kell a régió egyes országaiban lezajlott folyamatok gyökeresen eltérő vonatkozásait. Az egyes országok eltérő demográfiai, gazdasági, politikai, etnikai potenciállal lépték át a helyi rendszerváltások startvonalát, eltérő fejlődésük volt a 90-es években s a 2000 körüli évek censusai is eltérő fejlődésről nyújtanak láttelepet. A „példásan tanuló” Magyarországgal vagy Szlovéniával szemben az anarchiában és gazdasági kilátástalanságban leledző Ukrajna között nagyon változatos átmenet mutatkozik: az utolsó pillanatban „jó útra tért”

Szlovákia mellett a balkáni államok nehezebben meghatározható, de egyértelműen kedvezőtlenebb helyzetben vannak. A fokozatosan demokratizálódó, de gazdaságilag még lemaradt Romániával szemben Horvátország a délszláv háború kataklizmájából csak lassan látszik magára találni, Jugoszláviában pedig – egyelőre – szinte csak felvillannak a kibontakozás perspektívái. E madártávlatból megfogalmazott társadalmi-politikai pillanatfelvétel előterében már jobban kidomborodnak az egyes országok demográfiai és társadalomszerkezeti fejlődésének súlypontjai.

A Teleki László Intézetben 2002. november 7-én második alkalommal került sor egy teljes egészében demográfiai, illetve a közép-európai országok népszámlálási gyakorlatával foglalkozó konferenciára. A szervezés közben érkezett hírek arról informáltak bennünket, hogy az első közzétett (horvátországi, szlovákiai és romániai) adatok szerint a kárpát-medencei magyarság – egyébként prognosztikált – fogyása minden előzetes várakozásnál nagyobb mértékű. Természetesen erre azonnal reagálnunk kellett, s a konferencia szerkezetét és témáját jelentős mértékben átszerveztük és a határokontúli magyar közösségekkel foglalkozó előadások számát megnöveltük.

Konferenciánk első részében előadóink a hét szomszédos országban és Magyarországon bekövetkezett demográfiai, település- és társadalomszerkezeti változásokat elemezték, elsősorban a két utolsó (1990, illetve 2000 körüli) népszámlálások adataira támaszkodva. Ismertették az egyes országok etnikai összetételében bekövetkezett általános változásokat is – számos esetben figyelembe véve az egyes országok kisebbségpolitikájának következményeit is. *A második szekcióban* a környező országokban élő magyarság számában bekövetkezett változások okait vizsgáltuk, mert az általánossá váló népességfogyás, a negatív természetes szaporodás a legjelentősebb mértékben a környező országokban élő magyarság körében mutatkozott, de a népmozgalmi és a migrációs adatok alapján levonható első következtetések – úgy tűnik – csak részben adtak magyarázatot ezekre a változásokra.

A kötetben szereplő tanulmányok alapján véve az előadások írott, kiegészített változatainak tekinthetők, de számos esetben tartalmilag többek annál, hiszen szerzőtársainkkal együtt az elmúlt fél évben megjelent új adatokat még az utolsó pillanat után is megpróbáltuk feldolgozni és beépíteni. Ennek következtében a tervezett kötet szerkezete is megváltozott: kimaradt Mirnics Zsuzsa (egy tanulmányában egyébként hozzáférhető) érdekes előadása a vajdasági magyar fiatalok közérzetéről – a szerbiai népszámlálási adatok néhány adatsora ugyanis akkor még nem, de mára már hozzáférhetővé és feldolgozhatóvá vált. Kimaradt továbbá Sík Endre élénk vitát eredményező hangos gondolatmenete a népszámlálási adatsorok „alig vagy korlátozottan használható” voltáról, főbb megjegyzései ugyanis a tanulmányokban jelen vannak. Ugyancsak a tanulmányokban bukkan fel Melegh Attila konferenciánkat összegző beszédének jelentősebb észrevételei, megjegyzései.

Az összefoglaló értékelés meglehetősen embert próbáló feladat, különösen, mert ebben az esetben nem vonatkoztathatunk el az írott szövegek mellett az eredeti előadásoktól, sőt az azokat követő vitáktól sem. A konferencia egyik legnagyobb (kel-

lemes) meglepetése volt (még a sokat próbált szervezők számára is) a rengeteg, jó hangulatú és termékeny vita – az, hogy „egy húron játszottunk”.

Az első előadások alapján már a helyszínen kiderült: nem problémamentes már a legalapvetőbb jelenség, az egyes országok lakosságszám alakulásának az összehasonlítása sem, mert a régió országaiban a *2000 körül megrendezett népszámlálások* számos szempontból is eltérően folytak le:

A népszámlálásokra általában csak tízévente kerül sor, mert meglehetősen sokba kerülnek. A részletes, elemzésekre alkalmas adatsorok gyakran csak egy-két évvel az eszmei időpont után válnak hozzáférhetővé, ekkorra ezek már a közelmúltat jelentik, néhány további év elteltével pedig szinte a régmúltat. Gyorsan változó (pl. migrációs) folyamatok elemzésére ezért a népszámlálási adatok kevésbé alkalmasak, a censzusok valójában tízévenként részletes pillanatfelvételnéppé foghatók fel.

Kisebbs-nagyobb mértékben eltérnek az egyes országok népszámlálási módszerei. Egyes országokban önkitöltős technikával (Szlovákia) más országokban kérdezőbiztosok közreműködésével végzett adatfelvételekre került sor. Ugyan az előző módszer olcsóbb, de sokkal pontatlanabb adatfelvételt eredményez, másrészt az adatfelvétel anonimitása jobban biztosított. Az egyes népszámlálási kategóriák (pl. jelenlévő népesség) meghatározása is eltérő az egyes országokban, s az összehasonlítást még inkább nehezítik az egyes országok település, illetve közigazgatási szerkezetének eltérései is.

A migrációs jelenségek egy további torzítást is eredményeznek. Elméleti feltételezés az, hogy mindenki ott él, ahol a népszámlálás alapján ezt véljük, a gyakorlatban a népszámlálási adatfelvételek eléggé gyengén tudják megfogni a térségünkben az elmúlt két évtizedben meglehetősen jelentős számú különféle módon mobil népességet. Különösen jelentős problémát okoz, hogy az egyes országok ezt a jelenséget eltérő regisztrációs módszerrel kezelik, így aztán a térségben több százezerre (millióra?) tehető azoknak a száma, akiket végül is nem a tényleges lakóhelyükön írtak össze, illetve egyáltalán nem vagy két országban is összeírtak.

Jelentős nehézségek adódnak az adott országokon belüli társadalmi változások értelmezésével kapcsolatban is. Ebből is adódik, hogy egyes országok 1990 körül megtartott népszámlálásainak adatsorai csak nagy nehezen, vagy egyáltalán nem kompatibilisek a 2000 utáni népszámlálási adatsorokkal, például a társadalmi gazdasági szerkezetváltások következtében a korábbival csak részben összehasonlítható az aktív népesség ágazatok szerinti összetétele. Újból ki kell hangsúlyoznunk, hogy a megjelent tanulmányok komplexitását meghatározó mértékben befolyásolta a népszámlálási adatok feldolgozottsága illetve közzétételének rugalmassága. A korábbi időpontokban végzett, vagy jobb szakmai infrastruktúrával rendelkező statisztikai hivatalok által szervezett censzusok adatai szélesebb terjedelemben állnak rendelkezésre, mint a későbbi időpontokban, kevésbé fejlett infrastruktúrával rendelkező hivatalok adatai. Az egyes országok statisztikai adatközlései eltérőek – részben a korábbi történeti hagyományaikból adódó – nyitottságuk, illetve zártságuk szempontjából is. Néhány környező országban ma már csak pénzkérdés bizonyos típusú, potenciálisan

rendelkezésre álló adatok feldolgoztatása, másutt még ma is tilalomfák, tabuk és a hivatalnokok félelme övezi a rendszerváltás utáni statisztikai elemzéseket.

Az egyes országok társadalomstatistikusainak, demográfusainak eltérő kérdésekre kell válaszolniuk, s a régió több országában hasonló időpontban zajló censusok eredményeinek összehasonlítása – a vázolt problémák ellenére – megfelelő lehetőséget nyújt ugyan a térségben zajló folyamatok területenként eltérő jellegzetességeinek vizsgálatára. Van ugyan, ahol a népszámlálások alapkérdésére (*hányan vagyunk?*) sincs elfogadhatóan pontos válasz: Romániában a magas és csak kis mértékben regisztrált migráció miatt a jelenlévő, illetve távollevő népesség közti határ megvonása okoz nehézséget. A háborús események következtében szintén problematikus a válasz ugyanerre a kérdésre az ex-jugoszláv országokban, különösen pedig a mai Jugoszláviában, ahol ráadásul csak az ország területének egy részén került sor népszámlálásra. Egészében véve pedig úgy tűnik, hogy a 90-es évektől felerősödő migrációs folyamatok vizsgálata komplexebb, multidiszciplináris megközelítést igényel.

Az etnikai vonatkozású adatokkal kapcsolatban újabb alapvető fontosságú kérdések vetődnek fel. Mit kezdjünk a többes vagy bizonytalan etnikai identitással, hogyan közelítsük meg az etnikailag diszkriminált roma lakosság identitásvállalásának elmentmondásait? Egyáltalán van-e a globális nemzetiségi census számoknak valamiféle értelme, azonkívül, hogy körülbelül ennyi ember hajlandó egy adott identitás besorolást etnopolitikailag felvállalni és abban regisztrálásra kerülni a népszámlálás időpontjában? Úgy tűnik, komolyabban meg kell néznünk azt is, hogy a magyar közösségek milyen töréspontok mentén tagozódnak bele a térség társadalmába és hogy ezen csoportok mennyiben mutatnak sajátos, eltérő demográfiai magatartást. Mely csoportok vállalkoznak a kivándorlásra, kikből lesz globális kiszolgáló személyzet, szezonmunkás vagy éppen határokon átnyúló üzleti kapcsolatokat építő „transznacionális” vállalkozó? Mekkora pontosan az a népesség a magyar kisebbségen belül, amelyik a rendszerváltással járó legnagyobb sokkot kapta (pl. ipari szak- és segédmunkásként) és ez a réteg hogyan reagált erre demográfiai szempontból?

A kötetben megjelent konferencia előadások illetve tanulmányok kiemelten kezelik a *környező országokban élő magyarság számának és társadalomszerkezeti változásainak kérdéskörét*. A 90-es évektől a határon túli magyarság vizsgálata terén minőségi változások figyelhetők meg, rohamosan folyik a határon túli magyar társadalomtudomány nagykorosodása. Ennek több aspektusa tapintható ki. (Eltekintve az egyes régiókban kisebb nagyobb sikerrel végrehajtott intézményteremtési kísérletektől.) Az egyik leglényegesebb, hogy egyre több helyen megtörtént a leszámolás, (illetve felmerült ennek szükségessége) az egyik legmakacsabb kisebbségi mítosszal, amely a konkrét (általában kedvezőtlen) társadalmi tények okainak vizsgálata helyett azok tényértékét megkérdőjelezve, struccpolitikát folytat, elveti az azokkal történő szembenézést, elodázza a diagnózisok felállítását és a cselekvési stratégiák megfogalmazását. Természetesen itt nem a szükséges forráskritikáról van szó, hanem a nyilvánosságra hozott adatok a priori elutasításáról, s megálmodott, elképzelt „adatokkal” történő helyettesítéséről. További meghatározó aspektus, a korábbi időszak leíró,

adatokat közlő megközelítései helyett az összefüggések feltárására koncentrálnak tanulmányok megjelenése, melyek immár releváns elméleti és módszertani apparátussal dolgoznak. (Nincs szó a dokumentum jellegű adatok értékének megkérdőjelezéséről, ezeknek tudományos jelentősége a rendszerváltás előtti időszakban kiemelkedő jelentőségű volt, mivel sokszor csak közvetett módon lehetett egyes országok bizonyos összetételű etnikai adataihoz hozzájutni, s adatok szintjén történő publikálásuk is kiemelkedő jelentőséggel bírt.) Egy további szempont, mely segíti a megközelítések komplexitását, hogy a 90-es években országonként eltérő mértékben, de általában növekedett a nyilvánosságra hozott, illetve hozzáférhető adatok terjedelme.

Erre a szemléletváltásra mindenképpen szükség is van ahhoz, hogy a 2000 utáni népszámlálások nemzetiségi vonatkozású adatait értékeljük, a végbement folyamatok okait vizsgáljuk. A környező országok csaknem mindegyikére jellemző *népességfogyás* a magyar nemzetiségűeknél az országos értéknél általában nagyobb mérvű volt. Eltekintve az egyes országokban megtartott censzusok különböző módszertani sajátosságaitól, amelyek általában nem túl jelentős mértékben befolyásolták a magyarság számát, lényegében 3 fő tényezőcsoportra (*a termékenység csökkenése, az asszimiláció és a vándorlás*), illetve ezek kombinációira vezethető vissza a magyarság számának jelentékeny csökkenése. A magyar természetes szaporodás változásai általában követik az országos trendeket, ugyanakkor néhány ezrelékponttal az országos értékeknél alacsonyabbak. Az asszimilációs folyamatok intenzitása az egyes területeken jelentős mértékben eltérő. Ez az egyes többségi etnikumok és az ott élő magyarság közti társadalmi távolság különbségeivel és településszerkezeti sajátosságaival magyarázható. A migrációs folyamatok területenkénti eltérései pedig nagyrészt a „politikai haza” gazdasági körülményeire vezethetők vissza.

Ily módon területenként *e három lélekszámcsökkenést eredményező tényezők* igen eltérő kombinációban jelentkeznek. *Szlovákiában* a magyarság jelentékeny fogyása főleg az asszimilációs folyamatokkal, kisebb részben a termékenység csökkenésével magyarázható, s a migrációs folyamatok nagysága a legkevésbé meghatározó. *Kárpátalján* a szaporodás csökkenése és az elvándorlás növekedése mögött – úgy tűnik – az asszimiláció jelentősége kisebb. *Erdélyben* szintén az asszimiláció súlya a legkisebb, a termékenység csökkenése és az elvándorlás súlya a meghatározó. Az itteni magyarsággal kapcsolatban fontos még kiemelnünk, hogy a társadalomkutatók és politikusok a beolvadási folyamatokat ma már nem bagatelizálják, hanem reális veszélyként fogják fel. A *vajdasági és horvátországi* magyarok demográfiai helyzete – regisztrációs problémák miatt – nehezen áttekinthető, de mindhárom alaptényező hatása erőteljes. Hosszútávon a Vajdaságban a természetes szaporodás, pontosabban (1969 óta) fogyás tűnik a legjelentősebb problémának. Horvátországban a szórványosodás következtében még inkább felerősödtek a negatív tendenciák, a fogyás mértéke mára drámai mértékű. A *szlovéniai* magyarok fogyásánál a beolvadási tendenciák erőteljesebbé válását kell kiemelnünk, az *ausztriaiaknál* pedig azt, hogy karakteres felekezeti-rendi csoportjaik demográfiai szempontból meglehetősen eltérő viselkedésmintákat mutatnak.

Az ezredforduló utáni első census a környező országokban élő magyarság számának mintegy 300 000 ezer fős csökkenését mutatta ki. A hét ország területén élő magyarok száma napjainkban nem sokkal haladja meg a 2,4 millió főt. Önkéntelenül is felmerül a kérdés, hogy milyen változások elé nézhetünk ebben az évtizedben? Feltehetőleg valamennyi területen a természetes fogyás egyre nagyobb mértékű lesz, a vándorlási folyamatok területenként eltérő jellege a következő években sem mérséklődik, s az EU-hoz csatlakozó országokban a migráció intenzitása még növekedhet is. Kérdés, hogy az egységesülő európai keretekben a helyi magyar közösségek és a többségi nemzetek interetnikus kapcsolatai más sémák szerint alakulnak-e mint a nemzetállamokra jellemző alá és fölé rendelő kisebbségi többségi viszonyokon, melyek az asszimilációs folyamatok jellegét, irányát, intenzitását alapvetően meghatározzák?

Az utolsó népszámlálások egyes egészen friss adatsorainak hozzáférhetőségét annyira fontosnak és hasznosnak éreztük, hogy a témával foglalkozó kollégák és érdeklődők számára egy mellékletben néhányat ezek közül közzéteszünk.

Ez a konferencia egy kutatás kiindulópontját jelentette, amely a Határon Túli Magyarok Hivatala felkérésére a térség magyar közösségeinek demográfiai helyzetét és kilátásait elemzi.

Népmozgalmi és népszámlálási adatsorok

Népszámlálási konferenciánkon figyeltünk fel arra, hogy kevés olyan szakmabeli van, aki átfogó ismeretekkel rendelkezne a közép-európai térség egészéről, sőt egyáltalán ismerné azokat az alapadatokat más országokból, amelyekre pedig már csak az összehasonlíthatóság miatt is feltétlenül szüksége lenne. Hosszabb távú terveink között szerepel egy több, mint száz éves időtartamra visszatekintő köztes-európai statisztikai adatgyűjtemény, de ennek a tanulmánykötetnek a megjelentetése jó alkalom volt arra, hogy mintegy az adatgyűjtemény előzeteseként néhány olyan adatsort közöljünk, amelyek alapján legalább a közelmúlt és a jelen jelentősebb népmozgalmi, népességszerkezeti és etnikai vonatkozású változásainak alapvető vonatkozásai nyomon követhetők és áttekinthetők legyenek. A konferencia tanulmányai az országos adatok vonatkozásában a fontosabbakkal általában elemző módon foglalkoznak, a területi részletezettségükkel azonban már ritkábban. Célkitűzésünk szerint olyan területi bontású, az utolsó két népszámlálás ugyanolyan típusú adatait tartalmazó táblázatokat igyekeztünk összeállítani, amelyek egymással összehasonlíthatók. Jelentős problémát okozott ugyanakkor, hogy az 2001/2002-es utolsó népszámlálások számos adatsora egészen frissen, némelyikük a kötet szerkesztésének lezárása előtti napokban került publikálásra, illetve néhány még csak a közeljövőben fog hozzáférhetővé válni. Ezeknek az egészen friss adatsoroknak a hozzáférhetőségét ezzel együtt annyira fontosnak és hasznosnak érezzük, hogy a táblázatok foghíjasságait és esetleges ellentmondásait is felvállaljuk.

A területi egységeknél minden esetben (pontosabban Ukrajna kivételével) közöljük a főbb területi, illetve elsőrendű közigazgatási egységekre, a nagyobb városokra és a magyarok vagy más etnikumok által nagyobb számban lakott községekre vonatkozókat. Érdeemes megjegyeznünk, hogy az EU-hoz csatlakozó (és csatlakozni kívánó) országok mindegyike (Magyarország, Szlovákia, Románia, Szlovénia) az 1990-es években EU-konform közigazgatási átszervezéseket hajtott végre, illetve régiórendszer alakított ki. Az ezekre vonatkozó információkat gyakran csak az 1990 körüli területi bontású népszámlálási adatok összegzésével sikerült közölhetővé tenni. Az adatok egy részénél – elsősorban a helyhiány miatt – csak a %-os arányokat tüntettük fel, de ezek így is jól használhatók. Minden országnál egy áttekintő térkép-vázlatot is mellékelünk, de ezeken csak azokat a közigazgatási egységeket ábrázoltuk, amelyekre adatokat közlünk.

A következő összeállítás a mellékletben található táblázatok fontosabb jellemzőit tartalmazza, kideríthető belőle, hogy mely országoknál milyen típusú adatsorokat sikerült beszerezniük, a azokat mely táblázatok tartalmazzák.

Ország	Év	Városi lakosság (%)	Nők (%)	Lakosság kor szerint (%)	Lakosság családi állapot szerint (%)	Lakosság iskolai végzettség szerint (%)	Lakosság gazdasági aktivitás szerint (%)	Foglalkoztatottak nemzetgazdasági ágak szerint (%)	Foglalkoztatottak foglalkozási főcsoportok szerint (%)	Lakosság anyanyelv szerint	Lakosság nemzetiség szerint
Magyarország	1990	H1	H1	H1	H1	H1	H3	H3	H3	H5	H5
	2001	H2	H2	H2	H2	H2	H4	H4	H4	H6	H6
Szlovákia	1991	SK1	SK1	SK1	SK1	SK1	SK3	SK3	–	SK5	SK5
	2001	SK2	SK2	SK2	SK2	SK2	SK4	SK4	–	SK6	SK6
Ukrajna	1989	UA1	UA1	–	–	UA1	–	–	–	–	UA2
	2002	UA1	UA1	–	–	UA1	–	–	–	–	UA3
Románia	1992	RO1	RO1	–	–	–	–	–	–	RO4	RO2
	2002	RO1	RO1	–	–	–	–	–	–	RO5	RO3
Jugoszlávia	1991	YU1	YU1	YU1	–	–	–	–	–	–	YU2
	2002	YU1	YU1	YU1	–	–	–	–	–	–	YU3
Horvátország	1991	HR1	HR1	HR1	–	–	–	–	–	–	HR2
	2001	HR1	HR1	HR1	–	–	–	–	–	–	HR3
Szlovénia	1991	SLO1	SLO1	SLO1	–	SLO1	SLO1	–	–	–	SLO3
	2002	SLO2	SLO2	SLO2	–	SLO2	SLO2	–	–	–	SLO4
Ausztria	1991	A1	A1	A1	A1	–	–	–	–	A3	–
	2001	A2	A2	A2	A2	–	–	–	–	A4	–

Magyarország

Magyarország esetén az adatsorokkal nem voltak jelentősebb problémáink, kivéve, hogy a foglalkoztatási kategóriák némileg megváltoztak, így az általunk közölt 1990-es adatok nem pontosan hasonlíthatók a 2001-esekkel. Másik jelentős eltérés az anyanyelvi és nemzeti adatsoroknál található: a válaszadók több, mint 5%-a 2001-ben nem kívánt élni a választás lehetőségével – ez talán elsősorban annak tudható be, hogy a felvételnél e kérdésekre a választás nem volt kötelező. (Valószínűsíthető továbbá, hogy a népszámlálással kapcsolatos közéleti viták és felhívások is közrejátszottak e jelenségben.)

Az adatsorokat a hét tervezési régióra, a 19 megyére, Budapestre és a nyolc legnagyobb megyei városra publikáljuk.

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközepe)	Születések	Halálozások	Természetes szaporodás	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Kivándorlás	Bevándorlás	Nemzetközi vándorlási mérleg
1989	10 421 000	123 304	144 695	-21 391	11,9	13,9	-2,0	66 949	24 952	21 828	34 338	12 510
1990 C	10 374 823											
1990	10 375 000	125 679	145 660	-19 981	12,1	14,0	-1,9	66 045	24 888	12 325	37 639	25 314
1991	10 373 000	127 207	144 813	-17 606	12,3	14,0	-1,7	61 198	24 433	5 964	23 297	17 333
1992	10 374 000	121 724	148 781	-27 057	11,7	14,3	-2,6	57 005	21 607	4 962	15 481	10 519
1993	10 365 000	117 033	150 244	-33 211	11,3	14,5	-3,2	54 099	22 350	3 228	17 617	14 389
1994	10 350 000	115 598	146 889	-31 291	11,2	14,2	-3,0	54 114	23 417	2 952	15 553	12 601
1995	10 337 000	112 054	145 431	-33 377	10,8	14,1	-3,3	53 463	24 857	3 173	15 435	12 262
1996	10 321 000	105 272	143 130	-37 858	10,2	13,9	-3,7	48 930	22 590	3 642	13 884	10 242
1997	10 301 000	100 350	139 434	-39 084	9,8	13,5	-3,7	46 905	24 992	2 822	14 397	11 575
1998	10 280 000	97 301	140 870	-43 569	9,5	13,7	-4,2	44 915	25 763	3 059	17 269	14 210
1999	10 253 000	94 645	143 210	-48 565	9,2	14,0	-4,8	45 465	25 605	2 821	21 422	18 601
2000	10 222 000	97 597	135 601	-38 004	9,6	13,3	-3,7	48 110	23 987	2 540	21 726	19 186
2001 C	10 198 315											
2001	10 200 000	97 047	132 183	-35 136	9,5	13,0	-3,5	43 583	24 391	1 944	19 468	17 524
2002*	10 175 000	96 800	132 700	-35 900	9,5	13,1	-4,0	46 000	25 000			

C = Népszámlálás (Census); * Előzetes adatok.

A migrációs statisztika módszertana 1994 után megváltozott



H1

1990	Lakosság	Korösszetétel					Családi állapot					Iskolai végzettség			
		Nő (%)	Városi (%)	0-14 (%)	15-64 (%)	65- (%)	Nőtlen, haj. (%)	Házass (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)	8 ált. alatt (%)	8 általános (%)	Középfokú (%)	Felsőfokú (%)	
MAGYARORSZÁG	10 374 823	52,0	62,4	20,5	66,2	13,3	36,6	48,6	8,9	5,9	48,8	29,4	14,9	7,0	
Közép-Magyarország	2 966 523	52,7	79,1	18,6	67,0	14,4	37,8	48,7	9,0	4,5	40,8	29,5	18,9	10,8	
Közép-Dunántúl	1 117 989	50,7	56,9	22,0	67,3	10,7	35,8	49,0	8,8	6,4	51,0	29,8	13,5	5,7	
Nyugat-Dunántúl	1 006 781	51,5	54,6	20,9	65,9	13,2	35,7	48,8	9,0	6,5	50,0	29,3	14,9	5,9	
Dél-Dunántúl	1 017 025	51,9	51,8	20,4	66,7	12,9	36,0	48,7	8,9	6,4	47,5	33,7	13,1	5,7	
Észak-Magyarország	1 323 508	52,0	50,5	21,4	66,1	12,5	36,3	48,1	8,9	6,7	51,8	29,0	13,9	5,3	
Észak-Alföld	1 547 520	51,7	57,6	22,8	65,4	11,8	37,4	47,7	8,9	6,0	54,6	28,3	12,0	5,1	
Dél-Alföld	1 395 477	52,0	61,5	20,2	65,5	14,3	36,4	48,7	9,1	5,8	20,5	27,1	47,1	5,2	
Budapest	2 016 774	53,4	100,0	17,4	66,9	15,7	38,6	48,6	9,1	3,7	35,8	28,8	21,8	13,5	
Bács-Kiskun	544 748	51,9	53,1	20,6	65,7	13,7	36,8	48,4	9,0	5,8	49,3	30,5	14,1	6,0	
Baranya	418 642	51,9	57,7	20,1	67,7	12,2	36,0	49,0	8,9	6,1	53,8	30,1	11,2	4,9	
Békés	411 887	51,5	60,3	20,2	64,8	15,0	35,1	49,1	9,3	6,5	49,2	33,1	13,0	4,7	
Borsod-Abaúj-Zemp.	761 963	51,8	54,5	22,3	65,8	11,9	37,1	47,9	8,8	6,2	51,2	29,2	14,2	5,3	
Csongrád	438 842	52,3	73,0	19,5	66,1	14,4	36,9	48,8	9,1	5,2	48,3	30,0	15,1	6,5	
Fejér	420 628	50,7	52,9	22,4	67,1	10,5	36,1	48,9	8,8	6,2	49,6	31,2	13,4	5,8	
Győr-Moson-Sopron	424 439	51,1	56,1	21,3	66,2	12,5	35,9	48,7	9,1	6,3	49,0	29,2	15,6	6,2	
Hajdú-Bihar	548 728	51,8	71,9	22,3	65,8	11,9	37,6	47,8	8,8	5,8	53,2	28,1	12,9	5,8	
Heves	334 408	52,5	45,1	20,1	66,3	13,6	35,5	48,3	8,9	7,3	52,6	28,0	13,9	5,5	
Jász-Nagykun-Szolnok	426 491	51,5	60,9	21,6	65,4	13,0	36,0	48,5	9,0	6,5	53,7	28,9	12,4	5,0	
Komárom-Esztergom	315 208	50,9	62,8	21,4	68,3	10,3	35,6	49,0	8,9	6,5	51,0	29,5	14,1	5,4	
Nógrád	227 137	51,9	44,9	20,2	67,0	12,8	34,8	48,8	9,0	7,4	52,7	29,8	12,7	4,8	
Pest	949 749	51,3	34,7	21,0	67,3	11,7	36,1	48,9	8,9	6,1	51,2	31,0	12,8	5,0	
Somogy	344 708	52,1	46,7	20,2	66,2	13,6	36,1	48,6	9,0	6,3	52,6	29,9	12,2	5,3	
Szabolcs-Szatmár-Ber.	572 301	51,7	41,4	24,2	64,9	10,9	38,4	47,0	8,8	5,8	56,7	28,1	10,8	4,4	
Tolna	253 675	51,7	48,9	21,1	65,9	13,0	35,6	48,5	8,9	7,0	53,7	29,2	12,1	5,1	
Vas	275 944	51,3	55,0	20,4	65,9	13,7	35,2	49,2	9,0	6,6	48,8	30,1	15,4	5,8	
Veszprém	382 153	50,9	56,5	22,0	66,8	11,2	35,4	49,2	8,8	6,6	52,5	28,5	13,3	5,8	
Zala	306 398	51,9	52,3	20,6	65,6	13,8	35,9	48,6	8,9	6,6	52,3	28,7	13,4	5,6	
Debrecen	212 235	52,9	100,0	21,7	67,4	10,9	39,2	47,5	7,4	5,9	43,6	26,9	19,5	10,0	
Miskolc	196 442	52,1	100,0	20,8	67,9	11,3	36,2	47,7	8,7	7,4	40,0	28,3	22,0	9,7	
Szeged	175 301	53,3	100,0	20,3	67,1	12,6	34,3	48,2	8,0	9,5	41,9	27,0	20,8	10,2	
Pécs	170 039	52,8	100,0	18,3	69,9	11,7	37,8	46,4	8,0	7,8	40,8	29,1	20,1	9,9	
Győr	129 338	51,9	100,0	21,0	68,1	10,8	38,1	48,1	7,0	6,8	40,4	28,1	21,6	10,0	
Nyíregyháza	114 152	52,4	100,0	23,5	67,8	8,8	38,7	48,0	5,8	7,5	45,3	27,3	18,1	9,2	
Kecskemét	102 516	52,5	100,0	21,9	67,7	10,3	38,6	46,3	7,6	7,5	45,8	28,8	16,6	8,9	
Székesfehérvár	108 958	51,3	100,0	22,9	69,2	8,0	37,3	48,4	6,4	7,9	40,0	28,2	20,8	11,0	

H2	2001	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Korösszetétel			Családi állapot				Iskolai végzettség				
					0-14 (%)	15-64 (%)	65- (%)	Nőtlen, haj. (%)	Házas (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)	8 ált. alatt (%)	8 általános (%)	Középfokú (%)	Felsőfokú (%)	
	MAGYARORSZÁG	10 198 315	52,4	64,1	16,6	68,2	15,2	39,3	43,6	9,7	7,4	25,6	24,5	38,7	11,3	
	Közép-Magyarország	2 861 798	53,3	79,5	14,7	69,4	15,9	39,8	41,5	9,6	9,1	20,7	21,1	40,6	17,6	
	Közép-Dunántúl	1 124 701	51,3	56,8	17,0	69,2	13,8	39,7	44,0	9,0	7,2	25,1	25,6	40,1	9,1	
	Nyugat-Dunántúl	1 000 233	51,8	56,1	16,0	68,8	15,2	38,9	46,1	9,5	5,5	24,2	25,0	41,2	9,6	
	Dél-Dunántúl	992 368	52,4	55,6	16,6	68,2	15,2	38,4	44,1	10,1	7,4	26,8	26,5	37,8	9,0	
	Észak-Magyarország	1 290 392	52,5	49,6	18,0	66,7	15,3	37,8	45,0	10,6	6,6	29,0	25,5	37,4	8,1	
	Észak-Alföld	1 551 171	52,1	61,9	19,1	67,0	13,9	40,0	44,6	9,3	6,0	30,8	25,6	35,3	8,2	
	Dél-Alföld	1 377 652	52,4	66,8	16,6	67,5	15,9	39,1	42,9	10,0	8,1	27,2	26,3	37,5	9,0	
	Budapest	1 777 921	54,2	100,0	12,8	69,6	17,6	39,9	39,9	10,0	10,2	17,6	19,2	41,1	22,1	
	Bács-Kiskun	546 517	52,3	62,2	17,1	67,4	15,5	39,0	43,2	10,2	7,6	28,5	27,5	36,2	7,8	
	Baranya	407 448	52,5	63,1	16,2	68,9	14,9	38,9	43,5	9,7	7,8	25,0	26,0	38,5	10,5	
	Békés	397 791	52,2	67,3	16,7	66,5	16,8	37,8	44,0	10,2	8,0	28,5	26,4	37,9	7,1	
	Borsod-Abaúj-Zemp.	744 404	52,4	53,6	19,1	66,3	14,6	39,2	44,0	10,2	6,5	29,4	25,1	37,3	8,2	
	Csongrád	433 344	52,5	72,0	15,9	68,7	15,4	40,3	41,4	9,6	8,7	24,4	24,8	38,7	12,1	
	Fejér	434 317	51,0	53,0	17,2	69,4	13,4	40,2	43,6	8,7	7,5	25,3	26,4	38,9	9,4	
	Győr-Moson-Sopron	434 706	51,4	56,2	16,0	69,4	14,6	39,4	46,2	8,8	5,6	23,1	24,1	42,2	10,6	
	Hajdú-Bihar	552 998	52,1	74,5	18,6	67,8	13,6	40,5	44,0	8,8	6,8	29,3	25,0	35,7	10,0	
	Heves	325 727	53,0	43,8	16,4	67,0	16,6	36,0	46,3	11,2	6,5	28,1	24,8	38,2	8,9	
	Jász-Nagykun-Szolnok	415 917	52,0	66,1	17,7	66,6	15,7	38,8	44,4	9,9	6,9	29,6	26,3	36,4	7,8	
	Komárom-Esztergom	316 590	51,8	61,2	17,0	69,2	13,8	39,2	43,6	9,4	7,8	24,9	25,1	41,4	8,6	
	Nógrád	220 261	52,3	49,6	16,8	67,3	15,9	35,8	46,3	11,2	6,7	28,9	27,4	36,8	6,8	
	Pest	1 083 877	51,8	46,7	17,8	69,1	13,1	39,7	44,2	8,9	7,1	25,8	24,4	39,7	10,1	
	Somogy	335 237	52,4	47,9	16,9	67,6	15,5	38,6	43,8	10,6	7,1	27,8	26,8	37,3	8,1	
	Szabolcs-Szatmár-Ber.	582 256	52,1	47,1	20,6	66,4	13,0	40,5	45,4	9,4	4,7	33,1	25,8	34,2	7,0	
	Tolna	249 683	52,2	54,0	17,0	67,6	15,4	37,3	45,6	10,2	7,0	28,4	26,7	37,3	7,7	
	Vas	268 123	51,8	56,2	16,2	68,5	15,3	39,0	46,5	9,6	5,0	24,0	25,7	41,2	9,1	
	Veszprém	373 794	51,4	57,6	16,7	69,0	14,3	39,6	44,9	9,1	6,4	25,0	25,1	40,5	9,3	
	Zala	297 404	52,3	55,8	15,8	68,1	16,1	38,3	45,5	10,4	5,8	25,9	25,5	39,9	8,7	
	Debrecen	211 034	53,4	100,0	15,8	71,3	12,8	42,1	41,2	8,0	8,8	21,5	24,6	40,7	13,2	
	Miskolc	184 125	53,3	100,0	15,2	69,9	15,0	39,4	41,5	9,7	9,3	20,5	24,7	42,4	12,4	
	Szeged	168 273	53,9	100,0	14,9	71,2	13,9	37,4	38,6	8,4	15,6	20,1	21,3	43,9	14,7	
	Pécs	162 498	61,0	100,0	14,5	70,3	15,1	40,6	40,9	9,2	9,3	19,4	26,2	41,0	13,4	
	Győr	129 412	52,4	100,0	15,0	71,6	13,4	40,6	43,8	8,1	7,5	19,1	25,0	42,2	13,8	
	Nyíregyháza	118 795	53,2	100,0	17,1	71,5	11,4	41,6	43,9	7,6	6,9	22,2	27,3	38,0	12,5	
	Kecskemét	107 749	52,9	100,0	17,0	70,3	12,7	42,8	40,2	8,0	9,0	23,6	30,6	34,0	11,8	
	Székesfehérvár	106 346	52,0	100,0	15,0	72,3	12,8	40,6	43,7	7,6	8,1	18,8	23,8	42,9	14,5	

H3	1990	Lakosság	Népesség gazdasági aktivitás szerint (%)				Fogl. nemzetgazdasági ág szerint (%)			Foglalkoztatottak foglalkozási főcsoport szerint (%)					
			Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott	Mezőgazdasági	Ipar, építőipari	Szolgáltatás, egyéb	Vezető, értelmiségi	Egyéb szellemi	Szolgáltatási	Mezőgazdasági	Ipari, építőipari	Egyéb
<i>MAGYARORSZÁG</i>		10 374 823	43,6	1,2	25,6	29,5	15,4	38,1	46,5	17,2	16,3	14,9	6,0	31,9	13,7
<i>Közép-Magyarország</i>		2 966 523	45,4	1,3	27,3	26,1	6,7	37,2	56,1	21,9	20,8	14,9	1,7	28,4	12,3
<i>Közép-Dunántúl</i>		1 117 989	44,9	1,0	23,6	30,5	14,9	44,6	40,5	15,6	14,6	14,9	5,1	37,9	12,1
<i>Nyugat-Dunántúl</i>		1 006 781	44,9	0,7	24,6	29,8	16,4	39,2	44,4	15,8	14,8	15,4	6,7	33,4	13,7
<i>Dél-Dunántúl</i>		1 017 025	43,0	1,2	25,7	30,0	19,7	36,1	44,2	15,6	14,5	15,8	8,4	31,2	14,8
<i>Észak-Magyarország</i>		1 323 508	42,1	1,4	25,7	30,8	13,6	44,8	41,6	15,4	14,3	14,8	4,6	36,3	14,6
<i>Észak-Alföld</i>		1 547 520	40,7	1,5	24,1	33,7	21,9	35,1	42,9	14,4	14,4	14,3	9,3	30,7	16,9
<i>Dél-Alföld</i>		1 395 477	43,2	1,1	26,1	29,6	26,2	32,4	41,4	14,7	13,9	14,7	12,2	30,5	13,8
Budapest		2 016 774	45,5	1,3	28,4	24,8	3,1	36,3	60,7	25,6	23,7	14,9	0,6	25,0	10,2
Bács-Kiskun		544 748	43,9	1,1	25,3	29,6	31,3	28,8	39,8	11,5	11,5	11,8	5,2	24,2	10,6
Baranya		418 642	42,7	1,3	25,3	30,7	15,7	41,4	42,9	18,7	17,3	19,7	18,6	40,7	18,4
Békés		411 887	42,0	1,2	26,9	29,9	26,6	33,0	40,4	14,5	13,2	14,8	11,7	31,6	14,3
Borsod-Abaúj-Zemp.		761 963	41,6	1,5	24,2	32,6	12,9	45,4	41,7	15,6	14,6	14,8	4,4	36,0	14,6
Csongrád		438 842	43,4	1,0	26,3	29,3	19,4	36,2	44,4	15,8	15,9	14,7	10,6	29,7	13,3
Fejér		420 628	45,6	1,0	22,4	31,0	15,1	46,4	38,5	15,4	14,8	14,5	6,0	40,3	9,3
Győr-Moson-Sopron		424 439	45,1	0,7	24,6	29,6	14,6	40,7	44,6	16,4	15,2	15,5	6,2	32,7	13,2
Hajdú-Bihar		548 728	41,4	1,4	23,4	33,7	21,5	34,7	43,7	14,2	15,7	14,4	9,3	25,1	21,2
Heves		334 408	42,6	1,2	27,7	28,5	14,7	42,1	43,2	15,6	14,3	15,6	5,7	34,6	14,2
Jász-Nagykun-Szolnok		426 491	42,5	1,1	24,7	31,7	22,1	37,0	41,0	14,8	14,0	14,0	9,2	34,2	13,9
Komárom-Esztergom		315 208	44,5	0,9	25,4	29,2	14,3	45,6	40,1	15,8	13,9	15,0	4,3	37,2	13,4
Nógrád		227 137	43,1	1,3	27,4	28,2	14,3	47,0	38,7	14,9	13,1	13,8	3,6	39,6	14,9
Pest		949 749	45,1	1,3	24,8	28,8	14,5	39,3	46,3	13,9	14,6	14,8	4,1	35,7	16,8
Somogy		344 708	42,7	1,2	27,1	29,0	22,4	28,5	49,0	16,0	14,2	16,7	9,1	28,2	15,7
Szabolcs-Szatmár-Ber.		572 301	38,5	2,0	24,3	35,2	22,2	34,0	43,8	14,3	13,4	14,5	9,3	33,5	15,0
Tolna		253 675	44,0	1,2	24,5	30,2	22,4	37,6	40,0	15,2	13,4	14,3	9,6	33,1	14,3
Vas		275 944	45,2	0,7	24,4	29,7	18,5	36,1	45,4	15,4	14,3	14,6	7,2	35,1	13,4
Veszprém		382 153	44,6	1,0	23,3	31,2	15,3	41,7	43,1	15,7	15,1	15,1	4,9	35,9	14,2
Zala		306 398	44,3	0,8	24,9	30,0	17,0	39,8	43,2	15,2	14,5	15,8	7,0	32,9	14,6
<i>Debrecen</i>		212 235	43,2	1,3	22,5	33,1	6,4	38,3	55,2	17,5	17,2	15,3	2,6	36,2	11,1
<i>Miskolc</i>		196 442	43,9	1,3	23,7	31,1	2,5	43,3	54,1	19,4	18,3	15,3	0,6	37,3	9,1
<i>Szeged</i>		175 301	43,9	1,0	24,6	30,5	6,0	38,2	55,8	18,1	16,8	15,3	2,5	35,8	11,4
<i>Pécs</i>		170 039	43,8	1,1	25,2	30,0	2,6	41,7	55,8	17,9	16,8	16,4	1,1	37,0	10,8
<i>Győr</i>		129 338	46,2	0,9	22,3	30,6	4,3	45,5	50,2	19,2	18,9	15,4	1,2	38,0	7,4
<i>Nyíregyháza</i>		114 152	43,4	1,5	20,0	35,2	6,3	37,6	56,2	18,7	19,1	15,6	2,2	34,3	10,0
<i>Kecskemét</i>		102 516	46,1	1,2	21,2	31,5	11,2	38,3	50,5	17,7	18,5	11,0	3,8	34,2	14,7
<i>Székesfehérvár</i>		108 958	47,6	0,8	20,3	31,3	3,7	49,9	46,4	19,2	19,5	13,7	1,2	41,0	5,5

H4	2001	Lakosság	Népesség gazdasági aktivitás szerint (%)				Fogl. nemzetgazdasági ág szerint (%)			Foglalkoztatottak foglalkozási főcsoport szerint (%)					
			Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott	Mezőgazdasági	Ipar, építőipari	Szolgáltatás, egyéb	Vezető, értelmiségi	Egyéb szellemi	Szolgáltatási	Mezőgazdasági	Ipar, építőipari	Egyéb
MAGYARORSZÁG		10 198 315	36,2	4,1	32,4	27,3	5,5	32,9	61,6	20,5	20,3	15,8	3,1	31,5	8,8
Közép-Magyarország		2 861 798	40,6	3,0	30,9	25,5	1,5	25,2	73,3	26,7	25,1	16,0	1,0	23,7	7,5
Közép-Dunántúl		1 124 701	39,7	3,0	29,9	27,3	5,2	43,4	51,4	16,6	18,1	14,5	2,5	39,7	8,7
Nyugat-Dunántúl		1 000 233	41,5	2,5	29,8	26,1	5,6	40,9	53,4	16,4	17,9	15,8	3,0	38,1	8,8
Dél-Dunántúl		992 368	33,9	4,5	34,2	27,4	8,2	32,7	59,1	18,4	18,6	16,3	3,9	33,2	9,6
Észak-Magyarország		1 290 392	30,4	6,0	35,3	28,3	4,2	37,3	58,5	18,7	19,1	15,5	2,0	35,1	9,6
Észak-Alföld		1 551 171	30,0	5,7	33,8	30,5	7,8	32,4	59,8	18,6	18,2	16,1	4,2	32,9	10,0
Dél-Alföld		1 377 652	34,2	4,3	34,1	27,4	12,5	31,6	55,9	17,2	17,2	15,9	8,4	31,4	9,8
Budapest		1 777 921	42,0	2,8	31,3	23,9	0,5	21,3	78,2	31,0	27,4	15,6	0,4	18,9	6,7
Bács-Kiskun		546 517	35,0	4,3	33,1	27,6	13,7	32,4	53,9	15,6	15,9	16,2	9,4	32,6	10,3
Baranya		407 448	33,5	4,6	34,2	27,8	7,0	31,8	61,3	20,1	19,8	16,6	3,1	31,0	9,3
Békés		397 791	31,5	5,0	36,8	26,8	11,5	33,4	55,1	16,8	17,4	15,6	6,7	33,5	10,0
Borsod-Abaúj-Zemp.		744 404	28,1	6,9	35,0	29,9	3,9	34,3	61,8	19,9	20,2	15,8	1,7	32,7	9,6
Csongrád		433 344	35,6	3,8	32,8	27,8	11,8	29,2	58,9	19,4	18,8	15,9	8,5	28,4	9,0
Fejér		434 317	40,4	3,1	28,5	27,9	5,9	43,4	50,7	16,6	18,3	14,2	2,6	39,6	8,7
Győr-Moson-Sopron		434 706	42,1	2,3	29,2	26,5	5,8	39,5	54,7	17,0	18,9	16,0	3,0	36,4	8,7
Hajdú-Bihar		552 998	31,6	5,7	31,8	30,9	8,8	30,7	60,4	19,8	18,5	16,3	4,8	31,2	9,4
Heves		325 727	33,8	4,5	35,4	26,3	5,6	38,7	55,7	18,2	18,0	15,8	3,0	36,7	8,2
Jász-Nagykun-Szolnok		415 917	32,1	5,3	34,5	28,1	8,5	36,3	55,2	17,6	17,9	15,0	4,4	35,1	10,0
Komárom-Esztergom		316 590	39,2	3,0	31,2	26,6	4,4	45,3	50,3	16,7	18,2	13,9	2,4	40,5	8,2
Nógrád		220 261	33,0	5,3	35,8	25,9	3,0	43,5	53,4	15,9	17,6	14,0	1,6	39,5	11,5
Pest		1 083 877	38,4	3,3	30,2	28,1	3,2	32,2	64,6	19,0	21,0	16,8	2,0	32,3	8,9
Somogy		335 237	33,6	4,7	34,6	27,1	8,6	29,4	62,1	17,9	17,7	17,4	4,1	31,9	11,0
Szabolcs-Szatmár-Ber.		582 256	27,0	6,1	35,1	31,7	5,9	31,0	63,1	18,1	18,1	16,7	3,5	32,9	10,7
Tolna		249 683	35,2	4,2	33,5	27,0	9,8	38,4	51,8	16,2	17,9	14,6	4,9	38,1	8,4
Vas		268 123	42,8	2,0	29,6	25,6	5,6	45,3	49,1	15,4	16,8	14,0	3,0	41,9	9,0
Veszprém		373 794	39,4	2,9	30,5	27,2	4,9	41,9	53,2	16,4	17,7	15,3	2,4	39,1	9,2
Zala		297 404	39,5	3,4	30,9	26,1	5,5	38,9	55,7	16,5	17,4	17,2	3,1	37,0	8,9
Debrecen		211 034	36,7	4,1	28,6	30,6	1,9	27,5	70,6	27,5	23,6	16,7	1,3	16,1	14,8
Miskolc		184 125	33,3	5,8	32,8	28,0	0,9	25,2	73,9	27,4	25,7	15,8	0,4	16,0	14,8
Szeged		168 273	37,9	3,7	29,1	29,3	2,0	26,4	71,6	27,9	24,0	15,9	1,5	16,3	14,4
Pécs		162 498	37,5	3,2	31,3	28,0	1,3	26,9	71,8	27,7	23,8	16,9	0,7	16,4	14,5
Győr		129 412	43,9	2,6	27,0	26,5	1,2	36,4	62,4	24,8	24,6	15,5	0,7	17,1	17,4
Nyíregyháza		118 795	37,2	4,5	27,4	30,8	2,6	24,4	73,0	26,0	23,7	17,9	1,4	15,4	15,6
Kecskemét		107 749	40,7	3,5	26,8	29,0	2,7	30,3	66,9	22,4	21,4	17,3	2,0	19,4	17,5
Székesfehérvár		106 346	45,6	2,5	25,7	26,2	1,4	38,9	59,6	25,0	23,7	14,6	0,6	16,5	19,6

H5

1990	Lakosság	Anyanyelv							Nemzetiség						
		Magyar	Roma	Német	Szlovák	Horvát	Román	Egyéb	Magyar	Roma	Német	Szlovák	Horvát	Román	Egyéb
<i>MAGYARORSZÁG</i>	10 374 823	10 222 529	48 072	37 511	12 745	17 577	8 730	27 659	10 142 072	142 683	30 824	10 459	13 570	10 740	24 475
<i>Közép-Magyarország</i>	2 966 523	2 937 213	6 625	5 041	3 039	598	822	13 185	2 927 816	14 788	6 070	2 749	506	1 847	12 747
<i>Közép-Dunántúl</i>	1 117 989	1 106 016	3 109	4 340	1 553	159	173	2 639	1 103 816	5 817	4 052	1 309	95	392	2 508
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	1 006 781	987 247	4 454	2 931	194	8 077	117	3 761	989 038	6 032	1 737	215	6 841	231	2 687
<i>Dél-Dunántúl</i>	1 017 025	974 291	14 434	18 706	224	6 033	577	2 760	977 377	18 140	13 860	376	4 863	731	1 678
<i>Észak-Magyarország</i>	1 323 508	1 313 973	5 523	958	1 734	54	227	1 039	1 273 013	45 959	1 198	1 813	19	459	1 047
<i>Észak-Alföld</i>	1 547 520	1 536 219	8 552	512	248	68	604	1 317	1 502 663	41 666	470	230	40	1 362	1 089
<i>Dél-Alföld</i>	1 395 477	1 367 570	5 375	5 023	5 753	1 394	6 210	4 152	1 368 349	10 281	3 437	3 767	1 206	5 718	2 719
Budapest	2 016 774	1 997 611	3 643	2 887	934	478	572	10 649	1 993 123	8 123	2 609	802	409	1 263	10 445
Bács-Kiskun	544 748	534 557	3 182	4 285	184	1 320	112	1 108	534 768	4 979	2 782	149	1 128	181	761
Baranya	418 642	391 296	5 816	14 055	93	5 318	326	1 738	395 470	6 795	10 524	261	4 299	440	853
Békés	411 887	397 873	1 093	373	5 070	39	5 658	1 781	399 315	3 184	319	3 313	44	5 041	671
Borsod-Abaúj-Zemp.	761 963	757 837	2 166	386	734	31	155	654	727 630	31 882	587	896	6	292	670
Csongrád	438 842	435 140	1 100	365	499	35	440	1 263	434 266	2 118	336	305	34	496	1 287
Fejér	420 628	417 246	1 478	799	125	54	59	867	416 273	2 497	702	87	29	142	898
Győr-Moson-Sopron	424 439	418 810	807	1 826	110	2 147	63	676	420 048	1 126	845	111	1 558	122	629
Hajdú-Bihar	548 728	545 015	2 516	176	96	25	484	416	539 546	7 584	177	50	5	950	416
Heves	334 408	332 395	1 229	224	288	13	46	213	325 542	8 176	218	113	10	109	240
Jász-Nagykun-Szolnok	426 491	424 400	1 397	172	68	18	39	397	416 728	9 112	154	64	20	110	303
Komárom-Esztergom	315 208	309 320	651	2 686	1 340	40	69	1 102	308 799	1 445	2 582	1 135	23	143	1 081
Nógrád	227 137	223 741	2 128	348	712	10	26	172	219 841	5 901	393	804	3	58	137
Pest	949 749	939 602	2 982	2 154	2 105	120	250	2 536	934 693	6 665	3 461	1 947	97	584	2 302
Somogy	344 708	336 059	6 777	458	64	663	81	606	334 556	8 458	424	52	527	118	573
Szabolcs-Szatmár-Ber.	572 301	566 804	4 639	164	84	25	81	504	546 389	24 970	139	116	15	302	370
Tolna	253 675	246 936	1 841	4 193	67	52	170	416	247 351	2 887	2 912	63	37	173	252
Vas	275 944	269 044	634	868	35	2 792	23	2 548	269 117	1 630	686	31	2 581	42	1 857
Veszprém	382 153	379 450	980	855	88	65	45	670	378 744	1 875	768	87	43	107	529
Zala	306 398	299 393	3 013	237	49	3 138	31	537	299 873	3 276	206	73	2 702	67	201
<i>Debrecen</i>	212 235	210 836	641	99	28	3	315	313	211 369	334	96	45	33	82	276
<i>Miskolc</i>	196 442	192 768	2 982	113	81	3	128	367	195 317	460	122	87	48	84	324
<i>Szeged</i>	175 301	173 048	836	229	95	24	188	881	173 397	529	235	116	52	146	826
<i>Pécs</i>	170 039	165 844	1 083	1 704	120	637	151	500	165 575	894	1 859	49	849	69	744
<i>Győr</i>	129 338	128 220	382	130	41	18	69	478	128 261	340	156	33	48	21	479
<i>Nyíregyháza</i>	114 152	112 608	1 208	42	50	7	88	149	113 569	224	56	30	13	29	231
<i>Kecskemét</i>	102 516	101 729	463	102	23	14	55	130	102 022	201	88	23	26	26	130
<i>Székesfehérvár</i>	108 958	108 203	330	126	16	6	35	242	108 284	272	119	31	23	9	220

H6	2001	Lakosság	Anyanyelv							Nemzetiség						
			Magyar	Roma	Német	Szlovák	Horvát	Román	Ismeretlen	Magyar	Roma	Német	Szlovák	Horvát	Román	Ismeretlen
<i>MAGYARORSZÁG</i>		10 198 315	9 546 374	48 438	33 774	11 817	14 326	8 482	541 106	9 416 045	189 984	62 105	17 693	15 597	7 995	570 537
<i>Közép-Magyarország</i>		2 861 798	2 624 198	7 093	6 467	4 142	818	1 755	208 041	2 597 638	23 525	17 385	5 000	1 115	1 762	219 583
<i>Közép-Dunántúl</i>		1 124 701	1 056 571	3 776	4 370	1 526	143	478	59 820	1 048 990	8 146	10 347	2 988	166	526	62 975
<i>Nyugat-Dunántúl</i>		1 000 233	945 368	4 709	2 978	100	6 635	264	40 430	945 901	6 785	3 285	125	7 009	234	42 308
<i>Dél-Dunántúl</i>		992 368	912 446	13 843	14 980	111	5 228	355	53 326	904 746	22 775	21 830	171	5 412	382	56 263
<i>Észak-Magyarország</i>		1 290 392	1 239 372	4 261	702	1 553	29	325	45 946	1 190 541	66 829	2 122	3 150	31	340	49 490
<i>Észak-Alföld</i>		1 551 171	1 478 647	9 049	546	139	29	561	64 120	1 445 114	48 127	1 264	264	33	902	66 712
<i>Dél-Alföld</i>		1 377 652	1 289 772	5 954	3 749	4 246	1 463	4 744	69 423	1 283 115	13 859	6 000	5 995	1 854	3 849	73 206
Budapest		1 777 921	1 617 717	3 063	3 511	1 513	630	1 173	139 541	1 603 511	12 273	7 042	1 528	771	1 205	147 075
Bács-Kiskun		546 517	514 283	3 372	3 096	310	1 332	201	25 078	511 844	6 026	4 476	614	1 695	175	26 177
Baranya		407 448	362 463	5 602	10 478	50	4 388	156	28 191	359 781	8 552	14 205	70	4 608	155	29 737
Békés		397 791	370 383	1 276	319	3 567	31	4 018	19 443	368 363	4 989	964	5 022	30	3 233	20 740
Borsod-Abaúj-Zemp.		744 404	717 191	1 236	305	547	12	120	25 101	684 418	45 525	1 159	1 150	16	137	26 708
Csongrád		433 344	405 106	1 306	334	369	100	525	24 902	402 908	2 844	560	359	129	441	26 289
Fejér		434 317	406 325	1 877	1 008	96	61	168	25 004	403 984	3 755	2 151	133	65	162	25 925
Győr-Moson-Sopron		434 706	411 842	807	1 713	62	2 036	114	18 454	412 272	1 368	1 808	84	1 954	99	19 173
Hajdú-Bihar		552 998	525 742	3 287	210	29	14	336	24 049	518 787	10 836	319	48	15	669	24 763
Heves		325 727	311 753	1 223	185	237	7	146	12 422	301 756	12 095	219	222	6	145	13 549
Jász-Nagykun-Szolnok		415 917	393 510	1 713	189	49	9	114	20 498	384 470	11 679	218	70	12	112	21 494
Komárom-Esztergom		316 590	295 271	904	2 212	1 384	27	100	18 051	292 209	2 337	5 119	2 795	40	140	19 240
Nógrád		220 261	210 428	1 802	212	769	10	59	8 423	204 367	9 209	744	1 778	9	58	9 233
Pest		1 083 877	1 006 481	4 030	2 956	2 629	188	582	68 500	994 127	11 252	10 343	3 472	344	557	72 508
Somogy		335 237	314 179	5 858	704	24	784	107	15 771	311 309	9 440	965	29	720	101	16 355
Szabolcs-Szatmár-Ber.		582 256	559 395	4 049	147	61	6	111	19 573	541 857	25 612	727	146	6	121	20 455
Tolna		249 683	235 804	2 383	3 798	37	56	92	9 364	233 656	4 783	6 660	72	84	126	10 171
Vas		268 123	252 977	771	885	20	2 286	79	10 022	253 466	1 378	1 023	29	2 321	73	10 561
Veszprém		373 794	354 975	995	1 150	46	55	210	16 765	352 797	2 054	3 077	60	61	224	17 810
Zala		297 404	280 549	3 131	380	18	2 313	71	11 954	280 163	4 039	454	12	2 734	62	12 574
<i>Debrecen</i>		211 034	199 211	296	110	18	13	106	10 911	198 570	895	176	35	12	102	11 161
<i>Miskolc</i>		184 125	175 783	217	88	126	7	37	7 715	172 372	4 005	158	185	8	45	8 023
<i>Szeged</i>		168 273	156 223	757	204	126	79	178	10 181	155 457	1 114	373	152	100	147	10 760
<i>Pécs</i>		162 498	147 939	915	1 751	23	790	56	11 530	146 930	1 477	3 038	39	819	60	11 926
<i>Győr</i>		129 412	122 718	446	185	21	113	38	5 980	122 439	604	279	32	79	25	6 251
<i>Nyíregyháza</i>		118 795	114 017	100	71	24	2	29	4 315	113 057	1 073	107	77	3	29	4 519
<i>Kecskemét</i>		107 749	101 973	189	114	59	26	42	5 270	101 206	859	178	43	34	32	5 465
<i>Székesfehérvár</i>		106 346	101 332	253	161	52	18	28	4 416	100 982	419	350	46	17	27	4 634

Szlovákia

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközépi)	Születések	Halálozások	Természetes szaporodás	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Kivándorlás	Bevándorlás	Nemzetközi vándorlási mérleg
1989	5 276 186	80 116	53 902	26 214	15,2	10,2	5,0	36 525	8 304	9 246	6 475	-2 771
1990	5 297 774	79 989	54 619	25 370	15,1	10,3	4,8	40 435	8 867	10 940	8 618	-2 322
1991 C	5 274 335											
1991	5 283 404	78 567	54 618	23 951	14,9	10,3	4,5	32 721	7 893	9 246	6 475	-2 771
1992	5 300 020	74 640	53 423	21 217	14,1	10,1	4,0	33 880	8 057	11 868	8 929	-2 939
1993	5 325 305	73 256	52 707	20 549	13,8	9,9	3,9	30 771	8 143	7 355	9 106	1 751
1994	5 347 307	66 370	51 386	14 984	12,4	9,6	2,8	28 155	8 666	154	4 922	4 768
1995	5 363 638	61 427	52 686	8 741	11,5	9,8	1,6	27 489	8 978	213	3 055	2 842
1996	5 373 810	60 123	51 236	8 887	11,2	9,5	1,7	27 484	9 402	1 731	2 477	2 255
1997	5 383 214	59 111	52 124	6 987	11,0	9,7	1,3	27 955	9 138	572	2 303	1 731
1998	5 387 650	57 582	53 156	4 426	10,7	9,9	0,8	27 494	9 312	746	2 051	1 306
1999	5 395 115	56 223	52 402	3 821	10,4	9,7	0,7	27 340	9 664	618	2 072	1 454
2000	5 400 637	55 151	52 724	2 427	10,2	9,8	0,4	25 903	9 273	811	2 274	1 463
2001 C	5 379 455											
2001	5 379 780	51 343	51 980	-844	9,5	9,7	-0,2	23 795	9 817	1 011	2 023	1 012

C = Népszámlálás (Census)

A Szlovákia területén 2001-ben végrehajtott népszámlálás több vonatkozásban is eltért az 1991-es népszámlálástól. Szlovákia 1991-ben a Csehszlovák Köztársaság része volt, ekkor a népszámlálás irányítását is a Csehszlovák Szövetségi Statisztikai Hivatal szervezte és irányította. Szlovákia területe 1991-ben még 4 kerületre és 38 járásra tagolódott, az 1996-ban megreformált közigazgatási rendszer szerint 8 kerületet alakítottak ki, s ezekben 89 kisebb járás található. A korábbi és az 2001-es népszámlálás járási bontású adatai közvetlenül (átszámítás nélkül) csak részben hasonlíthatók össze, mivel az új járások területe csak néhol azonos a régiékével. Mindkét népszámlálásnál ezért az aktuális – elsősorban magyarok által nagy számban lakott – járásokra, továbbá a hasonló jellegű városokra közlünk adatsorokat.

Szlovákiában a önkitöltős technikával történik a népszámlálási ívek kitöltése, s jelentős részben ennek is köszönhető, hogy a 2001-es népszámlálás során kimutatott adatok többségénél megnőtt az ismeretlenek aránya. A 2001-es népszámlálás további jellegzetessége, hogy megváltoztak az egyes mutatók kategóriái, például a gazdasági ágazatok szerinti megoszlásnál.



SK1

1991	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Korösszetétel				Családi állapot				Iskolai végzettség			
				0-14 (%)	Férfi 15-59, nő 15-64 (%)	Férfi 60- nő 64- (%)	Nőtlen, haj. (%)	Házass. (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)	8 általános alatt (%)	8 általános (%)	Szak- munkaképző (%)	Közép- fokú (%)	Felső- fokú (%)
<i>SZLOVÁKIA</i>	5 274 335	51,2	56,1	24,9	57,8	17,3	42,4	47,7	7,1	2,8	24,9	29,9	21,1	18,3	5,8
Okres Bratislava-vidiek	145 301	51,3	47,1	24,0	58,2	17,8	41,4	47,9	7,8	2,9	24,0	29,6	24,0	17,4	5,0
Okres Dunajská Streda	109 345	50,6	40,7	24,4	60,4	15,3	41,4	49,5	6,6	2,5	24,4	36,2	21,8	14,2	3,3
Okres Galanta	143 846	51,0	44,7	23,9	58,5	17,6	40,4	49,2	7,7	2,7	23,9	35,2	22,6	15,1	3,3
Okres Nové Zámky	153 466	51,9	50,1	22,1	57,1	20,8	38,0	49,8	9,0	3,2	22,1	37,3	20,5	16,5	3,6
Okres Nitra	211 517	51,4	54,4	23,9	57,3	18,8	41,2	48,4	7,8	2,6	23,9	30,3	21,6	17,9	6,2
Okres Komárno	109 279	51,1	56,1	22,0	58,7	19,3	38,2	49,6	8,6	3,7	22,0	37,7	21,2	15,6	3,4
Okres Levice	120 703	52,0	46,7	22,2	56,8	21,1	38,2	48,9	9,8	3,1	22,2	36,4	20,9	16,5	4,0
Okres Veľký Krtíš	46 813	51,2	30,4	23,1	56,5	20,4	38,3	49,6	9,3	2,7	23,1	39,8	20,1	13,9	3,1
Okres Lučenec	95 989	51,8	47,0	22,9	56,5	20,6	39,2	48,1	9,1	3,7	22,9	37,6	19,5	16,4	3,5
Okres Rimavská Sobota	98 987	51,6	40,5	24,4	55,5	20,1	40,8	47,5	9,0	2,7	24,4	38,8	18,4	15,2	3,1
Okres Rožňava	86 311	51,4	38,1	24,0	57,1	18,9	40,3	48,5	8,6	2,6	24,0	35,0	21,3	16,1	3,6
Okres Košice-vidiek	99 292	50,1	8,9	25,8	56,2	18,1	43,4	47,5	7,7	1,3	25,8	36,7	21,4	14,2	2,0
Okres Trebišov	118 524	51,4	37,8	25,5	56,0	18,4	41,9	48,1	8,5	1,6	25,5	33,9	20,6	16,6	3,3
Okres Michalovce	442 197	52,8	100,0	23,2	59,1	17,7	40,3	47,8	6,1	5,8	23,2	19,7	15,6	24,6	16,8
<i>Bratislava</i>	235 160	51,8	100,0	25,3	61,6	13,1	43,0	47,2	5,2	4,6	25,3	21,2	17,9	25,3	10,3
<i>Košice</i>	87 765	51,8	100,0	28,2	58,6	13,2	...	47,5	...	...	28,2	18,4	18,7	24,4	10,3
<i>Nitra</i>	89 969	51,6	100,0	26,3	59,4	14,3	...	47,8	...	...	26,3	21,0	18,9	22,8	11,0
<i>Šamorín</i>	12 051	51,2	100,0	27,5	60,6	11,9	...	48,6	...	...	27,5	28,5	20,6	17,9	5,5
<i>Komárno</i>	37 346	51,9	100,0	24,0	60,2	15,8	...	48,4	...	...	24,0	26,5	20,1	23,0	6,4
<i>Dunajská Streda</i>	23 236	51,3	100,0	27,5	62,8	9,7	...	48,2	...	...	27,5	26,1	19,7	20,3	6,5
<i>Veľký Meder</i>	9 247	50,8	100,0	24,6	60,9	14,5	...	49,7	...	...	24,6	34,9	21,2	15,7	3,6
<i>Nové Zámky</i>	42 923	52,2	100,0	26,1	59,7	14,2	...	48,2	...	...	26,1	25,7	19,9	21,8	6,5
<i>Štúrovo</i>	13 347	51,9	100,0	23,2	62,4	14,4	...	49,6	...	...	23,2	28,7	20,0	23,7	4,4
<i>Galanta</i>	16 978	51,6	100,0	26,5	61,2	12,3	...	48,6	...	...	26,5	25,2	21,7	20,8	5,8
<i>Levice</i>	33 991	52,2	100,0	26,0	59,7	14,3	...	48,3	...	...	26,0	22,7	20,4	23,0	7,9
<i>Lučenec</i>	28 861	53,0	100,0	23,9	58,0	18,0	...	47,6	...	...	23,9	28,4	18,9	22,3	6,4
<i>Filakovo</i>	10 451	52,3	100,0	25,4	57,8	16,8	...	46,9	...	...	25,4	37,3	16,4	17,8	3,1
<i>Rimavská Sobota</i>	24 771	52,3	100,0	26,6	58,6	14,8	...	46,9	...	...	26,6	26,4	17,6	23,0	6,3
<i>Rožňava</i>	18 647	51,9	100,0	26,7	58,9	14,4	...	46,9	...	...	26,7	23,9	20,6	22,0	6,8
<i>Sály</i>	8 551	51,9	100,0	23,2	59,2	17,6	...	47,5	...	...	23,2	34,1	20,9	17,7	4,1

SK2

2001

	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Korösszetétel			Családi állapot				Iskolai végzettség				
				0-14 (%)	Férfi 15-59, nő 15-64 (%)	Férfi 60- nő 64- (%)	Nőtlen, haj. (%)	Házass. (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)	8 általános alatt (%)	8 általános (%)	Szak- munkásképző (%)	Közép- fokú (%)	Felső fokú (%)
<i>SZLOVÁKIA</i>	5 379 455	51,4	56,0	19,1	62,8	18,1	42,8	45,5	7,3	4,4	20,1	22,9	23,5	25,6	7,9
<i>Bratislavský kraj</i>	599 015	52,7	84,0	15,4	65,1	19,5	41,0	45,2	7,0	6,8	16,1	17,9	19,2	29,8	17,0
<i>Trnavský kraj</i>	551 003	51,3	49,4	17,8	63,9	18,3	41,4	46,8	7,4	4,4	18,8	24,7	26,5	24,0	6,0
<i>Trenčianský kraj</i>	605 582	51,1	57,9	18,1	63,0	18,9	42,1	46,6	6,9	4,4	19,1	20,6	26,9	26,5	6,9
<i>Nitrianský kraj</i>	713 422	51,7	48,1	17,4	62,7	19,9	40,2	46,3	8,5	5,0	18,3	26,4	24,9	24,0	6,5
<i>Žilinský kraj</i>	692 332	50,9	50,3	20,5	62,4	17,1	44,5	45,0	6,8	3,6	21,6	21,0	25,2	25,2	6,9
<i>Banskobystrický kraj</i>	662 121	51,7	54,4	18,3	62,7	19,0	41,7	44,7	8,2	5,3	19,4	25,6	22,3	25,8	7,0
<i>Prešovský kraj</i>	789 968	50,8	50,4	22,9	61,1	16,0	46,5	44,8	6,4	2,4	24,2	23,3	22,3	24,1	6,1
<i>Košický kraj</i>	766 012	51,5	56,7	20,5	62,3	17,2	43,8	44,8	7,3	4,1	21,5	23,4	21,5	26,1	7,5
<i>Okres Senec</i>	51 825	51,5	28,3	17,4	63,7	18,9	41,4	46,5	7,9	4,3	18,3	24,1	24,5	25,2	7,9
<i>Okres Dunajská Streda</i>	112 384	51,2	39,8	17,8	65,1	17,1	40,7	47,8	7,2	4,3	18,7	28,6	26,7	21,2	4,9
<i>Okres Galanta</i>	94 533	51,3	42,2	18,0	63,4	18,6	40,9	46,7	8,0	4,4	19,0	27,6	26,8	22,1	4,5
<i>Okres Šaľa</i>	54 000	51,2	45,5	18,0	63,6	18,4	40,7	47,0	7,6	4,7	19,0	26,8	25,9	23,0	5,3
<i>Okres Nové Zámky</i>	149 594	52,0	43,1	16,8	62,3	20,9	38,7	46,7	9,2	5,4	17,6	28,3	24,5	24,1	5,4
<i>Okres Nitra</i>	163 540	51,7	59,2	18,0	63,1	18,9	41,4	46,6	7,6	4,4	18,9	22,0	23,8	25,4	9,9
<i>Okres Komárno</i>	108 556	51,5	51,9	16,5	62,9	20,6	39,0	46,1	8,9	5,9	17,3	30,4	25,0	22,1	5,2
<i>Okres Levice</i>	120 021	52,1	47,0	17,6	61,9	20,5	39,9	45,3	9,5	5,3	18,5	27,5	24,3	23,9	5,9
<i>Okres Veľký Krtíš</i>	46 741	51,6	33,0	18,8	61,5	19,7	40,2	45,5	9,4	4,8	19,9	30,6	24,0	21,5	4,1
<i>Okres Lučenec</i>	72 837	52,3	52,9	17,8	62,1	20,1	41,0	43,7	9,0	6,3	19,0	29,4	21,5	24,5	5,6
<i>Okres Rimavská Sobota</i>	83 124	51,6	44,3	19,8	61,8	18,4	43,1	43,4	8,5	5,0	21,0	31,8	20,9	21,9	4,5
<i>Okres Revúca</i>	40 918	51,3	60,9	20,1	62,2	17,7	42,5	45,0	8,1	4,4	21,4	30,1	23,1	20,9	4,6
<i>Okres Rožňava</i>	61 887	53,4	39,0	19,5	61,6	18,9	39,0	39,6	12,3	9,1	20,6	27,4	23,1	24,1	4,8
<i>Okres Košice okolie</i>	106 999	49,9	12,3	22,1	60,9	17,0	38,7	48,0	9,7	3,7	23,2	28,3	23,6	21,6	3,3
<i>Okres Trebišov</i>	103 779	51,6	41,3	20,9	61,1	18,0	43,5	44,7	8,7	3,0	22,0	26,5	23,4	23,5	4,6
<i>Okres Michalovce</i>	109 121	51,6	49,7	20,7	61,9	17,4	42,8	46,4	7,8	3,0	21,9	24,3	21,7	25,8	6,3
<i>Bratislava</i>	428 672	53,2	100,0	14,5	65,4	20,1	40,7	44,8	6,7	7,7	15,1	15,8	16,5	31,7	20,9
<i>Košice</i>	236 093	52,2	100,0	18,2	65,2	16,6	42,6	45,3	5,9	6,2	19,0	17,1	18,3	32,1	13,5
<i>Nitra</i>	87 285	51,8	100,0	17,7	65,9	16,4	42,0	46,2	6,0	5,7	18,6	17,1	19,7	29,7	14,9
<i>Komárno</i>	37 366	52,5	100,0	15,7	65,9	18,4	40,0	44,1	7,0	8,9	16,6	22,7	21,9	29,7	9,0
<i>Dunajská Streda</i>	23 519	52,0	100,0	16,5	69,7	13,8	41,4	46,7	5,4	6,5	17,5	22,1	23,1	28,4	8,8
<i>Veľký Meder</i>	9 113	52,0	100,0	17,1	66,2	16,7	40,3	46,7	7,4	5,6	18,0	28,4	26,1	22,1	5,3
<i>Nové Zámky</i>	42 262	52,5	100,0	16,7	67,1	16,2	40,4	44,6	6,6	8,4	17,6	21,0	22,1	29,8	9,4
<i>Galanta</i>	16 365	52,1	100,0	17,7	66,9	15,4	41,6	45,1	6,4	6,9	18,8	20,7	24,0	28,6	7,9
<i>Rimavská Sobota</i>	25 088	52,5	100,0	18,0	66,0	16,0	42,6	43,1	6,9	7,5	19,1	22,9	18,8	30,7	8,5
<i>Šahy</i>	8 061	52,5	100,0	16,5	65,0	18,5	40,5	44,5	8,6	6,3	17,4	25,9	24,7	25,9	6,1

SK3

1991	Lakosság	Népesség gazdasági aktivitás szerint (%)					Foglalkoztatott nemzetgazdasági ág szerint (%)							
		Gazdaságilag aktív	Ebből: munkát kereső	Inaktív kereső	Eltartott	Mező és erdő-gazdaság	Ipár	Építőipar	Közlekedés és távközlés	Kereskedelem	Tudomány és kutatás	Kommunális szolgáltatások	Oktatásügy, kultúra, egészségügy	Egyéb nem termelő ágazatok
SZLOVÁKIA	5 274 335	49,6	2,0	17,6	32,8	14,6	34,7	9,7	6,6	9,3	1,4	3,5	14,2	6,0
Okres Bratislava-vidiek	145 301	51,2	2,0	17,5	31,2	15,0	25,9	11,2	7,8	11,3	3,4	3,8	14,8	6,8
Okres Dunajská Streda	109 345	50,7	2,1	14,1	35,2	25,1	22,6	12,9	4,2	10,5	0,6	4,8	14,0	5,2
Okres Galanta	143 846	49,0	2,2	17,3	33,8	18,1	31,5	13,8	5,7	10,0	0,2	3,9	12,2	4,5
Okres Nové Zámky	153 466	47,5	1,6	20,6	31,9	19,2	32,4	8,1	11,4	9,3	0,7	2,4	12,0	4,5
Okres Nitra	211 517	49,1	2,3	18,8	32,1	15,9	32,5	12,4	5,9	8,4	1,1	3,2	15,2	5,6
Okres Komárno	109 279	47,8	2,2	18,6	33,6	25,9	28,1	9,7	6,0	10,2	0,4	3,8	11,7	4,4
Okres Levice	120 703	48,6	1,9	21,1	30,2	24,4	34,2	7,5	4,1	8,7	0,3	4,1	11,8	5,0
Okres Veľký Krtíš	46 813	48,1	2,0	21,8	30,0	33,8	27,4	7,7	4,4	7,2	0,4	3,6	10,6	5,0
Okres Lučenec	95 989	48,1	2,3	22,0	29,8	17,4	40,2	6,4	7,1	9,7	0,0	2,3	12,5	4,4
Okres Rimavská Sobota	98 987	46,0	3,1	21,9	32,1	32,5	24,6	6,5	6,3	9,1	0,0	2,8	12,5	5,7
Okres Rožňava	86 311	47,9	2,6	19,4	32,7	16,2	41,4	6,2	6,4	8,5	0,1	3,1	12,1	6,2
Okres Košice-vidiek	99 292	47,6	2,4	18,2	34,2	21,0	31,3	10,7	8,4	9,9	0,4	2,2	11,4	4,8
Okres Trebišov	118 524	45,7	2,7	19,1	35,2	22,6	22,2	7,2	18,1	8,1	0,2	3,6	13,1	4,9
Okres Michalovce	111 376	47,2	3,0	20,1	32,7	22,2	30,0	12,8	3,9	8,9	0,4	3,4	13,3	5,2
Bratislava	442 197	53,3	2,2	15,8	30,9	3,0	19,6	9,9	8,4	12,9	5,7	4,3	22,5	13,7
Košice	235 160	52,1	2,7	13,8	34,1	4,0	32,2	11,1	9,2	9,5	2,1	3,5	20,6	7,8
Nitra	89 969	51,0	3,0	14,1	34,9	8,5	27,5	13,6	6,5	9,4	1,9	3,9	20,7	7,9
Šamorín	12 051	52,7	1,8	11,8	35,5	12,8	24,0	14,9	5,3	10,7	1,9	4,4	19,8	6,1
Komárno	37 346	52,2	2,5	15,2	32,7	7,9	34,3	10,4	8,2	11,2	0,5	4,4	16,3	6,8
Dunajská Streda	23 236	53,6	2,9	9,4	37,0	9,7	27,2	12,8	5,3	12,5	0,4	5,6	18,9	7,8
Veľký Meder	9 247	51,0	2,3	14,1	34,9	23,6	31,5	6,5	5,0	9,3	0,2	7,2	12,5	4,2
Nové Zámky	42 923	50,8	2,1	14,2	35,0	5,2	35,8	8,2	10,4	11,5	1,5	3,7	17,8	5,8
Štúrovo	13 347	52,0	1,2	14,5	33,5	6,9	45,5	5,3	14,1	7,0	0,1	3,3	12,2	5,5
Galanta	16 978	52,9	2,2	12,1	34,9	9,7	26,5	11,1	8,4	12,4	0,2	6,2	18,5	6,9
Levice	33 991	51,8	2,1	14,3	33,9	7,5	39,2	9,0	4,6	10,5	0,3	5,5	16,1	7,2
Lučenec	28 861	50,1	2,5	19,0	30,9	6,1	37,3	7,8	6,9	12,7	0,1	4,1	19,0	6,1
Filákovo	10 451	48,4	2,9	18,5	33,2	8,5	48,1	5,4	9,7	8,9	0,0	2,1	12,4	4,8
Rimavská Sobota	24 771	49,7	3,5	15,9	34,4	18,4	20,5	8,1	7,1	12,8	0,1	5,4	18,1	9,5
Rožňava	18 647	50,4	2,7	14,8	34,8	7,9	30,2	9,9	7,8	9,2	0,1	5,4	19,3	10,2
Šahy	8 551	50,0	1,8	17,9	32,1	17,4	31,7	8,1	4,4	9,0	0,1	6,6	18,6	4,2

SK4	2001	Népesség gazdasági aktivitás szerint (%)						Foglalkoztatott nemzetgazdasági ág szerint (%)								
		Lakosság	Gazdaságilag aktív	Ebből: munkát kereső	Inaktív kereső	Ellátott	Mező és erdő-gazdaság	Ipar	Építőipar	Közlekedés és távközlés	Kereskedelem	Tudomány és kutatás	Kommunális szolgáltatások	Oktatásügy, kultúra, egészségügy	Egyéb nem termelő ágazatok	Ismeretlen
SZLOVÁKIA		5 379 455	51,1	10,4	20,0	28,9	5,4	22,5	5,1	12,2	5,2	6,0	7,2	5,1	8,6	22,6
Bratislavský kraj		599 015	55,3	5,4	17,3	27,4	1,5	12,4	3,1	14,1	6,2	6,4	8,5	5,3	16,9	25,4
Trnavský kraj		551 003	51,2	9,0	21,1	27,7	6,1	24,0	5,0	12,3	5,2	5,3	6,7	5,0	7,0	23,2
Trenčianský kraj		605 582	51,9	8,1	20,5	27,5	4,1	33,2	5,0	11,8	3,9	4,9	6,7	4,3	7,3	18,7
Nitrianský kraj		713 422	50,6	11,9	22,6	26,8	7,6	22,6	4,9	12,4	5,3	6,0	7,6	4,7	7,3	21,5
Žilinský kraj		692 332	50,6	9,3	19,8	29,6	4,4	25,2	7,8	12,6	5,0	6,4	6,0	5,3	8,1	19,0
Banskobystrický kraj		662 121	50,1	12,1	22,5	27,4	7,3	23,1	3,4	11,3	5,0	6,1	8,3	5,3	6,5	23,6
Prešovský kraj		789 968	48,2	12,3	19,1	32,7	6,0	22,1	6,9	11,9	4,1	6,4	6,3	5,5	8,3	22,5
Košický kraj		766 012	51,8	13,6	17,7	30,6	5,7	18,7	4,0	11,2	6,8	6,2	7,7	5,6	7,5	26,6
Okres Senec		51 825	53,2	5,6	18,7	28,2	4,0	13,9	4,7	16,6	7,1	5,3	6,8	4,3	11,7	25,7
Okres Dunajská Streda		112 384	52,1	10,7	19,9	28,0	8,5	18,5	5,5	11,7	4,2	5,5	6,0	5,4	6,0	28,8
Okres Galanta		94 533	51,2	10,3	21,4	27,4	5,9	20,0	6,7	13,4	5,4	4,6	8,5	5,1	7,9	22,5
Okres Šaľa		54 000	52,2	11,9	20,0	27,8	6,3	26,1	7,0	12,1	3,4	4,8	6,8	4,3	6,9	22,2
Okres Nové Zámky		149 594	50,6	12,9	24,0	25,4	7,9	21,0	4,1	12,7	8,3	5,0	8,1	4,9	6,2	22,0
Okres Nitra		163 540	50,9	9,2	20,7	28,3	4,8	21,3	5,6	13,7	4,6	7,9	6,9	4,6	9,6	21,1
Okres Komárno		108 556	50,9	13,8	22,7	26,3	10,9	22,5	3,7	13,4	4,7	5,3	6,8	4,1	6,2	22,4
Okres Levice		120 021	49,4	13,4	24,6	26,0	9,3	22,2	4,4	11,4	4,5	6,1	9,3	5,2	8,3	19,4
Okres Veľký Krtíš		46 741	46,6	15,5	26,1	27,2	15,3	19,9	3,5	10,2	4,1	5,1	10,7	4,2	4,7	22,2
Okres Lučenec		72 837	49,0	14,3	24,6	26,4	6,3	23,0	3,5	12,5	5,0	6,3	7,1	5,3	5,6	25,3
Okres Rimavská Sobota		83 124	48,5	17,7	23,7	27,9	11,0	19,0	2,9	9,0	4,3	5,8	11,1	5,4	5,3	26,1
Okres Revúca		40 918	50,3	17,0	21,4	28,3	7,5	30,5	1,9	8,4	3,0	5,8	10,3	4,2	3,4	24,8
Okres Rožňava		61 887	54,2	15,8	17,5	28,3	8,3	21,1	3,5	10,6	5,7	5,8	10,7	6,0	6,0	22,5
Okres Košice okolie		106 999	51,1	14,4	17,8	31,1	7,5	19,7	4,3	11,6	5,8	4,4	7,2	4,8	5,9	28,7
Okres Trebišov		103 779	51,7	16,2	17,9	30,4	9,2	13,3	3,3	9,1	13,0	5,9	8,5	5,2	5,8	26,8
Okres Michalovce		109 121	51,0	16,5	18,9	30,1	7,7	22,6	5,2	10,2	4,9	5,9	7,6	5,5	6,6	23,7
Bratislava		428 672	55,6	4,9	17,2	27,2	0,4	10,6	2,8	13,9	6,2	7,1	8,8	5,5	19,3	25,5
Košice		236 093	53,0	10,1	16,8	30,3	0,7	18,1	3,5	13,2	5,7	7,5	7,1	6,8	10,3	27,3
Nitra		87 285	52,4	8,5	17,6	29,9	1,8	17,2	4,6	14,4	4,4	9,9	7,4	4,9	11,6	23,7
Komárno		37 366	53,0	13,1	20,2	26,7	1,5	21,7	3,5	13,5	5,9	6,5	7,3	5,9	8,8	25,3
Dunajská Streda		23 519	54,8	10,9	16,1	29,1	1,8	19,5	4,2	12,0	4,2	6,9	5,8	5,8	7,4	32,4
Veľký Meder		9 113	52,5	12,2	20,0	27,5	6,9	24,8	3,7	10,2	3,9	5,6	6,8	4,2	5,5	28,5
Nové Zámky		42 262	54,4	12,1	18,4	27,1	2,0	19,2	3,1	16,4	7,9	6,2	6,9	7,4	9,1	21,8
Galanta		16 365	54,1	9,6	18,0	27,9	2,0	14,3	4,5	15,0	6,5	6,2	8,2	8,7	11,0	23,6
Rimavská Sobota		25 088	51,7	14,5	19,9	28,5	3,1	16,9	3,0	10,9	4,9	7,5	8,4	7,7	8,8	28,9
Šahy		8 061	51,1	12,3	22,7	26,3	3,2	20,2	3,8	12,9	6,5	9,5	5,8	6,6	8,5	23,1

SZK5	Nemzetiség										Anyanyelv											
	Lakosság	Szlovák	Magyar	Roma	Ruszin	Ukrán	Cseh, morva és sziléziai	Német	Egyéb és ismeretlen	Szlovák	Magyar	Roma	Ruszin	Ukrán	Cseh	Német	Egyéb és ismeretlen					
1991																						
SZLOVÁKIA	5 274 335	4 519 328	567 296	75 802	17 197	13 281	59 326	5 414	16 691	4 445 303	608 221	77 269	49 099	9 480	56 487	7 738	20 738					
Okr. Bratislava-vidiek	145 301	132 275	10 527	311	38	41	1 781	111	217	131 355	11 521	213	44	27	1 718	153	270					
Okr. Dunajská Streda	109 345	12 364	95 310	690	11	14	758	32	166	11 246	96 208	829	12	14	697	66	273					
Okr. Galanta	143 846	80 151	61 568	794	12	22	1 064	39	196	77 833	63 558	1 032	9	21	1 020	45	328					
Okr. Nové Zámky	153 466	87 480	63 747	747	13	23	1 097	33	326	83 681	67 488	784	23	24	1 007	45	414					
Okr. Nitra	211 517	193 802	14 313	923	34	61	1 897	50	437	191 662	16 465	935	42	63	1 685	82	583					
Okr. Komárno	109 279	28 460	78 859	820	11	19	867	19	224	25 474	81 755	894	18	14	806	34	284					
Okr. Levice	120 703	80 335	38 169	972	18	12	968	41	188	77 589	40 717	1 131	23	22	888	62	271					
Okr. Veľký Krtíš	46 813	31 471	14 384	457	6	5	295	8	187	29 673	16 240	343	10	2	264	18	263					
Okr. Lučenec	95 989	70 785	22 820	1 574	11	10	552	19	218	69 590	24 593	832	14	19	502	30	409					
Okr. Rim. Sobota	98 987	49 437	45 623	2 986	13	35	599	23	271	48 894	47 848	1 299	12	25	515	30	364					
Okr. Rožňava	86 311	59 419	22 497	3 591	12	48	523	33	188	56 726	24 694	4 027	20	43	464	82	255					
Okr. Košice-vidiek	99 292	77 171	16 240	4 479	30	59	374	774	165	70 534	21 135	5 800	68	77	365	1 104	209					
Okr. Trebišov	118 524	68 012	46 316	3 270	49	151	557	9	160	65 482	50 238	1 783	126	160	481	17	237					
Okr. Michalovce	111 376	105 612	645	3 690	87	321	750	23	248	105 625	891	2 714	866	306	674	24	276					
Bratislava	442 197	401 848	20 312	558	265	410	11 437	1 266	6 101	397 410	22 999	435	440	322	11 471	2 158	6 962					
Košice	235 160	212 659	10 760	4 282	679	1 034	3 927	322	1 497	206 567	14 806	5 490	1 562	985	3 573	497	1 678					
Nitra	89 969	86 257	1 777	403	27	37	1 201	31	236	A 2001-es kerületi beosztás szerint összesített 1991. évi nemzetiségi adatok												
Šamorín	12 051	3 307	8 561	43	2	1	95	2	40													
Komárno	37 346	12 680	23 745	227	7	11	504	10	162	Lakosság	Szlovák	Magyar	Roma	Egyéb								
Dunajská Streda	23 236	3 354	19 347	257	3	2	193	16	64													
Veľký Meder	9 247	1 060	8 043	53	0	0	75	1	15													
Nové Zámky	42 923	28 680	13 350	201	9	10	438	18	217													
Štúrovo	13 347	3 310	9 804	30	1	3	172	3	24	Bratislavský kraj								606 351	550 532	32 938	972	21 909
Galanta	16 978	9 810	6 890	72	0	4	130	7	65	Trnavský kraj								541 992	397 550	134 205	2 498	7 739
Levice	33 991	28 126	5 165	159	11	6	438	6	80	Trenčiansky kraj								600 575	587 705	1 268	1 510	10 092
Lučenec	28 861	23 272	4 830	388	4	5	232	13	117	Nitriansky kraj								716 846	489 012	216 414	3 932	7 488
Filakovo	10 451	2 956	7 064	344	0	0	40	1	46	Žilinský kraj								668 771	655 211	717	2 589	10 254
Rimavská Sobota	24 771	14 256	9 854	353	2	14	221	11	60	Banskobystrický kraj								659 320	553 569	85 427	12 080	8 244
Rožňava	18 647	12 271	5 826	296	4	21	157	10	62	Prešovský kraj								739 264	679 376	803	26 082	33 003
Šahy	8 551	2 885	5 562	32	1	0	52	3	16	Košický kraj								741 216	606 373	95 524	26 138	13 181

2001

	Lakosság	Szlovák	Magyar	Roma	Ruszin	Ukrán	Cseh, morva és sziléziai	Német	Egyéb és ismeretlen	szlovák	Magyar	Roma	Ruszin	Ukrán	Cseh	Német	Egyéb és ismeretlen
SZLOVÁKIA	5 379 455	4 614 854	520 528	89 920	24 201	10 814	44 620	5 405	69 113	4 512 217	572 929	99 448	54 907	7 879	48 201	6 343	77 531
<i>Bratislavský kraj</i>	599 015	546 685	27 434	755	526	542	9 591	1 342	12 140	540 483	31 070	594	774	435	10 960	1 779	12 920
<i>Trnavský kraj</i>	551 003	407 246	130 740	3 163	72	196	4 778	173	4 635	403 062	133 904	3 227	119	196	4 993	199	5 303
<i>Trenčianský kraj</i>	605 582	589 344	1 058	1 547	87	214	6 319	750	6 263	588 974	1 533	455	159	207	6 914	603	6 737
<i>Nitrianský kraj</i>	713 422	499 761	196 609	4 741	85	275	4 526	200	7 225	482 538	211 595	5 548	171	251	4 759	238	8 322
<i>Žilinský kraj</i>	692 332	674 766	660	2 795	129	223	6 123	452	7 184	674 049	915	2 045	254	219	6 527	426	7 897
<i>Banskobystrický kraj</i>	662 121	553 865	77 795	15 463	148	553	4 560	435	9 302	548 520	88 377	8 741	234	524	4 887	423	10 415
<i>Prešovský kraj</i>	789 968	716 441	817	31 653	21 150	6 781	3 774	510	8 842	677 773	1 354	43 208	48 427	4 252	3 991	682	10 281
<i>Košický kraj</i>	766 012	626 746	85 415	29 803	2 004	2 030	4 949	1 543	13 522	596 818	104 181	35 630	4 769	1 795	5 170	1 993	15 656
Okr. Senec	51 825	39 797	10 553	39	22	47	416	69	882	38 557	11 567	96	29	41	484	66	985
Okr. Dunajská Streda	112 384	15 741	93 660	1 069	12	33	617	44	1 208	13 320	95 518	1 509	23	36	623	52	1 303
Okr. Galanta	94 533	56 213	36 518	697	12	19	505	32	537	54 793	37 601	882	14	20	548	43	632
Okr. Šaľa	54 000	33 435	19 283	539	12	27	280	8	416	32 250	20 199	699	17	30	326	14	465
Okr. Nové Zámky	149 594	89 051	57 271	958	13	18	870	28	1 385	84 145	61 714	1 182	24	26	887	37	1 579
Okr. Nitra	163 540	149 060	10 956	579	24	82	1 148	68	1 623	145 901	12 968	1 058	60	60	1 270	80	2 143
Okr. Komárno	108 556	30 079	74 976	1 211	10	31	705	32	1 512	25 777	79 284	1 111	16	29	690	35	1 614
Okr. Levice	120 021	82 993	33 524	1 242	16	41	879	26	1 300	79 468	36 717	1 358	31	28	886	40	1 493
Okr. Veľký Krtíš	46 741	31 796	12 823	850	6	84	248	4	930	29 923	14 886	538	8	74	244	11	1 057
Okr. Lučenec	72 837	49 266	20 072	2 054	9	47	334	17	1 038	47 699	22 918	637	18	42	369	22	1 132
Okr. Rim. Sobota	83 124	43 492	34 323	3 867	8	37	408	24	965	42 193	37 952	1 348	12	33	385	24	1 177
Okr. Revúca	40 918	28 412	8 994	2 797	4	87	231	9	384	27 848	10 442	1 873	13	84	213	12	433
Okr. Rožňava	61 887	38 967	18 954	2 908	9	63	280	37	669	35 805	21 344	3 526	34	40	290	64	784
Okr. Košice okolie	106 999	84 846	14 140	5 393	59	87	334	659	1 481	76 328	19 672	7 893	157	88	395	800	1 666
Okr. Trebišov	103 779	67 200	30 425	4 616	107	119	355	3	954	63 386	35 182	3 412	239	105	352	11	1 092
Okr. Michalovce	109 121	89 150	12 819	4 399	185	430	585	15	1 538	87 955	14 764	3 293	438	383	612	22	1 654
<i>Bratislava</i>	428 672	391 761	16 451	417	461	452	7 972	1 200	9 958	387 083	19 017	396	699	361	9 182	1 626	10 308
<i>Košice</i>	236 093	210 340	8 940	5 055	1 279	1 077	2 803	398	6 201	203 361	12 948	5 424	2 632	932	2 921	472	7 403
<i>Nitra</i>	87 285	83 285	1 489	323	18	55	807	47	1 261	81 961	1 871	698	49	39	899	60	1 708
<i>Komárno</i>	37 366	12 960	22 452	459	5	17	368	24	1 081	11 589	23 782	474	7	14	350	23	1 127
<i>Dunajská Streda</i>	23 519	3 588	18 756	353	3	2	147	14	656	3 040	19 474	149	6	5	148	16	681
<i>Veľký Meder</i>	9 113	1 226	7 705	62	1	3	67	1	48	932	8 011	45	2	4	71	1	47
<i>Nové Zámky</i>	42 262	29 446	11 632	239	9	9	318	13	596	26 966	13 867	320	13	16	337	20	723
<i>Galanta</i>	16 365	9 877	6 022	175	0	4	114	4	169	9 486	6 404	140	1	4	109	8	213
<i>Rimavská Sobota</i>	25 088	14 873	8 846	754	4	24	176	13	398	14 346	9 668	309	8	23	144	14	576
<i>Šahy</i>	8 061	2 787	5 015	33	0	1	45	3	177	2 463	5 321	45	1	2	47	3	179

Ukrajna

Ukrajnában az utolsó népszámlálásra 2001 december 5-i eszmei időponttal került sor, az ezt megelőző 1989-es népszámlálást még a Szovjetunió keretében tartották. Az ukrán népszámlálás megtartása nem volt problémamentes, csak harmadik próbálkozásra sikerült a cenzust sikeresen végrehajtani.

A közeljövőben fogunk választ kapni arra a kérdésre, hogy az ukrán népszámlálási adatok közzététele az egykori szovjet gyakorlatnak megfelelően történik-e vagy pedig az európai gyakorlatnak megfelelően hozzák nyilvánosságra az adatokat. Az 1989-es szovjet népszámlálás adatainak publikálása ugyanis kritikán aluli volt – az adatok nagy részét egyáltalán nem publikálták. (Nemrég megjelentettek egy 1989-es népszámlálási CD-ROM-ot, ennek tartalmát azonban még nem ismerjük.)

Egyenlőre, mint a mellékletben szereplő táblázatokból kitűnik, a 2002-es adatokból nagyon keveset hoztak nyilvánosságra. Az is megfigyelhető, hogy bizonyos adatok kategóriáinak kialakítása, illetve közzététele eltér más országok gyakorlatától (pl. az iskolai végzettség szerinti adatoknál). Az eddig közzétett adatok elsősorban az országos, a megyei és a járási összesítésekre terjednek ki.

Az etnikailag heterogén megyék, megyei jogú városok, továbbá a kárpátaljai járások és járási jogú városok adatait közöljük.

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközépi)	Születések	Halálozások	Term. szaporodás	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Nemzetközi vándorlási mérték
<i>Ukrajna</i>										
1989 C	51 706 742									
1989	51 452 034				13,3	11,6	1,7			
1990	51 689 700	657 200	629 600	27 600	12,7	12,2	0,5	482 800	192 800	79 300
1991	51 801 900	630 800	669 900	-39 100	12,2	12,9	-0,8	493 100	200 800	148 400
1992	51 989 400	596 800	697 100	-100 300	11,5	13,4	-1,9	394 100	222 600	288 100
1993	51 859 700	557 500	741 700	-184 200	10,8	14,3	-3,6	427 900	219 000	49 600
1994	51 473 700	521 500	764 600	-243 100	10,1	14,9	-4,7	399 200	207 600	-143 200
1995	51 079 400	492 900	792 600	-299 700	9,6	15,5	-5,9	431 700	198 300	-94 500
1996	50 638 800	467 200	776 700	-309 500	9,2	15,3	-6,1	307 500	193 000	-131 100
1997	50 245 200	442 600	754 200	-311 600	8,8	15,0	-6,2	345 000	188 200	-82 100
1998	49 850 900	419 200	719 900	-300 700	8,4	14,4	-6,0	310 500	179 700	-93 600
1999	49 456 100	389 200	739 200	-350 000	7,9	14,9	-7,1	344 900	175 800	-44 800
2000	49 036 500	385 100	758 100	-373 000	7,9	15,5	-7,6	274 500	197 300	-46 600
2001	48 457 000									
2001	48 416 000	376 478	745 952	-369 474	7,8	15,4	-7,6	309 602	181 334	
<i>Kárpátaljai megye</i>										
1989 C	1 252 288									
1989	1 245 618				13,9	10,1	3,8			
1990					16,8	9,3	7,5			
1991	1 261 500				16,0	9,4	6,6			
1992	1 271 600	20 559	13 121	7 438	16,2	10,3	5,8	9 963	2 643	
1993	1 281 400	19 264	13 675	5 589	15,0	10,7	4,4	10 140	2 586	
1994	1 286 700	17 725	14 023	3 702	13,8	10,9	2,9	9 709	2 559	
1995	1 288 100	17 320	15 015	2 305	13,4	11,7	1,8	10 226	2 551	
1996	1 284 700	16 473	14 230	2 243	12,8	11,1	1,7	8 293	2 546	
1997	1 280 200	15 708	13 870	1 838	12,3	10,8	1,4	8 819	2 508	
1998	1 276 000	15 217	13 762	1 455	11,9	10,8	1,1	7 935	2 481	
1999	1 270 600	13 894	14 358	-464	10,9	11,3	-0,4	8 829	2 404	
2000	1 263 900	14 481	13 984	497	11,5	11,1	0,4	7 479	2 480	
2001	1 261 300	13 699	14 262	-563	10,9	11,3	-0,4	7 898	2 479	
2001 C	1 258 300									

C = Népszámlálás (Census), * Előzetes adatok.

UA1

	1991					2001				
	Iskolai végzettség					Iskolai végzettség				
	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Közép-fokú (%)	Felső-fokú (%)	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Közép-fokú (%)	Felső-fokú (%)
<i>UKRAJNA</i>	51 706 742	53,7	66,9	56,4	23,4	48 457 000	53,7	67,2	58,8	28,2
<i>Csemnyivci</i>	938 029	54,0	42,0			922 800	53,2	40,0		
<i>Dnyepetrovroszki</i>	3 881 224	54,0	83,0			3 567 600	53,9	83,0		
<i>Donyecki</i>	5 332 395	54,0	90,0			4 841 100	54,1	90,0		
<i>Hmelnyickiji</i>	1 527 114	54,0	47,0	39,7	17,9	1 430 800	53,9	51,0	47,0	23,7
<i>Ivano-Frankivszki</i>	1 423 489	53,0	42,0	57,6	18,7	1 409 800	52,8	42,0	60,8	22,6
<i>Kijiv (város)</i>	2 587 945	53,0	100,0	44,8	38,6	2 567 000	53,3	100,0	45,7	44,0
<i>Kijivi (oblaszty)</i>	1 939 973	54,0	54,0			1 827 900	53,7	58,0		
<i>Krími AK</i>	2 065 829	53,0	65,0			2 033 700	53,9	63,0		
<i>Szevasztopol (város)</i>	392 826	53,0	95,0			377 200	54,0	94,0		
<i>Luhanszki</i>	2 862 734	54,0	86,0			2 546 200	54,1	86,0		
<i>Lvivi</i>	2 747 703	53,0	59,0	38,0	23,2	2 626 500	52,6	59,0	45,7	26,1
<i>Odesszai</i>	2 642 601	53,0	66,0			2 469 000	53,2	66,0		
<i>Poltavai</i>	1 753 030	55,0	57,0			1 630 100	54,2	59,0		
<i>Zsitomiri</i>	1 545 433	54,0	53,0			1 389 500	53,6	56,0		
<i>Kárpátaljai megye</i>	1 252 288	51,8	41,1	62,4	17,0	1 254 614	51,9	37,0		
<i>Uzshorod</i>	116 101	52,8	100,0			115 600	53,1	100,0		
<i>Mukacseve</i>	83 308	53,4	100,0			81 600	52,4	100,0		
<i>Berehszasz</i>	29 221	53,3	98,2			26 600	52,9	98,2		
<i>Huszt</i>	30 716	51,9	91,2			31 900	52,8	89,8		
<i>Berehivszkij r.</i>	55 894	52,4	5,3			54 000	52,6	5,6		
<i>Husztvicskij r.</i>	95 632	51,5	8,7			96 900	51,2	8,5		
<i>Irsavszkij r.</i>	97 135	51,6	26,2			100 900	51,7	9,4		
<i>Mizsgivszkij r.</i>	50 308	51,5	33,3			49 900	50,7	19,4		
<i>Mukacsvicskij r.</i>	104 826	51,8	11,3			101 400	52,6	11,0		
<i>Perecsinszkij r.</i>	32 790	51,2	33,1			32 000	51,9	22,3		
<i>Rahivszkij r.</i>	85 624	52,2	42,5			90 900	51,7	39,8		
<i>Szvaljvicskij r.</i>	55 471	51,7	39,0			54 900	51,9	31,0		
<i>Tjacsvicskij r.</i>	165 057	50,6	28,7			171 900	50,8	26,6		
<i>Uzsgorodszkij r.</i>	73 306	51,4	17,8			74 400	52,2	16,7		
<i>Velikobereznjanszkij r.</i>	30 464	51,6	23,1			28 200	52,1	24,3		
<i>Vinohradivszkij r.</i>	112 611	51,6	32,6			118 000	51,7	31,6		
<i>Voleveckij r.</i>	27 154	50,4	39,5			25 500	51,4	24,9		



UA2		Nemzetiség												
1989	Lakosság	Ukrán	Orosz	Zsidó	Belorusz	Moldáv	Bolgár	Lengyel	Magyar	Rómán	Krími tatár	Tatár	Cigány	Egyéb
UKRAJNA	51 452 034	37 419 053	11 355 582	486 326	440 045	324 525	233 800	219 179	163 111	134 825	46 807	86 875	47 917	493 989
Csernyivci	940 801	666 095	63 066	16 469	2 864	84 519	...	4 700	...	100 317	...	...	...	2 771
Dnyepropetrovszki	3 869 858	2 769 560	935 749	50 096	49 536	6 636	2 740	5 436	...	...	...	5 639	4 062	40 404
Donyeck	5 311 781	2 693 432	2 316 091	28 135	76 935	13 332	7 217	6 897	...	...	...	25 495	4 806	139 441
Hmelnyickiji	1 527 114	1 374 749	88 018	10 323	4 643	...	...	36 693	...	...	...	...	...	12 688
Ivano-Frankivszki	1 413 211	1 342 888	57 005	1 998	3 257	...	...	3 405	...	...	...	...	...	4 658
Kijiv (város)	2 572 212	1 863 674	536 707	100 584	25 274	3 186	1 665	10 445	...	...	...	3 471	...	27 206
Kijivi (oblaszty)	1 934 369	1 729 240	167 938	7 001	12 117	1 799	...	5 108	...	...	...	...	...	11 166
Krími AK (+Szevaszt.)	2 430 495	625 919	1 629 542	17 731	50 054	6 609	2 186	6 157	...	...	38 365	10 762	...	43 170
Luhanszki	2 857 031	1 482 232	1 279 043	8 230	33 516	5 785	2 574	3 739	...	...	...	11 937	3 367	26 608
Lvivi	2 727 410	2 464 739	195 116	14 240	10 787	...	...	26 876	...	...	...	...	...	15 652
Odesszai	2 624 245	1 432 737	719 039	69 105	21 251	144 534	165 821	5 458	...	...	...	3 747	3 870	58 683
Poltavai	1 748 716	1 536 630	178 965	6 668	9 543	2 737	...	...	...	...	...	...	...	14 173
Zsitomiri	1 537 604	1 306 140	121 445	21 749	8 364	1 434	...	69 413	...	...	...	...	956	8 105
Kárpátaljai megye	1 245 618	976 749	49 458	2 639	2 521	...	...	...	155 711	29 485	...	...	12 131	16 924
Uzshorod	116 101	81 054	16 632	912	698	...	...	...	9 179	141	...	...	1 992	5 493
Mukacseve	83 308	58 489	12 445	635	588	...	...	...	6 713	83	...	...	2 097	2 258
Berehszasz	29 221	10 226	2 192	150	140	...	...	...	15 125	...	...	...	961	427
Huszt	30 716	26 023	1 843	300	140	...	...	...	1 759	...	...	...	127	524
Berehivszkij r.	55 894	11 358	689	...	...	...	...	...	41 846	...	...	...	1 744	257
Husztvskij r.	95 632	90 235	1 296	...	...	...	...	...	3 988	...	...	...	34	79
Irsavszkij r.	97 135	95 322	925	...	...	...	...	...	265	...	...	...	...	623
Mizsgirskij r.	50 308	49 596	428	...	...	...	...	...	111	...	...	...	...	173
Mukacsivszkij r.	104 826	87 345	1 071	...	...	...	...	...	12 897	...	...	...	1 002	2 511
Perecsinszkij r.	32 790	31 326	791	...	...	...	...	...	196	...	...	...	...	477
Rahivszkij r.	85 624	70 705	1 191	...	...	...	...	...	3 511	9 629	...	...	...	588
Szvaljavszkij r.	55 471	52 319	1 651	...	...	...	...	...	433	...	...	...	...	1 068
Tjacsivszkij r.	165 057	135 211	2 982	...	...	...	...	...	6 156	19 285	...	...	...	1 423
Uzsgorodszkij r.	73 306	41 237	2 295	...	185	...	...	...	25 541	...	...	...	2 626	1 422
Velikobereznjanszkij r.	30 464	29 186	311	...	...	...	...	...	...	...	...	...	582	385
Vinohradivszkij r.	112 611	80 548	2 375	211	146	...	...	...	27 896	...	...	...	928	507
Voleveckij r.	27 154	26 569	341	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	242

2001	Lakosság	Nemzetiség												
		Ukrán	Orosz	Zsidó	Belorusz	Moldáv	Bolgár	Lengyel	Magyar	Román	Krími tatár	Tatár	Cigány	Egyéb
<i>UKRAJNA</i>	48 416 000	37 541 700	8 334 100	103 600	275 800	258 600	204 600	144 100	156 600	151 000	248 200	73 300	...	924 400
<i>Csernyivci</i>	919 000	689 100	37 900	1 400	1 400	67 200	...	3 300	...	114 600	...	...	...	4 100
<i>Dnyepropetrovszki</i>	3 561 200	2 825 800	627 500	13 700	29 500	...	...	...	...	...	...	...	...	64 700
<i>Donyeck</i>	4 825 600	2 744 100	1 844 400	8 800	44 500	...	...	...	...	...	...	19 100	...	164 700
<i>Hmelnyickij</i>	1 426 600	1 339 300	50 700	...	2 700	...	...	23 000	...	...	...	...	...	10 900
<i>Ivano-Frankivszki</i>	1 406 100	1 371 200	24 900	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	10 000
<i>Kijiv (város)</i>	2 567 000	2 110 800	337 300	17 900	16 500	...	...	6 900	...	...	...	...	...	77 600
<i>Kijivi (oblaszty)</i>	1 821 100	1 684 800	109 300	...	8 600	...	...	2 800	...	...	...	...	...	15 600
<i>Krími AK</i>	2 024 000	492 200	1 180 400	4 500	29 200	3 700	...	3 800	...	...	243 400	11 000	...	55 800
<i>Szevasztopol (város)</i>	377 200	84 400	270 000	1 000	5 800	800	...	...	...	...	1 800	2 500	...	10 900
<i>Luhanszki</i>	2 540 200	1 472 400	991 800	...	20 500	...	...	...	...	...	...	8 500	...	47 000
<i>Lvivi</i>	2 606 000	2 471 000	92 600	...	5 400	...	...	18 900	...	...	...	...	...	18 100
<i>Odesszai</i>	2 455 700	1 542 300	208 500	13 300	12 700	123 700	150 600	...	...	...	...	...	...	404 600
<i>Poltavai</i>	1 621 200	1 481 100	117 100	...	6 300	2 500	...	...	...	...	...	...	...	14 200
<i>Zsitomiri</i>	1 389 300	1 255 000	68 900	2 600	4 900	...	...	49 000	...	...	...	...	...	8 900
<i>Kárpátaljai megye</i>	1 254 614	1 010 127	30 993	565	1 540	516	279	518	151 516	32 152	1	252	14 004	12 151
<i>Uzshorod</i>	115 600	89 900	11 100	...	...	...	...	...	8 000	...	...	...	1 700	4 900
<i>Mukacsve</i>	81 600	62 900	7 300	...	...	...	...	...	6 900	...	...	...	1 100	3 400
<i>Berehszasz</i>	26 600	10 300	1 400	...	...	...	...	...	12 800	...	...	...	1 700	400
<i>Huszt</i>	31 900	28 500	1 200	...	...	...	...	...	1 700	...	...	...	100	400
Berehivszkij r.	54 000	10 200	400	...	...	...	...	...	41 100	...	...	...	2 200	100
Husztvskij r.	96 900	92 100	900	...	...	...	...	...	3 800	...	...	...	...	100
Irsavszkij r.	100 900	99 500	600	...	...	...	...	...	100	...	...	...	...	700
Mizsgirskij r.	49 900	49 500	200	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	200
Mukacsivszkij r.	101 400	85 200	700	...	...	...	...	...	12 900	...	...	...	1 300	1 300
Perecsinszkij r.	32 000	30 800	400	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	800
Rahivszkij r.	90 900	76 200	700	...	...	...	...	...	2 900	10 500	...	...	...	600
Szvaljavszkij r.	54 900	51 900	800	...	...	...	...	...	400	...	...	...	...	1 800
Tjacsvskij r.	171 900	143 000	1 700	...	...	...	...	...	5 000	21 300	...	...	...	900
Uzsgorodszkij r.	74 400	43 400	1 500	...	...	...	...	...	24 800	...	...	...	3 000	1 700
Velikobereznjanskij r.	28 200	27 200	200	...	...	...	...	...	...	...	...	...	500	300
Vinohradivszkij r.	118 000	84 300	1 400	...	...	...	...	...	30 900	...	...	...	900	500
Voleveckij r.	25 500	25 200	200	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	100

Románia

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközepi)	Születések	Halálozások	Term. szap.	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Kivándorlás	Bevándorlás	Nemzetközi vándorlási mérleg
1989	23 151 564	369 544	247 306	122 238	16,0	10,7	5,3	177 943	36 008	41 363	...	...
1990	23 206 720	314 746	247 086	67 660	13,6	10,6	3,0	192 652	32 996	96 929	3 095	-93 834
1991	23 185 084	275 275	251 760	23 515	11,9	10,9	1,0	183 388	37 031	44 160	3 443	-40 717
1992 C	22 810 035											
1992	22 788 969	260 393	263 855	-3 462	11,4	11,6	-0,2	174 953	29 290	31 152	3 077	-28 075
1993	22 755 260	249 994	263 323	-13 329	11,0	11,6	-0,6	161 595	31 193	18 446	3 257	-15 189
1994	22 730 622	246 736	266 101	-19 365	10,9	11,7	-0,8	154 221	39 663	17 146	3 304	-13 842
1995	22 680 951	236 640	271 672	-35 062	10,4	12,0	1,6	153 943	34 906	25 675	5 507	-20 168
1996	22 607 620	231 348	286 158	-54 810	10,2	12,7	-2,5	150 388	35 586	21 526	6 285	-15 241
1997	22 545 925	236 891	279 315	-42 424	10,5	12,4	-1,9	147 105	34 752	19 945	8 432	-11 513
1998	22 502 803	237 297	269 166	-31 869	10,5	12,0	-1,5	145 303	39 985	17 536	11 287	-6 249
1999	22 458 022	234 600	265 194	-30 594	10,4	11,8	-1,4	140 014	34 408	12 594	10 467	-2 127
2000	22 435 205	234 521	255 820	-21 299	10,5	11,4	-0,9	135 808	30 725	14 753	12 442	-2 311
2001*		219 441	259 747	-40 306								
2002 C*	21 698 181											

C = Népszámlálás (Census)

* Előzetes adatok.



Románia 2002. évi népszámlálásának adatai közül még csak az előzetes nemzetiségi, anyanyelvi és felekezeti adatokat publikálták – az ígéretek szerint rövid időn belül meg fognak jelenni a végleges ilyen és egyéb típusú adatsorok. Az 1992-es népszámlálás után egyébként igen részletes és gyakran községi részletezettségű adatokat publikáltak.

Táblázatainkban a régiók, a 16 erdélyi megye, a főváros, a legnagyobb és a legtöbb magyar lakta erdélyi városok adatait adjuk közre. A közigazgatási struktúra 1992 óta nem változott, de az azóta létrehozott régiókra az akkori adatsorokat átszámoltuk. A nemzetiségi adatoknál – a romániai statisztikai adatközlési gyakorlatnak megfelelően – a románok adatai tartalmazzák a külön kérdezett arománokat és macedorománokat, a magyaroké a székelyeket, a németeké pedig a szászokat és svábokat. (Már a szerkesztés lezárását követően tudtuk meg, hogy a romániai magyar nemzetiségűek száma a végleges adatok szerint 1 443 ezer fő volt a 2002-es népszámláláskor.)

RO1	1992			2002		
	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)
ROMÁNIA	22 810 035	50,8	54,3	21 698 181	51,2	52,7
<i>București (régio)</i>	2 354 510	52,4	88,6	2 221 860	52,9	87,9
<i>Centru</i>	2 701 697	50,5	59,9	2 521 745	50,9	58,3
<i>Nord-Est</i>	3 751 783	50,6	44,0	3 685 393	50,8	40,6
<i>Nord-Vest</i>	2 909 669	50,6	51,8	2 744 008	51,2	51,1
<i>Sud</i>	2 963 177	50,3	56,9	2 852 480	50,8	54,6
<i>Sud-Est</i>	2 457 515	50,8	43,8	2 332 194	51,0	43,8
<i>Sud-Vest</i>	3 559 737	50,8	41,0	3 380 516	51,1	39,7
<i>Vest</i>	2 111 947	51,1	61,6	1 959 985	51,7	60,9
Alba	413 919	50,0	55,2	382 999	50,4	57,4
Arad	487 617	51,7	52,3	461 730	51,9	50,7
Bihor	638 863	50,9	48,9	600 223	51,4	47,9
Bistrița-Năsăud	326 820	50,2	37,3	312 325	50,5	36,3
Brașov	643 261	50,5	76,2	588 366	51,2	74,0
Caraș-Severin	376 347	50,8	56,1	333 396	51,4	54,9
Cluj	736 301	50,8	67,4	703 269	51,6	67,2
Covasna	233 256	50,6	52,7	222 274	50,9	50,3
Harghita	348 335	50,0	45,7	326 020	50,3	44,1
Hunedoara	547 950	50,1	75,0	487 115	51,3	75,9
Maramureș	540 099	50,3	52,8	510 688	50,8	52,6
Mureș	610 053	50,7	51,0	579 862	51,1	48,8
Sălaj	400 789	50,6	46,3	369 096	51,5	44,0
Satu Mare	266 797	50,8	40,1	248 407	51,1	39,7
Sibiu	452 873	51,3	67,9	422 224	51,4	65,8
Timiș	700 033	51,6	60,7	677 744	52,0	60,1
<i>București</i>	2 067 545	52,7	100,0	1 921 751	53,3	100,0
<i>Timișoara</i>	334 115	51,8	100,0	317 651	52,6	100,0
<i>Cluj-Napoca</i>	328 602	51,5	100,0	318 027	52,7	100,0
<i>Brașov</i>	323 736	50,5	100,0	283 901	51,8	100,0
<i>Oradea</i>	222 741	51,7	100,0	206 527	52,4	100,0
<i>Târgu Mureș</i>	164 445	51,7	100,0	149 577	52,3	100,0
<i>Satu Mare</i>	131 987	51,6	100,0	115 630	52,5	100,0
<i>Sfântu Gheorghe</i>	68 359	51,7	100,0	61 512	52,6	100,0
<i>Miercurea-Ciuc</i>	46 228	51,3	100,0	41 852	51,6	100,0
<i>Odorheiu Secuiesc</i>	39 959	51,4	100,0	36 926	52,1	100,0

RO2

1992

	Lakosság	Nemzetiség												Nem nyilatkozott
		Román	Magyar	Német	Roma	Ukrán, ruszin	Szerb	Orosz, lipován	Zsidó	Tatár	Szlovák	Török	Egyéb	
ROMÁNIA	22 810 035	20 408 542	1 624 959	119 462	401 087	65 764	33 493	38 606	8 955	24 596	19 594	29 832	34 379	766
<i>București (régio)</i>	2 354 510	2 296 458	8 585	4 391	32 984	566	343	1 243	3 883	267	61	927	4 277	525
<i>Centru</i>	2 701 697	1 744 332	830 889	35 463	88 269	281	122	385	539	27	86	92	1 159	53
<i>Nord-Est</i>	3 751 783	3 691 420	5 895	3 064	27 661	10 345	83	6 633	1 661	29	13	82	4 850	47
<i>Nord-Vest</i>	2 909 669	2 157 011	607 432	21 867	72 882	38 426	206	211	1 035	14	9 646	32	861	46
<i>Sud</i>	3 559 737	3 482 759	2 150	871	70 302	127	301	767	155	25	19	608	1 640	13
<i>Sud-Est</i>	2 963 177	2 838 927	2 495	1 064	31 183	4 232	118	28 897	491	24 209	23	27 890	3 637	11
<i>Sud-Vest</i>	2 457 515	2 414 836	1 911	1 058	36 292	122	1 455	79	78	9	32	102	1 529	12
<i>Vest</i>	2 111 947	1 782 799	165 602	51 684	41 514	11 665	30 865	391	1 113	16	9 714	99	16 426	59
Alba	413 919	372 951	24 765	3 243	12 661	39	15	27	48	3	33	23	109	2
Arad	487 617	392 600	61 011	9 392	13 325	840	1 746	55	299	4	6 760	12	1 562	11
Bihor	638 863	425 097	181 703	1 593	21 796	107	49	64	354	1	7 793	5	299	2
Bistrița-Năsăud	326 820	295 549	21 098	954	9 004	104	10	12	30	1	10	3	30	15
Brașov	643 261	553 101	63 558	10 059	15 612	89	47	187	162	18	21	32	357	18
Caraș-Severin	376 347	325 758	7 876	11 936	7 776	4 118	11 567	55	65	2	555	30	6 606	3
Cluj	736 301	571 275	146 186	1 407	16 334	129	31	69	398	10	54	16	380	12
Covasna	233 256	54 586	175 502	252	2 641	28	13	27	21	0	0	3	169	14
Harghita	348 335	48 948	295 104	199	3 827	29	8	15	24	1	6	1	171	2
Hunedoara	547 950	503 241	33 849	3 634	5 577	239	109	121	124	4	170	13	859	10
Maramureș	540 099	437 997	54 902	3 416	6 701	36 685	79	39	150	2	34	4	82	8
Mureș	610 053	317 541	252 651	4 588	34 798	41	15	47	199	4	11	15	136	7
Sălaj	266 797	192 552	63 151	146	9 224	39	12	9	24	0	1 608	1	31	0
Satu Mare	400 789	234 541	140 392	14 351	9 823	1 362	25	18	79	0	147	3	39	9
Sibiu	452 873	397 205	19 309	17 122	18 730	55	24	82	85	1	15	18	217	10
Timiș	700 033	561 200	62 866	26 722	14 836	6 468	17 443	160	625	6	2 229	44	7 399	35
<i>București</i>	2 067 545	2 018 107	8 301	4 295	24 990	533	338	1 209	3 877	258	59	910	4 210	458
<i>Timișoara</i>	334 115	274 511	31 785	13 206	2 668	756	7 841	90	549	4	675	27	1 977	26
<i>Cluj-Napoca</i>	328 602	248 572	74 871	1 149	3 201	84	26	47	344	10	27	7	253	11
<i>Brașov</i>	323 736	287 535	31 546	3 418	504	44	33	167	146	17	11	26	273	16
<i>Oradea</i>	222 741	144 244	74 225	959	2 137	60	33	34	284	0	534	5	225	1
<i>Târgu Mureș</i>	164 445	75 851	84 493	558	3 259	14	7	24	156	3	6	4	67	3
<i>Satu Mare</i>	131 987	72 708	54 013	3 684	1 126	312	18	10	61	0	19	1	28	7
<i>Sfântu Gheorghe</i>	68 359	16 092	51 073	153	886	12	10	19	18	0	0	1	82	13
<i>Miercurea-Ciuc</i>	46 228	7 497	38 359	73	217	4	3	4	5	1	4	0	61	0
<i>Odorheiu Secuiesc</i>	39 959	837	38 937	39	87	2	2	0	2	0	0	0	53	0

RO3		Nemzetiség												
2002	Lakosság	Román	Magyar	Német	Roma	Ukrán, ruszin	Szerb	Orosz, lipován	Zsidó	Tatár	Szlovák	Török	Egyéb	Ismeretlen
ROMÁNIA	21 698 181	19 409 400	1 434 377	60 088	535 250	61 353	22 518	36 397	5 870	24 137	17 199	32 596	53 061	5 935
București (régio)	2 221 860	2 151 480	6 279	2 478	38 259	505	336	1 179	2 475	390	58	2 602	12 934	2 885
Centru	2 521 745	1 646 651	755 199	14 778	101 066	328	54	320	392	23	49	200	1 874	811
Nord-Est	3 685 393	3 607 381	5 751	2 389	44 897	9 601	37	7 540	1 024	20	15	172	6 092	474
Nord-Vest	2 744 008	2 057 562	529 645	11 153	96 623	36 148	99	198	651	16	8 960	101	2 259	593
Sud	3 380 516	3 275 342	2 010	620	97 741	134	81	894	126	38	20	828	2 565	117
Sud-Est	2 852 480	2 715 690	1 812	679	48 601	1 593	123	25 917	326	23 601	15	28 340	5 434	349
Sud-Vest	2 332 194	2 266 107	1 681	764	59 298	145	1 241	73	77	13	25	144	2 486	140
Vest	1 959 985	1 689 187	132 000	27 227	48 765	12 899	20 547	276	799	36	8 057	209	19 417	566
Alba	382 999	346 109	20 682	1 313	14 502	47	6	13	28	2	16	21	235	25
Arad	461 730	378 887	49 399	4 906	17 824	1 814	1 209	61	193	6	5 761	62	1 526	82
Bihor	600 223	404 537	155 554	1 137	30 273	174	31	63	242	2	7 361	15	625	209
Bistrița-Năsăud	312 325	281 773	18 394	658	11 280	79	13	9	14	1	6	13	79	6
Brașov	588 366	512 616	51 470	4 525	18 210	109	20	155	137	15	9	82	611	407
Caraș-Severin	333 396	294 213	5 859	6 129	7 891	3 529	6 069	40	53	1	344	24	9 205	39
Cluj	703 269	558 332	122 131	879	20 052	189	17	70	257	13	40	32	1 077	180
Covasna	222 274	51 664	164 055	191	6 022	15	4	13	17		4	8	178	103
Harghita	326 020	45 850	275 841	139	3 840	31	4	13	10	1	6	4	141	140
Hunedoara	487 115	451 637	25 321	1 963	6 898	239	52	50	115	5	107	33	635	60
Maramureș	510 688	418 945	46 250	2 011	8 918	34 087	16	27	88		18	21	238	69
Mureș	579 862	308 628	227 673	2 002	40 834	60	5	62	148	2	6	46	295	101
Sălaj	248 407	176 875	57 318	88	12 583	26	5	7	10		1 371	5	85	34
Satu Mare	369 096	217 100	129 998	6 380	13 517	1 593	17	22	40		164	15	155	95
Sibiu	422 224	381 784	15 478	6 608	17 658	66	15	64	52	3	8	39	414	35
Timiș	677 744	564 450	51 421	14 229	16 152	7 317	13 217	125	438	24	1 845	90	8 051	385
București	1 921 751	1 863 490	5 996	2 388	27 138	474	327	1 142	2 467	385	57	2 529	12 524	2 834
Timișoara	317 651	270 528	25 135	7 165	3 114	818	6 271	75	367	4	580	81	3 160	353
Cluj-Napoca	318 027	252 727	59 986	701	3 055	143	11	57	223	13	24	29	945	113
Brașov	283 901	256 647	23 433	1 788	807	66	12	116	122	14	6	63	469	358
Oradea	206 527	145 295	56 830	556	2 466	80	17	25	172	2	477	9	466	132
Târgu Mureș	149 577	75 317	69 825	275	3 759	19	1	27	114	2	4	22	178	34
Satu Mare	115 630	66 998	45 414	1 599	1 086	282	11	11	34		14	10	101	70
Sfântu Gheorghe	61 512	14 131	46 121	120	928	6	3	11	11		4	6	99	72
Miercurea-Ciuc	41 852	7 234	34 217	46	259	7	3	10		1	1		51	23
Odorheiu Secuiesc	36 926	1 087	35 315	26	439	4	1					1	6	47

RO4

1992	Lakosság	Anyanyelv											Ismeretlen
		Román	Magyar	Német	Roma	Ukrán, ruszin	Szerb- horvát	Orosz, lipován	Tatár	Szlovák	Török	Egyéb	
<i>ROMÁNIA</i>	22 810 035	20 683 406	1 639 135	98 530	166 635	63 585	33 664	31 447	22 754	18 283	27 587	24 243	766
<i>București (régio)</i>	2 354 510	2 330 557	7 832	3 236	7 013	427	216	1 082	214	39	726	2 643	525
<i>Centru</i>	2 701 697	1 801 439	835 444	33 324	30 160	203	108	359	23	61	71	452	53
<i>Nord-Est</i>	3 751 783	3 711 296	6 156	1 890	12 401	12 062	54	4 588	13	10	50	3 216	47
<i>Nord-Vest</i>	2 909 669	2 195 041	624 162	11 092	31 788	37 254	199	191	12	9 272	21	591	46
<i>Sud</i>	3 559 737	3 525 318	1 720	568	29 107	80	288	281	18	13	396	1 935	13
<i>Sud-Est</i>	2 963 177	2 867 552	2 107	718	14 240	3 070	64	24 512	22 460	12	26 186	2 245	11
<i>Sud-Vest</i>	2 457 515	2 433 258	1 585	732	19 156	73	1 358	66	5	14	73	1 183	12
<i>Vest</i>	2 111 947	1 818 945	160 129	46 970	22 770	10 416	31 377	368	9	8 862	64	11 978	59
<i>Alba</i>	413 919	383 932	23 466	2 896	3 465	32	8	27	4	24	15	48	2
<i>Arad</i>	487 617	402 028	60 518	8 393	6 859	716	1 204	47	0	6 492	10	1 339	11
<i>Bihor</i>	638 863	431 838	185 668	1 155	12 220	79	33	58	0	7 569	3	238	2
<i>Bistrița-Năsăud</i>	326 820	302 984	19 667	661	3 361	83	4	8	0	4	1	32	15
<i>Brașov</i>	643 261	567 441	63 103	9 534	2 656	71	37	165	15	14	27	180	18
<i>Caraș-Severin</i>	376 347	331 530	7 074	11 106	5 200	3 729	13 820	51	1	338	15	3 480	3
<i>Cluj</i>	736 301	582 831	144 625	1 145	7 243	99	19	67	9	40	11	200	12
<i>Covasna</i>	233 256	55 242	177 687	191	47	17	12	24	0	0	2	20	14
<i>Harghita</i>	348 335	49 099	297 533	125	1 505	21	8	17	1	6	1	17	2
<i>Hunedoara</i>	547 950	511 725	31 449	2 537	1 413	169	55	90	3	107	7	385	10
<i>Maramureș</i>	540 099	443 866	54 297	2 502	3 251	35 979	66	31	3	17	4	75	8
<i>Mureș</i>	610 053	331 160	255 597	4 214	18 899	22	14	49	3	7	11	70	7
<i>Sălaj</i>	266 797	197 609	63 237	94	4 255	20	9	10	0	1 543	1	19	0
<i>Satu Mare</i>	400 789	235 913	156 668	5 535	1 458	994	68	17	0	99	1	27	9
<i>Sibiu</i>	452 873	414 565	18 058	16 364	3 588	40	29	77	0	10	15	117	10
<i>Timiș</i>	700 033	573 662	61 088	24 934	9 298	5 802	16 298	180	5	1 925	32	6 774	35
<i>București</i>	2 067 545	2 045 529	7 614	3 187	5 521	405	213	1 051	207	38	719	2 603	458
<i>Timișoara</i>	334 115	279 246	31 124	12 173	1 672	572	7 078	103	4	517	14	1 586	26
<i>Cluj-Napoca</i>	328 602	251 697	74 591	937	1 047	67	16	52	8	25	4	147	11
<i>Brașov</i>	323 736	288 691	31 325	3 180	120	38	24	145	13	7	24	153	16
<i>Oradea</i>	222 741	145 104	75 187	652	1 064	36	24	25	0	459	3	186	1
<i>Târgu Mureș</i>	164 445	76 799	85 747	444	1 364	11	7	21	3	6	3	37	3
<i>Satu Mare</i>	131 987	72 677	56 955	1 833	262	202	7	10	0	13		21	7
<i>Sfântu Gheorghe</i>	68 359	16 051	52 103	124	16	11	11	15	0			15	13
<i>Miercurea-Ciuc</i>	46 228	7 485	38 655	47	16	5	1	7	1	3		8	
<i>Odorheiu Secuiesc</i>	39 959	851	39 077	25			2		0			4	

RO5	2002	Lakosság	Anyanyelv										
			Román	Magyar	Német	Roma	Ukrán, ruszin	Szerb- horvát	Orosz, lipován	Tatár	Szlovák	Török	Egyéb
ROMÁNIA	21 698 181	19 741 356	1 447 544	45 129	241 617	57 762	27 001	29 890	21 482	16 108	28 714	36 233	5 345
București (régio)	2 221 860	2 187 775	5 185	1 747	8 725	320	284	1 098	267	32	2 172	11 500	2 755
Centru	2 521 745	1 708 133	760 741	13 109	37 111	234	58	291	21	28	175	1 120	724
Nord-Est	3 685 393	3 634 982	6 623	1 190	22 333	9 488	30	5 742	12	16	145	4 447	385
Nord-Vest	2 744 008	2 099 932	545 649	5 173	46 600	35 249	73	195	11	8 525	89	1 911	601
Sud	3 380 516	3 336 439	1 315	375	39 783	88	49	704	17	11	521	1 114	100
Sud-Est	2 852 480	2 754 341	2 001	394	22 977	947	54	21 536	21 127	32	25 325	3 518	228
Sud-Vest	2 332 194	2 289 664	1 327	443	37 602	119	1 207	69	7	13	116	1 520	107
Vest	1 959 985	1 730 090	124 703	22 698	26 486	11 317	25 246	255	20	7 451	171	11 103	445
Alba	382 999	357 502	20 055	1 085	4 096	28	6	18		11	18	158	22
Arad	461 730	390 585	48 318	4 092	9 349	1 451	902	47	3	5 584	47	1 301	51
Bihor	600 223	411 472	161 520	774	18 360	108	30	57	4	7 075	15	573	235
Bistrița-Năsăud	312 325	290 445	17 227	450	4 059	54	6	8		1	13	56	6
Brașov	588 366	528 185	51 108	4 050	3 919	88	20	124	13	5	74	415	365
Caraș-Severin	333 396	300 018	5 200	5 157	5 218	3 260	11 893	36	1	183	21	2 386	23
Cluj	703 269	570 518	120 794	663	9 883	146	8	77	7	26	27	952	168
Covasna	222 274	55 328	166 481	134	180	11	5	15			6	48	66
Harghita	326 020	46 377	278 128	81	1 242	15	3	18	1	4	2	34	115
Hunedoara	487 115	460 683	22 947	1 190	1 547	175	32	45	4	72	25	359	36
Maramureș	510 688	425 589	44 956	1 517	4 665	33 676	12	23		9	16	153	72
Mureș	579 862	323 422	230 727	1 784	23 412	39	10	57	4	4	44	229	130
Sălaj	248 407	182 219	57 555	53	7 103	18	5	9		1 345	5	67	28
Satu Mare	369 096	219 689	143 597	1 716	2 530	1 247	12	21		69	13	110	92
Sibiu	422 224	397 319	14 242	5 975	4 262	53	14	59	3	4	31	236	26
Timiș	677 744	578 804	48 238	12 259	10 372	6 431	12 419	127	12	1 612	78	7 057	335
București	1 921 751	1 891 705	5 029	1 688	5 412	308	277	1 070	265	31	2 107	11 112	2 747
Timișoara	317 651	276 325	23 290	6 193	2 015	574	5 697	87	9	464	71	2 620	306
Cluj-Napoca	318 027	255 597	59 608	557	1 066	116	6	62	7	15	26	869	98
Brașov	283 901	257 936	23 244	1 599	225	44	10	104	13	3	57	330	336
Oradea	206 527	145 986	58 038	355	1 082	56	16	21	2	371	9	463	128
Târgu Mureș	149 577	76 023	71 350	227	1 685	13	2	30	2	4	20	162	59
Satu Mare	115 630	67 163	47 201	665	254	151	7	11		11	8	89	70
Sfântu Gheorghe	61 512	14 163	47 121	77	44	5	4	13			5	28	52
Miercurea-Ciuc	41 852	7 232	34 530	28	12	3	2	13	1	1		12	18
Odorheiu Secuiesc	36 926	1 058	35 761	12	49		1	1			1		43

Szerbia

Jugoszláviában az 1991-es népszámlálás lebonyolítását még a JSzK kezdte el, az adatok feldolgozását azonban már a közben függetlenné vált utódállamokban végezték. A mai Jugoszlávia területére igen alapos és részletes adatokat publikáltak, a koszovói részekre azonban csak becsléseket. A helyzet közben azonban alaposan megváltozott: a 2002-es népszámlálást már csak Közép-Szerbiában és a Vajdaságban bonyolították le, Koszovóban meg sem próbálták, a társállam Montenegróban pedig csak 2003-ban fogják. A Jugoszláv Statisztikai Hivatal helyett a 2002-es adatokat már a Szerb Statisztikai Hivatal kezdte el publikálni, s – úgy tűnik – annak szerepét egyre jelentősebb mértékben átveszi. A népmozgalmi adatoknál ezért már a ténylegesen ellenőrzött területre vonatkozó adatsort is közöljük.

A 2002-es népszámlálásnál még csak a nemzetiségi adatok véglegesek, továbbá a nők és a városi lakosság arányszámai. A korösszetételre vonatkozó hiányos adatok előzetesek. A nemzetiségeknél új kategória a bosnyák, megmaradt továbbá a sokat vitatott „jugoszláv” kategória. Az adatokat a két fő alkotórészre, Belgrád városára, a hét vajdasági körzetre, továbbá a magyarok által jelentősebb számban lakott kommunákra (opstinákra) és városokra közöljük.

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközép)	Születések	Halálozások	Természetes szaporodás	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás
Jugoszlávia									
1989	10 471 042	154 560	99 270	55 290	14,8	9,5	5,3	69 438	12 182
1990	10 529 295	155 022	97 665	57 357	14,7	9,3	5,4	64 856	10 722
1991 C	10 394 026								
1991	10 408 699	152 250	101 573	50 677	14,6	9,8	4,9	61 521	8 760
1992	10 448 018	140 819	105 872	34 947	13,5	10,1	3,3	63 563	7 136
1993	10 481 954	140 985	107 396	33 589	13,4	10,2	3,2	62 045	7 394
1994	10 515 582	137 629	105 338	32 291	13,1	10,0	3,1	59 803	7 005
1995	10 546 983	140 504	107 535	32 969	13,3	10,2	3,1	60 325	7 962
1996	10 577 208	137 683	111 744	25 939	13,0	10,6	2,5	56 719	7 896
1997#	10 600 067	131 394	111 845	19 549	12,4	10,5	1,8	56 203	7 947
1998#	10 616 886	128 461	113 312	15 149	12,1	11,3	1,4	54 822	7 874
1999#	10 629 358	123 970	115 461	8 509	11,7	10,9	0,8	53 034	7 211
2000#	10 634 620	126 602	118 674	7 928	11,9	11,2	0,7	59 366	8 137
2001#	10 651 000				12,2	10,6	1,6		
Közép-Szerbia és Vajdaság együtt									
1989	7 894 000	91 270	85 256	6 014	11,6	10,8	0,8	41 771	11 449
1990	7 898 000	90 467	85 515	4 952	11,5	10,8	0,6	48 261	9 889
1991 C	7 822 795								
1991	7 825 147	90 378	89 072	1 306	11,5	11,4	0,2	45 145	8 018
1992	7 826 408	86 877	93 475	-6 598	11,1	11,9	-0,8	46 155	6 501
1993	7 819 753	87 931	69 930	18 001	11,2	8,9	2,3	44 800	6 792
1994	7 812 510	85 292	93 011	-7 719	10,9	11,9	-1,0	44 091	6 358
1995	7 804 737	86 236	93 933	-7 697	11,0	12,0	-1,0	43 555	7 217
1996	7 796 977	82 548	98 370	-15 822	10,6	12,6	-2,0	40 705	6 860
1997	7 781 144	79 716	98 068	-18 300	10,2	12,6	-2,4	40 344	6 982
1998	7 762 777	76 330	99 376	-23 100	9,8	12,8	-3,0	39 328	6 909
1999	7 739 684	72 222	101 444	-29 200	9,3	13,1	-3,8	37 256	6 353
2000	7 747 000	73 764	104 042	-30 300	9,5	13,4	-3,9	42 586	7 689
2001*	7 727 000	78 400	99 000	-20 600	10,1	12,8	-2,7	41 300	7 800

C = Népszámlálás (Census); * Előzetes adatok.

1997-től az adatok – Koszovo miatt – becsltek és megbízhatatlanok. A nemzetközi migrációs adatok ugyancsak megbízhatatlanok

YU1

	Lakosság	1991					Lakosság	2002				
		Nő (%)	Városi (%)	0-14 (%)	15-64 (%)	65+ (%)		Nő (%)	Városi (%)	0-14 (%)	15-64 (%)	65+ (%)
SZERBIA	9 778 991	50,4	50,8	22,7	67,3	10,1	7 498 001	51,4	56,4	15,7	67,1	17,2
<i>Centralna Srbija</i>	5 808 906	50,7	53,6	18,1	70,6	11,3	5 466 009	51,3	56,2	15,6	66,7	17,6
<i>Koszovo</i>	1 956 196	48,4	37,3	37,3	58,2	4,5						
<i>Vojvodina</i>	2 013 889	51,3	55,7	19,2	64,5	16,3	2 031 992	51,5	56,7	15,9	68,2	15,9
<i>Szeverno-Bacski</i>	205 401						200 140	51,9	61,9	15,6	68,2	16,2
<i>Zapadno-Bacski</i>	215 916						214 011	51,6	51,5	15,1	67,6	17,2
<i>Juzsno-Bacski</i>	553 027						593 666	51,9	67,4	16,2	69,2	14,7
<i>Szeverno-Banatszki</i>	179 783						165 881	51,2	61,5	15,6	67,6	16,8
<i>Szrednye-Banatszki</i>	221 353						208 456	51,5	48,2	15,8	67,5	16,7
<i>Juzsno-Banatszki</i>	328 428						313 937	51,2	55,7	15,9	67,8	16,3
<i>Szremszki</i>	309 981						335 901	51,1	42,1	16,1	68,1	15,9
Bačka Topola	40 473	51,4	41,2	18,3	67,2	14,6	38 245	51,5	42,3	15,4	67,0	17,6
Mali Idjós	14 394	51,4	0,0	20,8	65,3	13,9	13 494	51,4	0,0	17,5	66,1	16,4
Subotica	150 534	52,0	71,6	18,9	68,3	12,8	148 401	52,1	72,6	15,4	68,7	15,8
Sombor	96 105	51,8	51,0	18,1	68,8	13,1	97 263	51,8	52,9	14,8	67,8	17,4
Novi Sad	265 464	52,1	80,9	20,4	69,8	9,8	299 294	52,5	78,6	15,5	70,5	14,0
Bečej	42 685	51,3	62,3	19,0	67,0	14,1	40 987	51,0	62,9	16,7	67,6	15,7
Bački Petrovac	15 662	51,0	45,9	18,5	66,9	14,6	14 681	51,0	45,8	15,7	67,3	17,0
Ada	21 506	50,7	91,2	18,1	67,9	14,0	18 994	51,6	91,3	15,5	67,5	17,0
Kanjiža	30 668	50,5	37,5	17,6	68,1	14,3	27 510	51,0	37,1	15,7	66,7	17,6
Kikinda	69 743	50,9	61,8	19,7	66,0	14,3	67 002	51,2	62,6	15,5	68,7	15,8
Novi Kneževac	13 816	51,4	58,7	18,8	64,5	16,7	12 975	51,1	58,4	15,9	66,4	17,7
Senta	28 779	51,0	79,2	18,4	68,1	13,5	25 568	51,1	79,4	15,9	67,1	16,9
Čoka	15 271	51,0	34,0	16,3	68,0	15,7	13 832	50,9	34,0	15,9	65,7	18,4
Zrenjanin	136 778	51,4	59,4	18,9	69,7	11,4	132 051	51,7	60,4	15,3	69,0	15,7
Kovačica	30 469	50,5	24,3	18,4	67,5	14,1	27 890	50,4	24,3	16,7	66,0	17,3
<i>Beograd</i>	1 168 454	52,2	100,0	17,1	72,6	10,3						
<i>Novi Sad</i>	179 626	52,9	100,0	18,3	71,3	10,4						
<i>Subotica</i>	100 386	52,6	100,0	19,5	68,2	12,3						
<i>Zrenjanin</i>	81 316	95,2	100,0	19,1	70,4	10,6						
<i>Senta</i>	22 827	51,8	100,0	18,4	67,5	14,0						
<i>Bačka Topola</i>	16 704	51,5	100,0	19,8	66,5	13,8						
<i>Bečej</i>	26 634	51,5	100,0	19,5	67,3	13,2						
<i>Ada</i>	12 078	51,2	100,0	18,2	68,6	13,2						
<i>Kanjiža</i>	11 541	51,3	100,0	18,3	68,7	13,0						
<i>Temerin</i>	16 971	50,6	100,0	21,2	68,2	10,6						



YU2

1991	Lakosság	Nemzetiség															
		Szerb	Monte-negrói	Albán	Bosnyák	Bunyevác	Magyar	Roma	Román	Szlovák	Horvát	Egyéb	Jugoszláv	Nem nyilatkozott	Regionális	Ismeretlen	
SZERBIA	9 778 991	6 446 595	139 299	1 674 353	...	24 434	343 942	140 237	42 331	66 798	105 406	405 786	323 625	10 906	4 912	50 367	
Centralna Srbija	5 808 906	5 108 682	74 096	75 725	...	...	4 309	70 126	3 507	3 227	22 536	260 731	145 873	5 291	2 338	32 465	
Koszovo	1 956 196	194 190	20 365	1 596 072	...	...	142	45 745	15	26	8 062	85 454	3 457	188	71	2 409	
Vojvodina	2 013 889	1 143 723	44 838	2 556	...	21 434	339 491	24 366	38 809	63 545	74 808	62 601	174 295	5 427	2 503	15 493	
Szeverno-Bacski	205 401	32 892	5 688	395	...	17 735	98 914	512	57	505	16 965	3 000	25 563	1 150	235	1 790	
Zapadno-Bacski	215 916	117 092	11 354	253	...	3 074	27 329	1 257	1 073	1 515	14 414	11 710	24 531	690	375	1 249	
Juzsno-Bacski	553 027	331 325	20 984	886	...	420	65 777	4 351	1 528	31 087	16 532	19 179	53 867	1 094	793	5 204	
Szeverno-Banatszki	179 783	70 870	695	178	...	100	89 941	3 303	335	368	747	1 370	10 654	456	116	650	
Szrednye-Banatszki	221 353	147 346	1 261	272	...	36	33 971	6 418	6 670	3 038	1 222	3 362	16 057	667	348	685	
Juzsno-Banatszki	328 428	210 447	3 068	340	...	43	18 544	5 644	29 051	16 448	3 081	17 149	20 722	631	346	2 914	
Szremszki	309 981	233 751	1 788	232	...	26	5 015	2 881	95	10 584	21 847	6 831	22 901	739	290	3 001	
Bačka Topola	40 473	8 923	623	38	...	275	26 185	33	11	339	522	670	2 335	183	31	305	
Mali Idjoš	14 394	1 634	3 310	46	...	21	8 452	58	4	3	74	160	482	25	35	90	
Subotica	150 534	22 335	1 755	311	...	17 439	64 277	421	42	163	16 369	2 170	22 746	942	169	1 395	
Sombor	96 105	48 895	1 014	109	...	2 946	15 397	117	116	102	8 693	2 132	15 330	444	207	603	
Novi Sad	265 464	173 420	6 226	538	...	291	20 245	1 133	902	8 165	8 848	8 496	32 803	720	483	3 194	
Bečej	42 685	14 295	301	55	...	23	23 224	396	19	27	413	442	3 010	58	25	397	
Bački Petrovac	15 662	3 281	34	15	...	1	94	65	6	11 016	183	126	752	2	7	80	
Ada	21 506	3 272	50	10	...	12	16 625	196	10	28	83	95	988	19	9	109	
Kanjiža	30 668	1 907	66	28	...	42	26 862	331	200	7	108	165	745	7	5	195	
Kikinda	69 743	50 665	287	92	...	11	9 874	1 631	109	65	272	618	5 669	218	73	159	
Novi Kneževac	13 816	7 457	61	10	...	10	4 676	454	9	5	85	120	845	31	7	46	
Senta	28 779	2 565	177	35	...	16	23 281	501	1	21	117	207	1 591	152	16	99	
Čoka	15 271	5 004	54	3	...	9	8 623	190	6	242	82	165	816	29	6	42	
Zrenjanin	136 778	93 944	891	184	...	24	17 264	2 623	3 140	2 918	801	2 567	11 221	510	243	448	
Kovačica	30 469	9 302	76	53	...	0	3 584	780	2 644	12 376	72	265	1 157	49	9	102	
Beograd	1 168 454	971 658	36 269	4 378	...	...	2 402	9 871	621	1 013	14 465	33 671	78 799	2 455	1 428	11 424	
Novi Sad	179 626	114 966	5 359	331	...	253	15 778	843	805	2 039	4 846	6 255	25 434	528	385	1 804	
Subotica	100 386	15 734	1 434	270	...	10 874	39 749	373	35	141	10 683	1 751	17 454	794	120	974	
Zrenjanin	81 316	52 094	654	141	...	19	14 312	1 495	615	394	534	1 769	8 531	363	160	235	
Senta	22 827	2 485	172	30	...	13	17 888	206	1	20	103	187	1 470	151	12	89	
Bačka Topola	16 704	3 087	429	35	...	86	11 176	1	4	31	196	238	1 221	80	11	109	
Bečej	26 634	9 477	236	42	...	19	13 464	124	19	14	289	339	2 267	38	14	292	
Ada	12 078	1 075	36	9	...	6	10 010	88	7	16	53	48	640	18	8	64	
Kanjiža	11 541	769	30	10	...	11	10 183	46	2	4	48	35	326	4		73	
Temerin	16 971	6 002	65	17	...	3	9 495	14	5	61	101	149	920	33	7	99	

2002	Lakosság	Nemzetiség														
		Szerb	Monte-negói	Albán	Bosnyák	Bunyevác	Magyar	Roma	Rómán	Szlovák	Horvát	Egyéb	Jugoszláv	Nem nyilatkozott	Regionális	Ismeretlen
<i>SZERBIA</i>	7 498 001	6 212 838	69 049	61 647	136 087	20 012	293 299	108 193	34 576	59 021	70 602	157 256	80 721	107 732	11 485	75 483
<i>Centralna Srbija</i>	5 466 009	4 891 031	33 536	59 952	135 670	246	3 092	79 136	4 157	2 384	14 056	106 153	30 840	52 716	1 331	51 709
<i>Vojvodina</i>	2 031 992	1 321 807	35 513	1 695	417	19 766	290 207	29 057	30 419	56 637	56 546	51 103	49 881	55 016	10 154	23 774
<i>Szeverno-Bacski</i>	200 140	49 637	5 219	315	113	16 454	87 181	1 680	69	370	17 227	3 513	9 488	7 851	798	225
<i>Zapadno-Bacski</i>	214 011	134 644	9 182	165	44	2 806	21 825	1 941	1 620	1 264	12 960	9 676	6 870	8 897	727	1 390
<i>Juzsno-Bacski</i>	593 666	409 988	17 340	614	123	315	55 128	6 053	1 522	27 640	12 040	16 918	15 959	17 470	4 676	7 880
<i>Szeverno-Banatszki</i>	165 881	72 242	501	197	13	98	78 551	3 944	363	306	632	1 104	3 018	3 829	555	528
<i>Szrednye-Banatszki</i>	208 456	150 794	630	104	12	25	27 842	5 682	5 156	2 495	1 031	2 089	3 759	5 376	1 642	1 819
<i>Juzsno-Banatszki</i>	313 937	220 641	1 715	158	68	41	15 444	6 268	21 618	15 212	2 140	12 480	5 687	6 207	845	5 413
<i>Szremszki</i>	335 901	283 861	926	142	44	27	4 236	3 489	71	9 350	10 516	5 323	5 100	5 386	911	6 519
<i>Bačka Topola</i>	38 245	11 454	547	51	10	187	22 543	88	10	200	454	623	831	1 162	51	34
<i>Mali Idjoš</i>	13 494	2 357	2 812	8	5	13	7 546	138	2	2	85	148	95	219	41	23
<i>Subotica</i>	148 401	35 826	1 860	256	98	16 254	57 092	1 454	57	168	16 688	2 742	8 562	6 470	706	168
<i>Sombor</i>	97 263	59 799	926	100	30	2 730	12 386	415	250	117	8 106	1 582	5 098	4 983	483	258
<i>Novi Sad</i>	299 294	225 995	5 040	299	59	229	15 687	1 740	860	7 230	6 263	7 618	9 514	10 903	3 568	4 289
<i>Bečej</i>	40 987	16 832	229	66	6	16	20 018	479	18	37	437	294	1 070	824	262	399
<i>Bački Petrovac</i>	14 681	3 779	20	5	4	0	85	85	0	9 751	120	83	293	254	24	178
<i>Ada</i>	18 994	3 324	29	38	3	8	14 558	277	8	14	66	74	275	237	40	43
<i>Kanjiža</i>	27 510	2 037	66	25	1	38	23 802	530	196	6	82	55	246	368	17	41
<i>Kikinda</i>	67 002	51 212	219	56	1	9	8 607	1 564	133	55	240	547	1 670	2 006	374	309
<i>Novi Kneževac</i>	12 975	7 725	31	7	1	11	3 864	655	7	6	64	76	207	260	13	48
<i>Senta</i>	25 568	2 739	124	57	3	29	20 587	581	1	24	93	189	392	631	77	41
<i>Čoka</i>	13 832	5 205	32	14	4	3	7 133	337	18	201	87	163	228	327	34	46
<i>Zrenjanin</i>	132 051	98 794	442	78	8	18	14 211	2 471	2 511	2 403	677	1 510	2 559	3 415	1 405	1 549
<i>Kovačica</i>	27 890	9 459	50	27	1	0	2 935	815	1 950	11 455	69	194	349	486	31	69
<i>Beograd</i>	1 281 801	1 138 058	19 500	1 408	1 119	176	1 888	16 040	1 275	985	9 847	24 092	21 135	27 401	509	18 368
<i>Novi Sad</i>	191 405	141 475	4 261	188	42	184	11 538	1 177	755	1 673	3 519	5 618	7 055	7 716	3 090	3 114
<i>Subotica</i>	99 981	26 242	1 596	204	91	10 870	34 983	1 171	47	146	10 424	2 091	6 787	4 653	545	131
<i>Zrenjanin</i>	79 773	56 560	327	60	7	12	11 605	1 577	633	361	484	1 059	1 948	2 737	1 197	1 206
<i>Senta</i>	20 302	2 655	118	57	3	26	15 860	235	1	24	78	177	373	584	73	38
<i>Bačka Topola</i>	16 171	4 699	426	40	4	52	9 582	7	1	26	170	265	376	481	30	12
<i>Bečej</i>	25 774	11 197	172	59	4	11	11 725	185	18	27	298	244	808	621	235	170
<i>Ada</i>	10 547	1 106	21	27	3	4	8 744	117	7	10	43	44	216	165	24	16
<i>Kanjiža</i>	10 200	865	41	7	1	12	8 825	86	3	2	32	24	99	163	4	36
<i>Temerin</i>	19 216	9 660	62	33	1	5	8 187	38	13	53	137	132	304	226	58	307

Horvátország

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközépi)	Születések	Halálozások	Term. szap.	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Kivándorlás	Bevándorlás	Nemzetközi vándorlási mérleg
1989	4 767 000	55 651	52 569	3 082	11,7	11,0	0,6	28 938	5 369			
1990	4 778 000	55 409	52 192	3 217	11,6	10,9	0,7	27 924	5 466			
1991 C	4 784 265											
1991 C1	4 512 652											
1991	4 513 000	51 829	54 832	-3 003	10,8	11,5	-0,6	21 583	4 877			
1992	4 470 000	46 970	51 800	-4 830	10,5	11,6	-1,1	22 169	3 676	8 859	48 324	39 465
1993	4 641 000	48 535	50 846	-2 311	10,8	11,4	-0,5	23 021	4 667	9 169	57 702	48 533
1994	4 649 000	48 584	49 482	-898	10,9	11,1	-0,2	23 966	4 630	10 163	33 426	23 263
1995	4 669 000	50 182	50 536	-354	11,2	11,3	-0,1	24 385	4 236	15 413	42 026	26 613
1996	4 494 000	53 811	50 636	3 175	12,0	11,3	0,7	24 596	3 612	10 027	44 596	34 569
1997	4 572 000	55 501	51 964	3 537	12,1	11,4	0,8	24 517	3 899	18 531	52 343	33 812
1998	4 501 000	47 068	52 311	-5 243	10,5	11,6	-1,2	24 243	3 962	7 592	51 784	44 192
1999	4 554 000	45 179	51 953	-6 774	9,9	11,4	-1,5	13 778	3 721	14 285	32 910	18 625
2000	4 381 000	43 746	50 246	-6 500	10,0	11,5	-1,5	22 017	4 419	5 953	29 385	23 432
2001	4 437 000	40 993	49 552	-8 559	9,2	11,2	-1,9	22 076	4 670	7 488	24 415	16 927
2001 C	4 437 460											



Horvátországban – a szerbiaihoz hasonlóan – alakultak az 1991-es népszámlálással kapcsolatos munkálatok, azzal a jelentős különbséggel, hogy az adatfeldolgozás után több lépcsőben alapjaiban szervezték át az ország közigazgatási rendszerét, s az 1991-es adatsorok közül csak néhány fontosabbat publikáltak az új közigazgatási beosztásnak megfelelően. Ezeket az adatsorokat a 21 új megyére, a legnagyobb városokra, a legtöbb magyar lakta városokra, továbbá néhány magyarok által jelentős számban lakott községre közöljük. A többi – nem összehasonlítható területi bontású – adat közlésétől már csak azért is eltekinthetünk, mert némelyek felvételi metodikája jelentősen megváltozott.

A nemzetiségi táblázatoknál meg kell jegyeznünk, hogy 2001-ben a „jugoszláv” kategória már nem került felvételre.

HR1	1991		Korösszetétel				2001		Korösszetétel			
	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	0-14 (%)	15-64 (%)	65- (%)	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	0-14 (%)	15-64 (%)	65- (%)
HORVÁTORSZÁG	4 784 265	51,5	54,3	19,4	69,0	11,6	4 437 460	51,9	67,1	16,9	67,0	16,1
<i>Zagreb City</i>	867 717	52,8	91,0	18,7	70,4	11,0	779 145	53,3	88,7	16,9	67,8	15,3
<i>Bjelovar-Bilogora</i>	144 042	51,8	32,8	18,0	68,2	13,8	133 084	51,6	62,5	16,9	65,5	17,6
<i>Dubrovnik-Neretva</i>	126 329	51,5	69,6	20,7	66,7	12,6	122 870	51,7	64,4	17,0	66,6	16,4
<i>Istria</i>	204 346	51,2	58,3	19,4	64,6	16,0	206 344	51,6	68,0	16,7	67,3	16,0
<i>Karlovac</i>	174 105	51,4	48,2	17,6	69,4	13,1	141 787	51,9	70,9	16,6	62,8	20,6
<i>Koprivnica-Križevci</i>	129 907	51,9	32,6	18,4	67,8	13,8	124 467	51,7	50,0	16,9	66,3	16,8
<i>Krapina-Zagorje</i>	149 534	51,1	16,0	18,7	67,9	13,4	142 432	51,3	36,1	16,8	66,5	16,7
<i>Lika-Senj</i>	71 215	50,4	38,6	16,0	69,0	15,0	53 677	50,6	64,9	16,6	60,2	23,2
<i>Međimurje</i>	119 866	51,1	22,7	21,6	67,4	11,1	118 426	51,0	37,9	17,0	69,2	13,9
<i>Osijek-Baranja</i>	331 979	51,8	49,6	19,8	69,9	10,3	330 506	52,0	62,7	17,0	67,8	15,2
<i>Požega-Slavonia</i>	134 548	51,4	39,8	20,1	68,5	11,5	85 831	51,8	66,0	17,2	66,7	16,2
<i>Primorje</i>	323 130	51,2	69,4	18,5	69,8	11,7	305 505	51,8	77,8	16,6	66,7	16,7
<i>Šibenik-Knin</i>	109 171	51,0	48,4	18,9	67,9	13,3	112 891	51,6	78,6	16,8	63,3	19,9
<i>Sisak-Moslavina</i>	287 002	51,7	41,2	18,3	69,6	12,2	185 387	51,9	68,6	16,8	64,8	18,4
<i>Slavonski Brod-Pos.</i>	174 998	51,3	43,7	21,3	68,0	10,7	176 765	51,5	45,5	17,1	67,2	15,7
<i>Split-Dalmatia</i>	474 019	50,8	67,0	20,9	68,6	10,5	463 676	51,2	76,6	17,0	68,3	14,8
<i>Varaždin</i>	187 343	51,3	31,1	19,8	68,3	11,9	184 769	51,4	55,1	16,9	67,5	15,6
<i>Virovitica-Podravina</i>	104 625	51,7	30,5	18,9	68,8	12,3	93 389	52,0	46,3	17,0	66,3	16,7
<i>Vukovar-Sirmium</i>	231 241	51,3	45,5	21,0	69,2	9,8	204 768	51,9	45,1	19,1	66,7	14,2
<i>Zadar</i>	272 003	50,3	41,7	19,9	68,6	11,5	162 045	50,9	61,8	16,9	66,8	16,3
<i>Zagreb</i>	167 145	51,5	19,6	18,7	68,2	13,1	309 696	51,5	64,4	16,9	68,6	14,5
<i>Split</i>	200 459	51,3	100,0	20,1	70,8	9,1	188 694	52,0	100,0	17,0	63,7	19,3
<i>Rijeka</i>	167 964	51,2	100,0	18,1	71,8	10,1	144 043	53,8	100,0	13,3	64,1	22,5
<i>Osijek</i>	129 792	52,8	100,0	18,9	71,6	9,5	114 616	53,3	100,0	16,1	63,0	20,9
<i>Pula</i>	62 690	51,0	100,0	18,4	72,5	9,1	58 594	53,3	100,0	14,4	63,1	22,5
<i>Vinkovci</i>	38 580	51,9	100,0	21,5	69,7	8,8	35 912	52,3	100,0	19,4	62,9	17,8
<i>Vukovar</i>	45 963	52,4	100,0	19,9	71,3	8,8	31 670	54,0	100,0	14,4	63,3	22,3
<i>Beli Manastir</i>	13 108	52,2	100,0	20,2	70,0	9,8	10 986	53,3	100,0	16,0	62,4	21,7
<i>Grubišno Polje</i>	9 716	51,5	100,0	17,2	68,5	14,3	7 523	51,7	100,0	16,1	57,7	26,2
<i>Bilje</i>	6 455	50,8		20,6	69,4	9,9	5 480	51,1		17,3	62,7	20,0
<i>Draž</i>	4 623	53,3		16,2	65,5	18,3	3 356	53,1		12,8	55,9	31,3
<i>Ernestinovo</i>	5 192	51,1		18,8	69,2	12,0	2 225	51,7		17,4	59,1	23,5
<i>Kneževi Vinogradi</i>	6 848	52,1		18,6	67,4	14,0	5 186	52,4		16,1	58,1	25,8

HR2	Nemzetiség															
1991	Lakosság	Horvát	Albán	Cseh	Magyar	Muszlímán	Roma	Szlovén	Szerb	Olasz	Egyéb	Nem nyilatkozott	Jugoszláv	Regionális	Ismeretlen	
HORVÁTORSZÁG	4 784 265	3 736 356	12 032	13 086	22 355	43 469	6 695	22 376	581 663	21 303	37 094	73 376	106 041	45 493	62 926	
Zagreb City	867 717	740 988	2 825	1 146	1 168	12 909	1 082	6 657	49 330	285	7 369	16 403	15 727	1 463	10 365	
Bjelovar-Bilogora	144 042	97 781	608	8 393	2 022	198	144	230	23 255	83	585	2 805	5 710	97	2 131	
Dubrovnik-Neretva	126 329	108 756	354	44	114	3 275	5	265	6 249	62	1 486	1 871	2 074	336	1 438	
Istria	204 346	111 596	1 447	99	580	6 224	637	2 808	9 754	15 306	2 440	6 014	7 301	37 027	3 113	
Karlovac	174 105	122 411	244	31	70	1 100	16	594	39 459	21	642	2 810	3 753	100	2 854	
Koprivnica-Križevci	129 907	120 810	158	38	120	129	204	185	4 103	4	211	1 141	1 624	50	1 130	
Krapina-Zagorje	149 534	146 434	89	14	32	82	2	543	357	6	179	474	293	34	995	
Lika-Senj	71 215	51 121	153	11	18	149	26	79	17 018	5	209	652	750	40	984	
Međimurje	119 866	112 660	104	17	91	76	1 920	855	421	1	161	826	625	103	2 006	
Osijek-Baranja	331 979	233 260	675	115	12 447	968	775	825	53 933	43	4 538	5 875	14 164	556	3 805	
Požega-Slavonia	134 548	96 144	179	1 101	388	200	7	159	25 808	901	1 799	1 903	3 533	116	2 310	
Primorje	323 130	244 806	1 560	197	622	7 007	504	4 633	28 399	3 972	2 801	10 563	10 781	2 564	4 721	
Šibenik-Knin	226 941	115 055	358	33	129	494	65	279	103 201	28	806	1 799	2 356	186	2 152	
Sisak-Moslavina	209 721	143 773	506	1 062	274	3 163	301	368	44 019	229	1 429	3 984	7 343	130	3 140	
Slavonski Brod-Posavina	174 998	141 071	258	152	106	546	223	248	19 957	72	1 166	2 088	5 117	184	3 810	
Split-Dalmatia	474 019	430 498	788	207	362	2 206	39	1 357	15 374	125	2 920	5 108	7 462	1 820	5 753	
Varaždin	187 343	180 756	177	20	77	155	333	782	1 376	15	328	978	905	62	1 379	
Virovitica-Podravina	104 625	75 356	153	114	385	175	86	117	21 905	15	387	1 475	2 906	108	1 443	
Vukovar-Sirmium	231 241	158 128	603	62	3 117	2 701	265	217	45 491	12	6 120	2 797	8 667	160	2 901	
Zadar	154 233	129 430	476	33	130	452	7	454	14 791	98	978	1 727	2 025	247	3 385	
Zagreb	244 426	175 522	317	197	103	1 260	54	721	57 463	20	540	2 083	2 925	110	3 111	
Split	200 459	175 100	309	81	210	1 201	24	995	8 639	96	1 984	3 265	5 047	1 198	2 310	
Rijeka	167 964	117 178	773	132	331	4 803	435	2 709	18 891	3 247	1 791	6 609	6 925	1 451	2 689	
Osijek	129 792	90 179	372	72	1 498	657	201	378	22 778	17	1 841	2 982	7 044	346	1 427	
Pula	62 690	34 125	373	41	263	2 286	424	1 115	5 687	3 499	1 295	2 320	4 079	6 055	1 128	
Vinkovci	38 580	28 650	79	13	272	284	194	60	6 138	2	471	592	1 505	25	295	
Vukovar	45 963	21 854	170	32	738	195	35	65	14 797	8	2 022	1 151	4 423	47	426	
Beli Manastir	13 108	4 945	61	6	1 006	60	16	118	4 217	2	364	476	1 681	12	144	
Grubišno Polje	9 716	3 471	3	1 698	352	4	18	10	3 374	8	51	187	454	7	79	
Bilje	6 455	2 410	0	1	2 435	17	115	41	708	0	127	275	241	6	79	
Draž	4 623	2 801	9	0	1 232	8	0	13	162	0	47	54	247	4	46	
Ernestinovo	5 192	1 860	2	3	770	5	0	14	2 166	1	31	89	169	5	77	
Kneževi Vinogradi	6 848	1 764	3	3	2 763	19	28	23	1 437	0	114	143	435	18	98	

2001	Nemzetiség													
	Lakosság	Horvát	Albán	Bosnyák	Cseh	Magyar	Roma	Szlovén	Szerb	Olasz	Egyéb	Nem nyilatkozott	Regionális	Ismeretlen
<i>HORVÁTORSZÁG</i>	4 437 460	3 977 171	15 082	20 755	10 510	16 595	9 463	13 173	201 631	19 636	64 314	61 853	9 302	17 975
<i>Zagreb City</i>	779 145	716 344	3 389	6 204	813	841	1 946	3 225	18 811	277	11 646	13 288	39	2 322
<i>Bjelovar-Bilogora</i>	133 084	109 871	755	66	7 098	1 188	140	120	9 421	79	1 105	2 683	0	558
<i>Dubrovnik-Neretva</i>	122 870	114 621	328	1 760	26	89	4	163	2 409	51	1 909	1 103	26	381
<i>Istria</i>	206 344	148 328	2 032	3 077	103	536	600	2 020	6 613	14 284	6 773	12 218	8 865	895
<i>Karlovac</i>	141 787	119 490	300	892	20	32	7	340	15 651	11	1 861	2 395	0	788
<i>Koprivnica-Križevci</i>	124 467	119 450	285	93	28	108	125	131	2 408	9	771	568	2	489
<i>Krapina-Zagorje</i>	142 432	140 212	129	61	22	25	4	439	224	6	905	-262	2	665
<i>Lika-Senj</i>	53 677	46 245	110	88	10	18	10	39	6 193	6	449	254	0	255
<i>Međimurje</i>	118 426	112 746	185	30	22	73	2 887	522	248	4	911	252	31	515
<i>Osijek-Baranja</i>	330 506	277 245	858	410	61	9 784	977	480	28 866	32	5 920	4 825	18	1 030
<i>Požega-Slavonia</i>	85 831	76 118	146	48	775	221	7	59	5 616	788	716	1 048	3	286
<i>Primorje</i>	305 505	258 438	2 063	3 021	145	516	589	2 883	15 005	3 539	7 392	9 990	150	1 774
<i>Šibenik-Knin</i>	112 891	99 838	322	142	30	68	8	143	10 229	30	767	979	12	323
<i>Sisak-Moslavina</i>	185 387	152 196	511	1 137	670	148	708	181	21 617	192	3 585	3 881	2	559
<i>Slavonski Brod-Posavina</i>	176 765	166 129	285	372	109	81	586	93	5 347	40	1 596	1 632	3	492
<i>Split-Dalmatia</i>	463 676	446 539	900	888	156	262	11	746	5 520	114	4 218	2 719	119	1 484
<i>Varaždin</i>	184 769	180 474	304	116	23	56	448	562	761	17	1 061	413	10	524
<i>Virovitica-Podravina</i>	93 389	83 554	229	69	92	255	4	67	6 612	12	646	1 472	2	375
<i>Vukovar-Sirmium</i>	204 768	160 277	487	1 138	43	2 047	167	92	31 644	5	6 315	1 725	5	823
<i>Zadar</i>	162 045	151 188	629	266	26	89	4	267	5 716	109	1 952	659	12	1 128
<i>Zagreb</i>	309 696	297 868	835	877	238	158	231	601	2 720	31	3 816	11	1	2 309
<i>Split</i>	188 694	179 546	313	457	55	127	2	493	3 047	72	2 039	1 942	85	516
<i>Rijeka</i>	144 043	115 797	818	1 975	96	252	489	1 575	8 946	2 763	4 060	6 401	37	834
<i>Osijek</i>	114 616	99 234	480	211	39	1 154	124	169	8 767	13	1 821	2 242	6	356
<i>Pula</i>	58 594	41 984	480	980	29	216	301	731	3 415	2 824	2 783	3 331	1 100	420
<i>Vinkovci</i>	35 912	31 958	86	62	12	212	114	39	2 513	1	389	465	0	61
<i>Vukovar</i>	31 670	18 199	112	39	19	387	45	28	10 412	1	1 330	980	1	117
<i>Beli Manastir</i>	10 986	6 085	45	22	3	933	153	87	2 920	2	346	374	0	16
<i>Grubišno Polje</i>	7 523	4 692	44	3	1 356	228	44	7	872	4	66	173	0	34
<i>Bilje</i>	5 480	3 020	0	10	1	1 921	62	13	246	2	101	95	0	9
<i>Draž</i>	3 356	2 278	7	7	0	874	1	5	94	0	37	48	0	5
<i>Ernestinovo</i>	2 225	1 496	5	0	0	481	0	8	187	0	20	26	0	2

Szlovénia

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközépi)	Születések	Halálozások	Természetes szaporodás	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Kivándorlás	Bevándorlás	Nemzetközi vándorlási mérleg
1989	1 999 404	23 447	18 669	4 778	11,7	9,3	2,4	9 776	2 161	4 730	7 151	2 421
1990	1 998 090	22 368	18 555	3 813	11,2	9,3	1,9	8 517	1 858	4 908	7 075	2 167
1991C	1 965 986											
1991	2 001 768	21 583	19 324	2 259	10,8	9,7	1,1	8 173	1 828	9 060	5 989	-3 071
1992	1 995 832	19 982	19 333	649	10,0	9,7	0,3	9 119	1 966	3 848	3 461	-387
1993	1 990 623	19 793	20 012	-219	9,9	10,0	-0,1	9 022	1 962	1 390	2 745	1 355
1994	1 988 850	19 463	19 359	104	9,8	9,7	0,1	8 313	1 923	983	1 919	936
1995	1 987 505	18 980	18 968	12	9,5	9,5	0,0	8 245	1 585	3 372	5 879	2 507
1996	1 991 169	18 788	18 620	168	9,5	9,4	0,1	7 555	2 004	2 985	9 495	6 510
1997	1 986 848	18 165	18 928	-763	9,1	9,5	-0,4	7 500	1 996	5 447	7 889	2 442
1998	1 982 603	17 856	19 039	-1 183	9,0	9,6	-0,6	7 528	2 074	6 708	4 603	-2 105
1999	1 985 557	17 533	18 885	-1 352	8,8	9,5	-0,7	7 716	2 074	2 606	4 941	2 335
2000	1 990 272	18 180	18 588	-408	9,1	9,3	-0,2	7 201	2 125	3 570	6 185	2 615
2001	1 992 035	17 477	18 508	-1 031	8,8	9,3	-0,5	6 935	2 274	4 811	7 803	2 992

Szlovéniában úgy tűnik, hogy az 1991-es „régi jugoszláviai” népszámlálás adatait nem szívesen használják hivatkozási alapként, viszonylag keveset publikáltak ennek adataiból. Az országban a kilencvenes évek elején – több lépcsőben – ugyancsak átszervezték a közigazgatási rendszert, s az 1991-es adatsorokat az éppen aktuális beosztás szerint publikálták – ennek következtében azonos terület egységekre nehezen aggregálhatók. A 2001-es népszámlálás adatainak publikálása ugyanakkor mintaszerűen részletes és alapos.

Kompromisszumos megoldásként a 12 statisztikai régióra a hozzáférhető adatokat mind átszámoltuk, az občina (kommuna) bontású adatokat ugyanakkor a legrészletesebb változatban közöljük, de ezek csak ritkán vonatkoznak ugyanarra a területre. (Ilyenek például: Izola, Koper, Piran.) A kommunák közül azoknak az adatait közöljük, amelyek a legnagyobb városokat foglalják magukban (pontosabban csaknem azonosak azokkal), továbbá az olaszok és magyarok által jelentős számban lakottakat.

A 2002-es kommunánkénti nemzetiségi adatokat – egyelőre – elég szokatlan formában publikálták: csak a szlovén, egyéb, továbbá egyéb nem meghatározott, nem nyilatkozott és ismeretlen kategóriákra, továbbá a magyarok, olaszok és románok által nagyobb számban lakott občinákra. Ez a táblázatunk ezért eléggé hiányos, kárpótlásul a magyar anyanyelvűek teljes és a magyar családi nyelvként használók régiókénti adatait is közöljük.



SLO1				Korösszetétel			Iskolai végzettség						
	1991	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	0–14 (%)	15–64 (%)	65– (%)	8 ált. alatt (%)	8 általános (%)	Közép-fokú (%)	Felsőfokú (%)	Foglalkoztatott (%)	Munka-nélküli (%)
<i>SLOVENIA</i>	1 965 986	1 013 375	51,9	20,6	68,5	10,9	35,2	23,7	34,0	7,0	45,1	3,0	
<i>Pomurska</i>	129 946	66 681	21,8	19,6	67,5	12,9	31,9	36,6	27,4	4,1	47,4	4,3	
<i>Podravska</i>	320 655	165 196	42,9	19,1	70,0	10,8	33,4	24,7	35,6	6,3	43,8	3,9	
<i>Koroška</i>	73 789	37 129	40,2	21,9	69,0	9,2	40,4	21,0	33,5	5,1	44,8	2,4	
<i>Savinjska</i>	255 423	131 352	37,1	21,4	68,4	10,2	37,4	24,7	32,7	5,2	45,9	2,6	
<i>Zasavska</i>	47 356	24 389	66,3	19,8	68,6	11,5	36,4	24,7	34,0	4,9	43,2	2,6	
<i>Spodnjeposavska</i>	71 514	36 457	26,0	20,3	67,1	12,5	39,1	25,6	31,0	4,3	46,0	2,7	
<i>Jugovzhodna Slovenija</i>	103 994	53 036	33,1	22,4	67,6	10,0	43,2	22,5	29,4	4,9	48,4	2,4	
<i>Osrednjeslovenska</i>	501 900	262 179	69,7	20,5	69,2	10,3	31,8	20,6	37,0	10,5	45,3	2,8	
<i>Gorenjska</i>	191 688	99 114	48,8	21,9	68,0	10,2	36,1	21,6	35,6	6,7	44,3	2,7	
<i>Notranjsko-kraška</i>	49 927	25 408	37,1	20,4	66,3	13,3	39,2	24,0	31,1	5,7	44,1	3,1	
<i>Goriška</i>	119 940	61 383	25,4	19,8	66,7	13,4	36,2	25,8	31,2	6,8	44,5	2,0	
<i>Obalno-kraška</i>	99 854	51 051	47,1	19,2	69,2	11,6	35,8	20,4	35,3	8,5	42,4	3,8	
Celje	50 648	26 642	81,5	19,5	69,7	10,8	...	...	...	...	...	...	
Izola	13 770	7 077	74,1	20,4	70,3	9,2	...	...	...	...	...	...	
Jesenice	26 427	13 460	71,1	21,3	68,1	10,6	...	...	...	...	...	...	
Kobilje	658	343		16,9	67,2	16,0	...	...	...	...	...	...	
Kočevje	16 965	8 656	54,2	21,7	69,2	9,1	...	...	...	...	...	...	
Koper	45 805	23 364	55,2	19,1	70,1	10,8	...	...	...	...	...	...	
Kranj	50 863	26 627	73,4	22,1	68,6	9,2	...	...	...	...	...	...	
Lendava + Dobrovnik	13 887	7 192	24,5	18,7	67,2	14,1	...	...	...	...	...	...	
Ljubljana	272 650	144 938	91,3	19,5	69,4	11,0	...	...	...	...	...	...	
Maribor	134 475	70 413	80,4	17,5	71,2	11,2	...	...	...	...	...	...	
Moravske Toplice	6 798	3 519		16,2	65,5	18,3	...	...	...	...	...	...	
Murska Sobota	20 972	10 931	65,8	20,3	70,6	9,1	...	...	...	...	...	...	
Nova Gorica	42 053	21 511	34,7	19,1	69,1	11,8	...	...	...	...	...	...	
Novo mesto	50 194	25 625	45,3	22,6	68,8	8,7	...	...	...	...	...	...	
Piran	16 768	8 653	40,6	19,7	69,7	10,7	...	...	...	...	...	...	
Ptuj	31 473	16 313	35,6	20,5	70,4	9,1	...	...	...	...	...	...	
Hodoš + Šalovci	2 606	1 357		15,7	64,4	19,8	...	...	...	...	...	...	

2002				Korösszetétel			Iskolai végzettség					
	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	0–14 (%)	15–64 (%)	65– (%)	8 ált. alatt (%)	8 általános (%)	Közép-fokú (%)	Felsőfokú (%)	Foglalkoztatott (%)	Munka-nélküli (%)
<i>SZLOVÉNIA</i>	1 964 036	51,2	50,8	15,3	70,0	14,7	21,2	22,1	45,8	11,0	41,7	6,7
<i>Pomurska</i>	120 875	51,4	20,7	14,6	69,9	15,5	19,6	32,4	41,2	6,8	40,4	9,6
<i>Podravska</i>	310 743	51,3	43,2	14,3	70,6	15,1	19,6	22,4	48,2	9,8	39,4	9,8
<i>Koroška</i>	73 296	50,2	46,2	16,0	70,9	13,1	23,6	21,7	46,5	8,2	41,8	5,8
<i>Savinjska</i>	253 574	51,0	37,9	15,8	70,5	13,7	21,7	23,9	45,9	8,5	40,7	7,5
<i>Zasavska</i>	45 436	51,6	61,0	14,3	70,1	15,6	20,7	24,3	46,9	8,1	39,1	7,5
<i>Spodnjeposavska</i>	68 565	50,8	28,7	15,6	68,5	15,9	24,0	23,6	44,7	7,7	38,9	7,6
<i>Jugovzhodna Slovenija</i>	136 474	50,7	33,1	17,3	68,4	14,3	26,6	23,1	42,1	8,2	41,2	6,0
<i>Osrednjeslovenska</i>	488 364	51,7	70,1	15,5	70,2	14,3	19,5	18,1	46,6	15,9	43,7	5,0
<i>Gorenjska</i>	195 885	51,2	48,6	16,3	69,5	14,3	22,0	20,9	46,1	11,0	42,7	5,2
<i>Notranjsko-kraška</i>	50 243	50,6	37,7	14,9	69,0	16,0	23,1	23,7	44,1	9,1	42,0	5,3
<i>Goriška</i>	118 511	50,8	32,1	14,7	68,9	16,4	21,5	24,5	43,8	10,2	42,6	3,8
<i>Obalno-kraška</i>	102 070	50,8	53,6	13,1	71,0	15,9	20,9	19,4	46,9	12,7	42,9	6,3
Celje	48 081	51,9	74,1	13,9	70,8	15,3	18,0	19,1	49,4	13,6	39,7	9,3
Dobrovnik	1 307	53,5		13,9	68,5	17,6	17,3	39,5	38,6	4,6	38,3	10,9
Hodoš	356	53,1		10,4	71,9	17,7	17,1	59,8	21,3	1,7	38,5	7,6
Izola	14 549	50,8	73,7	12,9	71,4	15,7	21,3	20,1	46,2	12,4	42,1	8,1
Jesenice	21 620	50,6	50,1	14,8	71,6	13,6	22,0	23,0	47,9	7,0	41,8	8,6
Kobilje	570	53,9		14,9	72,3	12,8	17,0	39,1	41,4	2,5	40,9	8,2
Kočevje	16 292	51,1	52,3	15,1	69,9	15,1	25,6	21,7	45,7	6,9	40,4	9,4
Koper	47 539	50,8	57,2	13,3	71,2	15,5	22,3	18,2	46,4	13,1	43,1	6,1
Kranj	51 225	51,7	69,3	15,1	71,0	13,9	19,5	21,4	45,5	13,5	43,1	5,7
Lendava	11 151	51,9	24,5	13,1	70,1	16,7	17,7	31,7	42,4	8,3	38,5	11,7
Ljubljana	265 881	52,5	94,4	13,7	70,8	15,5	16,5	15,9	46,9	20,7	43,6	5,4
Maribor	110 668	52,3	68,6	12,4	70,5	17,1	15,9	17,5	51,5	15,1	38,3	10,8
Moravske Toplice	6 151	50,8		13,6	67,5	18,9	16,8	40,1	38,0	5,1	41,6	8,1
Murska Sobota	20 080	52,4	59,1	13,4	72,7	13,8	17,2	23,0	46,5	13,3	42,7	9,1
Nova Gorica	35 640	50,9	31,4	13,2	70,5	16,2	18,5	21,6	46,4	13,4	44,2	4,2
Novo mesto	40 925	51,1	44,6	17,0	70,3	12,6	24,1	21,0	42,9	12,0	42,7	5,2
Piran	16 758	51,6	40,6	12,9	71,7	15,3	19,1	16,5	48,7	15,7	42,6	7,1
Ptuj	23 242	51,8	57,6	14,6	71,5	13,9	18,1	19,1	50,8	12,0	40,5	9,3
Šalovci	1 718	52,9		13,2	63,4	23,3	16,7	56,0	25,3	2,0	37,4	9,3

SLO3

SLO3	Nemzetiség												
	1991	Lakosság	Szlovén	Magyar	Olasz	Roma	Horvát	Muszlímán	Szerb	Egyéb	Jugoszláv	Nem nyilatkozott	Regionális
SZLOVÉNIA	1 965 986	1 727 018	8 503	3 064	2 293	54 212	26 842	47 911	16 026	12 307	9 011	5 254	53 545
Pomurska	129 946	115 903	7 657	14	687	2 036	86	357	564	221	369	82	1 970
Podravska	320 800	295 295	143	14	424	7 507	1 074	3 735	2 171	1 214	1 020	245	7 958
Koroška	73 789	69 418	9	5	6	1 064	382	844	281	210	114	60	1 396
Savinjska	255 278	228 395	108	14	22	7 752	3 597	4 761	1 578	1 261	841	286	6 663
Zasavska	47 356	41 349	13	1	1	1 147	1 614	961	218	364	338	200	1 150
Spodnjeposavska	72 258	66 346	26	7	46	2 045	289	693	386	305	200	66	1 849
Jugovzhodna Slovenija	103 250	92 977	28	4	611	3 608	573	1 620	464	530	476	84	2 275
Osrednjeslovenska	501 900	421 643	316	92	428	15 887	10 581	21 190	5 514	4 619	3 016	1 434	17 180
Gorenjska	191 688	164 917	73	12	30	4 219	5 589	6 444	2 737	1 500	1 010	585	4 572
Notranjsko-kraška	49 927	43 955	13	23	8	1 311	536	1 633	358	460	292	78	1 260
Goriška	119 940	111 669	29	107	20	996	642	2 051	688	452	345	231	2 710
Obalno-kraška	99 854	75 151	88	2 771	10	6 640	1 879	3 622	1 067	1 171	990	1 903	4 562
Celje	64 736	55 680	56	7	0	2 059	602	2 069	635	483	318	103	2 724
Izola	13 770	9 428	14	567	1	1 223	347	510	185	205	250	434	606
Jesenice	31 939	23 454	7	4	6	889	3 342	1 861	821	306	312	164	773
Kočevje	18 523	15 406	18	6	56	1 422	309	458	118	99	80	32	519
Koper	45 391	33 307	41	1 015	0	3 386	1 001	1 938	443	593	384	1 017	2 266
Kranj	72 185	62 324	27	3	3	1 279	879	2 895	1 328	757	355	207	2 128
Lendava	26 143	17 917	6 315	10	118	867	16	86	143	24	106	0	541
Ljubljana	321 607	257 865	266	77	309	11 685	8 365	17 795	4 255	3 800	2 428	1 069	13 693
Maribor	151 221	133 791	98	14	402	5 282	809	3 090	1 574	1 049	524	202	4 386
Murska Sobota	63 744	59 629	1 322	3	569	644	58	194	225	124	116	72	788
Nova Gorica	59 126	53 932	11	84	6	610	315	1 376	446	280	187	150	1 729
Novo mesto	58 970	53 428	19	2	506	1 462	294	1 103	310	271	254	65	1 256
Piran	16 768	10 949	25	1 169	3	1 469	302	563	322	228	279	403	1 056
Ptuj	68 753	65 188	15	0	1	1 032	90	296	285	75	194	13	1 564

SLO4

2002	Lakosság	Nemzetiség												Anya- nyelv	Családi nyelv
		Szlovén	Magyar	Olasz	Roma	Bosnyák	Horvát	Muszlimán	Szerb	Egyéb	Egyéb nem meghatáro- zott	Nem nyilat- kozott	Ismeretlen	Magyar	Magyar
<i>SZLOVÉNIA</i>	1 964 036	1 631 363	6 243	2 258	3 246	21 542	35 642	10 467	38 964	17 257	22 141	48 588	126 325	7 713	3 771
<i>Pomurska</i>	120 875	104 874	5 445	8	989	70	1 148	10	226	354	420	1 647	5 684	6 640	3 691
<i>Podravska</i>	310 743	267 536	117	35	712	732	4 012	429	2 524	1 973	1 582	8 316	22 775	190	18
<i>Koroška</i>	73 296	65 608	8	7	3	213	603	138	564	307	356	1 538	3 951	15	-
<i>Savinjska</i>	253 574	213 930	77	18	40	2 048	5 153	1 744	4 269	1 701	2 129	6 678	15 787	104	...
<i>Zasavska</i>	45 436	37 090	15	5	14	1 168	794	802	817	247	735	1 201	2 548	23	-
<i>Spodnjeposavska</i>	68 565	59 515	24	10	79	215	1 305	191	426	401	323	1 415	4 661	31	5
<i>Jugovzhodna Slovenija</i>	136 474	114 106	74	15	1 074	876	3 486	252	1 637	692	1 082	3 275	9 905	86	7
<i>Osrednjeslovenska</i>	488 364	388 902	273	139	262	8 034	9 910	4 327	16 528	5 941	8 150	13 337	32 561	362	27
<i>Gorenjska</i>	195 885	161 436	75	36	49	4 791	3 327	1 296	5 669	2 695	2 384	4 670	9 457	85	4
<i>Notranjsko-kraška</i>	50 243	41 876	23	19	4	554	923	237	1 411	391	748	1 127	2 930	24	-
<i>Goriška</i>	118 511	103 133	35	100	14	667	702	365	1 733	1 007	923	2 244	7 588	48	13
<i>Obalno-kraška</i>	102 070	73 357	77	1 866	6	2 174	4 279	676	3 160	1 548	3 309	3 140	8 478	105	...
Celje	48 081	38 221	29	...	...	...	...	...	...	4 119	664	1 362	3 686	35	...
Dobrovník	1 307	549	616	...	...	...	...	...	...	22	19	34	67	725	...
Hodoš	356	161	159	...	...	...	...	...	...	2	12	11	11	210	...
Izola	14 549	9 456	18	430	...	...	...	...	...	2 259	552	595	1 239	19	...
Jesenice	21 620	13 038	...	...	21	...	...	...	...	5 824	685	976	1 076	6	...
Kobilje	570	537	11	...	...	...	...	...	...	2	-	9	11	...	...
Kočevje	16 292	12 596	36	...	127	...	...	...	...	1 688	128	520	1 197	47	...
Koper	47 539	33 826	31	712	...	...	...	...	...	6 097	1 680	1 499	3 694	51	...
Kranj	51 225	40 257	29	...	12	...	...	...	...	6 060	624	1 554	2 689	36	...
Lendava	11 151	5 653	3 917	...	86	...	...	...	...	652	137	293	413	4 690	...
Ljubljana	265 881	196 152	227	107	218	...	...	...	...	33 683	6 081	8 956	20 457	300	...
Maribor	110 668	89 650	70	15	613	...	...	...	...	6 836	1 068	3 492	8 924	115	...
Moravske Toplice	6 151	5 542	351	...	...	...	...	...	...	61	17	48	132	424	...
Murska Sobota	20 080	17 637	138	...	439	...	...	...	...	454	100	332	980	226	...
Nova Gorica	35 640	29 657	11	56	...	...	...	...	...	1 972	407	826	2 711	17	...
Novo mesto	40 925	33 016	17	...	562	...	...	...	...	2 373	458	1 189	3 310	19	...
Piran	16 758	10 606	18	698	...	...	...	...	...	1 928	765	602	2 141	22	...
Ptuj	23 242	20 408	...	...	...	...	...	...	...	643	96	518	1 577	13	...

Ausztria

Népmozgalmi adatok

Év	Lakosság (évközepe)	Születések	Halálozások	Természetes szaporodás	Születések ‰	Halálozások ‰	Term. szap. ‰	Házasság	Válás	Kivándorlás	Bevándorlás	Nemzetközi vándorlási mérleg
1989	7 689 529	88 759	83 407	5 352	11,5	10,8	0,7	42 523	15 489			
1990	7 768 944	90 454	82 952	7 502	11,6	10,7	1,0	45 212	16 282			
1991 C	7 795 786											
1991	7 813 000	94 629	83 428	11 201	12,1	10,7	1,4	44 106	16 391			
1992	7 913 812	95 302	83 162	12 140	12,0	10,5	1,5	45 701	16 296			
1993	7 991 485	95 227	82 517	12 710	11,9	10,3	1,6	45 014	16 299			
1994	8 029 717	92 415	80 684	11 731	11,5	10,0	1,5	43 284	16 928			
1995	7 046 535	88 669	81 171	7 498	12,6	11,5	1,1	42 946	18 204			
1996	8 059 385	88 809	80 790	8 019	11,0	10,0	1,0	42 298	18 079	66 050	69 930	3 880
1997	8 072 182	84 045	79 432	4 613	10,4	9,8	0,6	41 394	18 027			
1998	8 078 449	81 233	78 339	2 894	10,1	9,7	0,4	39 143	17 884	64 272	72 723	8 451
1999	8 092 254	78 138	78 200	-62	9,7	9,7	0,0	39 485	18 512	66 923	86 710	19 787
2000	8 110 000	78 268	76 780	1 488	9,7	9,5	0,2	39 228	19 552	62 006	79 278	17 272
2001 C	8 032 926											
2001*		75 458	74 767	691	9,3	9,2	0,1	34 213	20 582	72 654	89 928	17 274

C = Népszámlálás (Census)

* Előzetes adatok.

Az ausztriai népszámlálásoknál az a furcsa helyzet alakult ki, hogy a 2001-es népszámlálás adatait már nem a statisztikai hivatal, hanem egy kereskedelmi szempontok alapján működő új intézmény publikálja. A két népszámlálás adatsorainak feldolgozásánál az átlalunk között adatsoroknál jelentős nehézségekkel nem találkozunk. Igen fontos megjegyeznünk, hogy az adatok – a többi feldolgozott országhoz hasonlóan – a lakónépességre vonatkoznak, az osztrák statisztika ugyanis csaknem az összes adatsort az osztrák állampolgárokról is publikálja. Ugyancsak az osztrák statisztika sajátossága, hogy nem anyanyelvre vagy nemzetiségre, hanem a „köznyelvre” (umgangssprache) kérdeznek, így aztán számunkra szokatlan kategóriák találhatók egymás mellett.

Az adatokat a tartományok, a nagyobb városok, továbbá a burgenlandi járások és a magyarok által jelentősebb számban lakott burgenlandi városok és községek szerinti bontásban adjuk közre.



A1 1991				Korösszetétel			Családi állapot			
	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	0–14 (%)	15–64 (%)	65– (%)	Nőtlen, hajadon (%)	Házas (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)
<i>AUSZTRIA</i>	7 795 786	51,8	50,9	17,4	67,6	15,0	41,7	45,3	8,1	4,9
<i>Burgenland</i>	270 880	51,5	18,5	17,1	66,8	16,1	37,9	49,8	9,6	2,7
<i>Kärnten</i>	547 798	51,6	50,4	18,3	67,0	14,7	44,5	43,6	7,8	4,2
<i>Niederösterreich</i>	1 473 813	51,4	40,2	17,3	67,0	15,7	38,1	49,1	8,7	4,1
<i>Oberösterreich</i>	1 333 480	51,2	38,0	18,9	67,5	13,6	43,4	45,6	7,3	3,8
<i>Salzburg</i>	482 365	51,8	46,2	18,9	68,3	12,8	45,7	43,5	6,5	4,4
<i>Steiermark</i>	1 184 720	51,6	38,7	17,5	67,3	15,2	42,8	44,7	8,2	4,2
<i>Tirol</i>	631 410	51,3	31,7	19,3	68,4	12,3	47,6	42,6	6,2	3,5
<i>Vorarlberg</i>	331 472	50,5	36,2	20,5	68,6	10,9	45,6	44,8	5,6	4,0
<i>Wien</i>	1 539 848	53,6	100,0	13,9	68,2	17,9	37,8	43,6	9,6	9,0
<i>Graz</i>	237 810	53,3	100,0	13,7	68,7	17,6	42,8	40,5	9,0	7,6
<i>Linz</i>	203 044	52,2	100,0	13,2	70,3	16,5	40,7	43,5	8,4	7,4
<i>Salzburg</i>	143 978	54,1	100,0	14,1	69,6	16,3	43,8	40,6	8,0	7,7
<i>Innsbruck</i>	118 112	53,3	100,0	13,9	70,0	16,1	47,7	38,3	7,7	6,4
<i>Klagenfurt</i>	89 415	53,9	100,0	15,5	67,5	17,0	42,2	41,9	8,3	7,6
<i>Eisenstadt</i>	10 349	54,0	100,0	17,0	65,2	17,8	38,6	47,9	9,3	4,2
<i>Rust</i>	1 696	51,5	100,0	16,4	68,2	15,4	36,7	51,1	8,8	3,4
<i>Eisenstadt-Umgebung</i>	36 096	51,5	8,3	16,7	67,7	15,6	35,7	51,5	9,7	3,0
<i>Güssing</i>	27 977	51,0	13,9	17,4	66,8	15,8	39,2	49,3	9,5	2,0
<i>Jennersdorf</i>	18 045	50,8	22,7	17,8	65,7	16,5	41,0	47,1	9,4	2,5
<i>Mattersburg</i>	35 075	51,3	16,5	16,8	67,0	16,2	36,2	51,2	9,4	3,2
<i>Neusiedl am See</i>	49 397	51,0	14,8	17,2	67,7	15,1	38,3	50,4	9,1	2,2
<i>Oberpullendorf</i>	38 462	51,5	6,8	16,6	65,7	17,7	37,1	50,4	10,7	1,8
<i>Oberwart</i>	53 783	51,9	21,0	17,7	66,5	15,8	39,1	48,3	9,6	2,9
<i>Mattersburg</i>	5 776	51,5	100,0	16,8	67,5	15,7	36,9	49,9	8,9	4,3
<i>Frauenkirchen</i>	2 634	51,4	100,0	16,4	65,7	17,9	36,4	50,6	10,6	2,3
<i>Neusiedl am See</i>	4 684	51,6	100,0	18,3	68,2	13,5	40,0	48,0	7,7	4,3
<i>Parndorf</i>	2 648	50,6		16,8	69,6	13,6	38,1	51,0	7,9	2,9
<i>Oberpullendorf</i>	2 640	51,5	100,0	17,3	67,8	14,9	38,6	49,5	8,1	3,7
<i>Oberwart</i>	6 319	52,8	100,0	17,6	67,2	15,2	40,4	46,1	8,4	5,2
<i>Rechnitz</i>	3 462	52,6		17,0	65,2	17,8	41,6	43,3	11,6	3,5
<i>Rotenturm an der Pinka</i>	1 410	51,1		17,7	67,4	14,9	38,7	51,3	8,0	2,1
<i>Unterwart</i>	988	49,7		15,5	65,4	19,1	39,5	44,8	11,8	3,8

A2	2001	Lakosság	Nő (%)	Városi (%)	Korösszetétel			Családi állapot			
					0–14 (%)	15–64 (%)	65– (%)	Nőtlen, hajadon (%)	Házass (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)
	AUSZTRIA	8 032 926	51,6	49,9	16,8	67,7	15,5	42,5	43,9	7,1	6,4
	Burgenland	277 569	51,2	19,5	15,2	66,8	18,0	38,0	48,9	8,8	4,3
	Kärnten	559 404	51,7	50,8	16,8	66,9	16,3	44,4	42,3	7,5	5,8
	Niederösterreich	1 545 804	51,2	39,6	17,1	66,8	16,1	39,2	47,4	7,6	5,8
	Oberösterreich	1 376 797	51,2	37,0	18,2	66,9	14,9	43,9	44,3	6,7	5,1
	Salzburg	515 327	51,7	44,8	17,9	68,6	13,5	45,3	43,0	6,0	5,8
	Steiermark	1 183 303	51,5	37,7	16,2	67,2	16,6	43,0	43,5	7,7	5,8
	Tirol	673 504	51,3	29,5	18,4	68,2	13,4	46,9	42,6	5,7	4,8
	Vorarlberg	351 095	50,6	35,3	19,4	68,2	12,4	45,3	43,4	5,3	6,0
	Wien	1 550 123	52,8	100,0	14,7	69,3	16,0	40,8	41,2	7,6	10,4
	Graz	226 244	53,0	100,0	14,0	68,9	17,1	44,3	38,7	7,7	9,2
	Linz	183 504	52,8	100,0	13,9	68,0	18,1	41,3	41,3	8,2	9,1
	Salzburg	142 662	53,6	100,0	13,8	69,8	16,4	44,5	39,1	7,2	9,2
	Innsbruck	113 392	53,1	100,0	14,0	69,7	16,3	47,1	37,9	7,0	8,1
	Klagenfurt	90 141	54,1	100,0	15,1	68,4	16,5	43,8	38,8	7,6	9,7
	Eisenstadt	11 334	52,9	100,0	15,3	66,5	18,2	40,2	44,8	8,3	6,7
	Rust	1 714	51,4	100,0	13,1	67,4	19,5	35,1	50,4	8,4	6,1
	Eisenstadt-Umgebung	38 752	51,0	8,8	15,5	67,5	17,0	36,3	50,4	8,5	4,8
	Güssing	27 199	50,6	14,3	13,8	67,1	19,1	37,9	49,4	9,1	3,6
	Jennersdorf	17 933	50,6	24,0	14,8	66,2	19,0	40,7	46,2	9,2	3,9
	Mattersburg	37 446	51,1	16,8	16,3	66,9	16,8	37,5	49,7	7,9	4,8
	Neusiedl am See	51 730	51,2	16,2	15,2	67,2	17,6	38,4	49,4	8,4	3,8
	Oberpullendorf	38 096	51,2	7,3	14,9	65,4	19,7	37,0	50,1	9,7	3,3
	Oberwart	53 365	51,8	22,3	15,4	66,7	17,9	38,8	47,6	9,0	4,6
	Mattersburg	6 256	52,1	100,0	16,3	67,9	15,8	38,6	48,1	7,4	5,9
	Frauenkirchen	2 856	51,7	100,0	16,1	63,6	20,3	37,9	47,6	9,9	4,6
	Neusiedl am See	5 584	51,9	100,0	17,4	69,7	12,9	42,1	45,4	6,4	6,1
	Parndorf	3 218	51,4		18,6	67,5	13,9	40,3	49,5	6,2	3,9
	Oberpullendorf	2 793	52,1	100,0	16,1	66,2	17,7	38,8	45,6	8,7	6,8
	Oberwart	6 696	52,9	100,0	15,5	68,6	15,9	40,6	44,1	7,7	7,6
	Rechnitz	3 237	52,6		14,0	64,6	21,4	38,1	45,2	11,5	5,3
	Rotenturm an der Pinka	1 378	51,2		15,2	68,1	16,7	36,9	52,1	7,9	3,1
	Unterwart	964	50,8		12,4	64,9	22,7	40,4	45,7	9,8	4,1

A3

1991	Lakosság	Köznelyv									
		Német	Horvát	Szlovén	Cseh	Magyar	Szerb- horvát	Török	Vend	Egyéb	Ismeretlen
AUSZTRIA	7 795 786	7 198 027	59 854	29 498	19 458	33 459	157 886	120 101	903	176 474	126
Burgenland	270 880	239 097	19 460	204	383	6 763	805	660		3 504	4
Kärnten	547 798	518 261	1 956	15 573	190	490	3 934	603	888	5 852	51
Niederösterreich	1 473 813	1 400 878	3 451	1 490	4 306	5 440	15 399	17 717		25 121	11
Oberösterreich	1 333 480	1 265 817	6 083	1 177	4 243	3 218	19 929	13 248	2	19 734	29
Salzburg	482 365	447 494	3 074	868	571	793	13 344	6 738	2	9 467	14
Steiermark	1 184 720	1 153 029	3 238	4 543	698	1 863	4 075	1 491	2	15 779	2
Tirol	631 410	594 168	2 885	926	323	671	9 296	13 697	1	9 442	1
Vorarlberg	331 472	290 853	2 914	1 545	238	702	10 131	19 999		5 085	5
Wien	1 539 848	1 288 430	16 793	3 172	8 506	13 519	80 973	45 948	8	82 490	9
Graz	237 810	223 587	1 729	2 447	218	810	2 122	701		6 196	
Linz	203 044	183 541	1 538	304	2 554	1 114	5 504	2 292		6 196	1
Salzburg	143 978	126 546	1 444	358	323	463	7 239	2 347	2	5 254	2
Innsbruck	118 112	106 381	772	187	103	294	3 842	2 454	1	4 077	1
Klagenfurt	89 415	83 682	655	1 710	73	176	1 281	74	9	1 735	20
Eisenstadt	10 349	9 482	320	5	22	314	32	10		164	
Rust	1 696	1 647	13	1		14	4	3		14	
Eisenstadt-Umgebung	36 096	27 982	6 842	24	46	477	229	160		336	
Güssing	27 977	24 594	2 631	23	16	204	22	3		484	
Jennersdorf	18 045	17 710	20	66	10	74	9	7		149	
Mattersburg	35 075	32 429	1 270	21	36	425	287	293		311	3
Neusiedl am See	49 397	45 711	1 641	21	120	987	88	108		721	
Oberpullendorf	38 462	31 941	4 769	8	54	1 061	65	25		538	1
Oberwart	53 783	47 601	1 954	35	79	3 207	69	51		787	
Mattersburg	5 776	5 411	51	7	6	101	50	77		73	
Frauenkirchen	2 634	2 369	0		3	215	2	9		36	
Neusiedl am See	4 684	4 414	21		40	95	7	7		100	
Parndorf	2 648	1 552	857	2	6	84	9	75		63	
Oberpullendorf	2 640	1 756	176	1	4	631	15	1		56	
Oberwart	6 319	4 430	104	3	10	1 598	6	10		158	
Rechnitz	3 462	3 018	88	22	5	112	4	15		198	
Rotenturm an der Pinka	1 410	984	142			274		1		9	
Unterwart	988	265	2			670				51	

A4

2001	Köznyelv										
	Lakosság	Német	Burg- horvát	Horvát	Roma	Szlovák	Szlovén	Cseh	Magyar	Vend	Egyéb
<i>AUSZTRIA</i>	8 032 926	7 115 780	19 412	131 307	6 273	10 234	24 855	17 742	40 583	568	666 172
<i>Burgenland</i>	277 569	242 458	16 283	3 495	303	415	181	270	6 641	0	7 523
<i>Kärnten</i>	559 404	516 810	25	10 551	174	133	14 010	264	738	556	16 143
<i>Niederösterreich</i>	1 545 804	1 430 026	424	13 262	1 322	2 902	1 105	4 676	8 083	1	84 003
<i>Oberösterreich</i>	1 376 797	1 264 529	35	24 513	1 252	716	631	2 648	3 849	1	78 623
<i>Salzburg</i>	515 327	456 480	33	11 876	193	313	502	672	1 095	1	44 162
<i>Steiermark</i>	1 183 303	1 123 903	67	14 489	954	533	4 250	681	3 115	3	35 308
<i>Tirol</i>	673 504	614 267	65	9 715	177	370	498	520	956	0	46 936
<i>Vorarlberg</i>	351 095	300 541	24	5 752	92	111	1 282	242	671	2	42 378
<i>Wien</i>	1 550 123	1 166 766	2 456	37 654	1 806	4 741	2 396	7 769	15 435	4	311 096
<i>Graz</i>	226 244	199 812	33	6 008	239	159	1 783	222	1 102	1	16 885
<i>Linz</i>	183 504	154 787	8	5 250	309	151	183	687	1 231	0	20 898
<i>Salzburg</i>	142 662	115 159	13	4 701	115	88	209	325	559	0	21 493
<i>Innsbruck</i>	113 392	97 305	16	1 977	43	50	108	134	295	0	13 464
<i>Klagenfurt</i>	90 141	80 610	8	2 958	63	35	1 722	86	208	8	4 443
<i>Eisenstadt</i>	11 334	9 960	317	216	3	44	17	25	373	0	379
<i>Rust</i>	1 714	1 623	12	15	0	3	0	0	33	0	28
<i>Eisenstadt-Umgebung</i>	38 752	30 218	5 732	833	12	64	19	48	531	0	1 295
<i>Güssing</i>	27 199	23 821	2 144	345	34	15	23	14	302	0	501
<i>Jennersdorf</i>	17 933	17 492	15	46	12	7	52	5	132	0	172
<i>Mattersburg</i>	37 446	33 245	1 122	638	15	24	13	19	530	0	1 840
<i>Neusiedl am See</i>	51 730	47 291	1 250	310	33	199	31	55	1 150	0	1 411
<i>Oberpullendorf</i>	38 096	31 531	4 165	509	8	29	11	22	1 039	0	782
<i>Oberwart</i>	53 365	47 277	1 526	583	186	30	15	82	2 551	0	1 115
<i>Mattersburg</i>	6 256	5 514	45	121	0	0	1	7	114	0	454
<i>Frauenkirchen</i>	2 856	2 503	5	14	8	9	0	2	209	0	106
<i>Neusiedl am See</i>	5 584	5 186	22	20	7	28	1	14	129	0	177
<i>Parndorf</i>	3 218	2 076	539	130	5	23	7	6	113	0	319
<i>Oberpullendorf</i>	2 793	1 860	160	72	2	0	0	1	603	0	95
<i>Oberwart</i>	6 696	4 889	70	163	84	9	3	51	1 169	0	258
<i>Rechnitz</i>	3 237	2 918	80	53	1	0	3	7	115	0	60
<i>Rotenturm an der Pinka</i>	1 378	1 026	96	13	2	0	0	0	232	0	9
<i>Unterwart</i>	964	363	6	1	37	0	0	0	521	0	36

Summary

In the past one and a half decades social changes of epoch-making significance have taken place as a consequence of systemic changes and moves towards a market economy around 1990 in the countries of the central European region. Social researchers have called the attention of scientific and political public opinion to certain partial phenomena in several cases; however, their means for engaging in fundamental research and analysis have not always been satisfactory. Besides analysis of a sociological nature, processing and evaluating census returns are vitally important for studies covering a whole country. The data of censuses held around 1990 presented only the possibility of this challenge only the beginnings of changes could be recorded on the level of social processes. The processes appeared in figures only a few years later in the statistical data of the countries in question (changes in the ratio of indexes in educational qualifications and those working in different sectors of the economy, the increase in the number of unemployed, etc.) Censuses held in Hungary and the neighbouring countries after 2000 have a decisive significance in many respects since in the countries of the region, with the exception of Austria, these were the second censuses held after the change of system, but they are the first which provide a thorough picture of the consequences of social development following that change.

The changes in post-socialist societies, involving the appearance of large-scale unemployment, economic recession lasting for different periods of time in different countries, impoverishing social policies and decreasing opportunities to obtain housing resulted in a further reduction of population in these countries, which mostly already had a decreasing population or a decelerating demographic growth in the 1980s. At the same time, opening the borders enabled young people in particular to establish life strategies and life styles which were different from those in the socialist period. Working abroad for various lengths of time and the opportunities for study also strengthened the reduction in reproductive processes. (Meanwhile, the opportunities for study and employment in Hungary itself grew for Hungarians living in neighbouring countries.) „Delayed” marriages became a general trend, resulting in a decrease of marriages and an increase in the number of co-habitations on an annual level, and that resulted in an even more rapid fall in the birth rate, which had already been diminishing in the previous decade. The radically different aspects of the processes in the countries of the region must be acknowledged. Each country embarked on its changes in different demographic, economic, political and ethnic circumstances. Their development was also different in the 1990s and the censuses conducted around the year 2000 provide a picture of this. There are great differences, for example, between the „prime pupils” Hungary and Slovenia, and the Ukraine, which is in chaos and is experiencing a troubling economic situation. Slovakia, which „turned down the right path” at the last minute, can be compared with the Balkan

states, whose position is more complex to define but which is clearly a more difficult one. In contrast with Romania, which is gradually becoming more democratic, although lagging behind economically, Croatia seems to be slow at finding itself after the cataclysm of the war in the region. In Yugoslavia the perspectives of development are only intermittent for the time being. In the foreground of this social-political snapshot made from a bird's-eye point of view the foci of each country's demographic and social-structural development are well demonstrated.

A conference devoted entirely to demography and the census practices of central European countries was held for the second time in the László Teleki Institute on 7 November 2002. News arriving while organising the conference informed us that the first published (Croatian, Slovak and Romanian) data showed that the predicted decrease of Hungarians living in the Carpathian Basin exceeded all preliminary expectations. Naturally we had to react to that immediately and the structure and theme of the conference was largely reorganised, lectures on Hungarian communities living outside Hungary's borders being increased in number.

In the first part of the conference speakers analysed the demographic, settlement and social structural changes in Hungary and in its seven neighbouring countries, relying primarily on the data of the last two censuses (of 1990 and around 2000). They also reviewed the general changes in the ethnic compositions of the respective countries, in several cases taking into account the consequences of policies with respect to minorities. In the second part we examined the reasons for the changes in the number of Hungarians living in neighbouring countries. There has been a general decrease in the population and a negative natural reproduction among Hungarians living in these countries, but the first conclusions, which could be drawn from the data on movement of people and migration, seem to have only partly provided an explanation for these changes.

The studies in this volume can be considered the written and supplemented versions of the lectures, but in several cases they include a broader content since, together with the authors, we have tried to work on and include new data published in the past six months, even at the very last minute. As a consequence the structure of the planned volume has also changed. Zsuzsa Mirnics's interesting lecture about the general feel of young Hungarians living in Voivodina (obtainable in one of her studies) has been left out, since some data of the Serbian census was not available then, which by now are obtainable and can be processed. The process of thoughts voiced about the census data being „hardly usable or only in a limited way” by Endre Sík resulting in a lively debate is also absent, since his main remarks are present in the studies. Similarly, the significant remarks and comments by Attila Melegh summarising the conference appear within the studies.

A summarising evaluation presents us with an extremely difficult task, particularly because, besides the written texts, we must also take into account the original lectures and the subsequent discussions. One of the major (pleasant) surprises of the

conference (even for the experienced organisers) involved the many, enjoyable and productive discussions and the fact that „we played the same tune”.

After the first presentations it became clear that the most fundamental phenomenon was not without its problems, i.e. comparison of the population figures formed in the respective countries, since the censuses conducted around the year 2000 in many respects were held in different ways in the different countries of the region.

A census is usually held only every ten years because of the high costs involved. Detailed data series, which are suitable for analysis, become available only a year or two later than the ideal time and by then they already represent the recent past and in a few more years that means simply the past. Thus, census data are not so suitable for analysing rapidly changing (e.g. migration) processes, and censuses held every ten years can in reality be considered only as snapshots.

The methods employed in a census are different to a smaller or larger degree in the respective countries. In some it was conducted by the citizens filling in the questionnaires themselves (e.g. in Slovakia), in others data were taken with the co-operation of interviewers. The former is cheaper but results in a less precise data collection, albeit ensuring greater anonymity. The definition of certain census categories (e.g. the notion of presence) is different in each country and comparison is also made more difficult by the different regional and administrative structures of the respective countries.

Migratory phenomena also result in further distortion. Everybody is theoretically presumed to live where they are thought to be on the basis of the census, while in practice the census data collections can hardly cover a significant segment of the populations of the region which has become mobile in different ways in the past two decades. An especially significant problem is caused by the fact that this phenomenon is handled with different registration methods and, as a result, the number of those who were not actually recorded in their real residence or were not recorded at all, or were, but even in two countries, can be estimated at several hundred thousand (perhaps even a million).

Considerable difficulties are caused by how social changes within a country are interpreted. That is why the data of censuses held around 1990 in these countries are hardly or not at all compatible with the data series of censuses after 2000. For example, as a result of social and economic structural changes, the composition of the active population according to sectors can be compared with the earlier data only partially. It must be re-emphasised that the complexity of the published studies has been greatly affected by the degree of flexibility of the processing of the census data and their publishing. Census data collected in the earlier period or conducted by statistical offices with better professional infrastructure are available more widely than data collected at a later period and by offices with less developed infrastructure. The statistical data publishing of the respective countries is also different, partly due to their earlier historical traditions and their degree of openness. In some countries of the region in the period of post-systemic change obtaining certain types of poten-

tially available data involves only a financial question, whereas in others restraint, taboos and the fear of officials still surround statistical analyses.

The social statisticians and demographers of the respective countries have to answer different questions, yet despite the outlined problems, the comparison of results obtained from censuses conducted in similar periods does provide an opportunity to examine the regionally different characteristics of processes in these countries. Nevertheless, there are places where even the fundamental question of censuses (how many people are there?) cannot be answered reliably. For example, in Romania drawing the borderline between the present and absent population due to high migration, which is registered to a small degree, causes difficulty. As a result of war, the same question presents problems in the countries of former Yugoslavia and especially in rump Yugoslavia where, in addition, a census was conducted only in one part of the country. On the whole, examination of the migration processes, which have increased since the 1990s, seems to require a more comprehensive and multidisciplinary approach.

Fundamental questions are also raised with respect to ethnic related data. What to do with multiple or uncertain ethnic identity? How to approach the contradictions concerning the identity of the Roma population, which experiences ethnic discrimination? Have the global nationality census figures any sense at all apart from the fact that approximately so many people were willing to accept a certain identity classification ethno-politically and to be registered at the time of the census? It seems we must examine more seriously the question of which fracture lines determine the inclusion of Hungarian communities in the societies of the region and to what degree these groups show specific and different demographic behaviour. Which groups emigrate? Who will become global-serving personnel, seasonal workers or generate „transnational” entrepreneur-building business connections over borders? How big precisely is the population within the Hungarian minority which was most shaken by the change of system (e.g. as industrial skilled or unskilled workers) and how did this stratum react from a demographic perspective?

The conference lectures and studies published in this volume pay special attention to the issues concerning the changes in the number of Hungarians living in neighbouring countries and in the social structure. Since the 1990s qualitative changes can be observed in the field of studying Hungarians living in neighbouring countries. Hungarian social sciences over the borders are rapidly growing up and several aspects of this can be observed (not to mention the attempts to establish institutions, which have happened with more or less success in the different regions). One of the essential developments has involved confronting (or at least recognising the necessity of such) one of the most stubborn minority myths, whereby instead of examining the causes of concrete (usually unfavourable) social facts by questioning their basis, a head-in-the-sand approach is adopted, a refusal to face the facts and a delay in establishing diagnoses and strategies of action. We are not talking here about the necessary critique of sources, but about the a priori rejection of published data, replacing

them with dreamt-up and imagined „data”. Another significant aspect is that, instead of the descriptive data publishing approach of the earlier period, studies focusing on exploring connections are published, involving a relevant and current methodology. (This is not to question the value of documentary-like data. Their scientific significance before the systemic change was outstanding since often they could be used to obtain certain types of ethnic data in an indirect way in some countries, and thus their publication had great importance.) A relevant aspect, which adds to the complexity of approaches, is that the volume of published or the available volume of data generally increased to different extents in each country in the 1990s.

These overall changes are certainly required in order to evaluate the data relating to national minorities in the censuses conducted after 2000 and to examine the causes of the processes which have taken place. A declining population characterises nearly all the countries of the region, though the decline has been relatively higher in relation to the Hungarian minorities in each country. Disregarding the different census methodologies in these countries, which did not affect the number of Hungarians to a significant extent, the considerable fall in the number of Hungarians can be attributed to three main factors (a fall in reproduction, assimilation and migration) or a combination of all three. Changes in the Hungarians' natural rate of reproduction usually follow national tendencies, although at the same time they are lower than the national levels by a few tenths of a percentage point. The intensity of assimilation processes is significantly different according to regions. This can be explained by the differences of social distance between the majority nationalities and the Hungarian nationality, and the special features of the structure of settlements. The differences between regions in migration processes are due to the economic conditions of the home state.

Thus the three factors resulting in a population fall appear in rather differing combinations in the different regions. In Slovakia the considerable fall in the number of Hungarians can be mainly explained by assimilation and a fall in reproduction to a lesser degree, while the migration process is the least determining factor. In the Sub-Carpathian region the significance of assimilation seems to be the smallest as compared to the fall in reproduction and a growth in migration. In Transylvania the importance of assimilation is also the smallest, whereas the fall in reproduction and the significance of migration are the determining factors. Nevertheless, with respect to the Hungarian nationality in Transylvania it is important to underline that social researchers and politicians no longer diminish the significance of assimilation but perceive it as a real danger. The demographic situation of Hungarians in Voivodina and Croatia is difficult to assess due to registration problems, but all three basic factors affect it strongly. Over the long run in Voivodina the natural reproduction, more precisely its fall (since 1969), seems to be the most significant issue. In Croatia, as a result of scattering, negative tendencies have strengthened and the extent of reduction is of a dramatic degree today. Considering the fall in the number of Hungarians in Slovenia the growing assimilatory tendencies must be underlined. In Austria the

characteristic denominational groups of Hungarians show somewhat different forms of behaviour from a demographic point of view.

The first censuses after the turn of the millennium showed a decrease of nearly 300,000 in the number of Hungarians living in the neighbouring countries. The number of Hungarians living in these seven countries does not greatly exceed 2.4 million at present. The question regarding what kind of changes we can anticipate in this decade is inevitably raised. Presumably the natural reduction will increase in scale in all the countries, migration with a different character according to each country will not decrease and the intensity may even increase in countries joining the EU. How, in the unifying European framework, the inter-ethnic connections between local Hungarian communities and the majority nationalities develop, in terms of minority-majority relations characteristic of a nation state, is an issue which will basically determine the character, direction and intensity of assimilation processes.

We felt that the availability of certain very fresh data from the latest censuses was so important and useful that we are publishing some of these in a supplement for colleagues working in this field and for others interested.

This conference represented the starting point of research work, which, on the request of the Office of Hungarians in Neighbouring Countries, is analysing the demographic situation and prospects of the Hungarian communities in the region.

Nyomdai előkészítés: Kalonda Bt.
Nyomdai kivitelezés: PrinterArt Kkt.